

หลักการและปรัชญาการศึกษา

Principle
and
Philosophy
of
Education

ทิพย์ ชันแก้ว

หลักการและปรัชญาการศึกษา

Principle and Philosophy of Education

นายทิพย์ ชันแก้ว : ป.ธ.๙., กศ.ม.(การบริหารการศึกษา)

ที่ปรึกษา

พระราชปรีดีทิพย์

พระสุนทรธรรมเมธี

พระศรีปริยัติธาดา, ผศ.

พระมหานอม อานนโท, ดร.

พระมหาอภิสิทธิ์ วิริโย

ผู้ทรงคุณวุฒิประจำวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

ผู้ทรงคุณวุฒิประจำวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

รองผู้อำนวยการฝ่ายบริหาร

รองผู้อำนวยการฝ่ายบริหาร

ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจทางต้นฉบับ

รศ.ดร.ทวีศักดิ์

ทองทิพย์

ผศ.ดร.สรเชต

วรคามวิชัย

บรรณาธิการ

ผศ.ดร.ทิพย์

ชันแก้ว

กองบรรณาธิการ

พระครูศรีปัญญาวิกรม

พระครูสุนทรวิโรจน์, ดร.ผศ.

พระครูปัญญาสารบัณฑิต, ดร.ผศ.

ผศ.รังสิทธิ วิหคเหิน

รองผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการ

ประธานหลักสูตรสังคมศึกษา

ประธานหลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต

ร.ก.ผู้อำนวยการสำนักงานวิชาการ

ปีที่พิมพ์ ๒๕๖๖

จำนวนพิมพ์ - เล่ม

จัดพิมพ์โดย ทิพย์ ชันแก้ว

ISBN (E-Book) 978-616-603-235-2

คำนำ

ตำราประกอบการสอนรายวิชา **หลักการและปรัชญาการศึกษา (Principle and Philosophy of Education)** ในหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษา พระพุทธศาสนาและจิตวิทยาแนะแนว ผู้บรรยายได้รวบรวมจากเว็บไซต์ต่างๆ เพื่อให้นิสิต นักศึกษาและผู้สนใจ ได้ศึกษาประกอบการเรียนการสอนในรายวิชาที่เรียน โดยได้นำแนว สังเขปรายวิชา ศึกษาปรัชญา แนวคิด และทฤษฎีการศึกษา ศาสนา เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาสถานศึกษาพุทธปรัชญาและหลักการศึกษา ในพระพุทธ ศาสนา วิวัฒนาการของการศึกษาโลก ประวัติและระบบการจัดการศึกษา ของไทย วิสัยทัศน์และแผนพัฒนาการศึกษาไทย การจัดการศึกษาตามปรัชญาและบริบท ของสังคมไทย และกลยุทธ์การจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างการพัฒนาที่ยั่งยืน

กราบขอบพระคุณพระครูปริยัติภัทรคุณ ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ ที่เมตตา ให้โอกาสในการจัดทำรายวิชานี้ ให้คำแนะนำแนวทางและข้อมูลในการจัดทำตำรา ประกอบการสอนเล่มนี้ เพื่อเป็นประโยชน์แก่นิสิต นักศึกษาและผู้สนใจ ได้ศึกษาค้นคว้า ใช้เป็นตำราประกอบการเรียน มิได้หวังผลกำไรทางการค้าแต่อย่างใด

หวังเป็นอย่างยิ่ง ตำราประกอบการเรียนการสอนรายวิชาเล่มนี้ จะอำนวยประโยชน์ แก่นิสิตนักศึกษาผู้สนใจและคณาจารย์ ที่สนใจในการศึกษา หากท่านผู้อ่านพบข้อบกพร่อง หรือมีคำชี้แนะหาประกอบเพื่อการปรับปรุงให้สมบูรณ์มากยิ่งขึ้นยินดีรับฟังความคิดเห็น และจะนำไปปรับปรุงแก้ไขพัฒนาให้มีความสมบูรณ์และมีคุณค่าทางการศึกษาต่อไป

ทิพย์ ชันแก้ว

๑๙ พฤษภาคม ๒๕๖๖

บท	สารบัญ	หน้า
คำนำ		ก
สารบัญ		ข
บทที่ ๑ ความรู้เกี่ยวกับปรัชญาการศึกษา		๑
๑.๑ ความนำ		๒
๑.๒ ความหมายและความสำคัญของปรัชญาการศึกษา		๒
๑.๓ ลักษณะทั่วไปของปรัชญาการศึกษา		๖
๑.๔ ประเภทของปรัชญาการศึกษา		๙
๑.๕ ประโยชน์ของปรัชญาการศึกษา		๑๔
๑.๖ วิเคราะห์ปรัชญาการศึกษาไทยจากพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ		๑๕
๑.๗ แนวคิด และทฤษฎีการศึกษา		๑๗
สรุปท้ายบท		๓๘
เอกสารอ้างอิงประจำบท		๓๙
บทที่ ๒ ศาสนา เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาสถานศึกษา		๔๐
๒.๑ ความนำ		๔๑
๒.๒ ศาสนาเพื่อพัฒนาสถานศึกษา		๔๑
๒.๓ เศรษฐกิจเพื่อพัฒนาสถานศึกษา		๔๓
๒.๔ ศีลธรรมกับการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน		๔๙
๒.๕ วัฒนธรรมเพื่อพัฒนาการศึกษา		๕๑
สรุปท้ายบท		๕๓
เอกสารอ้างอิงประจำบท		๕๔
บทที่ ๓ พุทธปรัชญาและหลักการศึกษาในพระพุทธศาสนา		๕๕
๓.๑ ความนำ		๕๖
๓.๒ พุทธปรัชญากับการกำหนดจุดมุ่งหมายและหลักการ		๕๘
๓.๓ เป้าหมายของการศึกษา		๕๙
๓.๔ หลักการจัดการศึกษา		๖๐
๓.๕ สารการเรียนรู้		๖๑
สรุปท้ายบท		๖๔
เอกสารอ้างอิงประจำบท		๖๖
บทที่ ๔ วิวัฒนาการของการศึกษาโลก		๖๗
๔.๑ ความนำ		๖๘

บท	สารบัญ	หน้า
	๔.๒ ประวัติการศึกษาของไทย	๖๘
	๔.๓ สภาพการศึกษาไทย	๗๘
	๔.๔ การศึกษาในระดับอุดมศึกษา	๗๙
	สรุปท้ายบท	๘๑
	เอกสารอ้างอิงประจำบท	๘๒
บทที่ ๕ ประวัติและระบบการจัดการศึกษาของไทย		๘๓
	๕.๑ ความนำ	๘๔
	๕.๒ มาตรฐานการศึกษาของชาติ	๘๕
	๕.๓ การศึกษาไทย	๘๘
	๕.๔ ระบบการศึกษาระดับอุดมศึกษา	๘๙
	๕.๕ รูปแบบการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษา	๙๐
	๕.๖ มหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ	๙๔
	๕.๗ สถาบันอุดมศึกษาเอกชน	๑๐๔
	สรุปท้ายบท	๑๑๐
	เอกสารอ้างอิงประจำบท	๑๑๑
บทที่ ๖ วิสัยทัศน์และแผนพัฒนาการศึกษาไทย		๑๑๒
	๖.๑ ความนำ	๑๑๓
	๖.๒ ความหมาย	๑๑๓
	๖.๓ ความสำคัญ	๑๑๔
	๖.๔ ประเภท	๑๑๕
	๖.๕ วิธีได้มาซึ่งวิสัยทัศน์องค์การ	๑๑๕
	๖.๖ การคิดก่อนคิดสร้างวิสัยทัศน์	๑๑๖
	๖.๗ ประโยชน์ของการมีวิสัยทัศน์องค์การ	๑๑๗
	๖.๘ การตรวจสอบวิสัยทัศน์	๑๑๗
	๖.๙ จากวิสัยทัศน์สู่รูปธรรม	๑๑๗
	๖.๑๐ วิสัยทัศน์กับการศึกษา	๑๑๘
	๖.๑๑ วิสัยทัศน์ มจร	๑๑๙
	สรุปท้ายบท	๑๑๙
	เอกสารอ้างอิงประจำบท	๑๒๐
บทที่ ๗ การจัดการศึกษาตามปรัชญาและบริบทของสังคมไทย		๑๒๑
	๗.๑ ความนำ	๑๒๒
	๗.๒ ความหมาย	๑๒๒
	๗.๓ แนวการจัดการศึกษา	๑๒๓
	๗.๔ แหล่งเรียนรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น	๑๒๕

บท	สารบัญ	หน้า
	๗.๕ ความเป็นมาและความสำคัญของแหล่งเรียนรู้ และภูมิปัญญาท้องถิ่น	๑๒๖
	๗.๖ การส่งเสริมการใช้แหล่งเรียนรู้ภายในและภายนอกสถานศึกษา	๑๓๐
	๗.๗ เป้าหมายของการจัดการศึกษาโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน	๑๓๓
	๗.๘ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในหลักสูตรสถานศึกษา	๑๓๔
	สรุปท้ายบท	๑๓๕
	เอกสารอ้างอิงประจำบท	๑๓๖
บทที่ ๘	กลยุทธ์การจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างการพัฒนาที่ยั่งยืน	๑๓๗
	๘.๑ ความนำ	๑๓๘
	๘.๒ สภาพปัญหาการศึกษาไทยที่ไม่สนองตอบการพัฒนาที่ยั่งยืน	๑๓๘
	๘.๓ แนวทางในการดำเนินงานด้านการจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน	๑๓๙
	๘.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพการศึกษาอย่างต่อเนื่อง	๑๔๑
	สรุปท้ายบท	๑๕๒
	เอกสารอ้างอิงประจำบท	๑๕๓
บรรณานุกรม		๑๕๔
มค.อ. ๓		๑๕๗

บทที่ ๑

ความรู้เกี่ยวกับปรัชญาการศึกษา

วัตถุประสงค์การเรียนรู้ประจำบท

เมื่อได้ศึกษาเนื้อหาในบทนี้แล้ว ผู้ศึกษาสามารถ

๑. บอกความหมายของปรัชญา แนวคิด และทฤษฎีการศึกษาได้
๒. บอกความสำคัญของปรัชญา แนวคิด และทฤษฎีการศึกษาได้
๓. อธิบายลักษณะทั่วไปของปรัชญา แนวคิด และทฤษฎีการศึกษาได้
๔. บอกประเภทปรัชญาการศึกษา แนวคิด และทฤษฎีได้
๕. สรุปประโยชน์ของปรัชญาการศึกษา แนวคิด และทฤษฎีได้

ขอขยายเนื้อหา

- ความหมายและความสำคัญของปรัชญา แนวคิด และทฤษฎีการศึกษา
- ลักษณะทั่วไปของปรัชญา แนวคิด และทฤษฎีการศึกษา
- ประเภทปรัชญา แนวคิด และทฤษฎีการศึกษา
- ประโยชน์ของปรัชญา แนวคิด และทฤษฎีการศึกษา

๑.๑ ความนำ

การศึกษา หมายถึงการถ่ายทอดความรู้ ทักษะ และทัศนคติของคนรุ่นก่อนสู่คนรุ่นหลังของสังคม ทั้งนี้เพราะ อนุชนรุ่นหลังคงไม่อาจเติบโตไปสู่ความเป็นผู้ใหญ่ได้ ถ้าไม่ได้ดูดซับความเชื่อเกี่ยวกับโลกทัศน์ และทักษะในการดำรงชีวิตและแก้ปัญหา คนในสมัยโบราณมีวิธีการให้การศึกษาแก่เด็กในสังคม แต่การให้การศึกษาของคนสมัยก่อนเป็นไปในลักษณะของการถ่ายทอด ให้เกิดการเรียนรู้ในชีวิตประจำวันโดยอัตโนมัติ เช่น การสอนการดำรงชีพ โดยการสอนการจับปลาและการเพาะปลูก รวมทั้งการถ่ายทอดวัฒนธรรมทางสังคม เช่น พิธีศพ หรืองานแต่งงาน การศึกษาในลักษณะดังกล่าวไม่ใช่การศึกษาแบบเป็นทางการ ไม่เป็นระบบ และไม่ใช้กระบวนการที่จงใจกระทำขึ้นเพื่อการเรียนรู้ จึงไม่มีกลุ่มบุคคลกลุ่มหนึ่งมาทำหน้าที่รับผิดชอบต่อเรื่องการศึกษา เมื่อมนุษย์ได้สะสมอารยธรรมมากขึ้น การถ่ายทอดและการเรียนรู้ให้กับอนุชนรุ่นหลังของสังคมไม่อาจเป็นไปในลักษณะที่ไม่เป็นทางการ การศึกษาจึงต้องกลายมาเป็นกระบวนการสำคัญที่ต้องกระทำด้วยความตั้งใจและเป็นทางการ โดยมีกลุ่มคนกลุ่มหนึ่งก้าวเข้ามาทำหน้าที่รับผิดชอบโดยตรง กลุ่มดังกล่าวอาจเป็น พระ หรือนักปราชญ์ หรือนักวิชาการ ผลจากการจัดการศึกษาคือ การทำให้เกิดการค้นคว้าวิจัยทางด้านความรู้ และวัฒนธรรมเพิ่มขึ้น การศึกษาจึงไม่เพียงเป็นการรักษาและถ่ายทอดวัฒนธรรมเท่านั้น แต่การศึกษาควรสนองตอบเป้าหมายบางอย่างนี้ ด้วยเป้าหมายของการศึกษาที่ควรจะเป็น

ปรัชญาการศึกษา คือ ปรัชญาในส่วนที่เข้าไปเกี่ยวข้องกับปัญหา เป้าหมายของการศึกษาของสังคม โดยพยายามตอบคำถามที่ว่า เป้าหมายหรือผลที่พึงประสงค์ที่จะก่อให้เกิดกับผู้เรียนนั้นควรจะเป็นอะไร ? และเป้าหมายดังกล่าวเหมาะสมหรือไม่ ? เมื่อตอบคำถามถึงเป้าหมายของการศึกษาเสียแล้ว ก็สามารถตอบคำถามต่อไปได้ว่า ความรู้ใด ทัศนคติใด ทักษะใด ควรได้รับการถ่ายทอดให้แก่เขาเหล่านั้น รวมทั้งมรรควิธีให้การศึกษาจะนำไปสู่เป้าหมายนั้นด้วย มนุษย์กับการศึกษาถือว่าเป็นของคู่กัน การศึกษาทำให้มนุษย์สามารถพัฒนาศักยภาพของตัวเองให้ต่างไปจากสัตว์ทั่วไป เพราะการศึกษาก็คือการฝึกฝนให้ชีวิตดำเนินไปในวิถีที่ถูกต้องดีงาม^๑ เมื่อการศึกษามีความจำเป็นต่อมนุษย์เช่นนี้ มนุษย์จึงพยายามศึกษาค้นคว้าหาคุณค่าให้กับชีวิตอย่างไม่เคยหยุดยั้งตั้งแต่เกิดจนถึงตาย ผลของการศึกษาของมนุษย์นี้เอง ทำให้มนุษย์ค้นพบสิ่งต่างๆ มากมาย ซึ่งสิ่งต่างๆ เหล่านี้ก็คือบรรดาศาสตร์หลากหลายสาขาที่เราพากันศึกษากันในปัจจุบัน

๑.๒ ความหมายและความสำคัญของปรัชญาการศึกษา

๑.๒.๑ ความหมายของปรัชญาการศึกษา

คำว่า ปรัชญา ตรงกับภาษาอังกฤษว่า “Philosophy” มาจากรากศัพท์ว่า “Philosophia” เป็นคำภาษากรีกโบราณ ซึ่งมาจากคำว่า “Philia” แปลว่า “ผู้รัก” และ “Sopia” แปลว่า “ความปรารถนา”

ดังนั้น คำว่า Philosophy จึงแปลว่า “ความรักในปรีชาญาณ” (Love of wisdom) เนื่องจากชาวกรีกโบราณมักเรียกตัวพวกเขาว่า “Wise men” เช่น Pythagoras (ราวปี ๕๑๐ – ๔๐๐ ก่อน ค.ศ.) ต้องการให้เรียกท่านว่า “Lover of wisdom” หรือ “Philosopher” จึงเป็นที่มาของคำ “Philosophy” โดยสรุป

^๑ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), ธรรมกับการพัฒนาชีวิต, (กรุงเทพฯ : สหธรรมมิก, ๒๕๓๙), หน้า ๔.

แล้วคำว่า “Philosophy” ตามความหมายของภาษา คือ ความรักความปรารถนา ความปรารถนาจะเป็นปราชญ์ นั่นคือ การรู้ว่าตัวเองไม่ฉลาด แต่อยากฉลาด

ที่มาของคำว่า “ปรัชญา”

คำว่า “ปรัชญา” ในภาษาไทยมีที่มาจากพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนคราธิปพงศ์ประพันธ์ (พระองค์วรวงศ์) อดีตราชบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา เป็นผู้แปลศัพท์จากภาษาอังกฤษ Philosophy เป็นคำว่า “ปรัชญา” เป็นการบัญญัติศัพท์เพื่อให้คำที่ใช้ในภาษาไทย ที่พอเทียบเคียงได้กับภาษาต่างประเทศโดยอนุโลมเท่านั้น แต่ความหมายของคำทั้งสองภาษานี้หาได้มีความหมายที่ตรงกันอย่างแท้จริงทีเดียวไม่ คำว่า Philosophy แปลว่า ความรักในความรู้ หรือ Love of wisdom ส่วนคำว่าปรัชญา เมื่อวิเคราะห์ตามรูปศัพท์แล้วมิได้มีส่วนใดที่จะพาดพิงไปถึงเรื่องความรักเลย^๒ คำเดิมมาจากภาษาสันสกฤตว่า “ชญา” แปลว่าความรู้ความเข้าใจ เติมอุปสรรค พร เป็น ปรัชญา อ่านว่าปรัชญา รวมความแล้วแปลว่า “ความรอบรู้ปรารถนา” ลักษณะความหมายดังกล่าว เป็นความหมายในเชิงอวดตัวเอง ไม่เหมือนคำว่า Philosophy ซึ่งแสดงถึงความถ่อมตน ความหมายของคำ “ปรัชญา” จึงไม่ตรงกับคำในภาษาอังกฤษ ภาษากรีกที่ว่า Philosophy หรือ Philosophia มากนัก ปรัชญาจึงเป็นการแสวงหาความจริง โดยอาศัยเหตุผล ปรัชญาคือการค้นพบความรู้เกี่ยวกับ “ความจริง” ซึ่งเป็นความรู้ที่อยู่เหนือความรู้ตามกฎเกณฑ์ที่ตายตัว และเป็นความรู้ที่มีลักษณะเป็น “ศิลป์” และเป็นความรู้ในฐานะ “ศาสตร์พิเศษ” ของมนุษย์

ความหมายของคำว่า การศึกษา

ในมาตรา ๔ ของ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้ให้ความหมายของการศึกษาไว้ว่า **การศึกษา** หมายถึงกระบวนการเรียนรู้ และกระบวนการเรียนรู้ที่ก่อให้เกิดกับบุคคล และสังคม ถ้าเรากล่าวว่าคนเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ดังนั้น การเรียนรู้ ก็คือการเรียนรู้ของคนในสังคมนั้นเอง ปรัชญาการศึกษา” คือ การเชื่อมโยงความหมายของ “ปรัชญา” และ “การศึกษา” เข้าด้วยกัน กล่าวโดยสรุปได้ว่า ปรัชญาการศึกษา คือ แนวความคิดความเชื่อเกี่ยวกับการกำหนดแนวทางในการจัดการศึกษา ที่แสดงออกมาในรูปของอุดมการณ์หรืออุดมคติเพื่อเป็นเครื่องนำทางหรือเป็นหลักยึดในการจัดการศึกษาให้บรรลุจุดหมายของการศึกษานับตั้งแต่การกำหนดจุดหมาย หลักสูตร การเรียนการสอน การกำหนดเป้าหมายทางการศึกษา การสร้างปรัชญาการศึกษาใดจะต้องมีความเหมาะสมและสอดคล้องกับลักษณะของสังคมนั้นๆ ซึ่งขึ้นอยู่กับว่าสังคมนั้นมีหลักความเชื่อ ในเรื่องของความรู้ ความจริง ตามแนวปรัชญาหรือลัทธิใด^๓

คำว่า “**ปรัชญาการศึกษา**” เป็นการนำเอาศาสตร์ ๒ ศาสตร์ คือ **ปรัชญา + การศึกษา** มาประยุกต์เข้าด้วยกัน อันหมายถึงการนำเอาหลักบางประการของปรัชญาอันเป็นแม่แบบมาดัดแปลงให้เป็นระบบเพื่อประโยชน์ในการศึกษา^๔

เมื่อรวมความแล้วคำว่า**ปรัชญาการศึกษา** ได้มีนักวิชาการได้ให้ความหมายไว้หลากหลาย ตามความเข้าใจ ตามสภาพการณ์ หรือตามหลักวิชาการ เช่น ปรัชญาการศึกษา คือ จุดมุ่งหมาย ระบบความเชื่อหรือแนวความคิดที่แสดงออกมาในรูปของอุดมการณ์หรืออุดมคติทำนองเดียวกันกับที่ใช้ในความหมายของปรัชญาชีวิตซึ่งหมายถึง อุดมการณ์ของชีวิต อุดมคติของชีวิต แนวทางดำเนินชีวิต

^๒ บรรจง จันทรสา, **ปรัชญากับการศึกษา**, (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๗), หน้า ๑.

^๓ ปรัชญาการศึกษา, สืบค้นจาก<http://index.php?option=com.>เมื่อ ๒๖ สิงหาคม ๒๕๕๕.

^๔ กิตติมา ปรีดีติลล, **ปรัชญาการศึกษา เล่ม ๑**, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๒๐), หน้า ๗๒.

ปรัชญาการศึกษา คือ เทคนิคการคิดที่จะแสวงหาคำตอบและกำหนดแนวทางในการดำเนินงานทางการศึกษาไม่ว่าการศึกษาในระบบโรงเรียนหรือการศึกษานอกโรงเรียน เริ่มตั้งแต่การกำหนดจุดมุ่งหมายของการศึกษา ยุทธศาสตร์ทางการศึกษาและการบริหารทางการศึกษา เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการพัฒนามนุษย์และสังคมอย่างแท้จริง

ปรัชญาการศึกษา คือ สาขาวิชาหนึ่งในบรรดาสาขาต่างๆที่มีอยู่มากมาย อันเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ปรัชญาการศึกษา เป็นวิชาที่ว่าด้วยความรู้อันเกี่ยวกับการศึกษารวมถึง วัตถุประสงค์ของการศึกษาเนื้อหาวิชาที่ให้ศึกษาและวิธีการให้ศึกษา

ปรัชญาการศึกษา คือ อุดมคติ อุดมการณ์อันสูงสุด ซึ่งยึดเป็นหลักในการจัดการศึกษา มีบทบาทในการเป็นแม่บท เป็นต้นกำเนิดความคิดในการกำหนดความมุ่งหมายของการศึกษาและเป็นแนวทางในการจัดการศึกษาตลอดจนถึงกระบวนการในการเรียนการสอนปรัชญาการศึกษาเป็นแนวคิด อุดมคติ หรืออุดมการณ์ทางการศึกษา ซึ่งได้กลั่นกรองมาแล้วและจะเป็นแนวทางในการจัดการศึกษา

กล่าวโดยสรุป ปรัชญาการศึกษา คือ ทศนคติและวัตถุประสงค์ในการจัดการศึกษา โดยระบบโรงเรียนซึ่งโรงเรียนและบุคลากรที่มีบทบาทหน้าที่เกี่ยวกับการศึกษายึดเป็นแนวทางในการปฏิบัติเพื่อพัฒนาผู้เรียนหรือให้การศึกษาแก่ผู้เรียน เมื่อเราพยายามที่จะพิจารณาการศึกษาโดยตลอดแล้วพยายามที่จะให้ได้ความคิดที่ล่งรอยเกี่ยวกับการศึกษาทั้งหมดนั้นให้สมเหตุสมผล และให้ใช้ได้ผลให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้นั้นคือ ปรัชญาการศึกษาและปรัชญา การศึกษาเป็นปรัชญาแขนงหนึ่งของปรัชญาประยุกต์ เนื่องจากปรัชญาการศึกษาได้นำเอาแนวคิดของปรัชญาบริสุทธิ์เข้ามาประยุกต์ใช้ในการจัดระบบการศึกษาเพื่อสร้างจุดมุ่งหมายของการศึกษาและการค้นคว้าหาความจริงให้กับการศึกษาต่อไป หน้าที่หลักของปรัชญาการศึกษาคือการมุ่งแสวงหาความเข้าใจในเรื่องของการศึกษาโดยตลอดและอย่างทั่วถึง แล้วตีความหมายออกมาเป็นความคิดรวบยอด อันจะนำไปสู่การปฏิบัติที่เป็นระบบ เช่น การเลือกเป้าหมายหลักของการศึกษา นโยบายของการศึกษา ปรัชญาการศึกษาจะรวบรวมการค้นพบต่างๆ เกี่ยวกับการศึกษาทั้งหมด และตีความเกี่ยวกับการค้นพบเหล่านั้น ทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ไม่อาจนำมาประยุกต์ใช้โดยตรงกับการศึกษาโดยปราศจากการตรวจสอบตามแนวปรัชญาก่อนปรัชญาการศึกษาจึงแตกต่างจากปรัชญาทั่วไปตรงที่ปรัชญาการศึกษาจำกัดขอบเขตเฉพาะเรื่องปัญหาทางการศึกษาเท่านั้น

จากความหมายของคำว่า “ปรัชญา” และ “การศึกษา” ข้างต้น ถ้านำทั้งสองศัพท์มารวมเข้ากันแล้ว จะมีความหมายอย่าง ซึ่งจะกล่าวโดยสังเขปดังนี้^๕

ปรัชญาการศึกษา เป็นปรัชญาประยุกต์ เพราะนำเอาแนวความคิดทางปรัชญามาประยุกต์ใช้กับการศึกษาเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการเรียนการสอน ตลอดจนเรื่องอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับความ เป็นมนุษย์ด้วย

ปรัชญาการศึกษา คือทศนคติและวัตถุประสงค์ในการจัดการศึกษาโดยระบบโรงเรียน ซึ่งโรงเรียนและบุคลากรที่มีบทบาทหน้าที่เกี่ยวข้องกับการศึกษายึดเป็นแนวทางในการปฏิบัติเพื่อพัฒนานักเรียนหรือให้การศึกษาทั้งหมดนั้นให้สมเหตุสมผลและให้ใช้ได้ผลให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

ปรัชญาการศึกษา คือการนำเอาหลักบางประการของปรัชญาอันเป็นแม่บทมาดัดแปลงให้เป็นระบบเพื่อประโยชน์ในการศึกษา

วิวัฒนาการของปรัชญา

เมื่อโลกก่อเกิดขึ้นมา มนุษย์ก็เริ่มมีคำถามเกี่ยวกับสิ่งต่างๆ รอบตัว ส่วนมากจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับภัยธรรมชาติ ว่าเกิดจากอะไร ป้องกันอย่างไร ซึ่งผู้คนในยุคนั้นเชื่อว่า โลกไม่มีกฎเกณฑ์เป็นของตนเอง

^๕ กิติมา ปรีดีติลล, ปรัชญาการศึกษา เล่ม ๑, หน้า ๗๒.

คำตอบในยุคนั้นก็คือภัยธรรมชาติทั้งหมดเป็นผลมาจากการคลั่งดาลของพระเจ้า และวิธีการป้องกันก็คือต้องทำให้พระเจ้าพอใจ และได้คิดหา คัดค้นวิธีการที่หลากหลาย

แหล่งกำเนิดของความคิด แบ่งออกได้เป็นสองแหล่งใหญ่ คือ ความคิดทางปรัชญาตะวันตกและความคิดทางปรัชญาตะวันออก ปรัชญาสองสายนี้ได้ไหลผ่านกาลเวลาแห่งยุคประวัติศาสตร์มนุษยชาติ นับเป็นเวลาหลายพันปี มีผลต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์และสรรพสัตว์ทั้งหลาย ทุกยุคสมัย จากอดีต ปัจจุบันและอนาคต ตรรกะที่มนุษย์ยังคงดำรงอยู่ในโลก ทั้งปรัชญาตะวันตกและตะวันออกต่างมุ่งศึกษาในประเด็นที่สังคมในยุคนั้น ๆ ให้ความสนใจความจริงเกี่ยวกับโลกและชีวิต^๖ กล่าวคือ

๑. ปรัชญาตะวันตก

ปรัชญาตะวันตกนั้น มีร่องรอยว่าได้ก่อกำเนิดขึ้นในดินแดนกรีกโบราณปรากฏชื่อ “เทเลส” (Thales of Miletus) ผู้ทรงคุณวุฒิชาวกรีก ซึ่งนักวิชาการสาขาวิชาปรัชญาให้การยอมรับว่าเป็นบิดาแห่งปรัชญาตะวันตก ท่านกำหนดกรอบในการอธิบายความเป็นจริง (Reality) ด้วยการตั้งคำถามเกี่ยวกับปฐมธาตุที่เป็นพื้นฐานให้สรรพสิ่งดำรงอยู่ (อะไรคือปฐมธาตุ) โดยวิเคราะห์ได้สองประเด็นสำคัญคือ “อะไรเป็นสิ่งเที่ยงแท้” และ “จะอธิบายความเปลี่ยนแปลงของสิ่งต่าง ๆ ได้อย่างไร” การกำหนดกรอบคำถามเพื่อแสวงหาคำตอบตามหลักเหตุผลของเทเลส มีผลทำให้สานุศิษย์และผู้สนใจแสวงหาความเป็นจริง พยายามหาคำตอบในกรอบดังกล่าว ทั้งนี้ได้แบ่งประเด็นความคิดที่นักปรัชญาตะวันตกสนใจได้สองประเด็นใหญ่ ๆ คือ ปัญหาเกี่ยวกับความเป็นจริง (Reality) หรือทฤษฎีทางอภิปรัชญา (ได้แก่ นักปรัชญายุคกรีกโบราณจนถึงนักปรัชญายุคกลาง, ก.ค.ศ. ๖๐๐ - ค.ศ. ๑๕๐๐) และปัญหาเกี่ยวกับความจริง (Truth) หรือทฤษฎีทางญาณวิทยา (ได้แก่ นักปรัชญาตะวันตกยุคใหม่เป็นต้นมา, ค.ศ. ๑๖๐๐ - ๑๘๐๐)

๒. ปรัชญาตะวันออก

ในโลกตะวันออกคือทวีปเอเชีย ได้แก่ อินเดียและจีน ถือเป็นแหล่งกำเนิดของภูมิปัญญาตะวันออก (ปรัชญาตะวันออก) นักปรัชญาตะวันออกสนใจความเป็นจริงเช่นเดียวกับนักปรัชญาตะวันตก แต่สิ่งที่เด่นเอกลักษณ์สำคัญของปรัชญาตะวันออก คือ ความสนใจต่อความเป็นจริงเพื่อการปฏิบัติตนมุ่งสู่ความเป็นหนึ่งเดียวกับความจริง สิ่งนี้เองที่ผู้ศึกษาปรัชญาจึงมีความคิดว่าปรัชญาตะวันออก โดยเฉพาะปรัชญาอินเดียเป็นปรัชญาชีวิต เพราะแนวคิดทางปรัชญาที่ค้นคิดขึ้นได้นั้น มีการนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน โดยลักษณะดังกล่าวนี้ ปรัชญากับศาสนาของอินเดียจึงมักไปด้วยกันเสมอ

ความสำคัญของปรัชญาการศึกษา

ปรัชญา เป็นแนวความคิดเชิงเหตุผล จะถูกนำไปใช้เป็นข้ออ้าง ตามความต้องการของผู้ใช้ บางทีก็เป็นเหตุผลของอำนาจต่างๆ หรืออ้างเพื่อเป็นที่มาของความชอบธรรมเนื่องจากเราไม่ได้กำหนด ขอบเขตของความหมายของปรัชญา แต่ปรัชญาสามารถนำมาใช้อธิบาย การกระทำต่างๆ การดำเนินชีวิต การอยู่ร่วมกัน การใช้กฎระเบียบ กติกาต่างๆ หรือแม้กระทั่งการศึกษาหาความรู้ ที่มีปรัชญาของสาขาวิชาการต่างๆ เช่น ปรัชญาการศึกษา ปรัชญาของทางวิทยาศาสตร์ ปรัชญาการปกครอง ปรัชญาทางเศรษฐศาสตร์ รวมถึงการดำเนินชีวิตของแต่ละคน ที่ประสบกับสภาวะการณ์ที่สะท้อนจิต จนเกิดการจดจำและนำมาสู่การปฏิบัติหรือสรุปเป็นแนวทางแห่งการดำรงชีวิต ก็ถือว่าเป็นปรัชญาชีวิตเช่นเดียวกัน

อย่างไรก็ตาม นักปรัชญาไม่ได้ชี้ไว้ชัดเจนว่า ปรัชญาการศึกษานั้นมีความสำคัญอย่างไร แต่ก็พอสรุปได้ว่า

^๖ สุนทร ธีรังสี. การเกิดขึ้นของปรัชญา, ค้นจาก <http://purik.truelife.com/blog>. ค้นเมื่อ ๒๖ สิงหาคม ๒๕๕๕.

๑. ปรัชญาการศึกษาจะช่วยทำให้ความเชื่อของเราเป็นระบบ กล่าวคือ ช่วยทำให้เชื่อในเรื่องต่างๆ ของเรา สอดคล้องเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ไม่ขัดแย้งกัน

๒. ปรัชญาการศึกษาจะช่วยทำให้ความเชื่อของเรากลมกลืนกันได้ลงตัว แต่ต้องมีหลักเป็นจุดร่วมกัน คือเราจะต้องมี **ทฤษฎี** เป็นพื้นฐานรองรับความเชื่อเหล่านั้น

วิชาปรัชญาการศึกษาพยายามที่จะให้พื้นฐานอันนี้แก่เรา นั่นก็หมายความว่า **ปรัชญาช่วยให้เราแสวงหาโลกทัศน์** คือ ความเชื่ออันเป็นระบบในวิถีชีวิตของคนๆ หนึ่ง เขาอาจพูด คิดทำอะไรต่ออะไรหลายอย่าง แต่ถ้าเขาเป็นคนคงเส้นคงวา ความหลายหลากนี้จะเป็นเพียงภาพสะท้อนของทฤษฎีพื้นฐานอันเดียวกัน ทฤษฎีพื้นฐานนี้ คือ **โลกทัศน์**ของคนๆ นั้น ทุกคนมีโลกทัศน์ ไม่ว่าเจ้าตัวจะรู้หรือไม่ก็ตาม ปรัชญาจะช่วยให้เราเห็นโลกทัศน์ของเราชัดเจน ทั้งนี้ก็โดยการวิเคราะห์ การวิพากษ์วิจารณ์ และการถกเถียงปัญหาอันเป็นพื้นฐาน หรือเรียกว่าปรัชญาพื้นฐาน ปรัชญาพื้นฐานที่รู้จักกันโดยทั่วไปได้แก่

๑. กลุ่มของ ปรัชญาจิตนิยม (Idealism) คือ อยู่ในโลกของจิต โลกแห่งอุดมคติ รักความสงบ ปฏิบัติตนอยู่ในศีลธรรม แสดงออกตามอุดมคติ มองโลกในแง่ดี

๒. กลุ่มของ ปรัชญาวัตถุนิยม (Realism) คือ จะอยู่ในโลกของวัตถุ หลงใหลในสิ่งที่จับต้องได้ แสดงออกตามกฎของธรรมชาติ

๓. กลุ่มของปรัชญาทฤษฎีนิยมใหม่ (Neo-Thomism) และปรัชญาประสบการณ์นิยม (Pragmatism) คือ จะอยู่ในโลกของประสบการณ์และความเป็นเหตุเป็นผล จะมีการแสดงออกตามที่สังคมยอมรับ

๔. กลุ่มของปรัชญาอัตถิภาวนิยม (Existentialism) โดยจะมีการแสดงออกตามสิทธิและเสรีภาพ จึงมักแสดงออกแตกต่างไปจากธรรมเนียมของสังคม และเชื่อว่าความรู้เป็นสิ่งที่เลือกสรรได้

ตามความหมายของปรัชญาดังกล่าว จะมองเห็นความสำคัญระหว่างปรัชญากับการศึกษานั้นคือเป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับมนุษย์โดยตรง กล่าวคือมนุษย์จะเจริญขึ้นเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ได้ สิ่งหนึ่งที่มนุษย์จะได้รับคือการศึกษา นักการศึกษาจะต้องเสมอว่า ทำอย่างไรจึงจะจัดการศึกษาให้เหมาะสมกับธรรมชาติที่แท้จริงของมนุษย์ได้ เพื่อที่จะให้ได้รับประโยชน์จากการศึกษาให้ได้มากที่สุด และเป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ด้วย ในทำนองเดียวกันนักปรัชญาก็ได้สนใจปัญหาต่างๆ ทางการศึกษา และพยายามศึกษาองค์ประกอบของการศึกษาอย่างถี่ถ้วน เช่น ครู เด็ก การจัดการหลักสูตร และการสอน ตลอดจนการจัดสถานที่ศึกษา เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้เป็นตามจุดประสงค์ในการจัดการศึกษาเพื่อความเจริญงอกงาม

๑.๓ ลักษณะทั่วไปของปรัชญาการศึกษา

ปรัชญาเกิดจากความอยากรู้อยากเห็นของมนุษย์ บางทีความอยากรู้อยากเห็นนั้น เกิดขึ้นเพราะมนุษย์ต้องการหาความรู้เพื่อที่จะแก้ปัญหาเฉพาะหน้าของชีวิต เช่นเราอยากรู่ว่าทำอย่างไรต้นข้าวที่ปลูกไว้จึงจะให้ผลผลิตมากมาย แต่บางทีความอยากรู้อยากเห็นของมนุษย์ไม่ได้เกิดขึ้นเพราะต้องการอย่างนั้น แต่ความจริงที่ปรากฏอยู่ก็คือว่า ความอยากรู้อยากเห็นและการชักใช้ไล่เลียงไปเรื่อยๆ อย่างไม่มีที่สิ้นสุด เป็นธรรมชาติของคนเรา ปรัชญาก็ได้เกิดขึ้นเพราะเหตุนี้ ปรัชญามีลักษณะทั่วไป ๓ ประการ คือ ^๗

^๗ วิทย์ วิศทเวทย์. **ลักษณะของปรัชญา**, ค้นจาก<http://mediacenter.mcu.ac.th/budphilosophy>. สืบค้นเมื่อ ๒๖ สิงหาคม ๒๕๕๕.

๑. ปรัชญามีลักษณะวิพากษ์เนื่องจากปรัชญาเกิดจากความอยากรู้อยากเห็นของมนุษย์ เพราะมนุษย์เป็นสัตว์รู้คิด แต่บางครั้งความอยากรู้อยากเห็นของมนุษย์ ก็เกิดขึ้นเพราะมนุษย์ต้องการหาความรู้ เพื่อที่จะแก้ปัญหาเฉพาะหน้า เช่น มนุษย์สมัยแรกเริ่มอยากรู้อย่างไรจึงจะเก็บรักษาเนื้อสัตว์ที่ล่ามาได้ไว้นานๆ โดยไม่บูดเน่า แต่บางครั้งความอยากรู้อยากเห็นของมนุษย์ ก็ได้เกิดขึ้นจากสาเหตุดังกล่าว

๒. ปัญหาปรัชญาเป็นปัญหาพื้นฐาน ถ้าเรากล่าวว่าปัญหาที่หนึ่งเป็นปัญหาพื้นฐานระหว่างปัญหาที่สอง หมายความว่า มติหรือทฤษฎีที่เรามีต่อปัญหาที่หนึ่งนั้น ส่งผลกระทบกับปัญหาเรื่องอื่นๆ มากกว่าปัญหาที่สอง สมมติเราถามปัญหาที่สองว่า คนเราควรแสวงหาอะไรให้ชีวิต ปัญหานี้เป็นปัญหาพื้นฐาน เพราะทฤษฎีที่เรามีต่อปัญหานี้ จะเป็นตัวกำหนดการศึกษาของเรา แต่ปัญหานี้ยังมีลักษณะพื้นฐานน้อยกว่าปัญหาที่หนึ่ง เช่น ปัญหาว่าจิต หรือวิญญาณของมนุษย์มีหรือไม่

๓. ปรัชญาแสวงหาโลกทัศน์การโต้แย้งกันเกี่ยวกับปัญหาพื้นฐานนั้น เราไม่สามารถจะตัดสินให้เด็ดขาดลงไปได้ ว่าฝ่ายใดผิด ฝ่ายใดถูก แต่ปัญหาเหล่านี้ก็เป็นปัญหาสำคัญ ทั้งนี้ เพราะว่าทฤษฎีที่เรามีต่อปัญหาเหล่านี้จะเป็นฐานที่ทำให้ทฤษฎีของเราในเรื่องโลก มนุษย์สังคม และความหมายของชีวิตเป็นไปในอีกแนวหนึ่ง

เมื่อความรู้ทางวิทยาศาสตร์ ยังไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่าทฤษฎีใดถูก ทฤษฎีใดผิด เราจึงจำต้องยึดอันใดอันหนึ่งด้วยความเชื่อ ความเชื่อของคนๆ หนึ่งนั้นมีมากมายหลายเรื่อง เช่น ศีลธรรม ค่าของชีวิต อุดมการณ์ทางการเมือง ศาสนา ศิลปะ ฯลฯ ในเรื่องต่างๆ เหล่านี้บางทีเราพิสูจน์ไม่ได้ อย่างไรก็ตามปรัชญา ยังคงมีลักษณะเฉพาะ

๑.๓.๑ ลักษณะเฉพาะของปรัชญาการศึกษา

๑. ปรัชญามีลักษณะที่ไม่ใช่เกิดขึ้นมาลอย ๆ หากแต่มาจากการที่มนุษย์พบเห็นสิ่งต่าง ๆ และมนุษย์สงสัยในสิ่งที่ตนพบเห็น มีประสบการณ์ในสิ่งนั้น ๆ จึงนำมาสู่การคิดวิเคราะห์จนตกผลึก เป็นแนวคิดเป็นทฤษฎี

๒. ปรัชญามีลักษณะเป็น “โลกทัศน์ในยุคสมัย” (World-view) พยายามตอบปัญหาประเด็นร้อนในยุคสมัยนั้น ๆ เช่น ปัญหาปฐมธาตุ ปัญหาเรื่องพระเจ้า ปัญหาเรื่องความรู้ ปัญหาเรื่องความประพฤติ ตามความสนใจของสภาพสังคมสมัยนั้น ๆ ปรัชญาจึงเป็นการสะท้อนถึงความคิด ความสนใจของมนุษย์ในสมัยหนึ่ง ดังนั้น จึงไม่แปลกที่การศึกษาวิชาปรัชญาจึงมีความจำเป็น ต้องศึกษาสภาพสังคมในสมัยนั้น ๆ ด้วย เช่น สมัยกรีก สภาพสังคมสงบ เต็มด้วยปัญญาชน มีวินัยขั้นดี มีข้าทาสบริวารคอยรับใช้ ซึ่งเป็นบริบทในสังคมของกรีกสมัยนั้น ส่งผลให้ปรัชญากรีก มีแนวคิดและประเด็นคำถามสอดคล้องกับบริบทของตนเอง จึงกล่าวได้ว่า อัตลักษณ์ของปรัชญา คือ ๑) ปรัชญาอิงพื้นฐานของสังคม ๒) ปรัชญาให้คำตอบแก่สังคม ดังนั้น ปรัชญาจึงเป็นระบบแห่งความคิดของมนุษย์กลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ณ สมัยใดสมัยหนึ่ง และเปลี่ยนแปลงไปได้ตามความเป็นไปของมนุษย์ ตามกาลสมัยนั้น ๆ

๓. ปรัชญามีลักษณะเป็นวิพากษ์ (Critical) อันเกิดจากความสงสัย อยากรู้ อยากรู้อยากเข้าใจ และการแสวงหาคำตอบโดยใช้เหตุผลที่เป็นไปได้ ๓ ลักษณะคือ ๑) คำตอบที่ ๑ มีเหตุผลอธิบาย (Thesis) ๒) คำตอบที่ ๒ อธิบายคัดค้านด้วยเหตุผล (Antithesis) และ ๓) คำตอบที่ ๓ (ที่อาจประสานระหว่างคำตอบที่ ๑ และ ๒ หรือเป็นคำตอบคนละแนวกับคำตอบที่ ๑ และ ๒) และยกเหตุผลมาอธิบาย (Synthesis) และคำตอบที่ ๓ นี้ (อาจ) เป็นแนวทางคำถามสู่ประเด็นต่อไป

๔. ปรัชญามีลักษณะเป็นศาสตร์หรือไม่ นิยามของศาสตร์ ระบุว่าศาสตร์ต้องมีลักษณะที่แน่นอนตายตัว ไม่เปลี่ยนแปลง แต่ ปรัชญาให้คำตอบที่ไม่แน่นอน ไม่ตายตัว บางครั้งจุดเน้นเปลี่ยนไปตามกาลเวลา/ยุคสมัย/สภาพสังคม

ส่วนวิธีการได้มาซึ่งความรู้ของศาสตร์คือ การทดลอง พิสูจน์ด้วยหลักการ ในขณะที่วิธีการได้มาซึ่งความรู้ทางปรัชญา ไม่ได้ผ่านกระบวนการทดลองและพิสูจน์ด้วยหลักการแบบศาสตร์อื่น ๆ

นอกจากนี้ สุวิน ทองปั้น ได้กล่าวถึงปรัชญาการศึกษาเช่นกันว่า ปรัชญาการศึกษาเหมือนกับปรัชญาประยุกต์อื่นๆ ที่มีลักษณะเด่นเฉพาะ นั่นคือมีลักษณะทั่วไปที่ควรนำมาศึกษาดังนี้ ^๔

๑. ปรัชญาการศึกษามีลักษณะเป็นปรัชญาเชิงความจริง (Speculative) ในแง่ของการแสวงหาสาระที่จะสร้างทฤษฎีต่างๆ ที่เกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ สังคม และโลก โดยการจัดระเบียบวินัยและตีความข้อมูลที่ขัดแย้งทั้งหลายจากการวิจัยทางการศึกษาและทางพฤติกรรมศาสตร์

๒. ปรัชญาการศึกษามีลักษณะเป็นปรัชญาบัญญัติ (Prescriptive) หรือบางทีเรียกว่าบรรทัดฐาน (normative) ในแง่ของการชี้เฉพาะถึงเป้าหมายหลักของการศึกษาที่การศึกษาควรจะมีและวิถีทางที่ควรใช้

๓. ปรัชญาการศึกษามีลักษณะเป็นปรัชญาวิเคราะห์ (analytic) ในแง่ของการทำให้ข้อความของปรัชญาเชิงความจริง และปรัชญาบัญญัติกระจ่างขึ้น ปรัชญาแบบนี้จะช่วยตรวจสอบเหตุผลของความคิดทางการศึกษา องค์ประกอบของความคิดอื่นๆ และวิถีทางที่ทำให้ความคิดบิดเบือนหรือหายไป เพราะความคิดนั้นไม่รัดกุมพอ โดยจะทดสอบความมีเหตุผลของความคิดรวบยอด และความไม่เพียงพอของความจริง แต่ที่สำคัญก็คือพยายามที่จะทำความเข้าใจในความหมายของคำต่างๆ ที่ใช้ในทางการศึกษา เช่น อิสระภาพ (freedom) การปรับตัว (adjustment) ความเจริญงอกงาม (growth) ประสบการณ์ (experience) ความต้องการ (need) และความรู้ (knowledge) เป็นต้น

นอกจากนี้ ปรัชญา ยังถือได้ว่าเป็นศาสตร์พิเศษ เนื่องจาก “เนื้อหา/เป้าหมาย” ของปรัชญา คือ เน้นความเป็นจริงในด้านคุณค่า (ความหมายของความเป็นจริง) และมุ่งสู่สาเหตุสูงสุด (Ultimate cause) ในขณะที่ศาสตร์เฉพาะทาง (วิทยาศาสตร์) ศึกษา/สนใจคุณลักษณะเฉพาะของความเป็นจริง เช่น ดอกไม้สีแดง ปรัชญาสนใจดอกไม้ในฐานะสิ่งที่มีอยู่ ในขณะที่ศาสตร์เฉพาะจะสนใจรายละเอียด เช่น โครงสร้าง สี อายุ ฯลฯ

ปรัชญาเป็นทั้งเอกภาพและหลากหลาย กล่าวคือ ปรัชญามีความเป็นเอกภาพด้าน “เนื้อหา/เป้าหมาย” แต่หลากหลายด้าน “คำตอบ” และกล่าวได้ว่าปรัชญาเป็นรากฐานของศาสตร์ทางทุกประเภท เพราะก่อนที่จะเรารู้ว่าสิ่งนั้นเป็นอย่างไร เราต้องรู้ก่อนว่าสิ่งนั้น คือ อะไร ซึ่งเป็นเนื้อหาที่ปรัชญาพยายามมุ่งตอบ

กล่าวโดยสรุปลักษณะของปรัชญาเป็นวิธีการได้ความรู้/ความจริงซึ่งเป็นเป้าหมาย เพื่อจะได้มาซึ่งความรู้ทางปรัชญา เราต้องใช้การทำงานของประสาทสัมผัสและสติปัญญา เพื่อหา “สาเหตุแรก” ปรัชญาเน้นการทำงานของสติปัญญา สนใจ “สารัตถะ” (Essence) ของสิ่งต่างๆ (Sense evidence - Intellectual evidence) สิ่งปรากฏในสติปัญญา

^๔ สุวิน ทองปั้น, ดร. ปรัชญาการศึกษา, (ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, ๒๕๔๕), หน้า ๙.

๑.๔ ประเภทของปรัชญาการศึกษา

ปรัชญา โดยทั่วไปมีการแบ่งออกเป็นสองประเภทใหญ่ๆ คือ ปรัชญาบริสุทธิ์ (Pure philosophy) กับปรัชญาประยุกต์ (Applied philosophy) กล่าวคือ

๑.ปรัชญาบริสุทธิ์(Pure Philosophy) หมายถึง การศึกษาปรัชญาที่เป็นเนื้อหาสาระของปรัชญาโดยตรง ไม่ใช่ศึกษาเพื่อการอื่น ๆ ทั้งนี้ โลกตะวันตกแบ่งปรัชญาออกเป็นสามสาขาใหญ่ ๆ ยึดเนื้อหา/ปัญหาพื้นฐาน เป็นหลัก โดยการมุ่งตอบปัญหาใดปัญหาหนึ่ง ปรัชญาตะวันออก ไม่มีการแบ่งย่อย ได้แก่

๑. อภิปรัชญา (Metaphysics) ศึกษาเกี่ยวกับความเป็นจริงหรือธรรมชาติ
๒. ญาณวิทยา (Epistemology) ศึกษาเกี่ยวกับที่มาและธรรมชาติของความรู้
๓. คุณวิทยา (Axiology) ศึกษาเกี่ยวกับคุณค่าของสิ่งต่างๆ
๔. ตรรกศาสตร์ (Logic) คือ ว่าด้วยการหาเหตุผล

มีการศึกษาโดยแบ่งเป็นยุคต่าง ๆ ขึ้นกับว่าในยุคสมัยนั้น ๆ “ประเด็นร้อน” หรือความสนใจของประชาชนในสมัยนั้น อยู่ที่ปัญหาเรื่องอะไร (ความจริง ความรู้ คุณค่า) ดังนั้น จึงต้องศึกษาประวัติความคิดของนักปรัชญาเพื่อศึกษา “คำตอบที่เป็นไปได้ตามหลักเหตุผล” ของแต่ละยุคสมัย (วิทย์ วิศท เวทย์, ๒๕๓๘)

๒.ปรัชญาประยุกต์(Apply Philosophy) หมายถึงการนำปรัชญาบริสุทธิ์ไปประยุกต์ใช้ตอบปัญหาโดยยึดการตอบสนองความปรารถนาที่ต้องการอยากจะทำของมนุษย์ ทั้งในหลักการ หรือสาขาวิชาการต่างๆ เพื่อนำไปปฏิบัติ หรือปรารถนาที่จะรู้ “พื้นฐาน” เพื่อนำไปเป็นแนวทางตอบปัญหาในเรื่องนั้น ๆ ได้แก่ ปรัชญาศาสนา ปรัชญาสังคมการเมือง ปรัชญาการศึกษา ปรัชญาเศรษฐกิจ เป็นต้น

ส่วนประเภทปรัชญาการศึกษาแบ่งออกเป็น ๒ กลุ่มใหญ่ๆ ด้วยกันกล่าวคือ คือ ปรัชญาการศึกษาแบบเก่า กับปรัชญาการศึกษาร่วมสมัย

๑.๔.๑ ปรัชญาการศึกษาแบบเก่า

ปรัชญาการศึกษาแบบเก่าคือปรัชญาการศึกษาที่เป็นแม่แบบของปรัชญาการศึกษาทั้งหลาย แบ่งออกเป็น ๔ กลุ่มย่อย คือ

๑.ปรัชญาการศึกษาจิตนิยม เป็นสายปรัชญาที่เชื่อว่า ความจริงสูงสุดเป็นเรื่องเกี่ยวกับจิตมากกว่าวัตถุ นักปรัชญาสายนี้จะให้ความสำคัญกับจิตมาก จึงทำให้มองโลกในแง่ของจิตมากกว่าโลกแห่งวัตถุ ถึงแม้ว่าเราจะมองเห็นวัตถุหรือสิ่งต่างๆ ที่อยู่รอบๆ ตัวเรา และเราก็สามารถสัมผัสได้ทางประสาทสัมผัส เช่น แม่น้ำ ภูเขา ทะเล เป็นต้น นักปรัชญากลุ่มจิตนิยมเชื่อว่า สิ่งเหล่านี้เป็นเพียงการจำลองมาจากความจริงที่เป็นนามธรรม^๙ เท่านั้น ดังนั้น ทุกสิ่งทุกอย่างที่เรามองเห็น และสัมผัสได้นั้น เป็นเพียง เงา ของความจริง ส่วนความจริงอันสูงสุดก็คือโลกแห่งจิต หรือโลกแห่งมโนคติ โลกแห่งจิตกับโลกแห่งวัตถุแยกกันอยู่คนละที่ ส่วนการที่จะเข้าถึงโลกแห่งความจริงนั้น ต้องอาศัยการศึกษาเป็นตัวเชื่อมโยงระหว่างโลกทั้งสอง

^๙ ความจริงที่เป็นนามธรรมในที่นี้ หมายถึง **โลกแห่งความจริง** หรือ **โลกแห่งจิต** ซึ่งเป็นอสสารและไม่สามารถสัมผัสได้ด้วยประสาทสัมผัสทั้ง ๕ แต่สามารถสัมผัสได้ด้วยเหตุผลหรือด้วยจิต และเป็นโลกที่ไม่มีวันเปลี่ยนแปลง ทั้งยังเป็นต้นตอของสรรพสิ่ง พลาโต เรียกโลกนี้ว่า **โลกแห่งแบบ** (the world of Form)

แนวความคิดด้านการศึกษิตตามทัศนะของปรัชญาจิตนิยม คือการถ่ายทอดประเพณีวัฒนธรรมจากคนรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง และการศึกษานั้นต้องไม่เป็นไปเพื่อทำลายประเพณีวัฒนธรรมอันดีงามของสังคมที่บรรพบุรุษได้เคยปฏิบัติสืบทอดกันมา ดังนั้นการศึกษาตามทัศนะของปรัชญาจิตนิยม จะต้องทำให้คนรุ่นหลังยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม การศึกษาในแนวจิตนิยมนี้จะเน้นที่การพัฒนาทางด้านจิตใจ และสติปัญญาเป็นสำคัญ สถาบันการศึกษาจะเป็นที่ส่งเสริมกิจกรรมทางด้านสติปัญญา ส่งเสริมการพัฒนาทางด้านคุณธรรม ศีลธรรม ศิลปะ การวินิจัยคุณค่าที่แท้จริงของคุณธรรม จริยธรรม ส่งเสริมและเข้าใจตนเอง อิสระ และความรับผิดชอบในแต่ละบุคคลรวมทั้งผู้เรียนสามารถควบคุมตนเองได้

๒. ปรัชญาการศึกษาสัจนิยม เป็นปรัชญาที่มีพื้นฐานความเชื่อว่า ความแท้จริงคือวัตถุที่สามารถสัมผัสได้ด้วยประสาทสัมผัส และเป็นสิ่งที่ปรากฏอยู่ตามธรรมชาติ ส่วนวิธีการศึกษาหาความจริงนั้นต้องใช้การสังเกต การสัมผัส และยึดในกฎธรรมชาติ ดังนั้นความเชื่อและแนวทางในการแสวงหาความรู้ จึงมีลักษณะเป็นวิธีการทางวิทยาศาสตร์เป็นส่วนใหญ่ และเป็นสายปรัชญาที่เป็นต้นกำเนิดของวิทยาศาสตร์^{๑๐} ผู้เป็นต้นคิดปรัชญาสัจนิยมคือ อาริสโตเติล (Aristotle) นักปรัชญากรีก

ส่วนด้านการศึกษิตตามทัศนะของปรัชญาสัจนิยมคือ สอนให้ผู้เรียนได้รู้ความจริงตามกฎเกณฑ์ธรรมชาติ เพราะว่าทุกสิ่งเรารู้สัมผัสในชีวิตประจำวันนั้น เป็นสิ่งที่อยู่จริง ดังนั้นการศึกษาคือการเรียนรู้ตามสภาพที่เราเผชิญอยู่ เมื่อเป็นอย่างนี้การศึกษาต้องสอนให้ผู้เรียนรู้จักวิธีการแก้ไขปัญหาตามที่เรารู้สัมผัสในชีวิตประจำวัน โดยการเน้นวิธีการทางวิทยาศาสตร์ หรือยึดกฎเกณฑ์ทางธรรมชาติเพื่อเป็นหลักในการแสวงหาความรู้และความจริง อย่างเช่นสถานที่ศึกษาต้องจัดให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และค้นคว้ากับสรรพสิ่งทั้งหลายที่มีอยู่ เป็นอยู่ตามระเบียบและกฎเกณฑ์ทางธรรมชาติ เพื่อให้ผู้เรียนได้เห็นของจริง หรือเข้าถึงความจริงตามธรรมชาติของสิ่งแวดล้อม

๓. ปรัชญาการศึกษาประสบการณ์นิยม ถือว่าโลกแห่งความจริงคือโลกแห่งประสบการณ์ ซึ่งเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ความจริงตามทัศนะประสบการณ์นิยมมีลักษณะเป็นกระบวนการไหล (flux) ต่อเนื่องกันไปตามกระแสเหตุการณ์ เพราะว่าประสบการณ์ของมนุษย์เปลี่ยนแปลงและวิวัฒนาการอยู่ตลอดเวลา กล่าวคือความจริงหนึ่งอาจเป็นที่ยอมรับในเวลาหนึ่ง แต่อาจไม่เป็นที่ยอมรับในเวลาต่อมาก็ได้ แต่ในขณะที่ไม่มีความเป็นจริงใดที่จริงกว่า ก็ต้องยอมรับความจริงนั้นไว้ก่อน ความจริงในขณะนั้นนั่นเองถือว่าเป็นความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ของมนุษย์ และประสบการณ์ตามความหมายของปรัชญาการศึกษาประสบการณ์นิยม หมายถึงทุกสิ่งที่มีมนุษย์กระทำ คิด ตามความรู้สึกรวมไปถึงการคิดใคร่ครวญ การลงมือกระทำ ผลที่เกิดตามมา การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในตัวผู้กระทำ และการเรียนรู้อย่างถ่องแท้ในสิ่งนั้นๆ เมื่อกระบวนการทั้งหมดเหล่านี้เกิดขึ้นครบถ้วนแล้วจึงเรียกว่าประสบการณ์ ซึ่งมีลักษณะยืดหยุ่น ไม่ตายตัว

การศึกษาตามทัศนะของประสบการณ์นิยม ก็ต้องไม่มีจุดหมายที่กำหนดตายตัวลงเช่นกัน เพราะว่าโลกนี้มีการเปลี่ยนแปลงและวิวัฒนาการอยู่เสมอ สิ่งที่ตีมีคุณค่าสำหรับคนหนึ่งในขณะหนึ่งอาจจะไม่ได้หรือไม่มีคุณค่าสำหรับคนอีกคนหนึ่งในอีกขณะหนึ่งก็ได้ เมื่อเป็นเช่นนี้ปรัชญาการศึกษาประสบการณ์นิยมจึงเห็นว่า การเรียนในโรงเรียนก็เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการอันต่อเนื่องนี้ ด้วยวัตถุประสงค์ของการเรียนแต่ละครั้งก็เพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในแต่ละครั้ง เมื่อแก้ปัญหาได้แล้ว ก็จะเกิดปัญหาใหม่ขึ้นมาอีกอย่างไม่มีที่สิ้นสุดซึ่งปัญหาใหม่แต่ละปัญหาล้วนแต่มีลักษณะของตัวเองที่ต้องการลักษณะการเรียนการสอนที่เหมาะสมต่อสถานการณ์นั้นๆ ดังนั้นจุดหมายของปรัชญาการศึกษาประสบการณ์นิยมจึงมีว่า "วัตถุประสงค์ทั่วไปของ

^{๑๐} วิไล ตั้งจิตสมคิด, ปรัชญาและหลักการศึกษานอกระบบ, อ่างใน สุวิน ท่องปั่น, ปรัชญาการศึกษา, หน้า ๔๗.

การศึกษาคือการศึกษารวมขึ้นอีก" ซึ่งหมายความว่า การเรียนรู้ที่ได้รับในแต่ละครั้งจะเป็นวิถีทางให้เกิดความรู้ใหม่ ซึ่งจะเป็วิถีทางให้เกิดการเรียนรู้ใหม่ต่อไปอีกอย่างไม่สิ้นสุด

๔.ปรัชญาการศึกษาอัตถิภาวนิยม เป็นปรัชญาที่เกิดขึ้นมาเพื่อต่อต้านคนที่มีวิถีชีวิตอยู่ภายใต้กฎของสังคมหรือผู้อื่นเป็นผู้กำหนดให้ เช่น ต้องปฏิบัติตามกรอบประเพณี กฎหมาย และค่านิยมต่างๆ เป็นต้น ทั้งที่เบื่อแสนเบื่อ ก็ต้องจำใจกระทำตาม เพราะกลัวสังคมจะลงโทษ ปรัชญาอัตถิภาวนิยมเชื่อว่ามนุษย์เกิดขึ้นมาพร้อมกับเสรีภาพ มนุษย์ต้องใช้เสรีภาพนั้นอย่างเต็มที่ ถ้ามนุษย์ไม่ใช้เสรีภาพก็แสดงว่ามนุษย์ไม่มีค่าของความเป็นมนุษย์เลย ฉะนั้นมนุษย์ต้องหันกลับไปดูที่ตัวเองว่า จริงๆ แล้วเราต้องการอะไร แล้วเลือกสิ่งๆ ที่ตนเองต้องการที่จะทำ ไม่ใช่ดำเนินชีวิตตามกระแสของสังคมหรือเป็นทาสของคนอื่น มนุษย์คือเสรีภาพ มนุษย์ต้องดำเนินไปในทิศทางที่ตัวเองต้องการ ไม่มีใครที่จะสามารถเข้ามาก้าวก่ายบีบบังคับและบงการวิถีชีวิตของมนุษย์ได้ มนุษย์จึงไม่อาจถูกล้อมกรอบด้วยกฎหรือวินัยของสังคม เพราะเขาไม่ใช่เครื่องจักรของสังคม แต่เขาเป็นมนุษย์ที่มีอิสรภาพในทุกย่างก้าว

ปรัชญาการศึกษาอัตถิภาวนิยมมองในด้านการศึกษาว่า การพัฒนามนุษย์อย่างเต็มที่ คือการให้มนุษย์รู้จักใช้เสรีภาพในการเลือกและให้มีความรับผิดชอบต่อการตัดสินใจของตนเอง การศึกษาต้องให้มนุษย์เข้าใจตนเอง เข้าใจโลก และให้ความสำคัญของการมีอยู่ การศึกษาจะต้องช่วยให้มนุษย์สามารถเผชิญกับปัญหาต่างๆ ได้อย่างชาญฉลาด^{๑๑} และกล้าที่จะตัดสินใจเลือกตามเสรีภาพและความสามารถแห่งตน ทั้งนี้ก็เพราะว่าแนวปรัชญาการศึกษาอัตถิภาวนิยม สนับสนุนให้ปัจเจกชนมีเสรีภาพเต็มที่ในการเรียนรู้ และการจัดการเรียนการสอนจะต้องเป็นไปในลักษณะเอาผู้เรียนเป็นจุดศูนย์กลาง มิใช่เอาผู้สอนเป็นจุดศูนย์กลาง และการจัดหลักสูตรให้ผู้เรียนจะต้องเป็นหลักสูตรที่ไม่ตายตัว หรือไม่ถูกกำหนดโดยผู้มีอำนาจ หลักสูตรต้องเปิดให้มีวิชาหลายๆ เพื่อให้ผู้เรียนเลือกเรียนได้อย่างอิสระและอย่างกว้างขวางที่สุด และวิชาที่สอนต้องให้ผู้เรียนตระหนักถึงเสรีภาพของมนุษย์ เพื่อที่จะไม่ต้องตกอยู่ภายใต้การบีบบังคับของสังคม และที่สำคัญที่สุดจะต้องเป็นหลักสูตรที่ครูและผู้เรียนร่วมมือกัน เพื่อให้ได้ประโยชน์และตรงกับความต้องการของผู้เรียนด้วย

๑.๔.๒ ปรัชญาการศึกษาร่วมสมัย

ปรัชญาการศึกษาร่วมสมัย คือปรัชญาสมัยใหม่ที่ยึดเอาปรัชญาการศึกษาแบบเก่ามาปรับปรุงประยุกต์ใช้ในการศึกษามีอยู่ ๔ กลุ่มใหญ่ๆ ดังนี้

๑.ปรัชญาการศึกษาพิพัฒนาการนิยม เป็นแนวคิดทางปรัชญาที่ไม่เห็นด้วยกับวิธีการเรียนการสอนแบบเดิมๆ ที่เน้นแต่เนื้อหา สอนแต่ท่องจำ ตัดขาดผู้เรียนออกจากสังคม โดยไม่คำนึงถึงความสนใจของผู้เรียน มุ่งพัฒนาผู้เรียนแต่เพียงด้านสติปัญญาเท่านั้น แนวคิดหลักของการศึกษาแบบพิพัฒนาการคือ การศึกษาจะต้องพัฒนาผู้เรียนให้ครบทุกด้าน มิใช่พัฒนาเฉพาะด้านสติปัญญาเท่านั้น ให้โรงเรียนมีความสัมพันธ์กับสังคมมากขึ้น ผู้เรียนจะต้องพร้อมที่จะอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข สามารถปรับตัวได้อย่างดี กระบวนการเรียนการสอนจึงมีความสำคัญพอๆ กับเนื้อหา และถือว่าเรื่องของปัจจุบันมีความสำคัญมากกว่าอดีตและอนาคต^{๑๒} ด้วยเหตุนี้การปฏิรูปการศึกษาตามทฤษฎีปรัชญาพิพัฒนาการนิยมจึงได้ชื่อว่า **หนทางก้าวหน้าไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางด้านวัฒนธรรมและสังคม (progressive road to culture)**^{๑๓}

ตามทฤษฎีปรัชญาการศึกษาพิพัฒนาการนิยมมองว่า การจัดการศึกษาจะต้องให้การศึกษารอบด้าน ทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม อาชีพ และสติปัญญา ควบคู่กันไปตามความสนใจ ความถนัด และ

^{๑๑} ศักดา ปรารค์ประทานพร, **ปรัชญาการศึกษาฉบับพื้นฐาน**, (กรุงเทพฯ ฯ : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๖), หน้า ๑๔๓.

^{๑๒} ไพฑูรย์ สินลารัตน์, **ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น**, (กรุงเทพฯ ฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๓), หน้า ๘๒.

^{๑๓} สุวิน ทอปปัน, **ปรัชญาการศึกษา**, หน้า ๘๗.

ลักษณะพิเศษของผู้เรียนควรได้รับความสนใจและได้รับการส่งเสริมให้มากที่สุด สิ่งที่เราเรียนที่สอนควรเป็นประโยชน์สัมพันธ์สอดคล้องกับชีวิตประจำวัน และสังคมของผู้เรียนให้มากที่สุด คือการส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย ทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน และส่งเสริมให้ผู้เรียนได้รู้จักตนเองและสังคมเพื่อให้ผู้เรียนได้ปรับตัวให้เข้ากับสังคมได้อย่างมีความสุข ไม่ว่าสังคมจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรก็ตาม ผู้เรียนจะต้องรู้จักแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้ หรือพูดอีกอย่างหนึ่งปรัชญาการศึกษาพิพัฒนาการนิยมสอนให้คนพร้อมที่จะยอมรับการเปลี่ยนแปลงใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นและจะเกิดขึ้นต่อไป และพร้อมที่จะสร้างสิ่งใหม่ๆ ให้กับสังคมด้วย

๒. ปรัชญาการศึกษานิรันตรนิยม ปรัชญาสายนี้ไม่เห็นด้วยกับปรัชญาการศึกษาพิพัฒนาการนิยม ที่เน้นการพัฒนาผู้เรียนให้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคม แต่กลับไปเน้นการยึดถือแบบอย่างที่ดีงามอันเป็นนิรันตรซึ่งเป็นคุณค่าเดิมที่เน้นการพัฒนาการด้านเหตุผล จนได้ชื่อว่า **หนทางที่จะย้อนกลับไปสู่วัฒนธรรมอันดีงามในอดีต** (Regressive road to culture) ^{๑๔} ลัทธินี้ถือว่ามนุษย์มีความสามารถที่จะใช้ความคิด สามารถที่จะใช้เหตุผลมาตัดสินสิ่งต่างๆ ได้ ซึ่งความสามารถอันนี้ในสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ไม่มีและทำไม่ได้ และมนุษย์ได้ใช้ความคิดและเหตุผลตลอดเวลาที่ดำรงชีวิตอยู่ ส่วนความรู้ที่เขาเชื่อว่าได้มาจากการคิดหาเหตุผล ซึ่งความสามารถในการคิดหาเหตุผลมีติดตัวมาแต่กำเนิด ส่วนเรื่องความดีความงามนั้น นิรันตรนิยมเชื่อว่าการพัฒนาความดีของแต่ละคนไม่ขึ้นอยู่กับพันธุกรรมหรือสิ่งแวดล้อม หากจะต้องอาศัยวินัยในตนเองและยึดมั่นในสิ่งที่ดีงาม^{๑๕}

ส่วนด้านการศึกษาลัทธินี้เสนอว่า ควรจะจัดการศึกษาในลักษณะที่ส่งเสริมให้พลัทธิธรรมชาติคือสติปัญญาพัฒนาได้เต็มที่ ถ้าสติปัญญาได้รับการขัดเกลาและพัฒนาอย่างดีแล้ว มนุษย์ก็จะทำอะไรได้อย่างมีเหตุผลเสมอไป เป้าหมายของการศึกษาจึงเป็นไปเพื่อการพัฒนาคุณสมบัติในเชิงของสติปัญญาและเหตุผลในตัวมนุษย์นี้เองเป็นหลักสำคัญ ซึ่งอาจสรุปได้ ดังนี้^{๑๖}

๑. มุ่งให้ผู้เรียนรู้จักและทำความเข้าใจเกี่ยวกับตนเองให้มากที่สุด โดยเฉพาะในเรื่องของเหตุผลและสติปัญญา

๒. มุ่งพัฒนาสติปัญญาและเหตุผลในตัวมนุษย์ให้ดีขึ้น สูงขึ้น สมบูรณ์ขึ้นเพื่อความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

๓. เมื่อมนุษย์มีเหตุผลกันทุกคน การศึกษาในทุกแห่งทุกสถานที่จึงเหมือนกันเป็นสากล เพราะว่าหน้าที่ของการศึกษาก็คือ การแสวงหาและการนำมาซึ่งความรู้อันเป็นนิรันตร เป็นสากลและไม่เปลี่ยนแปลง

๔. การศึกษามุ่งให้คนรู้จักคิดและเข้าถึงความเป็นจริงอันเป็นแก่นแท้ และไม่เปลี่ยนแปลง เพราะการศึกษาไม่ใช่การลอกเลียนแบบชีวิตแต่เป็นการเตรียมตัวเพื่อชีวิต

๕. การศึกษามุ่งพัฒนาความมีเหตุผล เพื่อให้คนมีเหตุผลและใช้ความมีเหตุผลนี้อยู่ร่วมกับคนอื่นอย่างมีความสุข จุดมุ่งหมายสำคัญของการศึกษาจึงควรเน้นการพัฒนาความมีเหตุผลและจะต้องรู้จักใช้วิธีการแห่งปัญญา

๓. ปรัชญาการศึกษาสารัตถนิยม ปรัชญาลุ่มนี้ยึดเอาสาระ หรือเนื้อหาที่เป็นแก่นของสิ่งต่างๆ เป็นสำคัญ และเนื้อหาที่สำคัญต้องเน้นเนื้อหาที่มาจากมรดกทางวัฒนธรรมเป็นแบบแผน หรือเป็นกฎเกณฑ์เป็นมาตรฐานในการตัดสิน ส่วนความรู้ที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ได้รับความสำคัญน้อยกว่าความรู้ที่อยู่ในอดีต ปรัชญาสารัตถนิยมจัดอยู่ในกลุ่มอนุรักษ์นิยม (Conservative view) จนได้ชื่อว่า **หนทางกลับไปสู่**

^{๑๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๕.

^{๑๕} กิติมา ปรีดีติลล, **ปรัชญาการศึกษา เล่ม ๑**, (กรุงเทพ ฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๒๐), หน้า ๗๖.

^{๑๖} สุวิน ทองปั้น, **ปรัชญาการศึกษา**, หน้า ๙๗.

วัฒนธรรมแบบอนุรักษ์ (a conservative road to culture)^{๑๗} เพราะมีการยึดเอาแนวความคิดในอดีตเป็นแบบแผนในการตัดสินใจ ถ้าหากมีการเปลี่ยนแปลงก็ต้องยึดเอาเนื้อหาเดิมเอาไว้โดยไม่เปลี่ยนแปลงทั้งหมด

จุดมุ่งหมายของการศึกษาตามแนวความคิดของปรัชญากลุ่มสารัตถนิยมคือ การถ่ายทอดมรดกทางด้านวัฒนธรรมและค่านิยมไว้ เพราะแบบแผนและวัฒนธรรมเหล่านั้นเป็นสิ่งที่ได้ผ่านการพิจารณาถ้อยแถลงมาแล้วหลายยุคว่าเป็นของดี เหมาะสม เราจึงควรเรียนรู้ ให้เข้าใจ จดจำและรักษาเอาไว้ เมื่อถ่ายทอดมรดกทางด้านวัฒนธรรมเช่นนี้แล้ว วัตถุประสงค์ที่ติดตามมาก็คือการสืบทอดวัฒนธรรมเอาไว้กับคนรุ่นหลังๆ อีกต่อหนึ่ง การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นก็เป็นการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้คงของเดิมเป็นหลักสำคัญ เราอาจสรุปจุดหมายของการศึกษาตามแนวปรัชญาสารัตถนิยมได้ ดังนี้^{๑๘}

๑. ให้การศึกษาในสิ่งที่ป็นเนื้อหาสาระ(Essential subject-matter) อันได้จกมรดกทางวัฒนธรรม

๒. ให้การศึกษาเพื่อการเรียนรู้ในเรื่องของความเชื่อ ทศนคติ และค่านิยมของสังคมในอดีต

๓. ำรงรักษาสิ่งต่างๆ ในอดีตเอาไว้

นอกจากนี้ปรัชญาสารัตถนิยมยังมุ่งการพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนมีระเบียบ วินัย ทำงานหนัก ใช้สติปัญญาให้มาก และรักษาอุดมคติอันดีงามของสังคมไว้ด้วย และเมื่อพิจารณาตามเนื้อหาหรือจุดหมายของปรัชญาลัทธินี้แล้วจะเห็นได้ว่ากลุ่มทั้งระดับใหญ่คือสังคมและระดับบุคคลพร้อมกันไป

๔.ปรัชญาการศึกษาปฏิรูปนิยม เป็นปรัชญาร่วมสมัยกันกับปรัชญาการศึกษาพัฒนาการนิยม และมีแนวคิดมาจากปรัชญาเดียวกันคือประสบการณ์นิยม ปรัชญาการศึกษาปฏิรูปนิยมนี้ จะมุ่งเน้นในเรื่องของอนาคตของผู้เรียนเป็นส่วนใหญ่ กล่าวคือการจัดการศึกษาจะเน้นให้เด็กเติบโตเป็นคนดี หรือเป็นคนที่มีความคิดรอบด้านแล้วยังมุ่งให้มีการช่วยสร้างสังคมในอนาคตด้วย นั่นคือการศึกษาแบบปฏิรูปนิยมนี้จะช่วยสร้างสังคมใหม่ขึ้น เมื่อเป็นเช่นนี้ปฏิรูปนิยมจึงกลายเป็นเครื่องมือของบุคคลผู้หวังที่จะปฏิรูปสังคม เพราะปรัชญาปฏิรูปนิยม เป็นปรัชญาการศึกษาที่เข้ากับระบบสังคมปัจจุบันได้ดีและในขณะเดียวกันก็พยายามให้การศึกษาเป็นตัวพยากรณ์อนาคตได้ด้วย

ปรัชญาการศึกษาปฏิรูปนิยมได้วางหลักด้านการศึกษาไว้ว่า การศึกษาจะต้องเป็นไปเพื่อการปรับปรุงพัฒนา และสร้างสรรค์สังคมใหม่ที่ดีและเหมาะสมขึ้น ดังนี้^{๑๙}

๑.การศึกษาต้องมุ่งสร้างสังคมใหม่ด้วยการปฏิรูปสังคม และการจัดการศึกษาจะต้องเป็นไปเพื่อการพัฒนาสังคมในอนาคต ไม่ใช่สังคมปัจจุบัน

๒.การศึกษาจะต้องช่วยแก้ปัญหาของสังคมที่เป็นอยู่

๓.การศึกษาจะต้องเป็นไปเพื่อการส่งเสริมในการพัฒนาสังคมโดยตรง

๔.การศึกษาจะต้องมุ่งสร้างระเบียบใหม่ของสังคมจากพื้นฐานเดิมที่มีอยู่

๕.การศึกษาจะต้องสร้างระเบียบใหม่ที่ดีกว่าให้กับสังคมและวิธีการสร้างระเบียบนั้นจะต้องอยู่บนรากฐานของประชาธิปไตย

๖.การศึกษาจะต้องให้ผู้เรียนเห็นความสำคัญของสังคมควบคู่ไปกับตนเอง

เมื่อพิจารณาดูการวางหลักของการศึกษาตามแนวปรัชญาการศึกษาปฏิรูปนิยม จะเห็นว่าปรัชญาสาขานี้จะเน้นอนาคต คือจะวางเป้าหมายสังคมในอนาคต แล้วใช้การศึกษาเป็นตัวปฏิรูปสังคม หรือเรียกอีก

^{๑๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๖.

^{๑๘} ไพฑูรย์ สินลารัตน์, ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น, หน้า ๖๔-๖๕.

^{๑๙} สุวิน ทอปปัน, ปรัชญาการศึกษา, หน้า ๑๑๗-๑๑๘.

อย่างหนึ่งว่าใช้การศึกษาเป็นปัจจัยในการสร้างสังคม เพราะวัตถุประสงค์หลักของการศึกษา ก็คือการส่งเสริมให้สถาบันการศึกษามีบทบาทในการปฏิรูปสังคม เพื่อใช้การศึกษาเป็นปัจจัยในการสร้างสังคมใหม่ที่มีความเสมอภาค และความเป็นธรรมมากขึ้น

๑.๕ ประโยชน์ของปรัชญาการศึกษา

ประโยชน์หรือคุณค่าของปรัชญาการศึกษามีหลายประการด้วยกัน คือ

๑.ปรัชญาการศึกษาช่วยในการตั้งคำถามที่ลึกซึ้ง ปรัชญาการศึกษามีหน้าที่ที่มีคุณค่าอยู่ก็คือ การตั้งคำถาม นักปรัชญาการศึกษาหรือการเรียนปรัชญาการศึกษา คือการตั้งข้อสงสัยต่อแนวคิดและกิจกรรมต่างๆ ของการศึกษาว่า ทำไมจึงเป็นเช่นนี้ ทำไมจึงทำอย่างนี้ มีเหตุผลอะไร สิ่งที่ทำอยู่ได้ผลเพียงไร ปัญหาที่ทำอยู่มีอะไรอีกบ้าง มีสาเหตุมาจากอะไร และสาเหตุเหล่านั้นเป็นสาเหตุที่แท้จริงหรือเปล่า เป็นต้น

๒.ปรัชญาการศึกษาช่วยให้เกิดความเข้าใจ การศึกษาปรัชญาการศึกษา จะช่วยให้ผู้ศึกษาเกิดความเข้าใจต่อแนวคิด และกิจกรรมทางการศึกษาที่เป็นอยู่ชัดเจนขึ้น การตั้งคำถามดังข้อที่ ๑ นั้นจะนำมาซึ่งความกระจ่างและเข้าใจในข้อที่ ๒ นี้ คุณค่าในข้อนี้ อยู่ที่การทำความเข้าใจในเหตุผลที่เราทำสิ่งหนึ่งอยู่ เช่น เราอบรมให้เด็กเชื่อฟังครูบาอาจารย์นั้นเราทำเพื่ออะไร เรามีเหตุผลอะไร เราทำตามๆ กันไปหรือเราทำเพราะเราเห็นเหตุผลของสิ่งนั้นชัดเจนแล้ว นอกไปจากนี้ ปรัชญาการศึกษายังช่วยขจัดความกำกวมในการศึกษาให้น้อยลงด้วย เช่นที่ว่าเรารู้ นั่นคืออะไร อบรมอย่างไร ฯลฯ สิ่งเหล่านี้ปรัชญาการศึกษาจะช่วยให้กระจ่างขึ้น

๓.ปรัชญาการศึกษาช่วยขจัดความไม่สอดคล้องต้องกัน มีความขัดแย้งหรือความไม่สอดคล้องต้องกันอยู่เสมอในวงการการศึกษา เช่น จุดมุ่งหมายต้องการเสริมสร้างประชาธิปไตย แต่บทเรียนบอกว่าต้องเชื่อฟังครูทุกอย่างโต้แย้งครูไม่ได้ หรือหลักสูตรมุ่งพัฒนาความสามารถและความสนใจเฉพาะบุคคล แต่ไม่เปิดโอกาสให้เด็กเลือก สิ่งเหล่านี้มีมากและพบเห็นเสมอในการศึกษา นักปรัชญาการศึกษาหรือคนที่อบรมทางการศึกษาจะต้องมองปัญหานี้ให้ชัด และขจัดความขัดแย้งกันเองนี้ให้ได้ การศึกษาจึงจะดำเนินไปด้วยดี

๔.ปรัชญาการศึกษาจะช่วยให้เห็นภาพรวม ปรัชญาการศึกษาจะช่วยให้ผู้ศึกษาเห็นความสัมพันธ์และความสำคัญต่อกันของแนวคิดและกิจกรรมต่างๆ ทางการศึกษา ดังที่มีคนพูดว่าเราควรที่จะเห็นป่าทั้งหมดและรู้จักต้นไม้แต่ละต้นพอควร ไม่ใช่รู้จักแต่ต้นไม้เพียงต้นเดียว ปรัชญาการศึกษาจะช่วยให้ผู้ศึกษามองเห็นภาพของการศึกษาทั้งหมด

๕.ปรัชญาการศึกษาช่วยเสนอแนวคิดใหม่ จากการตั้งปัญหา หาภาพรวม ทำความชัดเจน และขจัดความกำกวมต่างๆ นั้น แล้วย่อมเป็นการง่ายที่จะเสนอแนวคิดและแนวทางใหม่ ปรัชญาการศึกษาจึงจะช่วยเสนอแนวคิดและกิจกรรมใหม่ๆ ให้กับวงการการศึกษาได้โดยง่าย

ประโยชน์หรือคุณค่าเหล่านี้เป็นสิ่งที่เห็นได้โดยง่ายและชัดเจน ส่วนคุณค่าอื่นๆ เช่น ปรัชญาการศึกษาช่วยในการกำหนดเป้าหมายทางการศึกษา ช่วยให้การสอนและการบริหารการจัดการศึกษาดีขึ้น หรือมีความหมายดีขึ้นนั้น ก็เป็นคุณค่าปลีกย่อยที่เห็นได้โดยชัดเจน

อย่างไรก็ตาม หากเราได้ศึกษาปรัชญาอย่างจริงจังจะทำให้รู้ถึงประโยชน์ของปรัชญาทั้งสามประการดังกล่าว เช่นความจริงคืออะไร หากมองลึกอาจไม่เพียงแต่ถ้ามองเป็นก็จะรู้ว่า ความจริงก็คือสภาพที่ปรากฏให้เห็นว่ามีอยู่ เป็นอยู่ ในเชิงประจักษ์ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม สิ่งนั้นจะเป็นไปตามสภาพแห่งธรรมชาติและทนต่อการพิสูจน์ได้ ซึ่งความจริงตามหลักการ มี ๒ ประการคือ

๑. จริงโดยสมมติ คือจริงโดยการให้การยอมรับว่าเป็นจริง เช่นเลข ๐ ไม่มีค่า หาก
ในความเป็นจริง คนที่ได้คะแนน ๐ หาใช่จะเป็นคนที่ไม่มีความรู้ เป็นต้น
๒. ความจริงโดยสัจ คือจริงแท้ เช่นมนุษย์ทุกคนเกิดมามีตมตตาย นายแดง เป็นมนุษย์ นายแดงก็
ตมตตาย เป็นต้น (เป็นการอธิบายเชิงตรรกะ)

ความจริงเป็นสิ่งที่เรารู้ได้โดยยากหากไม่ศึกษา การศึกษาที่ดีต้องให้ครอบคลุมทั้ง
ทฤษฎี และปฏิบัติ ยิ่งในยุคเทคโนโลยีที่ก้าวหน้า วิทยาการก้าวไกล ต้องใช้วัตรกรรมมากมายเข้าช่วยเพื่อการ
เข้าถึงข้อมูล ที่เป็นจริง ทั้งสมมติและสัจจะ

ในการศึกษาทางปรัชญา ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้ศึกษาดังนี้ คือ

๑. เป็นอุดมการณ์แนวทางในการปฏิบัติและดำเนินชีวิต
๒. สถานศึกษาจัดทำแผนปฏิบัติการให้เชื่อมโยงสอดคล้องให้ไปในทิศทางเดียวกัน
๓. จัดการศึกษาสู่การสอนในสถานศึกษา การสอนในห้องเรียน แผนการจัดการเรียนรู้
๔. ผู้บริหารใช้เป็นหลักในการพัฒนาการบริหารและนิเทศงาน
๕. ครูใช้เป็นหลักในการปฏิบัติเกิดคุณภาพการศึกษา
๖. ผู้ศึกษา มีแนวทางในการปฏิบัติพัฒนาศักยภาพอย่างเต็มที่

จึงกล่าวได้ว่า ปรัชญา เป็น ความรู้ที่เป็นหลักแห่งความรู้ และเป็นความรู้ที่เป็นหลักแห่งความจริงด้วย
ผู้ที่ได้ศึกษาและเข้าใจปรัชญาแล้ว ย่อมสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ ในศาสตร์ทั้งปวง และในทุกเรื่องรวมทั้งใน
เรื่องที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันของตนด้วย

๑.๖ วิเคราะห์ปรัชญาการศึกษาไทยจากพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ

ประเทศไทยมีปรัชญาการศึกษาหรือไม่ ถ้ามีปรัชญาศึกษานั้นว่าอย่างไร ปรัชญาศึกษานั้น
เขียนไว้ที่ไหน ซึ่งไทยจะเขียนปรัชญาการศึกษาแฝงไว้ในแผนการศึกษาแห่งชาติ ในหลักสูตรเป็นต้น การศึกษา
มีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศ การแข่งขันทางเศรษฐกิจในยุคโลกาภิวัตน์ก็ขึ้นอยู่กับการศึกษา การ
พัฒนาการเมืองก็ขึ้นอยู่กับการศึกษา สังคมกำลังเสื่อมโทรม ผู้คนติดยาเสพติด เป็นโรคเอดส์ยิ่งขึ้น ก็ต้องหันไป
พึ่งการศึกษาการพัฒนาการศึกษาจึงเป็นเงื่อนไขสำคัญของการพัฒนาประเทศ

เพื่อให้การจัดการศึกษามีความเข้มแข็ง ต้องมีการดำเนินการด้านองค์ประกอบของการศึกษา คือ
หลักสูตร สถานศึกษา ผู้สอน ผู้เรียน กระบวนการเรียนการสอน การวัดและประเมินผล และด้านระบบการ
บริหารการศึกษา ไปพร้อม ๆ กันให้มีความสอดคล้องกับความเชื่อทางการศึกษาบรรลุจุดประสงค์ เป้าหมาย
ของการศึกษาตามแนวคิดของปรัชญาการศึกษา ยุทธศาสตร์ที่สำคัญที่จะนำไปสู่ความสำเร็จนั้นทุกฝ่ายจะต้อง
มีความตั้งใจ และลงมือปฏิบัติอย่างจริงจัง พ่อแม่ต้องดูแลเอาใจใส่ลูกอย่างใกล้ชิด ครูต้องมีจิตสำนึกและ
วิญญานของความเป็นครู ที่แท้จริง ภาครัฐและเอกชน องค์การศาสนา และสื่อมวลชน ต้องตื่นตัว
กระตือรือร้น และผนึกกำลังเพื่อการพัฒนาไปสู่ความก้าวหน้าอย่างมั่นคง และผลจากรัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๔๐
และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ ส่งผลให้มีการปฏิรูปการศึกษาที่เน้นความสำคัญที่ผู้เรียน
การปฏิรูปมีการกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษาไปยังสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาและ
สถานศึกษา มีการกำหนดนโยบายและยุทธศาสตร์ การดำเนินงาน แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
แผนพัฒนาอุดมศึกษา แผนพัฒนาอาชีวศึกษา แผนปฏิบัติการระดับพื้นที่และสถานศึกษา มีการจัดทำ

แผนปฏิบัติการโดยทุกแผนต้องมีความเชื่อมโยง สอดคล้อง ไปในทิศทางเดียวกัน ซึ่งจะเป็นการพัฒนาให้มีการบูรณาการในลักษณะองค์รวม ที่มีคนเป็นศูนย์กลาง ในขณะเดียวกันก็คำนึงถึงสภาพ ปัญหา ความต้องการ วิถีชีวิตของคนไทยในท้องถิ่นต่างๆประกอบการพิจารณาด้วย

ดังนั้นปรัชญา เป็นแนวคิด ส่วน การศึกษา เป็นการนำแนวคิดนั้นไปปฏิบัติให้บังเกิดผลตามองค์ประกอบของการศึกษาหรือการนำเอาปรัชญาทั่วไปมาจัดการศึกษาตามแนวทางปรัชญาการศึกษา ศาสตร์ทางการศึกษา มีหลักการ แนวคิด ทฤษฎี รวมทั้งการปฏิบัติก็มีการเปลี่ยนแปลงอย่างขนานใหญ่ในยุคโลกาภิวัตน์ แต่ปรัชญา อุดมการณ์ ความเชื่อ ก็ยังดำรงอยู่อย่างเดิม อุดมการณ์ของการศึกษา หรือ ปรัชญา การศึกษาก็เป็นแนวทางสู่ภาคปฏิบัติของการศึกษา เพื่อพัฒนามนุษย์ สังคมมนุษย์ เพื่อบรรลุความเป็นมนุษย์ และสังคมอารยะ สำหรับประเทศไทย ปรัชญาการศึกษา มีผลควบคุมไปถึงการจัดการศึกษาทุกระดับของชาติ ในการดำเนินการศึกษาทุกระดับจะสำเร็จผลมากน้อยเพียงใดนั้น ก็อยู่ที่การปฏิบัติจะต้องเป็นไปตามความเชื่อ ที่ถูกต้อง เป็นจริงที่สุด เพื่อชีวิตและสังคมไทยโดยแท้จริง^{๒๐}

ปรัชญาการศึกษาไทยจากพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒

การศึกษาในระบบมีสองระดับ คือการศึกษาขั้นพื้นฐาน และการศึกษาระดับอุดมศึกษา โดยการศึกษาขั้นพื้นฐานจะจัดการศึกษาไม่น้อยกว่า ๑๒ ปี

จากการศึกษาพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ จะเห็นว่า ในแต่ละมาตราหรือแต่ละหมวดนั้นมีหลักการสำคัญสอดคล้องกับปรัชญาการศึกษาในแต่ละกลุ่ม ทั้งสารัตถนิยม นิรันตรนิยม พัฒนาการนิยม อัตถภาวะนิยม หรือปฏิรูปนิยม เช่น

มาตราที่ ๒๒ กล่าวว่า การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถในการเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับปรัชญาอัตถภาวะนิยม และพิพัฒนาการนิยม

มาตราที่ ๒๓(๓) กล่าวว่า ความรู้เกี่ยวกับศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม การกีฬา ภูมิปัญญาท้องถิ่น และการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญา ซึ่งสอดคล้องกับปรัชญาสัจนิยมหรือนิรันตรนิยม

มาตราที่ ๒๓(๔) กล่าวว่า ความรู้ และทักษะในการประกอบอาชีพและดำรงชีวิตอย่างมีความสุข สอดคล้องกับปรัชญาปฏิรูปนิยม

มาตราที่ ๒๔(๑) กล่าวว่า จัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล ซึ่งสอดคล้องกับปรัชญาปฏิรูปนิยมและพิพัฒนาการนิยม เป็นต้น

สรุปคือปรัชญาเป็นการแสวงหาความจริง อาศัยเหตุผล และปรัชญา คือ การค้นพบความรู้เกี่ยวกับ “ความจริง” ซึ่งเป็นความรู้ที่อยู่เหนือความรู้ตามกฎเกณฑ์ที่ตายตัว และเป็นความรู้ที่มีลักษณะเป็น “ศิลป์” และเป็นความรู้ในฐานะ “ศาสตร์พิเศษ” ของมนุษย์ วิชาปรัชญาเป็นการศึกษาหาคำตอบที่เป็นไปได้ตามเหตุผลของมนุษย์เกี่ยวกับความจริง เพื่อเป็นพื้นฐาน

^{๒๐} ปรัชญาการศึกษาไทย. สืบค้นจาก <http://www.vcharkarn.com/vcafe/98249>. สืบค้นเมื่อ ๒๖ สิงหาคม ๒๕๕๕

ลักษณะคำถามเชิงปรัชญา มีพื้นฐานมาจาก ความไม่เคยชินกับโลกและสิ่งที่เกิดขึ้นรอบตัว ในตัวเอง นำไปสู่ ความสงสัยแบบปรัชญาคือการคิดอย่างมีเหตุและผล พร้อมกับประเด็นคำถามก็เกิดขึ้นว่า สิ่งนั้นคืออะไร ทำไมจึงเป็นอย่างนั้น สิ่งนั้นเป็นได้อย่างไร จึงนำไปสู่การคิดค้นหาคำตอบอย่างสมเหตุสมผล

ลักษณะคำตอบเชิงปรัชญา มีพื้นฐานมาจากประสบการณ์ ในระดับสติปัญญา (ผัสสะ สติปัญญา) คิดหาคำตอบที่เป็นไปได้ตามเหตุผล อย่างไม่มีวันสิ้นสุด เพื่อตอบคำถามว่า อะไรคือความจริง ต้องใช้ทฤษฎีความจริง รู้ความจริงได้อย่างไร ใช้ทฤษฎีความรู้และ เอาอะไรเป็นเครื่องตัดสิน ทฤษฎีเหตุผล

ปรัชญามีลักษณะเป็น “ศาสตร์” และ “ศิลป์” กล่าวคือ เป็นทั้งการศึกษาหลัก/ความคิดของนักปรัชญา และการนำมาเป็นแนวคิด/หลักของเราเอง (ปรัชญาชีวิต) ปรัชญาในฐานะที่เป็นความรู้และปรัชญาในฐานะที่เป็นวิถีชีวิต” ปรัชญาจึงเป็นวิถีทางที่สำคัญ อันประกอบด้วยการมีชีวิตอยู่ให้เป็นไปตามความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับคุณค่าและความหมายชีวิตนั่นเอง

จึงกล่าวได้ว่า ปรัชญา เป็น ความรู้ที่เป็นหลักแห่งความรู้ และจึงเป็น ความรู้ที่เป็นหลักแห่งความจริง ด้วยผู้ที่ได้ศึกษาและเข้าใจปรัชญาแล้ว ย่อมสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ ในศาสตร์ทั้งปวง และในทุกเรื่อง รวมทั้งในเรื่องที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันของตนด้วย ปรัชญาการศึกษาจึงเป็นความพยายามที่จะวิเคราะห์ วิพากษ์วิจารณ์และพิจารณาการศึกษาอย่างละเอียดลึกซึ้งทุกแง่มุม ให้เข้าใจถึงแก่น ถึงเหตุผล ความสำคัญ และความสัมพันธ์ต่างๆ อย่างชัดเจน มีความต่อเนื่อง และมีความหมายต่อมนุษย์ สังคมและสิ่งแวดล้อม

๑.๗ แนวคิด และทฤษฎีการศึกษา

ทฤษฎีการเรียนรู้เป็นเรื่องที่สำคัญอีกเรื่องหนึ่งที่ครูจะต้องศึกษาก่อนการเขียนแผนการจัดการเรียนรู้ ทฤษฎีการเรียนรู้ต่าง ๆ จะทำให้ครูเข้าใจกระบวนการจัดการเรียนรู้ ซึ่งจะส่งผลโดยตรงกับ ผู้เรียน ในการจัดการเรียนรู้ถ้าครูศึกษาทฤษฎีการเรียนรู้ก่อนแล้วนำแนวคิดจากทฤษฎีไปสู่การปฏิบัติคือการจัดการเรียนรู้ จะทำให้การจัดการเรียนรู้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างรวดเร็ว ซึ่งจะดีกว่าที่เราจัดการเรียนรู้โดยไม่มีทฤษฎีรองรับเพราะทฤษฎีต่างๆ นั้นได้มีการค้นคว้าทดลองจนเป็นที่ยอมรับ พึงง่าย ๆ ก็คือได้ผ่านการพิสูจน์มาแล้ว สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้เลย ทิศนา ขัมมณี (๒๕๕๐ : ๔๐ - ๑๐๗) ได้สรุปแนวคิดและแนวปฏิบัติของทฤษฎีการเรียนรู้ไว้ตั้งแต่แนวคิดเกี่ยวกับการกระทำหรือพฤติกรรมของมนุษย์ ซึ่งมี ๓ แนวคิด แนวที่ ๑ เชื่อว่าพฤติกรรมหรือการกระทำของมนุษย์ เกิดขึ้นจากแรงกระตุ้นภายในตนเอง แนวที่ ๒ เชื่อว่าพฤติกรรมหรือการกระทำของมนุษย์ เกิดขึ้นจากอิทธิพลของสิ่งแวดล้อม มิใช่มาจากแรงกระตุ้นภายใน แนวที่ ๓ เชื่อว่าพฤติกรรมหรือการกระทำของมนุษย์ เกิดขึ้นทั้งจากสิ่งแวดล้อมและจากแรงกระตุ้นภายในตัวบุคคล

ทฤษฎีเกี่ยวกับการเรียนรู้ในช่วงก่อนคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ มี ๓ กลุ่ม คือกลุ่มที่เน้นการฝึกจิตหรือสมอง กลุ่มที่เน้นการพัฒนาไปตามธรรมชาติและกลุ่มที่เน้นการรับรู้และเชื่อมโยงความคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการเรียนรู้ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ มี ๔ กลุ่มคือกลุ่มพฤติกรรมนิยม กลุ่มพุทธินิยม กลุ่มมนุษยนิยมและกลุ่มผสมผสาน นอกจากนี้ยังมีทฤษฎีการเรียนรู้และการสอนร่วมสมัย เช่น ทฤษฎีกระบวนการทางสมองและการประมวลข้อมูล ทฤษฎีพหุปัญญา ทฤษฎีการสร้างความรู้ด้วยตนเอง ทฤษฎีการสร้างความรู้ด้วยตนเองโดยการสร้างสรรค์ชิ้นงานและทฤษฎีการเรียนรู้แบบร่วมมือ เป็นต้น

ทิสนา แชมมณี (๒๕๕๐ : ๔๕ - ๕๐) ได้กล่าวถึงทฤษฎีเกี่ยวกับการเรียนรู้ในช่วงก่อนคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ และหลักการจัดการศึกษาและการสอนไว้ดังนี้

๑. ทฤษฎีที่เน้นการฝึกจิตหรือสมอง (Mental Discipline) นักคิดกลุ่มนี้มีความเชื่อว่าจิตหรือสมองหรือสติปัญญา (mind) สามารถพัฒนาให้ปราดเปรื่องได้โดยการฝึก เช่นเดียวกับกล้ามเนื้อซึ่งจะแข็งแรงได้ด้วยการฝึกออกกำลังกาย ในการฝึกจิตหรือสมองนี้ทำได้โดยการให้บุคคลเรียนรู้เรื่อง ที่ยาก ๆ ยิ่งยากมากเท่าไรจิตก็จะได้รับการฝึกให้แข็งแรงขึ้นเท่านั้น นักคิดกลุ่มนี้มีแนวคิดแยกออกเป็น ๒ กลุ่มย่อย คือ (Bigge, ๑๙๖๔ : ๑๙ - ๓๐) อ้างถึงในทิสนา แชมมณี ๒๕๕๐ : ๔๕ - ๔๘)

๑.๑ กลุ่มที่เชื่อในพระเจ้า (Theistic Mental Discipline) นักคิดที่สำคัญของกลุ่มนี้คือ เซนต์ ออกุสติน (St. Augustine) จอห์น คาลวิน (John Calvin) และคริสเตียน โวลฟ์ (Christian Wolff) นักคิดกลุ่มนี้มีความเชื่อ ดังนี้

ความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนรู้

๑. มนุษย์เกิดมาพร้อมกับความชั่วและการกระทำใด ๆ ของมนุษย์เกิดจากแรงกระตุ้นภายในตัวมนุษย์เอง (Bad-active)

๒. มนุษย์พร้อมที่จะทำความชั่วหากไม่ได้รับการสั่งสอนอบรม

๓. สมองของมนุษย์นั้นแบ่งออกเป็นส่วน ๆ (Faculties) ซึ่งหากได้รับการฝึกอย่างเหมาะสมจะช่วยให้เกิดความเข้มแข็ง สามารถแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้

๔. การฝึกสมองหรือฝึกระเบียบวินัยของจิตเป็นสิ่งจำเป็นต่อการพัฒนาให้มนุษย์เป็นคนดีและฉลาด

๕. การฝึกฝนสมองให้รู้จักคิด ต้องใช้วิชาที่ยาก เช่นวิชาคณิตศาสตร์ ปรัชญา ภาษาลาติน ภาษากรีกและคัมภีร์ไบเบิล เป็นต้น

หลักการจัดการศึกษา/การสอน

๑. การฝึกสมองหรือการฝึกระเบียบของจิตอย่างเข้มงวด เป็นสิ่งสำคัญในการฝึกให้บุคคลเป็นคนฉลาดและคนดี

๒. การฝึกจิตจะต้องทำอย่างเข้มงวด เพื่อให้จิตเข้มแข็ง การบังคับ ลงโทษเป็นสิ่งจำเป็นถ้าผู้เรียนไม่เชื่อฟัง

๓. การจัดให้ผู้เรียนได้เรียนเนื้อหาวิชาที่ยาก ได้แก่ คณิตศาสตร์ ปรัชญา ภาษาลาติน และภาษากรีก จะช่วยฝึกฝนสมองให้เข้มแข็งได้เป็นอย่างดี

๔. การจัดให้ผู้เรียนได้ศึกษาคัมภีร์ไบเบิลและยึดถือในพระเจ้า จะช่วยให้ผู้เรียนเป็นคนดี

๑.๒ ทฤษฎีของกลุ่มที่เชื่อในความมีเหตุผลของมนุษย์ (Humanistic Mental Discipline) นักคิดคนสำคัญในกลุ่มนี้คือ พลาโต (Plato) และอริสโตเติล (Aristotle) นักคิดกลุ่มนี้มีความเชื่อ ดังนี้

ความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนรู้

๑. พัฒนาการในเรื่องต่าง ๆ เป็นความสามารถของมนุษย์ มิใช่พระเจ้าบันดาลให้เกิด

๒. มนุษย์เกิดมามีลักษณะไม่ดีไม่เลวและการกระทำของมนุษย์เกิดจากแรงกระตุ้นภายใน (Neutral - active)

๓. มนุษย์เป็นผู้มีเหตุผลพร้อมที่จะพัฒนาตนเอง มนุษย์มีอิสระที่จะเลือกทำตามความเข้าใจและเหตุผลของตน หากได้รับการฝึกฝนอบรมก็จะสามารถพัฒนาศักยภาพที่ติดตัวมา

๔. มนุษย์มีความรู้ติดตัวมาตั้งแต่เกิด แต่ถ้าขาดการกระตุ้นความรู้จะไม่แสดงออกมา

หลักการจัดการศึกษา/การสอน

๑.การพัฒนาให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้คือการกระตุ้นความรู้ในตัวผู้เรียนให้แสดงออกมา

๒.การพัฒนาผู้เรียนไม่จำเป็นต้องใช้การบังคับ เคียวเช็ญ แต่ควรใช้เหตุผลเพราะมนุษย์เกิดมาพร้อมกับความสามารถในการใช้เหตุผล

๓.การใช้วิธีสอนแบบโสเครตีส (Socratic Method) คือการใช้คำถามเพื่อดึงความรู้ในตัวผู้เรียนออกมาให้เห็นกระจ่างชัด เป็นวิธีสอนที่จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดี

๔.การใช้วิธีสอนแบบบรรยาย (Didactic Method) คือการสอนที่ใช้คำถามฟื้นความจำของผู้เรียนแล้วเพิ่มเติมประสบการณ์ให้แก่ผู้เรียน เป็นวิธีสอนที่จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดีวิธีหนึ่ง

๒.ทฤษฎีของกลุ่มที่เน้นการพัฒนาไปตามธรรมชาติ (Natural Unfoldment) นักคิดคนสำคัญในกลุ่มนี้คือรูสโซ (Rousseau) ฟร็อบเอล (Froebel) และเพสตาลอสซี (Pestalozzi) นักคิดกลุ่มนี้มีความเชื่อดังนี้

ความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนรู้

๑.มนุษย์เกิดมาพร้อมกับความดีและการกระทำใด ๆ เกิดขึ้นจากแรงกระตุ้นภายในตัวมนุษย์เอง (Good - active)

๒.ธรรมชาติของมนุษย์มีความกระตือรือร้นที่จะเรียนรู้และพัฒนาตนเอง หากได้รับเสรีภาพในการเรียนรู้ มนุษย์ก็จะสามารถพัฒนาตนเองไปตามธรรมชาติ

๓.รูสโซมีความเชื่อว่าเด็กไม่ใช่ผู้ใหญ่ตัวเล็ก ๆ เด็กมีสภาวะของเด็ก ซึ่งแตกต่างไปจากวัยอื่น การจัดการศึกษาให้เด็กจึงควรพิจารณาระดับอายุเป็นหลัก

๔.รูสโซเชื่อว่าธรรมชาติคือแหล่งความรู้สำคัญเด็กควรจะได้เรียนรู้ไปตามธรรมชาติ คือการเรียนรู้จากปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ จากผลของการกระทำของตน มิใช่การเรียนรู้จากหนังสือหรือจากคำพูดบรรยาย

๕.เพสตาลอสซีมีความเชื่อว่า คนมีธรรมชาติปนกัน ๓ ลักษณะ คือ คนสัตว์ ซึ่งมีลักษณะเปิดเผย เป็นทาสของกิเลส คนสังคม มีลักษณะที่จะเข้ากับสังคม คล้อยตามสังคม และคนธรรม ซึ่งมีลักษณะของการรู้จักผิดชอบชั่วดี คนจะต้องมีการพัฒนาใน ๓ ลักษณะ ดังกล่าว

๖.เพสตาลอสซีเชื่อว่าการใช้ของจริงเป็นสื่อในการสอน จะช่วยให้เด็กเรียนรู้ได้ดี

๗.ฟร็อบเอลเชื่อว่าควรจะให้การศึกษาชั้นอนุบาลแก่เด็กเล็ก อายุ ๓ - ๕ ขวบ โดยให้เด็กเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง

๘.ฟร็อบเอลเชื่อว่าการเล่นเป็นการเรียนรู้ที่สำคัญของเด็ก

หลักการจัดการศึกษา/การสอน

๑.การจัดประสบการณ์เรียนรู้ให้แก่เด็กจะต้องมีความแตกต่างไปจากการจัดให้ผู้ใหญ่ เนื่องจากเด็กมีสภาวะที่ต่างไปจากวัยอื่น ๆ

๒.การจัดการศึกษาให้แก่เด็กควรยึดเด็กเป็นศูนย์กลาง ให้เสรีภาพแก่เด็กที่จะเรียนรู้ตามความต้องการและความสนใจของตน เพื่อให้เด็กได้เรียนรู้อย่างอิสระ

๓.ลักษณะการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมสำหรับเด็ก คือการจัดให้เด็กได้เรียนรู้จากธรรมชาติและเป็นไปตามธรรมชาติ ได้แก่

๓.๑ ให้เด็กได้เล่นอย่างอิสระ

๓.๒ ให้เด็กได้รับประสบการณ์ตรง

๓.๓ ให้เด็กได้เรียนจากของจริงและประสบการณ์จริง

๓.๔ ให้เด็กได้เรียนรู้จากผลของการกระทำของตน

๔.การจัดประสบการณ์เรียนรู้ให้เด็กจะต้องคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลและความพร้อมของเด็ก

๓.ทฤษฎีของกลุ่มที่เน้นการรับรู้และการเชื่อมโยงความคิด (Apperception หรือ Herbartianism)

นักคิดคนสำคัญในกลุ่มนี้คือ จอห์น ล็อก (John Locke) วิลเฮล์ม วุนด์ (Wilhelm Wundt) ทิชเชเนอร์ (Titchener) และแฮร์บาร์ต (Herbart) ซึ่งมีความเชื่อดังนี้ (Bigge, ๑๙๖๔ : ๓๓ - ๔๗ อ้างถึงในทิศนา แคมมณี ๒๕๕๐ : ๔๘ - ๘๐)

ความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนรู้

๑.มนุษย์เกิดมาไม่มีทั้งความดีและความเลวในตัวเอง การเรียนรู้เกิดขึ้นได้จากแรงกระตุ้นภายนอกหรือสิ่งแวดล้อม (Neutral - passive)

๒.จอห์น ล็อก เชื่อว่าคนเราเกิดมาพร้อมกับจิตหรือสมองที่ว่างเปล่า (tabula rasa) การเรียนรู้เกิดจากการที่บุคคลได้รับประสบการณ์ผ่านทางประสาทสัมผัสทั้ง ๕ การส่งเสริมให้บุคคลมีประสบการณ์มาก ๆ ในหลาย ๆ ทางจึงเป็นการช่วยให้บุคคลเกิดการเรียนรู้

๓.วุนด์ เชื่อว่าจิตมีองค์ประกอบ ๒ ส่วน คือการสัมผัสทั้ง ๕ (Sensation) และการรู้สึก (feeling) คือการตีความหรือแปลความหมายจากการสัมผัส

๔.ทิชเชเนอร์มีความเห็นเช่นเดียวกับวุนด์ แต่ได้เพิ่มส่วนประกอบของจิตอีก ๑ ส่วน ได้แก่ จินตนาการ (Imagination) คือการคิดวิเคราะห์

๕. แฮร์บาร์ต เชื่อว่าการเรียนรู้มี ๓ ระดับคือขั้นการเรียนรู้โดยประสาทสัมผัส (Sense activity) ขั้นจำความคิดเดิม (memory characterized) และขั้นเกิดความคิดรวบยอดและเข้าใจ (conceptual thinking or understanding) การเรียนรู้เกิดจากการที่บุคคลได้รับประสบการณ์ผ่านทางประสาทสัมผัสทั้ง ๕ และสั่งสมประสบการณ์หรือความรู้เหล่านั้นไว้ การเรียนรู้นี้จะขยายขอบเขตออกไปเรื่อย ๆ เมื่อบุคคลได้รับประสบการณ์หรือความรู้ใหม่เพิ่มขึ้น โดยผ่านกระบวนการเชื่อมโยงและการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ใหม่กับความรู้เดิมเข้าด้วยกัน (apperception)

๖.แฮร์บาร์ตเชื่อว่าการสอนควรเริ่มจากการทบทวนความรู้เดิมของผู้เรียนเสียก่อนแล้วจึงเสนอความรู้ใหม่ ต่อไปควรจะช่วยให้ผู้เรียนสร้างความสัมพันธ์ระหว่างความรู้เดิมกับความรู้ใหม่ จนได้ข้อสรุปที่ต้องการแล้วจึงให้ผู้เรียนนำข้อสรุปที่ได้ไปประยุกต์ใช้กับปัญหาหรือสถานการณ์ใหม่ ๆ

หลักการจัดการศึกษา/การสอน

๑.การจัดให้ผู้เรียนได้ประสบการณ์ผ่านทางประสาทสัมผัสทั้ง ๕ เป็นสิ่งจำเป็นอย่างมากต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน

๒.การช่วยให้ผู้เรียนสร้างสัมพันธ์ระหว่างความรู้เดิมกับความรู้ใหม่ จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจได้อย่างดี

๓.การสอนโดยดำเนินการตาม ๕ ขั้นตอนของแฮร์บาร์ต จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดีและรวดเร็ว ขั้นตอนดังกล่าวคือ

๓.๑ ขั้นเตรียมการหรือขั้นนำ (Preparation) ได้แก่การสร้างความสนใจของผู้เรียนและการทบทวนความรู้เดิม

๓.๒ ขั้นเสนอ (Presentation) ได้แก่ การเสนอความรู้ใหม่

๓.๓ ขั้นการสัมพันธ์ความรู้เดิมกับความรู้ใหม่ (Comparison and abstraction) ได้แก่การขยายความรู้เดิมให้กว้างออกไป โดยสัมพันธ์ความรู้เดิมกับความรู้ใหม่ด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น การเปรียบเทียบ การผสมผสาน ฯลฯ ทำให้ได้ข้อเท็จจริงใหม่ที่สัมพันธ์กับประสบการณ์เดิม

๓.๔ ขั้นสรุป (Generalization) ได้แก่การสรุปการเรียนรู้เป็นหลักการหรือกฎต่าง ๆ ที่จะสามารถจะนำไปประยุกต์ใช้กับปัญหาหรือสถานการณ์อื่น ๆ ต่อไป

๓.๕ ขั้นประยุกต์ใช้ (Application) ได้แก่การให้ผู้เรียนนำข้อสรุปหรือการเรียนรู้ที่ได้ไปใช้ในการแก้ปัญหาในสถานการณ์ใหม่ ๆ ที่ไม่เหมือนเดิม

ทิตินา แคมมณี (๒๕๕๐ : ๕๐ - ๗๖) ได้กล่าวถึงทฤษฎีเกี่ยวกับการเรียนรู้ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ และหลักการจัดการศึกษาและการสอนไว้ดังนี้

๑.ทฤษฎีการเรียนรู้กลุ่มพฤติกรรมนิยม (Behaviorism)

นักคิดในกลุ่มนี้มองธรรมชาติของมนุษย์ในลักษณะที่เป็นกลางคือไม่ดีไม่เลว (neutral - passive) การกระทำต่าง ๆ ของมนุษย์เกิดจากอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมภายนอก พฤติกรรมของมนุษย์เกิดจากการตอบสนองต่อสิ่งเร้า (stimulus - response) การเรียนรู้เกิดจากการเชื่อมโยงระหว่างสิ่งเร้าและการตอบสนอง กลุ่มพฤติกรรมนิยมให้ความสนใจกับพฤติกรรมมาก เพราะพฤติกรรมเป็นสิ่งที่เห็นได้ชัด สามารถวัดได้และทดสอบได้ ทฤษฎีการเรียนรู้ในกลุ่มนี้ ประกอบด้วยแนวคิด สำคัญ ๆ ๓ แนวด้วยกันคือ

๑.๑ ทฤษฎีการเชื่อมโยงของธอร์นไดค์ (Thorndike's Classical Connectionism)

ทฤษฎีการเรียนรู้

ธอร์นไดค์ (ค.ศ.๑๘๑๔ - ๑๙๔๙) เชื่อว่าการเรียนรู้เกิดจากการเชื่อมโยงระหว่างสิ่งเร้ากับการตอบสนอง ซึ่งมีหลายรูปแบบ บุคคลจะมีการลองผิดลองถูก (trial and error) ปรับเปลี่ยนไปเรื่อย ๆ จนกว่าจะพบรูปแบบการตอบสนองที่สามารถให้ผลที่พึงพอใจมากที่สุด เมื่อเกิดการเรียนรู้แล้ว บุคคลจะใช้รูปแบบการตอบสนองที่เหมาะสมเพียงรูปแบบเดียวและจะพยายามใช้รูปแบบนั้นเชื่อมโยงกับสิ่งเร้าในการเรียนรู้ต่อไปเรื่อย ๆ

กฎการเรียนรู้ของธอร์นไดค์สรุปได้ดังนี้ (Hergenhahn and Olson, ๑๙๙๓ : ๕๖ - ๕๗ อ้างถึงใน ทิตินา แคมมณี ๒๕๕๐ : ๕๑ - ๕๒)

๑.กฎแห่งความพร้อม (Law of Readiness) การเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้ดีถ้าผู้เรียนมีความพร้อมทั้งทางร่างกายและจิตใจ

๒.กฎแห่งการฝึกหัด (Law of Exercise) การฝึกหัดหรือกระทำบ่อย ๆ ด้วยความเข้าใจจะทำให้การเรียนรู้มั่นคงถาวร ถ้าไม่ได้กระทำซ้ำบ่อย ๆ การเรียนรู้จะไม่คงทนถาวรและในที่สุดอาจลืมได้

๓.กฎแห่งการใช้ (Law of Use and Disuse) การเรียนรู้เกิดจากการเชื่อมโยงระหว่างสิ่งเร้ากับการตอบสนอง ความมั่นคงของการเรียนรู้จะเกิดขึ้น หากได้มีการนำไปใช้บ่อย ๆ หากไม่มีการนำไปใช้อาจมีการลืมเกิดขึ้นได้

๔.กฎแห่งผลที่พึงพอใจ (Law of Effect) เมื่อบุคคลได้รับผลที่พึงพอใจย่อมอยากจะเรียนรู้ต่อไป แต่ถ้าได้รับผลที่ไม่พึงพอใจ จะไม่อยากจะเรียนรู้ ดังนั้นการได้รับผลที่พึงพอใจ จึงเป็นปัจจัยสำคัญในการเรียนรู้

หลักการจัดการศึกษา/การสอน

๑.การเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนแบบลองผิดลองถูกบ้าง (เมื่อพิจารณาแล้วว่าไม่ถึงกับเสียเวลามากเกินไปและไม่เป็นอันตราย) จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ในวิธีการแก้ปัญหา จดจำการเรียนรู้ได้ดีและเกิดความภาคภูมิใจในการกระทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยตนเอง

๒.การสำรวจความพร้อมหรือการสร้างความพร้อมของผู้เรียนเป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องกระทำก่อนการสอนบทเรียน เช่น การสร้างบรรยากาศให้ผู้เรียนเกิดความอยากรู้อยากเรียน การเชื่อมโยงความรู้เดิมมาสู่ความรู้ใหม่ การสำรวจความรู้ใหม่ การสำรวจความรู้พื้นฐานเพื่อดูว่าผู้เรียนมีความพร้อมที่จะเรียนบทเรียนต่อไปหรือไม่

๓.หากต้องการให้ผู้เรียนมีทักษะในเรื่องใดจะต้องช่วยให้เขาเกิดความเข้าใจในเรื่องนั้นอย่างแท้จริง แล้วให้ฝึกฝนโดยกระทำสิ่งนั้นบ่อย ๆ แต่ควรระวังอย่าให้ถึงกับซ้ำซาก จะทำให้ผู้เรียนเกิดความเบื่อหน่าย

๔.เมื่อผู้เรียนเกิดการเรียนรู้แล้วควรให้ผู้เรียนฝึกการนำการเรียนรู้ไปใช้บ่อย ๆ

๕.การให้ผู้เรียนได้รับผลที่ตนพึงพอใจ จะช่วยให้การเรียนการสอนประสบผลสำเร็จ การศึกษาว่าสิ่งใดเป็นสิ่งเร้าหรือรางวัลที่ผู้เรียนพึงพอใจจึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้

๑.๒ ทฤษฎีการวางเงื่อนไข (Conditioning Theory)

ทฤษฎีการวางเงื่อนไขแบบอัตโนมัติ (Classical Conditioning) ของพาฟลอฟ

พาฟลอฟ (Pavlov) ได้ทำการทดลองให้สุนัขน้ำลายไหลด้วยเสียงกระดิ่ง โดยธรรมชาติแล้วสุนัขจะไม่มีน้ำลายไหลเมื่อได้ยินเสียงกระดิ่ง แต่พาฟลอฟได้นำเอาผงเนื้อบดมาเป็นสิ่งเร้าคู่กับเสียงกระดิ่ง ผงเนื้อบดถือเป็นสิ่งเร้าตามธรรมชาติ (unconditioned stimulus) ทำให้สุนัขน้ำลายไหลได้ เขาใช้สิ่งเร้าทั้งสองคู่กันหลาย ๆ ครั้ง แล้วตัดสิ่งเร้าตามธรรมชาติออกเหลือแต่เสียงกระดิ่ง ซึ่งเป็นสิ่งเร้าที่วางเงื่อนไข ปรากฏว่าสุนัขน้ำลายไหลเมื่อได้ยินเสียงกระดิ่งอย่างเดียว สรุปได้ว่าการเรียนรู้ของสุนัขเกิดจากการรู้จักเชื่อมโยงระหว่างเสียงกระดิ่ง ผงเนื้อบดและพฤติกรรมน้ำลายไหล

พาฟลอฟจึงสรุปว่าการเรียนรู้ของสิ่งมีชีวิตเกิดจากการตอบสนองต่อสิ่งเร้าที่วางเงื่อนไข (Conditioned stimulus)

การทดลองของพาฟลอฟ สรุปเป็นกฎการเรียนรู้ได้ดังนี้ (Hergen Hahn, ๑๙๙๓ : ๑๖๐ -๑๙๖ อ้างถึงในทศนา แคมมณี ๒๕๕๐ : ๕๒ - ๕๔)

ทฤษฎีการเรียนรู้

๑.พฤติกรรมตอบสนองของมนุษย์เกิดจากการวางเงื่อนไข ที่ตอบสนองต่อความต้องการทางธรรมชาติ (สุนัขน้ำลายไหลเมื่อได้รับผงเนื้อ)

๒.พฤติกรรมตอบสนองของมนุษย์สามารถเกิดขึ้นได้จากสิ่งเร้าที่เชื่อมโยงกับสิ่งเร้าตามธรรมชาติ (สุนัขน้ำลายไหลเมื่อได้ยินเสียงกระดิ่ง)

๓.พฤติกรรมตอบสนองของมนุษย์ที่เกิดจากสิ่งเร้าที่เชื่อมโยงกับสิ่งเร้าตามธรรมชาติจะลดลงเรื่อย ๆ และหยุดลงในที่สุดหากไม่ได้รับการตอบสนองตามธรรมชาติ (เมื่อสุนัขกระดิ่งโดยไม่ให้ผงเนื้อติด ๆ กันหลายครั้งสุนัขจะหยุดน้ำลายไหล)

๔.พฤติกรรมตอบสนองของมนุษย์ต่อสิ่งเร้าที่เชื่อมโยงกับสิ่งเร้าตามธรรมชาติจะลดลงและหยุดไปเมื่อไม่ได้รับการตอบสนองตามธรรมชาติและจะกลับปรากฏขึ้นได้อีกโดยไม่ต้องใช้สิ่งเร้าตามธรรมชาติ (เมื่อผ่านไปช่วงระยะเวลาหนึ่ง สุนัขกระดิ่งใหม่โดยไม่ให้ผงเนื้อเช่นเดิม สุนัขจะน้ำลายไหลอีก)

๕.มนุษย์มีแนวโน้มที่จะรับรู้สิ่งเร้าที่มีลักษณะคล้าย ๆ กันและจะตอบสนองเหมือน ๆ กัน (เมื่อสุนัขเรียนรู้โดยมีเสียงกระดิ่งเป็นเงื่อนไขแล้ว ถ้าใช้เสียงนกหวีดหรือระฆังที่คล้ายเสียงกระดิ่งแทนเสียงกระดิ่ง สุนัขก็จะมีน้ำลายไหลได้)

๖.บุคคลมีแนวโน้มที่จะจำแนกลักษณะของสิ่งเร้าให้แตกต่างกันและเลือกตอบสนองได้ถูกต้อง (เมื่อใช้เสียงกระดิ่ง เสียงฉิ่ง เสียงประทัด หรือเสียงอื่นเป็นสิ่งเร้า แต่ให้อาหารสุนัขพร้อมกับเสียงกระดิ่งเท่านั้น สุนัขจะน้ำลายไหลเมื่อได้ยินเสียงกระดิ่ง ส่วนเสียงอื่น ๆ จะไม่ทำให้สุนัขน้ำลายไหล)

๗.กฎแห่งการลดภาวะ (Law of Extinction) พาฟลอฟ กล่าวว่า ความเข้มของการตอบสนองจะลดลงเรื่อย ๆ หากบุคคลได้รับแต่สิ่งเร้าที่วางเงื่อนไขอย่างเดียว หรือความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งเร้าที่วางเงื่อนไขกับสิ่งเร้าที่ไม่วางเงื่อนไขห่างกันออกไปมากขึ้น

๘.กฎแห่งการฟื้นคืนสภาพเดิมตามธรรมชาติ (Law of Spontaneous Recovery) กล่าวคือ การตอบสนองที่เกิดจากการวางเงื่อนไขลดลง สามารถเกิดขึ้นได้อีก โดยไม่ต้องใช้สิ่งเร้าที่ไม่วางเงื่อนไขมาเข้าคู่

๙.กฎแห่งการถ่ายโยงการเรียนรู้สู่สถานการณ์อื่น (Law of Generalization) กล่าวคือ เมื่อเกิดการเรียนรู้จากการวางเงื่อนไขแล้ว หากมีสิ่งเร้าที่คล้าย ๆ กับสิ่งเร้าที่วางเงื่อนไขมากระตุ้น อาจทำให้เกิดการตอบสนองที่เหมือนกันได้

๑๐.กฎแห่งการจำแนกความแตกต่าง (Law of Discrimination) กล่าวคือ หากมีการใช้สิ่งเร้าที่วางเงื่อนไขหลายแบบ แต่มีการใช้สิ่งเร้าที่ไม่วางเงื่อนไขเข้าคู่กับสิ่งเร้าที่วางเงื่อนไขอย่างใดอย่างหนึ่งเท่านั้นก็สามารถช่วยให้เกิดการเรียนรู้ได้โดยสามารถแยกความแตกต่างและเลือกตอบสนองเฉพาะสิ่งเร้าที่วางเงื่อนไขเท่านั้นได้

หลักการจัดการศึกษา/การสอน

๑.การนำความต้องการทางธรรมชาติของครูผู้สอนมาใช้เป็นสิ่งเร้า สามารถช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดี ตัวอย่างเช่น ถ้าเด็กชอบเล่นตุ๊กตาสัตว์ ครูควรสอนให้เด็กอ่านและเขียนชื่อสัตว์ต่าง ๆ โดยให้ตุ๊กตาสัตว์เป็นรางวัล

๒.การสอนให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ในเรื่องใด อาจใช้วิธีเสนอสิ่งที่จะสอนไปพร้อม ๆ กัน กับสิ่งเร้าที่ผู้เรียนชอบตามธรรมชาติ ตัวอย่างเช่น ครูรู้ว่าเด็กชอบฟังนิทาน ครูจึงให้เด็กเขียนคำศัพท์ที่ใช้ในนิทานไปพร้อม ๆ กันกับการเล่านิทาน

๓.การนำเรื่องที่เคยสอนไปแล้วมาสอนใหม่ สามารถช่วยให้เด็กเกิดการเรียนรู้ตามที่ต้องการได้

๔.การจัดกิจกรรมการเรียนให้ต่อเนื่องและมีลักษณะคล้ายคลึงกัน สามารถช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ง่ายขึ้น เพราะมีการถ่ายโยงประสบการณ์เดิมกับประสบการณ์ใหม่

๕.การเสนอสิ่งเร้าให้ชัดเจนในการสอน จะสามารถช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และตอบสนองได้ชัดเจนขึ้น

๖.หากต้องการให้ผู้เรียนเกิดพฤติกรรมใด ควรมีการใช้สิ่งเร้าหลายแบบ แต่ต้องมีสิ่งเร้าที่มีการตอบสนองโดยไม่มีเงื่อนไขควบคู่อยู่ด้วย เช่น ถ้าครูต้องการให้ผู้เรียนเข้าห้องเรียนตรงเวลาและครูรู้ว่าผู้เรียนต้องการรู้คะแนนสอบของตน ครูอาจตั้งเงื่อนไขว่าจะมีการบอกคะแนนสอบก่อนเรียนหรือจะมีการสอบย่อยเรื่องที่เรียนไปแล้วในตอนต้นชั่วโมงทุกครั้ง ผู้เรียนจะตอบสนองโดยเข้าเรียนตรงเวลา แต่เงื่อนไขนี้ครูต้องทำอย่างสม่ำเสมอและมีเหตุผล ถ้าไม่ทำสม่ำเสมอ อาจเกิดการลดภาวะได้คือ พฤติกรรมการเข้าเรียนตรงเวลาอาจลดลง อย่างไรก็ตาม ตามกฎแห่งการฟื้นคืนสภาพ พฤติกรรมการเข้าเรียนตรงเวลาอาจลดลง สามารถเกิดขึ้นได้อีก นอกจากนั้นตามกฎแห่งการถ่ายโยงการเรียนรู้พฤติกรรมตอบสนองคือการเข้าเรียนตรงเวลาสามารถถ่ายโยงไปสู่สถานการณ์อื่นได้ เช่น ผู้เรียนอาจเข้าเรียนในวิชาอื่นที่ครูผู้สอนด้วยก็ได้

ทฤษฎีการวางเงื่อนไขของวัตสัน(Watson)

วัตสัน (Watson) ได้ทำการทดลองโดยให้เด็กคนหนึ่งเล่นกับหนูขาว ก็ทำเสียงดังจนเด็กตกใจร้องไห้ หลังจากนั้นเด็กก็จะกลัวและร้องไห้เมื่อเห็นหนูขาว ต่อมาทดลองให้นำหนูขาวมาให้เด็กดู โดยแม่จะกอดเด็กไว้ จากนั้นเด็กก็จะค่อยๆหายกลัวหนูขาว จากการทดลองดังกล่าว วัตสันสรุปเป็นกฎการเรียนรู้ได้ดังนี้

ทฤษฎีการเรียนรู้

๑. พฤติกรรมเป็นสิ่งที่สามารถควบคุมให้เกิดได้ โดยการควบคุมสิ่งเร้าที่วางเงื่อนไขให้สัมพันธ์กับสิ่งเร้าตามธรรมชาติ และการเรียนรู้จะคงทนถาวรหากมีการให้สิ่งเร้าที่สัมพันธ์กันนั้นควบคู่กันไปอย่างสม่ำเสมอ

๒. เมื่อสามารถทำให้เกิดพฤติกรรมใดๆได้ก็สามารถลดพฤติกรรมนั้นให้หายไปได้

หลักการจัดการศึกษา/การสอน

๑. ในการสร้างพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งให้เกิดขึ้นในผู้เรียนควรพิจารณาสิ่งจูงใจหรือสิ่งเร้าที่เหมาะสมกับภูมิหลังและความต้องการของผู้เรียนมาใช้เป็นสิ่งที่เร้าควบคู่ไปกับสิ่งเร้าที่วางเงื่อนไข เช่น ถ้าต้องการให้เด็กตอบคำถามครู ครูควรตั้งคำถามให้เด็กตอบโดยแสดงท่าทางที่ให้ความอบอุ่นและให้กำลังใจแก่เด็ก จะทำให้เด็กเกิดความมั่นใจในการตอบคำถามและถ้าครูใช้วิธีการนี้ซ้ำๆอย่างสม่ำเสมอ เด็กจะเกิดการเรียนรู้และมีความคงทนในการแสดงพฤติกรรม

๒. การลบพฤติกรรมที่ไม่พึงปรารถนา สามารถทำได้โดยหาสิ่งเร้าตามธรรมชาติที่ไม่ได้วางเงื่อนไขมาช่วย เช่น หากผู้เรียนไม่ชอบทำการบ้านคณิตศาสตร์ครูอาจใช้ความเป็นมิตร เป็นกันเอง ให้ความดูแล เอาใจใส่และให้ความช่วยเหลืออย่างใกล้ชิดสิ่งเร้าเหล่านี้ตามธรรมชาติเหล่านี้สามารถช่วยเปลี่ยนพฤติกรรมได้

ทฤษฎีการวางเงื่อนไขแบบต่อเนื่อง (Contiguous Condition-ing) ของกัทธรี

กัทธรี(Guthrie ค.ศ. ๑๘๘๖-๑๙๕๙) ได้ทำการทดลองโดยปล่อยแมวที่หิวจัดเข้าไปในกล่องปัญหา มีเสาเล็กๆตรงกลาง มีกระดกที่ประตูทางออก มีปลาเซลมอนวางไว้นอกกล่อง เสาในกล่องเป็นกลไกเปิดประตู แมวบางตัวใช้แบบแผนการกระทำหลายแบบเพื่อจะออกจากกล่อง แมวบางตัวใช้วิธีเดียว กัทธรีอธิบายว่า แมวใช้การกระทำครั้งสุดท้ายที่ประสบผลสำเร็จเป็นแบบแผนยึดไว้สำหรับการแก้ปัญหาค้างต่อไป และการเรียนรู้เมื่อเกิดขึ้นแล้วแม้เพียงครั้งเดียวก็นับได้ว่าเรียนรู้แล้ว ไม่จำเป็นต้องทำซ้ำอีก กฎการเรียนรู้ของกัทธรี สรุปได้ดังนี้(Hergenhahn and Olson, ๑๙๙๓ : ๒๐๒ - ๒๒๒ อ้างถึงในทศนา แคมมณี ๒๕๕๐ : ๕๕ - ๕๗)

ทฤษฎีการเรียนรู้

๑. กฎแห่งความต่อเนื่อง (Law of Contiguity)

เมื่อมีกลุ่มสิ่งเร้ากลุ่มใดกลุ่มหนึ่งมากระตุ้นจะก่อให้เกิดการเคลื่อนไหวของร่างกายอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้น และเมื่อกลุ่มสิ่งเร้าเดิมกลับมาปรากฏอีกอาการเคลื่อนไหวอย่างเก่าก็จะเกิดขึ้นอีก พฤติกรรมที่กระทำซ้ำนั้นไม่ใช่เกิดจากการเชื่อมโยงระหว่างสิ่งเร้ากับการตอบสนอง แต่เกิดจากการที่กลุ่มสิ่งเร้าที่ก่อให้เกิดพฤติกรรมแบบเก่านั้นกลับมาอีก

๒. การเรียนรู้เกิดขึ้นได้แม้เพียงครั้งเดียว (One trial learning) สนองออกมา ถ้าเกิดการเรียนรู้ขึ้นแล้วแม้เพียงครั้งเดียว ก็นับว่าได้เรียนรู้แล้ว ไม่จำเป็นต้องทำซ้ำอีก หรือไม่จำเป็นต้องฝึกซ้ำอีก

๓. กฎของการกระทำครั้งสุดท้าย (Law of Recency) หากการเรียนรู้เกิดขึ้นอย่างสมบูรณ์แล้ว ในสภาพการณ์ใดสภาพการณ์หนึ่ง เมื่อมีสภาพการณ์ใหม่เกิดขึ้น บุคคลจะกระทำเหมือนที่เคยได้กระทำในครั้งสุดท้ายที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ไม่ว่าจะผิดหรือถูกก็ตาม

๔. หลักการจูงใจ (Motivation) การเรียนรู้เกิดจากการจูงใจมากกว่าการเสริมแรง

หลักการจัดการศึกษา/การสอน

๑. ขณะสอนครูควรสังเกตการกระทำหรือการเคลื่อนไหวของนักเรียนว่ากำลังเกี่ยวข้องกับสิ่งเร้าใด ถ้าครูให้สิ่งเร้าที่เกี่ยวข้องกับการเคลื่อนไหวนั้นน้อยกว่าก็ไม่สามารถเปลี่ยนการกระทำของเด็กได้ เช่น ถ้าเด็กกำลังเอะอะวุ่นวายไร้ระเบียบ ครูจะพูดหรือสอนขณะนั้นก็ไม่ผล ต้องคอยให้เขาสงบเสียก่อน

๒. ในการสอน ควรวิเคราะห์งานออกเป็นส่วนย่อยๆ และสอนส่วนย่อยเหล่านั้นให้เด็กสามารถตอบสนองอย่างถูกต้องจริงๆ หรือได้รับการเรียนรู้ที่ถูกต้องในทุกๆ หน่วย เช่น การสอนให้นักเรียนกรองสร ต้องวิเคราะห์ว่าการกรองสรจะต้องมีทักษะย่อยๆ อะไรบ้าง แต่ละทักษะต่อเนื่องกันอย่างไร และสอนหรือฝึกจนนักเรียนทำได้ถูกต้อง

๓. ในการจับบทเรียน ไม่ควรปล่อยให้เด็กเรียนจบการเรียนรู้โดยได้รับคำตอบผิดๆ หรือแสดงอาการตอบสนองผิดๆ เพราะเขาจะเก็บการกระทำครั้งสุดท้ายไว้ในความทรงจำ ใช้เป็นแบบแผนในการทำงานเป็นนิสัย

๔. การสร้างแรงจูงใจให้เกิดขึ้นกับผู้เรียนเป็นสิ่งสำคัญช่วยให้ผู้เรียนประสบความสำเร็จในการเรียนรู้ ในการสอนจึงควรมีการจูงใจผู้เรียน

ทฤษฎีการวางเงื่อนไขแบบโอเพอร์แรนต์ (Operant Condition-ing) ของสกินเนอร์ (Skinner)

สกินเนอร์ (Skinner) ได้ทำการทดลอง ซึ่งสามารถสรุปเป็นกฎการเรียนรู้ได้ดังนี้(Hergenhahn and Olson, ๑๙๙๓ : ๘๐ - ๑๑๙ อ้างถึงในทิตินา ขัมมณี ๒๕๕๐ : ๕๗ - ๕๘)

ทฤษฎีการเรียนรู้

๑. การกระทำใดๆ ถ้าได้รับการเสริมแรง จะมีแนวโน้มที่จะเกิดขึ้นอีก ส่วนการกระทำที่ไม่มีการเสริมแรง แนวโน้มที่ความถี่ของการกระทำนั้นจะลดลงและหายไปไปในที่สุด (จากการทดลองโดยนำหนูที่หิวจัดใส่กล่อง ภายในมีคันบังคับให้อาหารตกลงไปในกล่องได้ ตอนแรกหนูจะวิ่งชนโน่นชนนี่ เมื่อชนคันจะมีอาหารตกลงมาให้กิน ทำหลายๆ ครั้งพบว่าหนูจะกดคันทำให้อาหารตกลงไปได้เร็วขึ้น)

๒. การเสริมแรงที่แปรเปลี่ยนทำให้การตอบสนองคงทนกว่าการเสริมแรงที่ตายตัว (จากการทดลองโดยเปรียบเทียบหนูที่หิวจัด ๒ ตัว ตัวหนึ่งกดคันจะได้อาหารทุกครั้ง อีกตัวหนึ่งเมื่อกดคัน บางทีก็ได้อาหาร บางทีก็ไม่ได้อาหารแล้วหยุดให้อาหารตัวแรกจะเลิกกดคันทันที ตัวที่ ๒ จะยังกดต่อไปอีกนานกว่าตัวแรก)

๓. การลงโทษทำให้เรียนรู้ได้เร็วและลืมเร็ว (จากการทดลองโดยนำหนูที่หิวจัดใส่กรงแล้วช็อตด้วยไฟฟ้า หนูจะวิ่งพลาจออกมาได้ เมื่อจับหนูใส่เข้าไปใหม่ มันจะวิ่งพลาจอีกจำไม่ได้ว่าทางไหน คือทางออก)

๔. การให้แรงเสริมหรือให้รางวัลเมื่ออินทรีย์กระทำพฤติกรรมที่ต้องการ สามารถช่วยปรับหรือปลูกฝังนิสัยที่ต้องการได้ (จากการทดลองโดยสอนให้หนูเล่นบาสเกตบอล เริ่มจากการให้อาหารเมื่อหนูจับลูกบาสเกตบอล จากนั้นเมื่อมันโยนจึงให้อาหารต่อมาเมื่อโยนสูงขึ้นจึงให้อาหาร ในที่สุดต้องโยนเข้าห่วงจึงให้อาหาร การทดลองนี้เป็นการกำหนดให้หนูแสดงพฤติกรรมตามที่ต้องการก่อนจึงให้แรงเสริม วิธีนี้สามารถดัดนิสัยหรือปรับเปลี่ยนพฤติกรรมได้)

หลักการจัดการศึกษา/การสอน

๑. ในการสอนการให้เสริมแรงหลังการตอบสนอง ที่เหมาะสมของเด็กจะช่วยเพิ่มอัตราการตอบสนองที่เหมาะสมนั้น

๒.การเว้นระยะการเสริมแรงอย่างไม่เป็นระบบ หรือเปลี่ยนรูปแบบการเสริมแรงจะช่วยให้การตอบสนองของผู้เรียนคงทนถาวร เช่น ถ้าครูชมว่า “ดี” ทุกครั้งที่นักเรียนตอบถูกต้องอย่างสม่ำเสมอ นักเรียนจะเห็นความสำคัญของแรงเสริมน้อยลง ครูควรเปลี่ยนแปลงแรงเสริมแบบอื่นบ้าง เช่น ยิ้ม พยักหน้าหรือบางครั้งอาจไม่ให้แรงเสริม

๓.การลงโทษที่รุนแรงเกินไปมีผลเสียมาก ผู้เรียนอาจไม่ได้เรียนรู้หรือจำสิ่งที่เรียนได้เลย ควรใช้วิธีการดการเสริมแรงเมื่อนักเรียนมีพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ เช่น เมื่อนักเรียนใช้ถ้อยคำไม่สุภาพ แม้ได้บอกและตักเตือนแล้วก็ยังใช้อีก ครูควรงดการตอบสนองต่อพฤติกรรมนั้น เมื่อไม่มีใครตอบสนอง ผู้เรียนจะหยุดพฤติกรรมนั้นในที่สุด

๔.หากต้องการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมหรือปลูกฝังนิสัยให้แก่ผู้เรียน การแยกแยะขั้นตอนของปฏิกิริยาตอบสนองออกเป็นลำดับขั้น โดยพิจารณาให้เหมาะสมกับความสามารถของผู้เรียน เช่น หากต้องการปลูกฝังนิสัยในการรักษาความสะอาดห้องปฏิบัติการและเครื่องมือ สิ่งสำคัญประการแรกคือ ต้องนำพฤติกรรมที่ต้องการจำแนกเป็นพฤติกรรมย่อยให้ชัดเจน เช่น การเก็บ การกวาด การเช็ดถู การล้าง การจัดเรียง เป็นต้น ต่อไปจึงพิจารณาแรงเสริมที่จะให้แก่ผู้เรียน เช่น คะแนน คำชมเชย การให้เกียรติ การให้โอกาสแสดงตัว เป็นต้น เมื่อนักเรียนแสดงพฤติกรรมที่พึงประสงค์ก็ให้การเสริมแรงที่เหมาะสมในทันที

๑.๓ ทฤษฎีการเรียนรู้ของฮัลล์ (Hull's Systematic Behavior Theory)

ฮัลล์ (Hull) ได้ทำการทดลองโดยฝึกหนูให้กดคัน โดยแบ่งหนูเป็นกลุ่ม ๆ แต่ละกลุ่มอดอาหาร ๒๔ ชั่วโมงและแต่ละกลุ่มมีแบบแผนในการเสริมแรงแบบตายตัวต่างกัน บางกลุ่มกดคัน ๕ ครั้ง จึงได้อาหาร ไปจนถึงกลุ่มที่กด ๙๐ ครั้ง จึงได้อาหารและอีกพวกหนึ่งทดลองแบบเดียวกัน แต่ออดอาหารเพียง ๓ ชั่วโมง ผลปรากฏว่าย่างอดอาหารมากคือมีแรงขับมาก จะมีผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความเข้มของนิสัย กล่าวคือจะทำให้การเชื่อมโยงระหว่างอวัยวะรับสัมผัส (receptor) กับอวัยวะแสดงออก (effector) เข้มแข็งขึ้น ดังนั้นเมื่อหนูหิวมากจึงมีพฤติกรรมกดคันเร็วขึ้น

ทฤษฎีการเรียนรู้

๑.กฎแห่งสมรรถภาพในการตอบสนอง (Law of Reactive In Hibirition) กล่าวคือถ้าร่างกายเมื่อยล้า การเรียนรู้จะลดลง

๒.กฎแห่งการลำดับกลุ่มนิสัย (Law of Habit Hierachy) เมื่อมีสิ่งเล้ามากระตุ้น แต่ละคนจะมีการตอบสนองต่าง ๆ กัน ในระยะแรกการแสดงออกมีลักษณะง่าย ๆ ต่อเมื่อเรียนรู้มากขึ้น ก็สามารถเลือกแสดงการตอบสนองในระดับที่สูงขึ้นหรือถูกต้องตามมาตรฐานของสังคม

๓.กฎแห่งการไล่บรรลุปเป้าหมาย (Goal Gradient Hypothesis) เมื่อผู้เรียนยิ่งไล่บรรลุปเป้าหมายมากเท่าใดจะมีสมรรถภาพในการตอบสนองมากขึ้นเท่านั้น การเสริมแรงที่ให้ในเวลาไล่เป้าหมายจะช่วยให้เกิดการเรียนรู้ได้ดีที่สุด

หลักการจัดการศึกษา/การสอน

๑.ในการจัดการเรียนการสอน ควรคำนึงถึงความพร้อม ความสามารถและเวลาที่ผู้เรียนจะเรียนได้ดีที่สุด

๒. ผู้เรียนมีระดับของการแสดงออกไม่เท่ากัน ในการจัดการเรียนการสอน ควรให้ทางเลือกที่หลากหลาย เพื่อผู้เรียนจะได้ตอบสนองตามระดับความสามารถของตน

๓. การให้เสริมแรงในช่วงที่ใกล้เคียงกับเป้าหมายมากที่สุด จะช่วยทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดี

๒. ทฤษฎีการเรียนรู้กลุ่มพุทธินิยม (Cognitivism)

กลุ่มพุทธินิยมหรือกลุ่มความรู้ความเข้าใจหรือกลุ่มที่เน้นกระบวนการทางปัญญาหรือความคิด นักคิดกลุ่มนี้เริ่มขยายขอบเขตของความคิดที่เน้นทางด้านพฤติกรรมออกไปสู่กระบวนการทางความคิด ซึ่งเป็นกระบวนการภายในของสมอง นักคิดกลุ่มนี้เชื่อว่าการเรียนรู้ของมนุษย์ไม่ใช่เรื่องของพฤติกรรมที่เกิดจากกระบวนการตอบสนองต่อสิ่งเร้าเพียงเท่านั้น การเรียนรู้ของมนุษย์มีความซับซ้อนยิ่งไปกว่านั้น การเรียนรู้เป็นกระบวนการทางความคิดที่เกิดจากการสะสมข้อมูล การสร้างความหมาย และความสัมพันธ์ของข้อมูลและการดึงข้อมูลออกมาใช้ในการกระทำและการแก้ปัญหาต่างๆ การเรียนรู้เป็นกระบวนการทางสติปัญญาของมนุษย์ในการที่จะสร้างความรู้ ความเข้าใจให้แก่ตนเอง ทฤษฎีในกลุ่มนี้ที่สำคัญๆ มี ๕ ทฤษฎี คือ

๑. ทฤษฎีเกสตัลท์ (Gestalt Theory) นักจิตวิทยาคนสำคัญของทฤษฎีนี้ คือ แมกซ์ เวอร์ไทเมอร์ (Max Wertheimer) วูล์ฟแกง โคห์เลอร์ (Wolfgang Kohler) เคิร์ต คอฟฟ์กา (Kurt Koffka) และเคิร์ต เลวิน (Kurt Lewin)

๒. ทฤษฎีสถาน (Field Theory) นักจิตวิทยาคนสำคัญ คือ เคิร์ต เลวิน ซึ่งได้แยกตัวจากกลุ่มทฤษฎีเกสตัลท์ ในระยะหลัง

๓. ทฤษฎีเครื่องหมาย (Sign Theory) ของทอลแมน (Tolman)

๔. ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญา (Intellectual Development Theory) นักจิตวิทยาคนสำคัญคือ เพียเจต์ (Piaget) และบรุนเนอร์ (Bruner)

๕. ทฤษฎีการเรียนรู้ที่มีความหมาย (A Theory of Meaningful Verbal Learning) ของออสเชเบล (Ausubel)

๑. ทฤษฎีเกสตัลท์ (Gestalt Theory)

เกสตัลท์ เป็นศัพท์ในภาษาเยอรมันมีความหมายว่า “แบบแผน” หรือ “รูปร่าง” (form or pattern) ซึ่งในความหมายของทฤษฎี หมายถึง “ส่วนรวม” (Whole-ness) แนวความคิดหลักของทฤษฎีนี้ก็คือ ส่วนรวมมิใช่เป็นเพียงผลรวมของส่วนย่อย ส่วนรวมเป็นสิ่งที่มากกว่าผลรวมของส่วนย่อย (the whole is more than the sum of the parts) กฎการเรียนรู้ของทฤษฎีนี้สรุปได้ดังนี้ (Bigge, ๑๙๘๒: ๑๙๐-๒๐๒)

ทฤษฎีการเรียนรู้

๑. การเรียนรู้เป็นกระบวนการทางความคิดซึ่งเป็นกระบวนการภายในตัวของมนุษย์

๒. บุคคลจะเรียนรู้จากสิ่งเร้าที่เป็นส่วนรวมได้ดีกว่าส่วนย่อย

๓. การเรียนรู้เกิดขึ้นได้ ๒ ลักษณะ คือ

๓.๑ การรับรู้ (Perception) การรับรู้เป็นกระบวนการที่บุคคลใช้ประสาทสัมผัสรับสิ่งเร้าแล้ว โยนเข้าสู่สมองเพื่อผ่านเข้าสู่กระบวนการความคิด สมองหรือจิตจะใช้ประสบการณ์เดิมตีความหมายของสิ่งเร้าและแสดงปฏิกิริยาตอบสนองออกไปตามที่สมอง/จิต ตีความหมาย

๓.๒ การหยั่งเห็น (Insight) เป็นการค้นพบหรือการเกิดความเข้าใจในช่องทางแก้ปัญหาอย่างเฉียบพลันทันที อันเนื่องมาจากผลการพิจารณาปัญหาโดยส่วนรวม และการใช้กระบวนการทางความคิดและสติปัญญาของบุคคลนั้น

๔. กฎการจัดระเบียบการเรียนรู้ (Perception) ของทฤษฎีเกสตัลท์มีดังนี้

๔.๑ กฎการรับรู้ส่วนรวมและส่วนย่อย (Law of Pragnanz) ประสบการณ์เดิมมีอิทธิพลต่อการรับรู้ของบุคคล การรับรู้ของบุคคลต่อสิ่งเร้าเดียวกันอาจแตกต่างกันได้เพราะการใช้ประสบการณ์เดิมมารับรู้ส่วนรวมและส่วนย่อยต่างกัน

๔.๒ กฎแห่งความคล้ายคลึง (Law of Similarity) สิ่งเร้าใดที่มีลักษณะเหมือนกัน หรือ คล้ายคลึงกัน บุคคลมักรับรู้เป็นพวกเดียวกัน

๔.๓ กฎแห่งความใกล้เคียง (Law of Proximity) แม้สิ่งเร้าที่มีความใกล้เคียงกันบุคคลมักรับรู้เป็นพวกเดียวกัน

๔.๔ กฎแห่งความสมบูรณ์ (Law of Closure) แม้สิ่งเร้าที่บุคคลรับรู้ยังไม่สมบูรณ์ แต่บุคคลสามารถรับรู้ในลักษณะสมบูรณ์ได้ถ้าทุกคนมีประสบการณ์เดิมในสิ่งเร้านั้น

๔.๕ กฎแห่งความต่อเนื่อง สิ่งเร้าที่มีความต่อเนื่องกันหรือมีทิศทางไปในแนวเดียวกัน บุคคลมักรับรู้เป็นพวกเดียวกันหรือเรื่องเดียวกันหรือเป็นเหตุผลกัน

๔.๖ บุคคลมักมีความคงที่ในความหมายของสิ่งที่รับรู้ตามความเป็นจริง กล่าวคือ เมื่อบุคคลรับรู้สิ่งเร้าในภาพรวมแล้วจะมีความคงที่ในการรับรู้สิ่งนั้นในลักษณะเป็นภาพรวมดังกล่าว ถึงแม้ว่าสิ่งเร้านั้นจะได้เปลี่ยนแปลงไปเมื่อรับรู้ในแง่มุมอื่น เช่น เมื่อเห็นปากขวดกลมเร้ามักจะเห็นว่ามันกลมเสมอ ถึงแม้ว่าในการมองบางมุม ภาพที่เห็นจะเป็นรูปวงรีก็ตาม

๔.๗ การรับรู้ของบุคคลอาจผิดพลาด บิดเบือน ไปจากความเป็นจริงได้ เนื่องมาจากลักษณะของการจัดกลุ่มสิ่งเร้าที่ทำให้เกิดการลวงตา

๕.การเรียนรู้แบบหยั่งเห็น (insight) โคห์เลอร์ (kohler) ได้สังเกตการณ์เรียนรู้ของลิงในการทดลอง ลิงพยายามหาวิธีที่จะเอากล้วยซึ่งแขวนอยู่สูงเกินกว่าที่จะเอื้อมถึงได้ ในที่สุดลิงเกิดความคิดที่จะเอาไม้ไปสอยกล้วยที่แขวนเอามาทิ่มได้ สรุปได้ว่า ลิงมีการเรียนรู้แบบหยั่งเห็น การหยั่งเห็นเป็นการค้นพบ หรือเกิดความเข้าใจในช่องทางแก้ปัญหาอย่างฉับพลันทันที อันเนื่องมาจากผลการพิจารณาปัญหาโดยส่วนรวมและการใช้กระบวนการทางความคิดและสติปัญญาของบุคคลนั้นในการเชื่อมโยงประสบการณ์เดิมกับปัญหาหรือสถานการณ์ที่เผชิญ ดังนั้นปัจจัยสำคัญของการเรียนรู้แบบหยั่งเห็นก็คือ ประสบการณ์ หากมีประสบการณ์สะสมไว้มาก การเรียนรู้แบบหยั่งเห็นก็จะสะสมไว้มาก การเรียนรู้แบบหยั่งเห็นก็จะเกิดขึ้นได้มากขึ้น

หลักการจัดการศึกษา/การสอน

๑.กระบวนการคิดเป็นกระบวนการสำคัญในการเรียนรู้ การส่งเสริมกระบวนการคิดจึงเป็นสิ่งจำเป็น และเป็นสิ่งสำคัญในการช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้

๒.การสอนโดยการเสนอภาพรวมเพื่อให้ผู้เรียนเห็นและเข้าใจก่อนการเสนอส่วนย่อยจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดี

๓.การส่งเสริมให้ผู้เรียนมีประสบการณ์มาก ได้รับประสบการณ์ที่หลากหลายจะช่วยให้ผู้เรียนสามารถคิดแก้ปัญหาและคิดริเริ่มได้มากขึ้น

๔.การจัดประสบการณ์ใหม่ ให้มีความสัมพันธ์กับประสบการณ์เดิม ของผู้เรียนจะช่วยให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ดีและง่ายขึ้น

๕. การจัดระเบียบสิ่งเร้าที่ต้องการให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดี คือการจัดกลุ่มสิ่งเร้าที่เหมือนกันหรือ คล้ายคลึงกันไว้เป็นกลุ่มเดียวกัน

๖. ในการสอน ครูไม่จำเป็นต้องเสียเวลาเสนอเนื้อหาทั้งหมดที่สมบูรณ์ ครูสามารถเสนอเนื้อหาแต่เพียงบางส่วนได้ หากผู้เรียนสามารถใช้ประสบการณ์เดิมมาเติมให้สมบูรณ์

๗. การเสนอบทเรียนหรือเนื้อหาควรจัดให้มีความต่อเนื่องกัน จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดีและรวดเร็ว

๘. การส่งเสริมให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ที่หลากหลาย จะช่วยให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้แบบหยั่งเห็นได้มากขึ้น

๒. ทฤษฎีสถาน (Field Theory)

เคิร์ท เลวิน (Kurt Lewin) เป็นผู้เริ่มทฤษฎีนี้ คำว่า “field” มาจากแนวคิดเรื่อง “field of force”

ทฤษฎีการเรียนรู้

๑. พฤติกรรมของคนมีพลังและทิศทาง สิ่งใดที่อยู่ในความสนใจและความต้องการของตนจะมีพลังเป็นบวก สิ่งที้นอกเหนือจากความสนใจจะมีพลังเป็นลบ ในขณะที่ขณะหนึ่งคนทุกคนจะมี “โลก” หรือ “อวกาศชีวิต” (life space) ของตน ซึ่งจะประกอบไปด้วยสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ (physical environment) อันได้แก่ คน สัตว์ สิ่งของ สถานที่ สิ่งแวดล้อม อื่น ๆ และสิ่งแวดล้อมทางจิตวิทยา (psychological environment) ซึ่งได้แก่แรงขับ (drive) แรงจูงใจ (motivation) เป้าหมายหรือจุดหมายปลายทาง (goal) รวมทั้งความสนใจ (interest)

๒. การเรียนรู้เกิดขึ้นเมื่อบุคคลแรงจูงใจหรือแรงขับที่จะกระทำไปสู่จุดหมายปลายทางที่ตนต้องการ

หลักการจัดการศึกษา/การสอน

๑. การช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ จำเป็นต้องอาศัยการทำความเข้าใจ .”โลก” ของผู้เรียนว่า ผู้เรียนมีจุดมุ่งหมายและความต้องการอะไร อะไรเป็นพลัง+และอะไรเป็นพลัง-ของเขา และพยายามจัดสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมที่จะช่วยให้ผู้เรียนไปสู่จุดหมาย

๒. การจัดการเรียนรู้ให้เข้าไปอยู่ใน”โลก”ของผู้เรียน โดยการจัดสิ่งแวดล้อมทั้งทางกายภาพและจิตวิทยาให้ดึงดูดความสนใจและสนองความต้องการของผู้เรียน เป็นสิ่งจำเป็นในการจัดการเรียนการสอน

๓. การสร้างแรงจูงใจ และ/หรือแรงขับที่จะนำไปสู่ทิศทางหรือจุดหมายที่ต้องการ เป็นสิ่งจำเป็นในการช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้

๓. ทฤษฎีเครื่องหมาย (Sign Theory)

ทอลแมน (Tolman) กล่าวว่า “การเรียนรู้เกิดจากการใช้เครื่องหมายเป็นตัวชี้ทางให้แสดงพฤติกรรมไปสู่จุดหมายปลายทาง” ทฤษฎีของทอลแมนสรุปได้ดังนี้

ทฤษฎีการเรียนรู้

๑. ในการเรียนรู้ต่างๆ ผู้เรียนมีการคาดหวังรางวัล (Reward expectancy) หากรางวัลที่คาดว่าจะได้รับไม่ตรงตามความพอใจและความต้องการ ผู้เรียนจะพยายามแสวงหารางวัลหรือสิ่งที่ต้องการต่อไป

๒. ขณะที่ผู้เรียนพยายามจะไปให้ถึงจุดหมายปลายทางที่ต้องการ ผู้เรียนจะเกิดการเรียนรู้เครื่องหมายสัญลักษณ์ สถานที่ (Place learning) และสิ่งอื่นๆที่เป็นเครื่องชี้ทางตามไปด้วย

๓. ผู้เรียนมีความสามารถที่จะปรับการเรียนรู้ของตนไปตามสถานการณ์ที่เปลี่ยนไป จะไม่กระทำซ้ำๆ ในทางที่ไม่สามารถสนองความต้องการหรือวัตถุประสงค์ของตน

๔. การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในบุคคลใดบุคคลหนึ่งนั้น บางครั้งจะไม่แสดงออกในทันที อาจจะแฝงอยู่ในตัวผู้เรียนไปก่อนจนกว่าจะถึงเวลาที่เหมาะสมหรือจำเป็นจึงจะแสดงออก (Talent Learning)

หลักการจัดการศึกษา/การสอน

๑. การสร้างแรงขับ และ/หรือแรงจูงใจให้เกิดขึ้นกับผู้เรียนจะกระตุ้นให้ผู้เรียนพยายามไปให้ถึงจุดหมายที่ต้องการ

๒.ในการสอนให้ผู้เรียนบรรลุถึงจุดมุ่งหมายใดๆนั้น ครูควรให้เครื่องหมาย สัญลักษณ์ หรือสิ่งอื่นๆ ที่เป็นเครื่องชี้ทางควบคู่ไปด้วย

๓.การเปลี่ยนสถานการณ์การเรียนรู้ สามารถช่วยให้ผู้เรียนปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของตนได้

๔.การเรียนรู้บางอย่างยังยังไม่สามารถแสดงออกได้ในทันที การใช้วิธีการทดสอบหลายๆวิธี ทดสอบบ่อยๆ หรือติดตามผลระยะยาว จึงเป็นสิ่งจำเป็นในการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ในลักษณะนี้

๔. ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญา (Intellectual Development)

เพียเจต์ (Piaget) ได้ศึกษาเกี่ยวกับพัฒนาการทางด้านการคิดของเด็กว่ามีขั้นตอนหรือกระบวนการอย่างไร เขาอธิบายว่า การเรียนรู้ของเด็กเป็นไปตามพัฒนาการทางสติปัญญา ซึ่งจะมีพัฒนาการไปตามวัยต่างๆเป็นลำดับขั้น พัฒนาการเป็นสิ่งที่เป็นไปตามธรรมชาติ ไม่ควรที่จะเร่งให้เด็กข้ามจากพัฒนาการขั้นหนึ่งไปสู่อีกขั้นหนึ่งเพราะจะทำให้เกิดผลเสียแก่เด็ก แต่การจัดประสบการณ์ส่งเสริมพัฒนาการของเด็กในช่วงที่เด็กกำลังจะพัฒนาไปสู่ขั้นที่สูงกว่า สามารถช่วยให้เด็กพัฒนาไปอย่างรวดเร็ว อย่างไรก็ตามเพียเจต์เน้นความสำคัญของการเข้าใจธรรมชาติและพัฒนาการของเด็กมากกว่าการกระตุ้นเด็กให้มีพัฒนาการเร็วขึ้น

ทฤษฎีการเรียนรู้

ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจต์ มีสาระสรุปดังนี้ (Lall and Lall, ๑๙๘๓:๔๕-๕๔)

๑.พัฒนาการทางสติปัญญาของบุคคลเป็นไปตามวัยต่างๆเป็นลำดับขั้นดังนี้

๑.๑ ขั้นรับรู้ด้วยประสาทสัมผัส (Sensor motor Period) เป็นขั้นพัฒนาการในช่วง ๐-๒ ปี ความคิดของเด็กในวัยนี้ขึ้นกับการรับรู้และการกระทำเด็กยึดตัวเองเป็นศูนย์กลาง และยังไม่สามารถเข้าใจความคิดเห็นของผู้อื่น

๑.๒ ขั้นก่อนปฏิบัติการคิด (Preoperational Period) เป็นขั้นพัฒนาการในช่วงอายุ ๒-๗ ปี ความคิดของเด็กวัยนี้ยังขึ้นอยู่กับการรับรู้เป็นส่วนใหญ่ยังไม่สามารถที่จะใช้เหตุผลอย่างลึกซึ้ง แต่สามารถเรียนรู้และใช้สัญลักษณ์ได้ การใช้ภาษาแบ่งเป็นขั้นย่อยๆ ๒ ขั้นคือ

๑.๒.๑ ขั้นก่อนเกิดความคิดรวบยอด (Pre-Conceptual Intellectual Period) เป็นขั้นพัฒนาการในช่วง ๒-๔ ปี

๑.๒.๒ ขั้นการคิดด้วยความเข้าใจของตนเอง(Intuitive Thinking Period) เป็นพัฒนาการในช่วง ๔-๗ ปี

๑.๓ ขั้นการคิดแบบรูปธรรม (Concrete Operational Period) เป็นขั้นพัฒนาการในช่วงอายุ ๗-๑๑ ปี เป็นขั้นที่การคิดของเด็กไม่ขึ้นกับการรับรู้จากอุปรางเท่านั้น เด็กสามารถสร้างภาพในใจ และสามารถคิดย้อนกลับได้ และมีความเข้าใจเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของตัวเลขและสิ่งต่างๆได้มากขึ้น

๑.๔ ขั้นการคิดแบบนามธรรม (Formal Operation Period) เป็นพัฒนาการในช่วงอายุ ๑๑-๑๕ ปี เด็กสามารถคิดสิ่งที่เป็นนามธรรมได้ และสามารถคิดตั้งสมมติฐานและใช้กระบวนการทางวิทยาศาสตร์ได้

๒. ภาษาและกระบวนการคิดของเด็กแตกต่างจากผู้ใหญ่

๓. กระบวนการทางสติปัญญามีลักษณะดังนี้

๓.๑ การซึมซับหรือการดูดซึม (Assimilation) เป็นกระบวนการทางสมองในการรับประสบการณ์ เรื่องราว และข้อมูลต่างๆ เข้ามาสะสมเก็บไว้เพื่อใช้ประโยชน์ต่อไป

๓.๒ การปรับและจัดระบบ (Accommodation) คือ กระบวนการทางสมองในการปรับประสบการณ์เดิมและประสบการณ์ใหม่ให้เข้ากันเป็นระบบหรือเครือข่ายทางปัญญาที่ตนสามารถเข้าใจได้ เกิดเป็นโครงสร้างทางปัญญาใหม่ขึ้น

๓.๓ การเกิดความสมดุล (Equilibration) เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นจากขั้นของการปรับตัว ทารกการปรับเป็นไปอย่างผสมผสานกลมกลืนก็จะก่อให้เกิดสภาพที่มีความสมดุลมากขึ้น หากบุคคลไม่สามารถปรับประสบการณ์ใหม่และประสบการณ์ เดิมให้เข้ากันได้ ก็จะเกิดภาวะความไม่สมดุลขึ้น ซึ่งจะก่อให้เกิดความขัดแย้งทางปัญญารึ้นในตัวบุคคล

หลักการจัดการศึกษา/การสอน

๑.ในการพัฒนาเด็ก ควรคำนึงถึงพัฒนาการทางสติปัญญาของเด็กและจัดประสบการณ์ให้เด็กอย่างเหมาะสมกับพัฒนาการเท่านั้น ไม่ควรบังคับให้เด็กเรียนในสิ่งที่ยังไม่พร้อม หรือยากเกินพัฒนาการตามวัยของตน เพราะจะก่อให้เกิดเจตคติที่ไม่ดีได้

๑.๑ การจัดการสภาพแวดล้อมที่เอื้อให้เด็กเกิดการเรียนรู้ตามวัยของตนสามารถช่วยให้เด็กพัฒนาไปสู่พัฒนาการขั้นสูงได้

๑.๒ เด็กแต่ละคนมีพัฒนาการแตกต่างกัน ถึงแม้อายุจะเท่ากัน แต่ระดับพัฒนาการอาจไม่เท่ากัน ดังนั้นจึงไม่ควรเปรียบเทียบเด็ก ควรให้เด็กมีอิสระที่จะเรียนรู้และพัฒนาความสามารถของเขาไปตามระดับพัฒนาการของเขา

๑.๓ ในการสอนควรใช้สิ่งที่เป็นรูปธรรม เพื่อช่วยให้เด็กเข้าใจลักษณะต่างๆ ได้ดีขึ้น แม้ในพัฒนาการช่วงการคิดแบบรูปธรรมเด็กจะสามารถสร้างภาพในใจได้แต่การสอนที่ใช้อุปกรณ์ที่เป็นรูปธรรมจะช่วยให้เด็กเข้าใจแจ่มชัดขึ้น

๒. การให้ความสนใจและสังเกตเด็กอย่างใกล้ชิด จะช่วยให้ทราบลักษณะเฉพาะตัวของเด็ก

๓.ในการสอนเด็กเล็กๆ เด็กจะรับรู้ส่วนรวม (whole) ได้ดีกว่าส่วนย่อย (part) ดังนั้นครูจึงควรสอนภาพรวมก่อนแล้วจึงแยกสอนทีละส่วน

๔.ในการสอนสิ่งใดให้กับเด็ก ควรเริ่มจากสิ่งที่เด็กคุ้นเคยหรือมีประสบการณ์มาก่อนแล้วจึงเสนอสิ่งใหม่ที่มีความสัมพันธ์กับสิ่งเก่า การทำเช่นนี้จะช่วยให้กระบวนการซึมซับและจัดระบบความรู้ของเด็กเป็นไปด้วยดี

๕. การเปิดโอกาสให้เด็กได้รับประสบการณ์ และมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมมากๆ ช่วยให้เด็กดูดซึมข้อมูลเข้าสู่โครงสร้างทางสติปัญญาของเด็กอันเป็นการส่งเสริมพัฒนาการทางสติปัญญาของเด็ก

ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของบรูเนอร์

บรูเนอร์(Bruner)เป็นนักจิตวิทยาที่สนใจและศึกษาเรื่องของพัฒนาการทางสติปัญญาต่อเนื่องจากเพียเจต์ บรูเนอร์เชื่อว่ามนุษย์เลือกที่จะรับรู้สิ่งที่ตนเองสนใจและการเรียนรู้เกิดจากกระบวนการค้นพบด้วยตัวเอง(discovery learning)แนวคิดที่สำคัญๆของบรูเนอร์มีดังนี้(Brunner,๑๙๖๓:๑-๕๔)

ทฤษฎีการเรียนรู้

๑. การจัดโครงสร้างของความรู้ให้มีความสัมพันธ์และสอดคล้องกับพัฒนาการทางสติปัญญาของเด็ก มีผลต่อการเรียนรู้ของเด็ก

๒.การจัดหลักสูตรและการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับระดับความพร้อมของผู้เรียน และสอดคล้องกับพัฒนาการทางสติปัญญาของผู้เรียนจะช่วยให้การเรียนรู้เกิดประสิทธิภาพ

๓.การคิดแบบหยั่งรู้ (Intuition) เป็นการคิดหาเหตุผลอย่างอิสระที่สามารถช่วยพัฒนาความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ได้

๔.แรงจูงใจภายในเป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยให้ผู้เรียนประสบความสำเร็จในการเรียนรู้

๕.ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของมนุษย์แบ่งได้เป็น ๓ ขั้นใหญ่ๆคือ

๕.๑ ขั้นการเรียนรู้จากการกระทำ (Enactive Stage) คือขั้นของการเรียนรู้จากการใช้ประสาทสัมผัสรับรู้สิ่งต่างๆ การลงมือกระทำช่วยให้เด็กเกิดการเรียนรู้ได้ดี การเรียนรู้เกิดจากการกระทำ

๕.๒ ขั้นการเรียนรู้จากความคิด (Iconic Stage) เป็นขั้นที่เด็กสามารถสร้างมโนภาพในใจได้ และสามารถเรียนรู้จากภาพแทนของจริงได้

๕.๓ ขั้นการเรียนรู้สัญลักษณ์และนามธรรม (Symbolic Stage) เป็นขั้นการเรียนรู้สิ่งที่ซับซ้อนและเป็นนามธรรมได้

๖. การเรียนรู้เกิดขึ้นได้จากการที่คนเราสามารถสร้างความคิดรวบยอด หรือสามารถจัดประเภทของสิ่งต่างๆได้อย่างเหมาะสม

๗. การเรียนรู้ที่ได้ผลดีที่สุดคือการให้ผู้เรียนค้นพบการเรียนรู้ด้วยตนเอง(discovery learning)

หลักการจัดการศึกษา/การสอน

๑.กระบวนการค้นพบการเรียนรู้ด้วยตนเอง เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ดีมีความหมายสำหรับผู้เรียน

๒.การวิเคราะห์และจัดโครงสร้างเนื้อหาสาระการเรียนรู้ให้เหมาะสมเป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องทำก่อนการสอน

๓.การจัดหลักสูตรแบบเกลียว (Spiral Curriculum) ช่วยให้สามารถสอนเนื้อหาหรือความคิดรวบยอดเดียวกันแก่ผู้เรียนทุกวัยได้ โดยต้องจัดเนื้อหาความคิดรวบยอดและวิธีสอนให้เหมาะสมกับพัฒนาการของผู้เรียน

๔.ในการเรียนการสอนต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนได้คิดอย่างอิสระ ให้มากเพื่อช่วยส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ให้แก่ผู้เรียน

๕. การสร้างแรงจูงใจภายในให้เกิดขึ้นกับผู้เรียนเป็นสิ่งจำเป็นในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้แก่ผู้เรียน

๖.การจัดกระบวนการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับขั้นพัฒนาการทางสติปัญญาของผู้เรียน จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดี

๗.การสอนความคิดรวบยอดให้แก่ผู้เรียนเป็นสิ่งจำเป็น

๘.การจัดประสบการณ์ให้ผู้เรียนได้ค้นพบการเรียนรู้ด้วยตนเอง สามารถช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดี

ทฤษฎีการเรียนรู้ที่มีความหมาย (A Theory of Meaningful Verbal Learning) ของเดวิด ออซูเบล (David Ausubel)

ออซูเบลเชื่อว่าการเรียนรู้จะมีความหมายแก่ผู้เรียน หากการเรียนรู้นั้นสามารถเชื่อมโยงกับสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่รู้มาก่อน (Ausubel, ๑๙๖๓:๗๗-๙๗)

การนำเสนอความคิดรวบยอดหรือกรอบโมโนทัศน์หรือกรอบความคิด(Advance Organizer) ในเรื่องใดเรื่องหนึ่งแก่ผู้เรียนก่อนการสอนเนื้อหาสาระนั้นๆจะช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนเนื้อหาสาระนั้นอย่างมีความหมาย

๓. ทฤษฎีการเรียนรู้กลุ่มมนุษยนิยม (Humanism) และหลักการศึกษา/การสอน

นักคิดกลุ่มมนุษยนิยม ให้ความสำคัญของการเป็นมนุษย์ และมองมนุษย์ว่ามีคุณค่า มีความดีงาม มีความสามารถ มีความต้องการ และมีแรงจูงใจภายในที่จะพัฒนาศักยภาพของตน หากบุคคลได้รับอิสรภาพ และเสรีภาพ มนุษย์จะพยายามพัฒนาตนเองไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ นักจิตวิทยาคนสำคัญในกลุ่มนี้คือ มาสโลว์ (Maslow) รอเจอร์ส (Rogers) โคมส์ (Knowles) แฟร์ (Faire) อิลลิช (illich) และนีล (Neil)

๓.๑ ทฤษฎีการเรียนรู้ของมาสโลว์ (Maslow, ๑๙๖๒)

ทฤษฎีการเรียนรู้

๑. มนุษย์ทุกคนมีความต้องการพื้นฐานตามธรรมชาติเป็นลำดับขั้น คือ ขั้นความต้องการร่างกาย (Physical need) ขั้นความต้องการความมั่นคงปลอดภัย (safety need) ขั้นความต้องการความรัก (love need) ขั้นความต้องการยอมรับของตนเองอย่างเต็มที่ (self-actualization) หากความต้องการขั้นพื้นฐานได้รับการตอบสนองอย่างพอเพียงสำหรับตนในแต่ละขั้น มนุษย์จะสามารถพัฒนาตนไปสู่ขั้นที่สูงขึ้น

๒. มนุษย์มีความต้องการที่จะรู้จักตนเองและพัฒนาตนเอง ประสบการณ์ที่เรียกว่า “peak experience” เป็นประสบการณ์ของบุคคลที่อยู่ในภาวะดีมาจากการรู้จักตนเองตรงตามสภาพความเป็นจริง มีลักษณะน่าตื่นเต้น เป็นความรู้สึกปีติ เป็นช่วงเวลาที่คุณคนเข้าใจเรื่องหนึ่งอย่างถ่องแท้ เป็นสภาพที่สมบูรณ์ มีลักษณะผสมผสานกลมกลืน เป็นช่วงเวลาแห่งการรู้จักตนเองอย่างแท้จริง บุคคลที่มีประสบการณ์เช่นนี้บ่อยๆ จะสามารถพัฒนาตนไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

หลักการจัดการศึกษา/การสอน

๑. เข้าใจถึงความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ สามารถช่วยให้เข้าใจพฤติกรรมของบุคคลได้ เนื่องจากพฤติกรรมเป็นการแสดงออกของความต้องการของบุคคล

๒. จะสามารถช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดี จำเป็นต้องตอบสนองความต้องการพื้นฐานที่เขาต้องการเสียก่อน

๓. ในกระบวนการเรียนการสอน หากครูสามารถหาได้ว่าผู้เรียนแต่ละคนมีความต้องการอยู่ในระดับใด ขั้นใด ครูสามารถใช้ความต้องการพื้นฐานของผู้เรียนนั้นเป็นแรงจูงใจ ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้

๔. การช่วยให้ผู้เรียนได้รับการตอบสนองความต้องการพื้นฐานของตนอย่างพอเพียง การให้อิสรภาพ และเสรีภาพแก่ผู้เรียนในการเรียนรู้ การจัดบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้จะช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดประสบการณ์ในการรู้จักตนเองตรงตามสภาพความเป็นจริง

๓.๒ ทฤษฎีการเรียนรู้ของรอเจอร์ส (Rogers, ๑๙๖๙)

ทฤษฎีการเรียนรู้

มนุษย์จะสามารถพัฒนาตนเองได้ดีหากอยู่ในสภาพการณ์ที่ผ่อนคลายและเป็นอิสระ การจัดบรรยากาศการเรียนที่ผ่อนคลายและเอื้อต่อการเรียนรู้ (supportive atmosphere) และเน้นให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (student-centered teaching) โดยครูใช้วิธีการสอนแบบชี้แนะ (non-directive) และทำหน้าที่อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน (facilitator) และการเรียนรู้จะเน้นกระบวนการ (process learning) เป็นสำคัญ

หลักการจัดการศึกษา/การสอน

๑. การจัดสภาพแวดล้อมทางการเรียนให้อบอุ่น ปลอดภัย ไม่น่าหวาดกลัว น่าไว้วางใจ จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดี

๒.ผู้เรียนแต่ละคนมีศักยภาพและแรงจูงใจที่จะพัฒนาตนเองอยู่แล้ว ครูจึงควรสอนแบบชี้แนะ (Non-directive) โดยให้ผู้เรียนเป็นผู้นำทางในการเรียนรู้ของตน (self- directive) และคอยช่วยเหลือผู้เรียนให้เรียนอย่างสะดวกจนบรรลุผล

๓.ในการจัดการเรียนการสอนควรเน้นการเรียนรู้กระบวนการ(Process learning) เป็นสำคัญ เนื่องจากกระบวนการเรียนรู้เป็นเครื่องมือสำคัญที่บุคคลใช้ในการดำรงชีวิตและแสวงหาความรู้ต่อไป

๓.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของโคมส์ (Combs)

แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้

ความรู้สึของผู้เรียนมีความสำคัญต่อการเรียนรู้มาก เพราะความรู้สึและเจตคติของผู้เรียนมีอิทธิพลต่อกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียน

หลักการจัดการศึกษา/การสอน

การคำนึงถึงความรู้สึของผู้เรียน การสร้างเจตคติที่ดีต่อการเรียนรู้เห็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดี

๓.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของ โนลส์ (Knowles)

แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้

๑. ผู้เรียนจะเรียนรู้ได้มากหากมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ด้วยตนเอง

๒.การเรียนรู้ของมนุษย์เป็นกระบวนการภายใน อยู่ในความควบคุมของผู้เรียนแต่ละคน ผู้เรียนจะนำประสบการณ์ ความรู้ ทักษะและค่านิยมต่างๆเข้ามาสู่การเรียนรู้ของตน

๓.มนุษย์จะเรียนรู้ได้ดีหากมีอิสระที่จะเรียนในสิ่งที่ตนต้องการและด้วยวิธีการที่ตนพอใจ

๔.มนุษย์ทุกคนมีลักษณะเฉพาะตน ความเป็นเอกลักษณ์เป็นสิ่งที่มีคุณค่า มนุษย์ควรได้รับการส่งเสริมในการพัฒนาความเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง

๕.มนุษย์เป็นผู้มีความสามารถและเสรีภาพที่จะตัดสินใจ และเลือกกระทำสิ่งต่างๆตามที่ตนพอใจ และรับผิดชอบในผลของการกระทำนั้น

หลักการจัดการศึกษา/การสอน

๑. การให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียน รับผิดชอบร่วมกันในกระบวนการเรียนรู้ จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดี

๒. ในกระบวนการเรียนรู้ ควรเปิดโอกาสและส่งเสริมให้ผู้เรียนนำประสบการณ์ ความรู้ ทักษะ เจตคติ และค่านิยมต่างๆของตน เข้ามาใช้ในการทำความเข้าใจสิ่งใหม่ ประสบการณ์ใหม่

๓.ในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน ควรเปิดโอกาสให้ผู้เรียน ได้เลือกสิ่งที่เรียนและและวิธีเรียนด้วยตนเอง

๔. ในกระบวนการเรียนการสอน ครูควรเข้าใจและส่งเสริมความแตกต่างระหว่างบุคคล ควรเปิดโอกาสและส่งเสริมให้ผู้เรียนได้พัฒนาคุณสมบัติเฉพาะตน ไม่ควรปิดกั้นเพียงเพราะเขาไม่เหมือนคนอื่น

๕.ในกระบวนการเรียนรู้ ควรเปิดโอกาสและส่งเสริมให้ผู้เรียนตัดสินใจด้วยตนเอง ลงมือกระทำ และยอมรับผลของการตัดสินใจหรือการกระทำนั้น

๓.๕ แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของแฟร์ (Faure)

แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้

เปาโล แฟร์(Faure) เชื่อในทฤษฎีของผู้ถูกกดขี่ (Pedagogy of the oppressed) เขากล่าวว่า ผู้เรียนต้องถูกปลดปล่อยจากการกดขี่ของครูที่สอนแบบเก่า ผู้เรียนมีศักยภาพและมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ที่จะกระทำการต่างๆด้วยตนเอง

หลักการจัดการศึกษา/การสอน

ระบบการจัดการศึกษา ควรเป็นระบบที่ให้อิสระภาพและเสรีภาพในการเรียนรู้แก่ผู้เรียน

๓.๖ แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของอิลลิช (Illich)

แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้

อิวาน อิลลิช (Ivan Illich) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการล้มเลิกระบบโรงเรียน (deschooling) ไว้ว่า สังคมแห่งการเรียนรู้เป็นสังคมที่ต้องล้มเลิกระบบโรงเรียน การศึกษาควรเป็นการศึกษาตลอดชีวิตแบบเป็นตามธรรมชาติ โดยให้โอกาสในการศึกษาเล่าเรียนแก่บุคคลอย่างเต็มที่

หลักการจัดการศึกษา/การสอน

การจัดการศึกษาไม่จำเป็นต้องจัดทำในลักษณะระบบของโรงเรียนควรจัดในลักษณะที่เป็นการศึกษาต่อเนื่องไปตลอดชีวิตตามธรรมชาติ

๓.๗ แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของนีล (Neil)

แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้

นีล (Neil) กล่าวว่า มนุษย์เป็นผู้มีศักดิ์ศรี มีความดีโดยธรรมชาติหากมนุษย์อยู่ในสภาพแวดล้อมที่อบอุ่น บริบูรณ์ไปด้วยความรัก มีอิสระภาพและเสรีภาพมนุษย์จะพัฒนาไปในทางที่ดีต่อตนเองและสังคม

หลักการจัดการศึกษา/การสอน

การให้เสรีภาพอย่างสมบูรณ์แก่ผู้เรียนในการเรียน เรียนเมื่อพร้อมที่จะเรียน จะช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาไปตามธรรมชาติ

๔. ทฤษฎีการเรียนรู้กลุ่มผสมผสาน (Eclecticism)

กานเย (Gagne) เป็นนักจิตวิทยาและนักการศึกษาในกลุ่มผสมผสานระหว่างพฤติกรรมนิยมกับพุทธรนิยม (Behavior Cognitivist) เขาอาศัยทฤษฎีและหลักการที่หลากหลาย เนื่องจากความรู้มีหลายประเภท บางประเภทสามารถเข้าใจได้อย่างรวดเร็วไม่ต้องใช้ความคิดที่ลึกซึ้งบางประเภทมีความซับซ้อนมาก จำเป็นต้องใช้ความสามารถในขั้นสูง กานเยได้จัดชั้นการเรียนรู้ซึ่งเริ่มจากง่ายไปหายาก โดยผสมผสานทฤษฎีการเรียนรู้ของกลุ่มพฤติกรรมนิยม และพุทธรนิยมเข้าด้วยกัน

๔.๑ การเรียนรู้ของกานเย (Gagne and Briggs, ๑๙๗๔: ๑๒๑-๑๓๖)

ทฤษฎีการเรียนรู้

๑. กานเย (Gagne) ได้จัดประเภทของการเรียนรู้ เป็นลำดับขั้นจากง่ายไปหายากไว้ ๘ ประเภท ดังนี้

๑.๑ การเรียนรู้สัญญาณ (signal-learning) เป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากการตอบสนองต่อสิ่งเร้าที่เป็นไปโดยอัตโนมัติ อยู่นอกเหนืออำนาจจิตใจ ผู้เรียนไม่สามารถบังคับพฤติกรรมใหม่ให้เกิดขึ้นได้ การเรียนรู้แบบนี้เกิดจากการที่คนเรานำเอาลักษณะการตอบสนองที่มีอยู่แล้วมาสัมพันธ์กับสิ่งเร้าใหม่ที่มีความใกล้เคียงกับสิ่งเร้าเดิม การเรียนรู้สัญญาณ เป็นลักษณะการเรียนรู้แบบการวางเงื่อนไขของพาฟลอฟ

๑.๒ การเรียนรู้สิ่งเร้า-การตอบสนอง(stimulus-response)เป็นการเรียนรู้ต่อเนื่องจากการเชื่อมโยงระหว่างสิ่งเร้าและการตอบสนอง แตกต่างจากการเรียนรู้สัญญาณ เพราะผู้เรียนสามารถควบคุมพฤติกรรมตนเองได้ ผู้เรียนแสดงพฤติกรรม เนื่องจากได้รับแรงเสริม การเรียนรู้แบบนี้เป็นการเรียนรู้ตามทฤษฎีการเรียนรู้แบบเชื่อมโยงของธอร์นไคด์ และการเรียนรู้แบบวางเงื่อนไข (operant conditioning) ของสกินเนอร์ซึ่งเชื่อว่าการเรียนรู้เป็นสิ่งที่ผู้เรียนเป็นผู้กระทำเองมิใช่อำนาจให้สิ่งเร้าภายนอกมากระทำพฤติกรรมที่แสดงออกเกิดจากสิ่งเร้าภายในของผู้เรียนเอง

๑.๓ การเรียนรู้การเชื่อมโยงแบบต่อเนื่อง (Chaining) เป็นการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงระหว่างสิ่งเร้าและกาตอบสนองที่ต่อเนื่องกันตามลำดับ เป็นพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับการกระทำ การเคลื่อนไหว

๑.๔ การเชื่อมโยงทางภาษา (Verbal association) เป็นการเรียนรู้ในลักษณะคล้ายกับการเรียนรู้การเชื่อมโยงแบบต่อเนื่อง แต่เป็นการเรียนรู้เกี่ยวกับการใช้ภาษา การเรียนรู้การรับสิ่งเร้า-การตอบสนอง เป็นพื้นฐานของการเรียนรู้แบบต่อเนื่องและการเชื่อมโยงทางภาษา

๑.๕ การเรียนรู้ความแตกต่าง (Discrimination learning) เป็นการเรียนรู้ที่ผสมผสานสามารถมองเห็นความแตกต่างของสิ่งต่างๆ โดยเฉพาะความแตกต่างตามลักษณะของวัตถุ

๑.๖ การเรียนรู้ความคิดรวบยอด (Concept learning) เป็นการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสามารถจัดกลุ่มสิ่งเร้าที่มีความเหมือนหรือแตกต่างกัน โดยสามารถระบุลักษณะที่เหมือนหรือแตกต่างกันได้ พร้อมทั้งสามารถขยายความรู้ไปยังสิ่งอื่นที่นอกเหนือจากที่เคยเห็นมาก่อนได้

๑.๗ การเรียนรู้กฎ (Rule learning) เป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากการรวมหรือเชื่อมโยงความคิดรวบยอดตั้งแต่สองอย่างขึ้นไป และตั้งเป็นกฎเกณฑ์ขึ้น การที่ผู้เรียนสามารถเรียนรู้กฎเกณฑ์จะช่วยให้ผู้เรียนสามารถนำการเรียนรู้ไปใช้ในสถานการณ์ต่างๆ กันได้

๑.๘ การเรียนรู้การแก้ปัญหา (Problem solving) เป็นการเรียนรู้ที่จะแก้ปัญหา โดยการนำกฎเกณฑ์ต่างๆ มาใช้ การเรียนรู้แบบนี้เป็นกระบวนการที่เกิดภายในตัวผู้เรียน เป็นการใช้กฎเกณฑ์ในขั้นสูงเพื่อการแก้ปัญหาที่ค่อนข้างซับซ้อน และสามารถนำกฎเกณฑ์ในการแก้ปัญหานี้ไปใช้กับสถานการณ์ที่คล้ายคลึงกันได้

๒. กานเยได้แบ่งสมรรถภาพการเรียนรู้ของมนุษย์ไว้ ๕ ประการ ดังนี้

๒.๑ สมรรถภาพในการเรียนรู้ข้อเท็จจริง (verbal information) เป็นความสามารถในการเรียนรู้ข้อเท็จจริงต่างๆ โดยอาศัยความจำและความสามารถระลึกได้

๒.๒ ทักษะเชาว์ปัญญา (intellectual skills) หรือทักษะทางสติปัญญา เป็นความสามารถในการใช้สมองคิดหาเหตุผล โดยใช้ข้อมูล ประสบการณ์ ความรู้ ความคิดในด้านต่างๆ นับตั้งแต่การเรียนรู้ขั้นพื้นฐาน ซึ่งเป็นทักษะง่ายๆ ไปสู่ทักษะที่ยากสลับซับซ้อนมากขึ้น ทักษะเชาว์ปัญญาที่สำคัญที่ควรได้รับการฝึกคือ ความสามารถในการจำแนก (discrimination) ความสามารถในการคิดรวบยอดเป็นรูปธรรม (concrete concept) ความสามารถในการให้คำจำกัดความของความคิดรวบยอด (defined concept) ความสามารถในการเข้าใจกฎและใช้กฎ (rules) และความสามารถในการแก้ปัญหา (problem solving)

๒.๓ ยุทธศาสตร์ในการคิด (Cognitive strategies) เป็นความสามารถของกระบวนการทำงานภายในสมองของมนุษย์ ซึ่งควบคุมการเรียนรู้ การเลือกรับรู้ การแปลความ และการดึงความรู้ ความจำ ความเข้าใจ และประสบการณ์เดิมออกมาใช้ ผู้มียุทธศาสตร์ในการคิดสูง จะมีเทคนิค มีเคล็ดลับในการดึงความรู้ ความจำ ความเข้าใจ และประสบการณ์เดิมออกมาใช้อย่างมีประสิทธิภาพ สามารถแก้ปัญหาที่มีสถานการณ์ที่แตกต่างได้อย่างดี รวมทั้งสามารถแก้ปัญหาต่างๆ ได้อย่างสร้างสรรค์

๒.๔ ทักษะการเคลื่อนไหว (Motor skills) เป็นความสามารถ ความชำนาญในการปฏิบัติหรือการใช้วัยวะส่วนต่างๆของร่างกายในการทำกิจกรรมต่างๆ ผู้ที่มีทักษะการเคลื่อนไหวที่ดีนั้น พฤติกรรมที่แสดงออกมาจะมีลักษณะรวดเร็ว คล่องแคล่ว และถูกต้องเหมาะสม

๒.๕ เจตคติ (Attitudes) เป็นความรู้สึกรู้สึกนึกคิดของบุคคลที่มีต่อสิ่งต่างๆ ซึ่งมีผลต่อการตัดสินใจของบุคคลนั้นในการที่จะเลือกกระทำหรือไม่กระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง

หลักการจัดการศึกษา/การสอน

๑. กานเย ได้เสนอรูปแบบการสอนอย่างเป็นระบบโดยพยายามเชื่อมโยงการจัดสภาพการเรียนการสอนอันเป็นสภาวะภายนอกตัวผู้เรียนให้สอดคล้องกับกระบวนการเรียนรู้ภายใน ซึ่งเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นภายในสมองของคนเรา กานเยอธิบายว่าการทำงานของสมองคล้ายกับการทำงานของคอมพิวเตอร์

๒. ในระบบการจัดการเรียนการสอน เพื่อให้สอดคล้องกับกระบวนการเรียนรู้นั้น กานเยได้เสนอระบบการสอน ๙ ขั้น ดังนี้

ขั้นที่ ๑ สร้างความสนใจ (gaining attention) เป็นขั้นที่ทำให้ผู้เรียนเกิดความสนใจในบทเรียน เป็นแรงจูงใจที่เกิดขึ้นทั้งสิ่งยั่วยุภายนอกและแรงจูงใจที่เกิดจากตัวผู้เรียนเองด้วย ครูอาจใช้วิธีการสนทนา ซักถาม ทายปัญหา หรือมีวัสดุอุปกรณ์ต่างๆที่กระตุ้นให้ผู้เรียนตื่นตัว และมีความสนใจที่จะเรียนรู้

ขั้นที่ ๒ แจ้งจุดประสงค์ (informing the learner of the objective) เป็นการบอกให้ผู้เรียนทราบถึงเป้าหมายหรือผลที่จะได้รับจากการเรียนบทเรียนนั้นโดยเฉพาะ เพื่อให้ผู้เรียนเห็นประโยชน์ในการเรียน เห็นแนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนทำให้ผู้เรียนวางแผนการเรียนของตนเองได้ นอกจากนั้นยังสามารถช่วยให้ครูดำเนินการสอนตามแนวทางที่จะนำไปสู่จุดหมายได้เป็นอย่างดี

ขั้นที่ ๓ กระตุ้นให้ผู้เรียนระลึกถึงความรู้เดิมที่จำเป็น (stimulating recall of prerequisite learned capabilities) เป็นการทบทวนความรู้เดิมที่จำเป็นต่อการเชื่อมโยงให้เกิดการเรียนรู้ความรู้ใหม่ เนื่องจากการเรียนรู้เป็นกระบวนการต่อเนื่อง การเรียนรู้ความรู้ใหม่ต้องอาศัยความรู้เก่าเป็นพื้นฐาน

ขั้นที่ ๔ เสนอบทเรียนใหม่ (presenting the stimulus) เป็นการเริ่มกิจกรรมของบทเรียนใหม่โดยใช้วัสดุ อุปกรณ์ต่างๆที่เหมาะสมมาประกอบการสอน

ขั้นที่ ๕ ให้แนวทางการเรียนรู้ (providing learning guidance) เป็นการช่วยให้ผู้เรียนสามารถทำกิจกรรมด้วยตนเอง ครูอาจแนะนำวิธีการทำกิจกรรม แนะนำแหล่งค้นคว้าเป็นการนำทาง ให้แนวทางให้ผู้เรียนไปคิดเอง เป็นต้น

ขั้นที่ ๖ ให้ลงมือปฏิบัติ (eliciting the performance) เป็นการให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติ เพื่อช่วยให้ผู้เรียนสามารถแสดงพฤติกรรมตามจุดประสงค์

ขั้นที่ ๗ ให้ข้อมูลย้อนกลับ (feedback) เป็นขั้นที่ครูให้ข้อมูลเกี่ยวกับผลการปฏิบัติกิจกรรมหรือพฤติกรรมที่ผู้เรียนแสดงออกว่ามีความถูกต้องหรือไม่ อย่างไร และเพียงใด

ขั้นที่ ๘ ประเมินพฤติกรรมการเรียนรู้ตามจุดประสงค์ (assessing the performance) เป็นขั้นการวัดและประเมินว่าผู้เรียนสามารถเรียนรู้ตามจุดประสงค์การเรียนรู้ของบทเรียนเพียงใด ซึ่งอาจวัดโดยการใช้ข้อสอบ แบบสังเกต การตรวจผลงาน หรือการสัมภาษณ์ แล้วแต่ว่าจุดประสงค์นั้นต้องการวัดด้านใด แต่สิ่งสำคัญ คือ เครื่องมือที่ใช้วัดต้องมีคุณภาพ เชื่อถือได้ และมีความเที่ยงตรงในการวัด

ขั้นที่ ๙ ส่งเสริมความแม่นยำและการถ่ายโอนการเรียนรู้ (enhancing retention and transfer) เป็นการสรุป การย้ำ ทบทวนการเรียนรู้ที่ผ่านมา เพื่อให้มีพฤติกรรมการเรียนรู้เพิ่มขึ้น กิจกรรมในขั้นนี้อาจเป็น

แบบฝึกหัด การให้ทำกิจกรรมเพิ่มพูนความรู้ รวมทั้งการให้ทำการบ้าน ทำรายงาน หรือหาความรู้เพิ่มเติมจากความรู้ที่ได้ในชั้นเรียน^{๒๑}

สรุปท้ายบท

เมื่อพิจารณาถึงเครื่องมือทางการศึกษาที่ทุกประเทศในโลกได้ให้การยอมรับเพื่อใช้ในการพัฒนาประชากรให้มีคุณภาพ ก็คือ การศึกษา โดยการจัดการศึกษาของประเทศนั้นควรจะต้องมีความสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แนวทางในการจัดการศึกษาของแต่ละประเทศจะขึ้นอยู่กับสภาพของสังคม เศรษฐกิจและการเมือง ที่มีความเชื่อเกี่ยวกับการจัดการศึกษาตามหลักของปรัชญา

ปรัชญา หมายถึง แนวความคิดที่ละเอียดลึกซึ้งรอบคอบเพื่อค้นหาความรู้ที่เกี่ยวกับความเป็นจริงสูงสุดสำหรับมนุษย์ทั้งหลาย ซึ่งจะแบ่งออกเป็น ๒ สาขาใหญ่ ๆ คือ ปรัชญาบริสุทธิ์และปรัชญาประยุกต์ กล่าวคือ ปรัชญาบริสุทธิ์ ได้แก่ ความรู้หรือแนวความคิดที่เป็นเนื้อหาแห่งปรัชญาล้วน ๆ จะแบ่งออกเป็น ๓ สาขาย่อย คือ

๑. อภิปรัชญา เป็นวิชาที่ว่าด้วยเรื่องธรรมชาติเรื่องจิตหรือวิญญาณ เรื่องพระเจ้า

๒. ญาณวิทยา เป็นวิชาที่ศึกษาค้นคว้าในเรื่องต่าง ๆ เกี่ยวกับความรู้ในลักษณะของการวิเคราะห์ วิจารณ์และสังเกตการณ์ เพื่อให้เกิดความรู้ที่แท้จริง

๓. คุณวิทยา เป็นวิชาที่ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับคุณค่าของสิ่งทั้งหลายและอุดมคติแห่งชีวิต อาทิ ตรรกวิทยา จริยศาสตร์ และสุนทรียศาสตร์ ส่วนปรัชญาประยุกต์ คือ เป็นการนำเอาแนวความคิดปรัชญาบริสุทธิ์ไปผสมผสานประยุกต์ใช้กับศาสตร์ต่าง ๆ อาทิ ปรัชญาการศึกษา ปรัชญาศาสนาปรัชญาการเมือง ปรัชญากฎหมาย ปรัชญาสังคม ปรัชญาวิทยาศาสตร์ ฯลฯ นอกจากนี้ปรัชญาบริสุทธิ์ ยังมีความเกี่ยวข้องกับทฤษฎีธรรมชาติของความรู้ ได้แก่ จิตนิยม สัจนิยม และปฏิบัตินิยม เป็นต้น^{๒๒}

^{๒๑} ทฤษฎีและแนวคิดในการจัดการเรียนรู้ สืบค้นจาก. <http://surinx.blogspot.com/2010/08/2550-40-107-3-1-2-3-20-3-20-4-2550-45.html>. สืบค้นเมื่อ ๒๙ ตุลาคม ๒๕๕๖.

^{๒๒} แนวคิดทางปรัชญาที่มีอิทธิพลต่อการจัดการศึกษา. สืบค้นจาก. <lms.rmutsb.ac.th/elearning/claroline/backends/download.php?url...> สืบค้นเมื่อ ๓๐ ตุลาคม ๒๕๕๖.

เอกสารอ้างอิงประจำบท

- กิติมา ปรีดีติลล. **ปรัชญาการศึกษา เล่ม ๑**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๒๐.
- จักรพรรณ วงศ์พรพจน์. **เอกสารประกอบการสอนวิชาพุทธปรัชญาการศึกษา**. เลย์ : เลย์ปรีน, ๒๕๕๔.
- จิตรกร ตั้งเกษมสุข. **พุทธปรัชญากับการศึกษาไทย**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เคล็ดไทย, ๒๕๒๕.
- พระธรรมปิฎก. **ธรรมกับการพัฒนาชีวิต**. กรุงเทพฯ : สหธรรมิก, ๒๕๓๙.
- วีไล ตั้งจิตสมคิด. **ปรัชญาและหลักการศึกษานอกระบบ**. อ้างใน สุวิน ทองปั้น **ปรัชญาการศึกษา**. ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, ๒๕๔๕.
- ศักดิ์ดา ปรามค์ประทานพร. **ปรัชญาการศึกษาฉบับพื้นฐาน**. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๖.
- สุวิน ทองปั้น. **ปรัชญาการศึกษา**. ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, ๒๕๔๕.
- ไพฑูรย์ สินลารัตน์, **ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น**. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๓.
- Barnett, George, **Philosophy and Educational Development**. Houghton Mifflin Company, ๑๙๙๖.
- Brown, L.M. **General Philosophy in Education**. N.Y. : McGraw-Hill, ๑๙๖๖.
- Cahn, Steven M., **The Philosophical Foundation of Education**. New York : Harper and Row, ๑๙๗๐.
- Fletcher, Basil A., **A Philosophy for the Teacher**. London, : Oxford University Press, ๑๙๖๑.
- F.E. Schumaker, **Small Is Beautiful**. Harper torchbooles, ๑๙๗๓.

บทที่ ๒

ศาสนา เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาสถานศึกษา

วัตถุประสงค์การเรียนรู้ประจำบท

เมื่อได้ศึกษาเนื้อหาในบทนี้แล้ว ผู้ศึกษาสามารถ

๑. อธิบายลักษณะหลักศาสนาเพื่อพัฒนาสถานศึกษาได้
๒. อธิบายลักษณะหลักเศรษฐกิจเพื่อพัฒนาสถานศึกษาได้
๓. อธิบายลักษณะหลักการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนได้
๔. อธิบายลักษณะหลักวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาการศึกษาได้

ขอบข่ายเนื้อหา

- หลักศาสนาเพื่อพัฒนาสถานศึกษา
- หลักเศรษฐกิจเพื่อพัฒนาสถานศึกษา
- หลักการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน
- หลักวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาการศึกษา

๒.๑ ความนำ

ศาสนาหรือหลักคำสอนโดยเฉพาะหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนานั้น ต้องยอมรับว่ามีบทบาทต่อสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองมาโดยตลอด ในขณะเดียวกันก็ได้รับผลกระทบจากสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงด้วยเช่นกัน กล่าวคือ พระพุทธศาสนาเป็นสถาบันสังคมที่เอื้ออำนวยให้สังคมดำรงอยู่อย่างเป็นปึกแผ่นมั่นคงมาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ในทำนองเดียวกันสังคมได้อุปถัมภ์และส่งเสริมให้ศาสนามีความเจริญ และเป็นที่ยอมรับนับถืออย่างกว้างขวาง มีวัดและพระสงฆ์ทำหน้าที่สนับสนุนการเมือง เศรษฐกิจ วัฒนธรรมและค่านิยม ให้ตอบสนองวัตถุประสงค์ของสังคมและให้เกิดประโยชน์ต่อประชาชน ดังที่สมบูรณ สุขสำราญ ได้กล่าวว่า วัดได้ทำหน้าที่ต่อสังคมไทยในด้านต่าง ๆ เป็นสถานศึกษา ซึ่งชาวบ้านส่งลูกหลานมารับการฝึกอบรมทางศีลธรรมหรือมารับใช้พระ เป็นการเล่าเรียนวิชาความรู้ต่าง ๆ ทางอ้อมจากระได้ทุกเวลาและโอกาส เป็นสถานสงเคราะห์ เป็นที่พักของคนเดินทางและสำหรับคนยากจนได้มาอยู่อาศัย เป็นที่ปรึกษาแก้ปัญหาชีวิตครอบครัวและความทุกข์ต่าง ๆ และช่วยไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของชาวบ้าน รวมทั้งช่วยรักษาผู้เจ็บป่วยตามความรู้ของพระในขณะนั้น เป็นศูนย์กลางของชุมชน ที่ชาวบ้านมาพบประสังสรรค์ทำกิจกรรมและพิธีกรรมต่าง ๆ รวมทั้งชาวบ้านจะหาความบันเทิงในงานเทศกาลและกรรมหรือสพต่าง ๆ ที่วัดได้

อาจกล่าวได้ว่า วัดในทางพระพุทธศาสนานั้นเป็นศูนย์กลางรวมศรัทธาและใจประชาชนในด้านความเคารพเชื่อถือ และการร่วมมือซึ่งกันและกัน นับตั้งแต่พระมหากษัตริย์จนถึงคนธรรมดาสามัญชนทั่วไป โดยมีพระสงฆ์ทำหน้าที่และมีบทบาทสำคัญ นอกจากนี้พระพุทธศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ทำให้มีความสามัคคี สามารถรวมตัวเป็นสังคมที่มีความมั่นคง เป็นระเบียบเรียบร้อยและมีความเป็นปึกแผ่นได้จนตราบเท่าทุกวันนี้

๒.๒ ศาสนาใช้เพื่อพัฒนาสถานศึกษา

เพื่อพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพของคนให้เป็นคนดี มีคุณธรรม มีระเบียบวินัย มีค่านิยมที่ดีงามและมีจิตสำนึกที่รับผิดชอบต่อตนเองและสังคม โดยมีแนวทางการพัฒนาหลักดังนี้

๑. การเสริมสร้างและพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และสุนทรียภาพทางจิตใจแก่คน โดย

๑.๑ เสริมสร้างองค์ความรู้ของบุคลากรที่ทำหน้าที่เผยแพร่ด้านคุณธรรมจริยธรรมให้สามารถเป็นผู้นำทางด้านการพัฒนาจิตใจอย่างแท้จริงและมีความสามารถในการถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจสู่ประชาชนได้อย่างถูกต้อง

๑.๒ พัฒนาระบบการเรียนรู้อิงพระพุทธศาสนาของพระภิกษุ สามเณร นักบวช ครู อาจารย์ ฯลฯ โดยปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาทั้งสายปริยัติธรรมและสายสามัญทุกระดับ

๒. เพิ่มเติมความรู้ด้านสื่อและเทคโนโลยีสารสนเทศแก่บุคลากรที่ทำหน้าที่เผยแพร่ คุณธรรม จริยธรรม เพื่อให้สามารถประยุกต์ใช้เครื่องมือดังกล่าวกับแต่ละกลุ่มเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๓.๒ พัฒนาความรู้ความเข้าใจในหลักจริยธรรมและหลักศาสนาต่อนักเรียน นักศึกษา และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้

๑. ปรับปรุงเนื้อหาสาระและกระบวนการเรียนการสอนเกี่ยวกับความรู้ด้านศาสนาและจริยธรรมในหลักสูตรการศึกษาแต่ละระดับ

๒.เสริมสร้างความร่วมมือระหว่างครอบครัว ชุมชน สถานศึกษา องค์กร ศาสนา ฯลฯ ในการพัฒนาจิตใจของนักเรียน นักศึกษาอย่างต่อเนื่อง

๑.๓ สนับสนุนให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจ มีเหตุผลและสามารถเลือกนำเอาสิ่ง แวดล้อมต่างๆ ในสังคมมาประยุกต์ใช้เพื่อสร้างสุนทรียภาพทางจิตใจของตน รวมทั้งดำรงชีวิตอยู่ภายใต้ วิธีประชาธิปไตยได้อย่างเหมาะสมและกลมกลืน

๑.พัฒนารูปแบบที่หลากหลายของดนตรี กีฬาและนันทนาการต่างๆ ให้ เหมาะกับแต่ละกลุ่มเป้าหมาย

๒.ส่งเสริมให้มีการพัฒนาและใช้ศิลปวัฒนธรรมของชาติและของท้องถิ่นเป็น เครื่องมือในการเสริมสร้างความอ่อนโยนทางจิตใจ โดยเน้นการมีส่วนร่วมของครอบครัว ชุมชน และ กลุ่มที่สนใจในโอกาสต่างๆ

๒. การพัฒนาสภาพแวดล้อมของสังคมให้เอื้อต่อการพัฒนาจิตใจ โดย

๒.๑ สนับสนุนให้มีกิจกรรมและสถานที่ที่ให้สมาชิกในครอบครัวและชุมชนประกอบ กิจกรรมร่วมกัน เช่น สวนสาธารณะ สนามกีฬา ห้องสมุด เป็นต้น

๒.๒ เสริมสร้างระบบที่จะให้รางวัลยกย่องคนดีและองค์กรที่ดี มีคุณธรรม มีจรรยา-บรรณในวิชาชีพและช่วยบำเพ็ญประโยชน์แก่สังคมส่วนรวม เพื่อเป็นตัวอย่างและสร้างผู้นำทางสังคม อย่างต่อเนื่อง

๒.๓ พัฒนาการบริหารงานด้านศาสนาให้มีประสิทธิภาพ โดยปรับปรุงกฎหมายและ ระบบงานเกี่ยวกับการปกครองคณะสงฆ์ เพื่อสนับสนุนให้พระภิกษุ สามเณรที่มีความรู้ความสามารถ ประพฤติดี ประพฤติชอบยังคงอยู่ในสถาบันพุทธศาสนาและเป็นการสำคัญในการพัฒนาจิตใจ ประชาชน

๒.๔ สนับสนุนให้มีการพัฒนาวัดและศาสนสถานที่สะอาด ร่มรื่น และมีบรรยากาศที่ เหมาะสมต่อการศึกษาปฏิบัติธรรมและสร้างความสงบทางจิตใจแก่ประชาชน รวมทั้งส่งเสริมให้มีการใช้ บุคลากรและสถานที่ทางศาสนาในการช่วยเหลือและพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน

๓.การบริหารจัดการเพื่อให้ทุกฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาจิตใจ โดย

๓.๑ สนับสนุนให้หน่วยราชการที่ทำงานด้านการพัฒนาจิตใจทำหน้าที่ประสานความ ร่วมมือจากทุกสถาบันในสังคมให้เกิดผลในเชิงปฏิบัติ และให้มีการติดตามประเมินผลอย่างต่อเนื่อง

๓.๒ สนับสนุนให้มีการฝึกอบรมอย่างต่อเนื่องในการพัฒนาทัศนคติ จิตสำนึกและ จรรยาบรรณของเจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐในการให้บริการประชาชนทุกคนอย่างเหมาะสม

๓.๓ ส่งเสริมให้องค์กรประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาจิตใจ โดยเฉพาะองค์กร ที่ดำเนินงานเกี่ยวกับการส่งเสริมศาสนา ศิลปวัฒนธรรม และการพัฒนาจิตใจ รวมทั้งสร้างมาตรการจูงใจให้ภาคธุรกิจเอกชนที่ดำเนินการเกี่ยวกับกีฬาดนตรีและศิลปะ เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาเด็ก เยาวชน และประชาชน

๓.๔ ส่งเสริมให้ประชาชนและชุมชนมีความรู้ความเข้าใจและเกิดความภาคภูมิใจที่จะ อนุรักษ์ ฟื้นฟู และเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรม ค่านิยมที่ดีงามและภูมิปัญญาที่มีอยู่ในท้องถิ่นและนำไป ประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างเหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนไป

๓.๕ ส่งเสริมให้ประชาชนและชุมชนมีความรู้ ความเข้าใจ ตลอดจนมีความภาคภูมิใจที่จะ ร่วมกันอนุรักษ์ ฟื้นฟูและเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรม ค่านิยมอันดีงาม และภูมิปัญญาท้องถิ่น

๓.๖ ส่งเสริมให้สื่อทุกรูปแบบเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาจิตใจโดยผลิตรายการที่มีเนื้อหาสาระและจัดช่วงเวลาที่เหมาะสมต่อการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับศาสนาและการพัฒนาจิตใจมากขึ้นรวมทั้งกระตุ้นให้ผู้ปฏิบัติงานและองค์กรสื่อมวลชนมีจิตสำนึกต่อสังคมส่วนรวมมากขึ้น^๑

๒.๓ เศรษฐกิจเพื่อพัฒนาสถานศึกษา

ความพอเพียงในการดำรงชีวิต ซึ่งเป็นเงื่อนไขพื้นฐานที่ทำให้คนไทยสามารถพึ่งตนเอง และดำเนินชีวิตไปได้อย่างมีศักดิ์ศรีภายใต้อำนาจและความมีอิสระในการกำหนดชะตาชีวิตของตนเอง ความสามารถในการควบคุมและจัดการเพื่อให้ตนเองได้รับการสนองตอบต่อความต้องการต่างๆ รวมทั้งความสามารถในการจัดการปัญหาต่างๆ ได้ด้วยตนเอง ซึ่งทั้งหมดนี้ถือว่าเป็นศักยภาพพื้นฐานที่คนไทยและสังคมไทยเคยมีอยู่แต่เดิม ต้องถูกกระทบกระเทือน ซึ่งวิกฤตเศรษฐกิจจากปัญหาพองสบู่และปัญหาความอ่อนแอของชนบท รวมทั้งปัญหาอื่นๆ ที่เกิดขึ้น ล้วนแต่เป็นข้อพิสูจน์และยืนยันปรากฏการณ์นี้ได้เป็นอย่างดี^๒

๒.๓.๑ การนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการสถาบันการศึกษาที่มีส่วนร่วมกับชุมชน

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้แนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลางโดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน

ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่ง ในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติโดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎีและนักธุรกิจในทุกระดับให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริตและให้มีความรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบเพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

“หากพิจารณาพระราชดำรัสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทาน เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๔๘ ที่ผ่านมายิ่งทำให้เห็นว่า พระองค์ทรงให้ความสำคัญกับเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงมากเพียงใด ทรงเชื่อมั่นว่า การจะรับมือกับการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ได้ นั้น ประเทศไทยต้องใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญานำทาง และน่ายินดีที่ว่า หลังจากนั้นหลายหน่วยงานได้นำพระราชดำรัสข้างต้นไปยึดถือ

^๑ การพัฒนาศักยภาพของคนด้านจิตใจ. สืบค้นจาก www.nesdb.go.th/portals/o/news/plan/pd/M๒_๓.doc. สืบค้นเมื่อ ๒๙ ตุลาคม ๒๕๕๖.

^๒ เศรษฐกิจพอเพียง. สืบค้นจาก.

<http://www.chaipat.or.th/chaipat/content/porpeing/porpeing.html>. สืบค้นเมื่อ ๓๐ ตุลาคม ๒๕๕๖.

ปฏิบัติ”แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๐ พ.ศ. ๒๕๕๐-๒๕๕๔ มุ่งสู่ “สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน” รวมทั้งนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นหลักปฏิบัติ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ไม่ได้หมายถึงประหยัดมัธยัสถ์ ไม่ใช่เงิน แต่เป็นการเดินทางสายกลาง ให้สอดคล้องเหมาะสมกับสภาพการณ์ทางเศรษฐกิจ สังคม แต่ละบุคคล หรือองค์กร โดยไม่ลงทุนเกินตัว และยึดหลักคุณธรรม เน้นความมั่นคง และยั่งยืน

๒.๓.๒ แนวทางการนำแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปจัดการศึกษาในสถานศึกษา

ก.คุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียนตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

สถานศึกษาควรมุ่งส่งเสริมการเรียนรู้และปลูกฝัง เสริมสร้างให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ในการดำเนินชีวิตตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้

๑. มีความรู้ ความเข้าใจ ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และตระหนักในความสำคัญ ของการดำเนินชีวิตตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้

๑.๑ มีความรู้ ความเข้าใจปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและความเชื่อมโยงกับระบบเศรษฐกิจทั่วไป

๑.๒ มีความรู้ ความเข้าใจในการดำเนินชีวิตตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

๑.๓ เห็นประโยชน์ และตระหนักในความสำคัญของการดำเนินชีวิตตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและการใช้แนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการพัฒนาตนเอง พัฒนากลุ่ม และพัฒนาสังคม

๒. มีความรู้และทักษะพื้นฐานในการดำเนินชีวิตตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้

๒.๑มีความรู้และทักษะพื้นฐานในการดำรงชีวิตและการพัฒนาอาชีพ เช่น การเกษตร การผลิตและจำหน่ายสินค้า การดำเนินธุรกิจ การใช้จ่ายและการออม ฯลฯ

๒.๒ ใช้และพัฒนาทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมให้ได้ประโยชน์สูงสุดและยั่งยืน

๒.๓ สืบสานและพัฒนาศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น

๒.๔ รักและภาคภูมิใจในความเป็นไทย

๓. ปฏิบัติตนและดำเนินชีวิตตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้

๓.๑ ปฏิบัติตนให้มีความพอประมาณ รู้จักการประมาณตน รู้จักศักยภาพของตนที่มีอยู่

๓.๒ ปฏิบัติตนอย่างมีเหตุผล ปฏิบัติสิ่งต่าง ๆ บนพื้นฐานของความมีสติ ปัญญา ยึดทางสายกลางในการปฏิบัติ

๓.๓ มีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ

๓.๔ มีความรอบรู้ในเรื่องที่เกี่ยวข้อง สามารถคิดวิเคราะห์และปฏิบัติด้วย ความรอบคอบ ระมัดระวัง

๓.๕ ปฏิบัติตนและดำเนินวิถีชีวิตตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ขยัน อดทน เพียรพยายาม แบ่งปัน มีสติ ปัญญา มีวินัย พึ่งตนเอง แบ่งปัน เอื้ออาทร รับผิดชอบ และอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

ข.แนวทางในการพัฒนาผู้เรียนตามคุณลักษณะอันพึงประสงค์

๑. การพัฒนาหลักสูตร มีแนวทางดำเนินการดังนี้

สถานศึกษาควรมีการพัฒนาหรือบูรณาการเนื้อหาสาระของเศรษฐกิจพอเพียงเข้าไปในหลักสูตรสถานศึกษา ตามขั้นตอนดังนี้

๑.๑ สถานศึกษานำคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน ตามแนวทางหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาพิจารณาปรับปรุงหรือเพิ่มเติม วิสัยทัศน์ เป้าหมายและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียนในหลักสูตรสถานศึกษา

๑.๒ กลุ่มสาระการเรียนรู้ และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ปรับปรุงหรือเพิ่มเติมมาตรฐานการเรียนรู้ในแต่ละช่วงชั้น ให้สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ เป้าหมาย และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน ตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ของหลักสูตรสถานศึกษาที่ปรับปรุงหรือเพิ่มเติม

๑.๓ กลุ่มสาระการเรียนรู้และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ปรับปรุง เพิ่มเติมหรือจัดทำสาระการเรียนรู้ หน่วยการจัดการเรียนรู้และแผนการจัดการเรียนรู้ ตามลำดับ เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นไปตามมาตรฐานการเรียนรู้แต่ละช่วงชั้นตามข้อ ๑.๒

๒. การจัดการเรียนการสอน

สถานศึกษาควรจัดการเรียนการสอนตามเนื้อหาสาระที่กำหนดไว้ในหลักสูตรอย่างสอดคล้องกับวิถีชีวิตของผู้เรียน เน้นกระบวนการคิดวิเคราะห์ เน้นการปฏิบัติจริง เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติตนที่เหมาะสมในวิถีชีวิตประจำวัน โดยมีแนวทางดำเนินการดังนี้

๒.๑ จัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นการฝึกทักษะกระบวนการคิด วิเคราะห์ การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ การแก้ปัญหา ฯลฯ ที่เริ่มจากชีวิตประจำวัน และเชื่อมโยงสู่ครอบครัว สังคม ประเทศชาติ และสังคมโลก

๒.๒ จัดกระบวนการเรียนรู้โดยเน้นการทดลอง การปฏิบัติจริงทั้งในสถานศึกษาและแหล่งเรียนรู้ภายนอกสถานศึกษา ทั้งในรูปของการจัดทำโครงการ โครงการงาน และอื่น ๆ ทั้งการศึกษารายบุคคล และเป็นกลุ่ม

๒.๓ วัดและประเมินผลการเรียนรู้ให้ครอบคลุมทั้ง ๓ ด้าน ได้แก่

๑.ความรู้ (Knowledge)

๒.ทักษะกระบวนการ (Process)

๓.คุณลักษณะอันพึงประสงค์ (Attribute)

๓. การจัดบรรยากาศและสภาพแวดล้อมภายในสถานศึกษา

สถานศึกษาควรจัดบรรยากาศและสภาพแวดล้อมภายในสถานศึกษาให้เป็นแหล่งเรียนรู้ กระบวนการเรียนรู้ ปลูกฝังหล่อหลอมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ และเอื้อต่อการบริหารจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรสถานศึกษา โดยมีแนวทางดำเนินการดังนี้

๓.๑ จัดอาคารสถานที่ และสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนที่เน้นความร่มรื่น ประโยชน์ใช้สอย เป็นแหล่งเรียนรู้ และอนุรักษ์สืบสานทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ศิลปวัฒนธรรม สถาปัตยกรรมของท้องถิ่น และภูมิปัญญาไทย

๓.๒ กำหนดระเบียบ ธรรมเนียมปฏิบัติในสถานศึกษา ที่ส่งเสริมความมีระเบียบวินัย เคารพธรรมเนียมปฏิบัติ กฎกติกาของสังคมส่วนรวม เช่น การเข้าคิว การรับประทานอาหาร การแต่งกาย การใช้ทรัพยากรร่วมกัน ฯลฯ

๓.๓ ส่งเสริมและพัฒนาบรรยากาศด้านคุณธรรม เช่น การทำบุญ การบริจาค การปฏิบัติกิจทางศาสนา การเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา การยกย่องส่งเสริมผู้กระทำความดี การส่งเสริมการแบ่งปัน การช่วยเหลือกันและกัน ฯลฯ

๓.๔ ส่งเสริมการแสวงหาความรู้ และเผยแพร่ความรู้ด้านเศรษฐกิจพอเพียง เช่น การจัดนิทรรศการ การจัดการแข่งขัน การหาความรู้โดยสื่อเทคโนโลยีและอื่น ๆ

๓.๕ ส่งเสริมการปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างของผู้บริหาร ครู และบุคลากรในสถานศึกษา

๓.๖ จัดโครงการและกิจกรรมส่งเสริมการปฏิบัติตนและการดำเนินชีวิตตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

๔. การจัดระบบบริหารจัดการของสถานศึกษา

สถานศึกษาควรมีการจัดระบบการบริหารจัดการภายในสถานศึกษาตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่เอื้อต่อการส่งเสริมสนับสนุนการจัดการศึกษา ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ตามแนวทางดังนี้

๔.๑ ทบทวน ปรับปรุง พัฒนา โครงสร้างและกระบวนการบริหารจัดการให้สอดคล้องหรือรองรับการจัดการศึกษาตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง โดยเน้นการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล มีความพอประมาณ มีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกันที่พร้อมรับการเปลี่ยนแปลง

๔.๒ กำหนดนโยบาย แผนงาน โครงการ และกิจกรรม และการปรับปรุงเพิ่มเติมหรือจัดทำแผนกลยุทธ์ และแผนปฏิบัติงานของสถานศึกษาให้ครอบคลุมการพัฒนาการศึกษาตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงของสถานศึกษา มีการดำเนินการตามแผนอย่างเป็นระบบ และมีการติดตามประเมินผลอย่างต่อเนื่อง

๔.๓ พัฒนาศักยภาพ ทั้งผู้บริหาร ครู และกรรมการสถานศึกษาให้มีความรู้ความเข้าใจปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีความพร้อมในการดำเนินการตามระบบการบริหารจัดการที่เปลี่ยนแปลง และการจัดการศึกษาตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง รวมทั้งดำเนินชีวิตตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

๔.๔ จัดระบบการนิเทศการศึกษาภายในสถานศึกษา เพื่อพัฒนาระบบการบริหารจัดการ และกระบวนการเรียนการสอนให้เอื้อต่อการจัดการศึกษาตามแนวทางในการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปจัดการศึกษาในสถานศึกษา

๕. การให้ผู้ปกครองและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของสถานศึกษา

สถานศึกษาควรให้ผู้ปกครองและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการจัดการศึกษาของสถานศึกษาในขั้นตอนสำคัญทุกขั้นตอน ตามแนวทางดังนี้

๕.๑ ร่วมกำหนดแนวนโยบาย และการวางแผน

๕.๒ ร่วมให้ข้อคิดเห็น ข้อเสนอแนะในกระบวนการพัฒนาหลักสูตร

๕.๓ ร่วมจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและการจัดสภาพและบรรยากาศภายในสถานศึกษา

๕.๔ ส่งเสริมการเรียนรู้และการปฏิบัติตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในสถานศึกษาที่บ้าน และสถานที่อื่นๆ

๕.๕ ร่วมติดตามและประเมินผลการจัดการศึกษา

๖. การติดตามและประเมินผลการจัดการศึกษา

สถานศึกษาควรจัดให้มีการติดตามและประเมินผลการดำเนินการจัดการศึกษาตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีแนวทางดำเนินการดังนี้

๖.๑ ติดตามและประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน โดยพิจารณาจาก

๖.๑.๑ ผลการทดสอบความรู้ ความเข้าใจพื้นฐานด้านเศรษฐกิจพอเพียง

๖.๑.๒ ผลงานและการปฏิบัติกิจกรรมของผู้เรียน

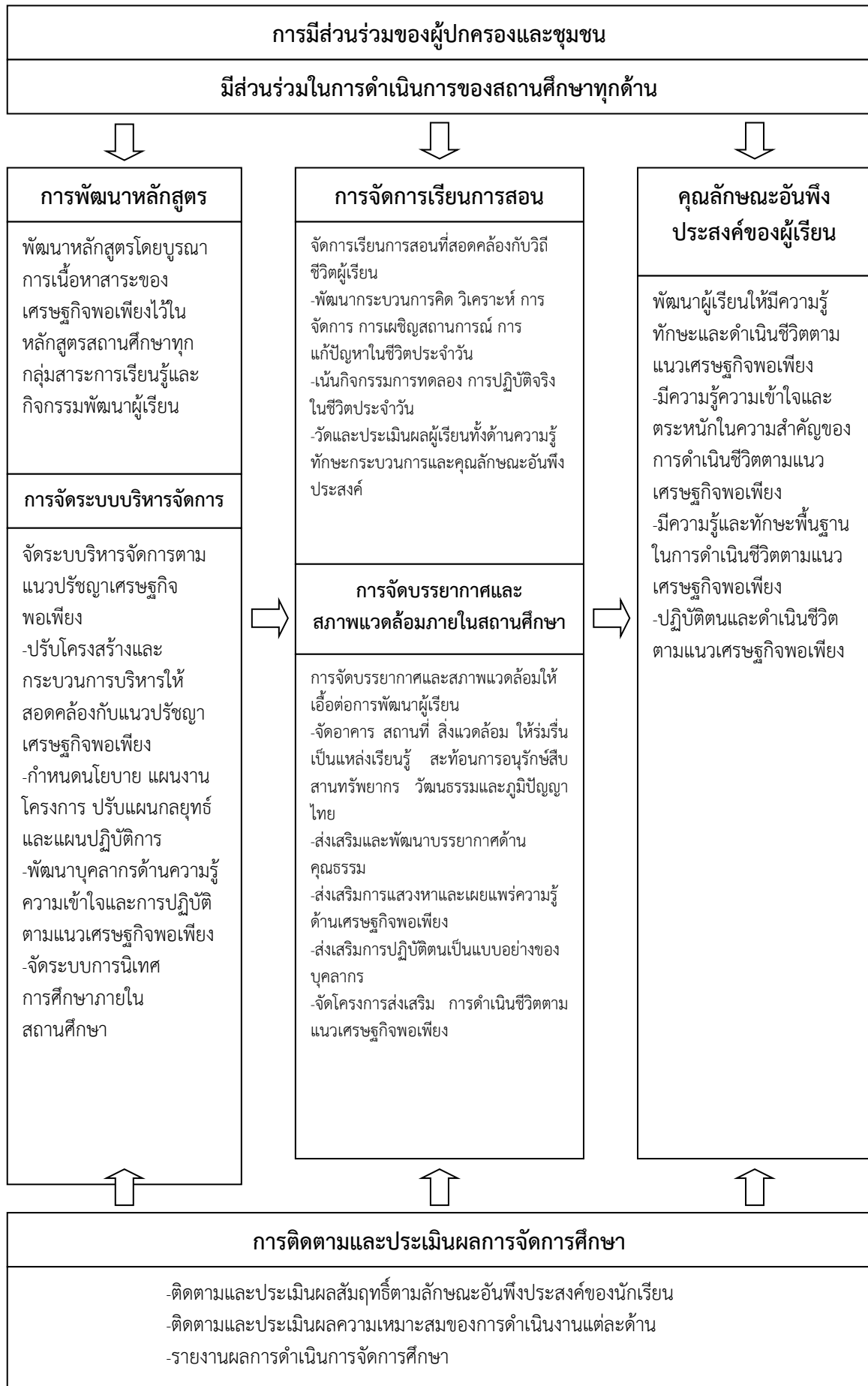
๖.๑.๓ การปฏิบัติตนในชีวิตประจำวันของผู้เรียน

๖.๑.๔ ผลการประเมินโดยผู้ประเมินภายนอกหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากทุกภาคส่วน

๖.๒ ติดตามและประเมินความเหมาะสมของการดำเนินการในกระบวนการ ขั้นตอน และกิจกรรมการดำเนินการในด้านการพัฒนาหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน การจัดบรรยากาศและสภาพแวดล้อม การจัดระบบบริหารจัดการ การให้ผู้ปกครองและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของสถานศึกษา และการประเมินคุณลักษณะของผู้เรียนอันพึงประสงค์

๖.๓ จัดให้ระบบการรายงานผลการดำเนินการเป็นระยะ ๆ ทั้งการรายงานภายในสถานศึกษา การรายงานต่อสาธารณชน และการรายงานหน่วยงานต้นสังกัดตามลำดับ

๒.๓.๓ ความเชื่อมโยงของแนวทางการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปจัดการศึกษา
ในสถานศึกษา

๒.๔ ศาสตร์ศาสตร์กับการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน^๓

๒.๔.๑ การพัฒนาที่ยั่งยืน(Sustainable Development)

ความคิดรวบยอดเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นความคิดที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา มีหลายมิติ และมีการตีความกันหลายลักษณะ แตกต่างกันไปตามบริบทที่เป็นพลวัต จนอาจจะไม่จำเป็นที่จะต้องกังวลกับการที่ต้องสอดคล้องกับนิยามใดนิยามหนึ่ง แต่ควรจะมองการพัฒนาที่ยั่งยืนในลักษณะกระบวนการของการเปลี่ยนแปลงที่ค่อนข้างสัมพันธ์กับการให้คุณค่า ความต้องการจำเป็น และบริบทของแต่ละท้องถิ่น แต่ในมิติของระดับสากลของโลกและผลกระทบจากประเด็นปัญหาที่ทำลายต่อโลกในศตวรรษที่ ๒๑ นี้ จำเป็นต้องขยายให้เกิดความร่วมมือกันของประเทศต่างๆในระดับนานาชาติ ทั้งในด้านการมีข้อตกลงทางการเมือง การช่วยเหลือจัดการและการทุ่มเทพลังในการที่จะก้าวไปข้างหน้าสู่ออนาคตที่ยั่งยืนในยุคหนึ่ง มีการให้ความหมาย การพัฒนาที่ยั่งยืนว่า “การพัฒนาที่ดำเนินไปในขอบเขตเพียงตามความจำเป็นในปัจจุบัน โดยไม่ต้องไปสะสมโดยพะวงว่าลูกหลานรุ่นต่อไปจะไม่มีความสามารถในการพัฒนาหรือหาได้ตามความจำเป็นในยุคของพวกเขา” ซึ่งตามความหมายเช่นนี้มักจะให้น้ำหนักที่สิ่งแวดล้อมและการพัฒนาหรือการใช้ทรัพยากร ธรรมชาติ ที่ให้ใช้เท่าที่จำเป็นในชีวิต

การพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นหัวข้อสำคัญในการประชุมของสหประชาชาติเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาที่นครริโอเดอจาเนโร (Rio de Janeiro) ประเทศบราซิล ในปี พ.ศ. ๒๕๓๕ โดยได้ให้หลักการที่จะช่วยให้รัฐบาลหรือสถาบันของประเทศต่างๆได้ใช้นโยบายเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืนโดยได้เสนอแนะว่า การพิจารณาทางด้านสิ่งแวดล้อม สังคม และเศรษฐกิจ ต้องพิจารณาควบคู่กันไปกับประเด็นของความยากจน ความเสมอภาค คุณภาพชีวิต และการปกป้องสิ่งแวดล้อมของโลกการประชุมผู้นำโลก(World Summit) เกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน ที่นครโจฮันเนสเบิร์ก(Johannesburg) ออฟริกาใต้ ในปี พ.ศ.๒๕๔๕ ได้กล่าวถึงสามเสาหลักที่สัมพันธ์กันของการพัฒนาที่ยั่งยืน คือ การพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ การพัฒนาทางด้านสังคม และการป้องกันทางด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งต้องทำกันทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับชาติ ระดับภูมิภาค และระดับโลก โดยต้องเข้าใจถึงความซับซ้อนและความสัมพันธ์ระหว่างกันของปัญหาวิกฤติเหล่านี้ เช่น ความยากจนการบริโภคอย่างสุรุ่ยสุร่าย ความเสื่อมลงทางด้านสิ่งแวดล้อม ความเสื่อมของสังคมชนเมือง การเพิ่มขึ้นของประชากร ความไม่เสมอภาคทางเพศ สุขภาพ ความขัดแย้ง และ ความรุนแรงเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนความพยายามที่เป็นรูปธรรมจากผลของการประชุม เกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืนที่คำนึงถึงประเด็นปัญหาที่เกี่ยวข้องข้างต้น ปรากฏออกมาในลักษณะพันธกิจที่ต้องทำ เช่นการประหยัดน้ำการมีระบบสุขภาพหรือการส่งเสริมสุขภาพที่เหมาะสม และการบริการพลังงานที่สะอาดและทันสมัย ตลอดจน การพลิกฟื้นแก้ปัญหาการเสื่อมถอยของระบบนิเวศ ส่วนองค์การ UNESCO นั้นได้พยายามผลักดันเข้าไปสู่การศึกษาในลักษณะการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

๒.๔.๒ การศึกษาควรมีบทบาทอย่างไร กับการพัฒนาที่ยั่งยืน

การศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน(Education for Sustainable Development : ESD)

^๓ อาจารย์ ดร. สุรียา เหมตะศิลป์ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ.(ออนไลน์)

หากการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน(ESD) จะเป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิผลสำหรับการดึงดูดให้คนหันมาใส่ใจกับอนาคตที่ยั่งยืน ตัดสินใจและดำเนินการเกี่ยวกับอนาคตที่ยั่งยืนนั้น ก่อนอื่นมาดูวิธีคิดเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืนและเกี่ยวกับการศึกษาในความหมายโดยทั่วไป ก่อนสาระสำคัญสำหรับการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน คือ

๑.การมีวิสัยทัศน์ (Envisioning) เป็นความสามารถในการจินตนาการถึงอนาคตที่ดีกว่า หลักมีอยู่ว่าหากเราทราบจุดหมายที่เราจะไปให้ถึง เราจะสามารถวางแผนดำเนินการเพื่อไปให้ถึงเป้าหมายได้ดีขึ้น

๒.การคิดเชิงวิจารณ์ญาณและการคิดใคร่ครวญ (Critical thinking and reflection) เป็นการเรียนรู้ที่จะตั้งคำถามกับระบบความเชื่อในปัจจุบันของเรา และเรียนรู้ที่จะจำแนกออกถึงฐานคิดหรือหลักคิดที่เป็นฐานรองรับความรู้ มุมมอง หรือความคิดเห็นของเรา ทักษะการคิดเชิงวิจารณ์ญาณช่วยให้คนเรียนรู้ที่จะตรวจสอบโครงสร้างทางวัฒนธรรมสังคม สิ่งแวดล้อม และทางเศรษฐกิจ ในบริบทของการพัฒนาที่ยั่งยืน

๓.การคิดอย่างเป็นระบบ (Systematic thinking) เป็นการยอมรับในความซับซ้อน และมองหาความเชื่อมโยงและการร่วมมือหรือประสานพลังกันเมื่อมีการพยายามที่จะหาข้อสรุปในการแก้ปัญหา

๔.การสร้างคู่พันธมิตรหรือหุ้นส่วน (Building partnerships) ส่งเสริมการพูดคุยทำความเข้าใจและการเจรจาต่อรอง การเรียนรู้ที่จะทำงานร่วมกัน

๕.การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Participation in decision-making) การเสริมพลังอำนาจประชาชน

ทักษะเหล่านี้ควรได้จัดให้มีการเรียนรู้และประยุกต์ใช้ตามบริบทของวัฒนธรรมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหรือแต่ละกลุ่มที่แตกต่างกันผู้ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ควรเป็นใครบ้างกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่สำคัญสำหรับการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน อาจประกอบด้วย

๑.รัฐบาลและหน่วยงานภายในภายในของรัฐบาล

๒.สื่อมวลชน

๓.สังคมและองค์กรภาคประชาชน

๔.ภาคเอกชน

๕.สถาบันการศึกษา

กลุ่มเหล่านี้สามารถแยกย่อยเป็นกลุ่มย่อยเพื่อให้เข้าถึงประชาชนในวงกว้างขึ้น เช่น ครอบครัว โรงเรียน องค์กรทางศาสนา หรือท้องถิ่น ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจะเลือกที่จะติดต่อได้หลายช่องทางที่แตกต่างกัน เป็นเรื่องที่สำคัญที่จะต้องพัฒนาความเป็นคู่พันธมิตรหรือหุ้นส่วนระหว่างกลุ่มเหล่านี้เพื่อสามารถแลกเปลี่ยนเรียนรู้และสนับสนุนซึ่งกันและกันสิ่งท้าทายต่อการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ความคิดเกี่ยวกับการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนนี้ ทำลายต่อวิธีคิดของคนส่วนใหญ่ที่คิดเกี่ยวกับโลกเราทุกวันนี้ ความเจริญทางด้านเศรษฐกิจ และรูปแบบการบริโภคที่เพิ่มมากขึ้นหลากหลายรูปแบบมีแนวโน้มที่จะทำให้ความอยากหรือกิเลสเกิดขึ้นในสังคมโลกนี้มากขึ้นเช่นกันการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน มุ่งที่จะทำลายความอยากหรือกิเลสในการบริโภคเหล่านี้โดยกระตุ้นพวกเราให้จินตนาการถึงอนาคตข้างหน้า และสะท้อนให้เห็นว่าค่านิยม ความเชื่อและพฤติกรรมในปัจจุบันของพวกเราอาจส่งผลกระทบถึงความสามารถของลูกหลานที่จะประสบความสำเร็จตามเป้าหมายความจำเป็นในอนาคตของพวกเขา การที่จะทำเช่นนั้นได้พวกเราต้องเปลี่ยนทรศนะของพวกเราเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของ

การศึกษาเสียก่อน ลักษณะที่เปลี่ยนรูปไปของการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ทำให้คนทั่วไปยากที่จะเข้าใจในความคิดรวบยอดของการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนดังกล่าว ดังนั้นเป็นความจำเป็นที่ผู้ที่จะนำเสนอความคิดเกี่ยวกับการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนทั้งหลายต้องสร้างความเข้าใจในความคิดรวบยอดของการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนให้เกิดขึ้นในตนเองก่อนแล้วจึงตัดสินใจว่า จะสื่อสารความคิดอย่างไรต่อผู้มีอำนาจระดับสูงที่ต้องเข้ามารับผิดชอบต่อภารกิจเช่นนี้ ซึ่งแน่นอนต้องมีการวางแผนวางกลยุทธ์การสื่อสารที่ดี และมีความยินดีที่จะเปิดใจกว้างที่จะรับฟังความคิดที่อาจแตกต่างออกไป

การศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน(Education for Sustainable Development : ESD) โดยสรุป การศึกษาในทุกระดับที่สามารถปรับแต่งโลกในอนาคต สร้างความพร้อมให้กับประชาชนและสังคมให้มีความตระหนักรู้ ทักษะ ความรู้และค่านิยม ที่จะมีชีวิตอยู่และทำงานด้วยท่าทีคุณสมบัติที่ยั่งยืน การศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นวิสัยทัศน์ของการจัดการศึกษาที่ต้องการจะสร้างความสมดุลระหว่างสุขภาวะของมนุษย์และเศรษฐกิจ กับขนบธรรมเนียมประเพณีหรือวัฒนธรรม และเคารพต่อทรัพยากรธรรมชาติของโลก การศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ประยุกต์วิธีการจากการศึกษาข้ามศาสตร์หรือสาขาวิชาทางการศึกษาเพื่อพัฒนจริยธรรมสำหรับการเรียนรู้ตลอดชีวิต และปลูกฝังให้ประชาชนชื่นชมกับแนวคิดที่ว่าความต้องการจำเป็นของมนุษย์ควรจะเป็นไปในลักษณะที่พอเพียงสอดคล้องกับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในลักษณะที่ยั่งยืนและตามความจำเป็นของจักรวาล และทำให้เกิดความรู้สึกหรือสำนึกถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของโลกวิสัยทัศน์ใหม่ของการศึกษา

๒.๕ วัฒนธรรมเพื่อพัฒนาการศึกษา^๔

วัฒนธรรมทางการศึกษา: มายาแห่งความรุนแรง

สังคมทันสมัยเฉกเช่นปัจจุบันโอบล้อมไปด้วยผู้คน ชุมชน และสังคม ระบบการศึกษาถูกสถาปนาความศักดิ์สิทธิ์ว่าเป็นเครื่องมือในการอภิวัฒน์ จัดระเบียบสังคม รวมทั้งถ่ายทอดทางวัฒนธรรมและประเด็นที่สำคัญอย่างยิ่งที่วัฒนธรรมมีใจในการส่งผ่านทุกสิ่งโดยผู้รู้ในชุมชน หรือคน (ที่ไม่รู้) ด้วยกันเอง สังคมมีวาทกรรมหลากหลายชุด มีทั้งที่เป็นเชิงประจักษ์ที่มีตัวตน หรือวาทกรรมที่ซ่อนเร้นแต่อย่างไรก็ตามยังสามารถชุดค้นหาร่องรอยที่เป็นปฏิบัติการในสังคมได้ เช่นเดียวกันกับ วัฒนธรรมการศึกษาของ “คนชายขอบ” ที่ถูกมองข้ามและมี “พื้นที่” (Sphere) ในสังคมน้อย ด้วยเหตุผลที่ขาดความเข้าใจอย่างแจ่มแจ้งในบริบทของการศึกษา ซึ่งสิ่งนี้ล้วนเป็นผลกระทบของมนุษยธรรมที่แผ้วถางอย่างที่จะล่วงรู้หรือไม่ล่วงรู้ก็ได้

วัฒนธรรมทางการศึกษาภายใต้กรอบการอบรมกล่อมเกลามีการศึกษาในระบบเป็นเสาหลัก โดยใช้พื้นที่แห่งโรงเรียนเป็นสถานที่ “เรียนรู้ร่วมกัน” แต่บริบทของการศึกษาไทยส่วนมากถูกพัฒนาเป็น “แหล่งเรียนรู้ลอกกัน” เสียมากกว่าผลผลิตทางการศึกษาที่จะให้โรงเรียนเป็นสถาบันที่ทำหน้าที่เสมือนระบบสังคมที่เป็นหน่วยในการสร้างระบบรอบความคิด ระบบค่านิยม รวมทั้งระบบความเชื่อต่างๆ ที่พึงมี แต่ในทางตรงข้ามการผลิตเหล่านี้เป็นปฏิบัติการที่เรียกว่า ระบบ ๒ ขั้วตรงกันข้าม (Binary Opposition) หรือวิธีคิดแบบคู่ตรงข้ามหรือ ทวิลักษณ์ (dualism) เช่น ฉลาด-โง่ เรียบร้อย-เกเร ถูก-ผิด

^๔ รองศาสตราจารย์ ดร. ธงชัย สมบูรณ์ (ออนไลน์).

เข้ามาตีกรอบวิธีคิดจำกัดเพียงให้มาทางเลือกเพียง ๒ ทางเท่านั้น สิ่งนี้แสดงการตีกรอบอย่างแยบยลของการใช้อำนาจที่ส่งผ่านมากับการจัดการศึกษาอย่างไม่ต้องสงสัย!

วัฒนธรรมทางการศึกษา

การจัดระบบความคิด ค่านิยม ความเชื่อในพื้นที่ของสิ่งเหล่านี้เป็นการทำหน้าที่ทั้งโดยตรงและหน้าที่แอบแฝงของ “ผู้คน” ที่อยู่ในโรงเรียน โดยเฉพาะครู ฐานคติที่ถูกขัดเกลามาตั้งแต่ปางก่อนทำให้สามารถวิเคราะห์การศึกษา เพื่อให้เพียงเพื่อเป็นกระบวนการถ่ายทอดระบบความคิด การศึกษาหรือวัฒนธรรมทางการศึกษาไม่ได้อยู่ภายใต้ฐานคติที่เป็นกลาง จึงถูกบีบบังคับให้เด็กนักเรียนหรือผู้ที่เข้ามาศึกษาในสถานศึกษาถูก “จำกัดความคิด” เพราะผู้สอนก็ถ่ายทอดภายใน “คอกของตน” ไม่ยอม “นอกคอก” ขณะเดียวกันก็แฝงความรุนแรงที่เข้ามาจัดกระทำดำเนินการให้สังคมดำเนินไปและพยายามควบคุมให้สอดคล้องและรองรับกับอุดมการณ์ที่การศึกษาคาดหวังไว้

มายาแห่งการศึกษาที่ผ่านมา

หัวใจสำคัญของการศึกษาคือ อุดมการณ์ที่การศึกษาจะต้องรับใช้ชาติให้เกิดความเป็นชาติให้มากที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นสถานเพาะบ่มให้สมาชิกเป็นปัญญาปัจเจก โดยเนื้อแท้แล้ว สรรพสิ่งมีและดำรงอยู่อย่างมีเป้าหมายภายใต้อุดมการณ์ที่มีอยู่เฉกเช่นเดียวกับการศึกษา มายาแห่งการศึกษาที่ผ่านมา ยื่นความเป็นอื่น (The Otherness) ให้กับเด็กอย่างเห็นได้ชัด กล่าวคือ เด็กเก่ง-เด็กอ่อน เด็กในเมือง-เด็กบ้านนอก เป็นต้น มายาแห่งการศึกษาดูเหมือนจะสร้างความเป็นหอคอย ซึ่งสามารถแยกประเด็นได้ดังนี้

๑.ผู้บริหาร-ผู้สอน ผู้บริหารสถานศึกษาบางครั้งยังมีช่องว่างระหว่างสิ่งที่จริง (Actuality) กับศักยภาพ (Potentiality) ของผู้สอน คือ มอบหมายงานจนเกินสมรรถนะ (Competency) ของผู้ปฏิบัติ (ผู้สอน) ข้อมูลเชิงประจักษ์เกิดกับโรงเรียนในส่วนภูมิภาค

๒.ผู้สอน-นักเรียน วาทกรรม “เด็กนักเรียนเป็นศูนย์กลางนั้น” ดูเหมือนจะถูกยึดเย็ดโดยบางครั้งขาดการแนะนำ เพราะการเรียนรู้ที่ดี คือ ณ ปัจจุบันต้องเอาชีวิตเป็นบทตั้ง สอนให้เข้าถึงลิลาชีวิต และเด็กเป็น**ศูนย์การเรียนรู้ร่วมกัน**ระหว่างครูกับศิษย์ (คำกล่าวอธิการบดีคิม ไชยแสนสุข, ๖ มีนาคม ๒๕๕๑)

๓.สถานศึกษา-ชุมชน มายาแห่งการศึกษาปัจจุบันคือ ความเป็นเอกภาพแห่งชุมชนคือ การสร้างอัตลักษณ์แห่งการดำรงอยู่ร่วมกันตามวัฒนธรรมแห่งชุมชน แต่มายาที่เป็นจริง ชุมชนไม่ค่อยอยากเข้าไปร่วมแรงร่วมใจในการพัฒนา ภาพฉายคือต่างคนต่างทำ เพราะปรากฏการณ์ชุมชนหรือสถานศึกษาต่างพยายามที่ก้าวไปสู่การยอมรับยกย่องคล้ายกันทั้ง Identity Meany คือ สถานศึกษาต่างต้องพยายามนำทรัพยากรทั้งที่เป็น Capital และ asset มาใช้ร่วมกัน

๔.หลักสูตร-การเรียนการสอน บทบาทวิชาการที่นักเรียนได้รับคือ หลักสูตรที่จัดขึ้นบางครั้งไม่ได้ตอบสนองทั้งอัตลักษณ์ของผู้เรียนไม่เข้าถึงภูมิลักษณะของผู้เรียน การเรียนการสอนจึงไม่สามารถเข้าถึงอภิปรัชญาของการศึกษา (Metaphysics) ได้ เพราะสิ่งเหล่านี้ การขาดซึ่งญาณวิทยาที่แท้จริงอย่าลืมหาหลักสูตรที่ดีจะต้องถูกปรับเพื่อผู้เรียน มิใช่ว่าปรับหลักสูตรเพื่อให้ผู้สอนสอนได้ ปรากฏการณ์เช่นนี้เกิดขึ้นกับสถาบันอุดมศึกษาหลายแห่ง

โดยทั่วไปวัฒนธรรมการศึกษาและโครงสร้างทางการศึกษาจะเป็นกำลังฝักฝืนความชอบธรรม (Equity) ไปให้กับชุมชน แต่ทั้งนี้

สรุปท้ายบท

เศรษฐกิจกับการศึกษานั้นมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันเป็นเหตุและผลซึ่งกันและกันอย่างแยกไม่ออก และเป็นความสัมพันธ์แบบต่างฝ่ายต่างมีอิทธิพลต่อกัน อาจกล่าวได้ว่าการจัดการศึกษาเป็นการพัฒนาทุนมนุษย์ และทุนทางสังคม ที่เป็นปัจจัยสำคัญที่สุดในกระบวนการพัฒนาทางเศรษฐกิจ ประเทศต้องจัดการศึกษาให้กับประชาชนอย่างทั่วถึง มีประสิทธิภาพและคุณภาพ เพื่อให้ประชากรส่วนใหญ่มีความรู้ความสามารถ มีทักษะและเป็นพลเมืองที่มีความรับผิดชอบ จึงจะสามารถแก้ไขปัญหาและพัฒนาเศรษฐกิจให้ประสบความสำเร็จได้ ในทางกลับกันหากเศรษฐกิจของประเทศนั้น ๆ มีความมั่นคง มั่งคั่งก็ย่อมส่งผลให้การจัดการศึกษามีประสิทธิภาพและคุณภาพเช่นเดียวกัน

ดังที่ ศุภวุฒิ สายเชื้อ[1] กล่าวว่า คุณภาพของการศึกษามีความสำคัญ และมีผลต่อการขยายตัวทางเศรษฐกิจ “Why Quality Matters in Education” ของ Eric Hanushek ยอมรับว่า การเพิ่มปริมาณการศึกษานั้น เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจ โดยได้มีการพิสูจน์ในเชิงสถิติ และวิชาการตลอดมา ดังนั้นรัฐบาลในทุกประเทศจึงให้ความสำคัญกับการสนับสนุนการศึกษา แต่ประเด็นสำคัญชี้ให้เห็นว่า ควรนำเอาทรัพยากรของประเทศมาใช้อย่างระมัดระวังในการพัฒนาคุณภาพของการศึกษา ไม่ใช่มุ่งเน้นแต่ปริมาณอย่างเดียว ควรจะให้ผลตอบแทนทางเศรษฐกิจ และสังคมที่คุ้มค่าด้วย ซึ่งสอดคล้องกับ ถวิล นิลใบ[2] ที่กล่าวว่า การศึกษานอกจากจะมีผลโดยตรงต่อตัวผู้เรียน คือ จะทำให้ผู้ที่ได้รับการศึกษามีคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้นทั้งทางด้านร่างกายจิตใจ และรายได้ นอกจากนี้ยังมีผลกระทบต่อการพัฒนาเศรษฐกิจทั้งทางตรงและทางอ้อม การศึกษาเป็นการพัฒนามนุษย์ให้เป็นทรัพยากรที่มีคุณค่า หรือกล่าวในเชิงวิชาการว่า เป็นการสะสมทุนมนุษย์ (Human Capital) ซึ่งจะมีผลต่อการพัฒนาและสะสมทุนทางสังคม (Social Capital) คือสร้างความมั่นคงและความเท่าเทียมกันทางด้านสถานะและรายได้ นอกจากนี้ยังช่วยเสริมสร้างให้ประชากรมีความรู้เรื่องสุขอนามัยและโภชนาการ ซึ่งผลกระทบดังกล่าวทำให้คุณภาพชีวิตของผู้ที่ได้รับการศึกษาดีขึ้น

สำหรับผลกระทบของการศึกษาต่อกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจ อธิบายได้ว่าระบบการศึกษาเสมือนหนึ่งโรงงานที่แปลงหรือผลิตแรงงานให้เป็นทรัพยากรที่มีค่า กล่าวอีกนัยคือ เป็นการเพิ่มประสิทธิภาพของแรงงาน (Labor Productivity) แรงงานเป็นส่วนหนึ่งของปัจจัยการผลิตที่จะต้องใช้ร่วมกับทรัพยากรอื่น ๆ เช่น เครื่องมือเครื่องจักร เทคโนโลยี วัตถุดิบ เพื่อที่จะดำเนินการผลิตสินค้าและบริการสนองตอบความต้องการของมนุษย์ ตามนัยดังกล่าวนี้ การศึกษาจึงนับว่ามีผลโดยตรงต่อการเติบโตของระบบเศรษฐกิจซึ่งวัดด้วย มูลค่าผลผลิตรวมภายในประเทศ (Gross Domestic Product: GDP)

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าเศรษฐกิจกับการศึกษามีอิทธิพลต่อกันทั้งทางตรงและทางอ้อม ดังนั้นหากประเทศไทยต้องการพัฒนาการศึกษาของชาติให้คนไทยมีคุณภาพ มีความรู้ความสามารถทัดเทียมกับนานาชาติประเทศ ก็จำเป็นต้องหันมามองการพัฒนาทางเศรษฐกิจควบคู่ไปด้วยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้^๕

^๕ ความสัมพันธ์ระหว่างเศรษฐกิจกับการสืบค้นจาก http://graduate.kru.ac.th/wannee/?page_id=3. สืบค้นเมื่อ ๓๑ ตุลาคม ๒๕๕๖.

เอกสารอ้างอิงประจําบท

สำนักงานสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.(ออนไลน์).

http://www.nesac.go.th/office/onesac_interview/file_interview/special_interview๐๙.php

แนวทางการนำแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปจัดการศึกษาในสถานศึกษา.

(ออนไลน์). [http://www.bps2.oe.go.th/bpsgs/print.php?type=N&item_id=](http://www.bps2.oe.go.th/bpsgs/print.php?type=N&item_id=การนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในสถานศึกษา.(ออนไลน์).)

[www.saraeor.org/vichakarn/job%20 vichakarn/001.doc](http://www.saraeor.org/vichakarn/job%20vichakarn/001.doc)

Education for Sustainable Development. Retrieved October 5, 2007, from <http://www.unescobkk.org/>

McKeown, Rosalyn.(2002) Education for Sustainable Development Toolkit. Tennessee : Energy, Environment and Resources Center, University of Tennessee.

Toh Swee-Hin. (2006) Integrating Education for Sustainable Development & Education for International Understanding : Conceptual Issues and Pedagogical Principles for Teacher Education to Address Sustainability. Bangkok : UNESCO Bangkok.

บทที่ ๓

พุทธปรัชญาและหลักการศึกษามโนธรรมในพระพุทธศาสนา

วัตถุประสงค์การเรียนรู้ประจำบท

เมื่อได้ศึกษาเนื้อหาในบทนี้แล้ว ผู้ศึกษาสามารถ

๑. บอกความหมายของพุทธปรัชญากับการกำหนดจุดมุ่งหมายได้
๒. บอกความสำคัญของเป้าหมายของการศึกษาได้
๓. อธิบายลักษณะทั่วไปของหลักการจัดการศึกษาได้
๔. บอกประเภทของสาระการเรียนรู้ได้

ขอบข่ายเนื้อหา

- พุทธปรัชญากับการกำหนดจุดมุ่งหมาย
- เป้าหมายของการศึกษา
- หลักการจัดการศึกษา
- สาระการเรียนรู้

๓.๑ ความนำ

การศึกษาตามแนวพุทธศาสนานั้น เมื่อสำรวจคัมภีร์ในทางพระพุทธศาสนาแล้วจะพบคำสอนที่เกี่ยวกับการศึกษา ๒ ประเภทใหญ่ ๆ ด้วยกันคือ ๑) ประเภทที่เป็นโลกียะ เช่น ฐานะในทางพระพุทธศาสนามี ๒ ประเภท หรือ ๒ ประการ คือ คันถฐานะ กับวิปัสสนาฐานะ คันถฐานะ ได้แก่ การศึกษาเกี่ยวปริยัติธรรม อันหมายถึงหลักธรรมคำสอน ที่เป็นส่วนของภาคทฤษฎี วิปัสสนาฐานะ ได้แก่ การศึกษาเกี่ยวกับการปฏิบัติ ที่เป็นส่วนของภาคปฏิบัติ และยังหมายรวมถึงผลของการปฏิบัติด้วย ตามที่แยกการศึกษาออกเป็นสี่ธรรม ๓ ประเภท คือ ๑) ปริยัติสัทธรรม ๒) ปฏิบัติสัทธรรม ๓) ปฏิเวธสัทธรรม

คำว่า “การศึกษา” ในภาษาสันสกฤตใช้คำว่า “ศิกษา” ส่วนภาษาบาลีใช้คำว่า “สิกขา” แปลว่า ทำให้แห้ง หมายถึงการทำกิเลส หรือสิ่งชั่วร้ายให้หายไป ตามรูปศัพท์แล้ว อาจแยกออกพิจารณาตามแนวพระพุทธศาสนาได้ ๒ ความหมายคือ

๑. หมายถึง เครื่องมือให้มองเห็นตัวเอง (สยัม เตเน อิขชิตติ สิกขา : Self evidence) คือการเข้าใจคุณภาพของตัวเอง รู้ว่าตัวเองมีพลัง มีศักยภาพแต่ไหนเพียงไร มีความสามารถอย่างไร และควรใช้อย่างไร เป็นต้น ซึ่งก็คือ การรู้ตนเองในทุก ๆ ด้าน เช่น ในการประกอบอาชีพ ต้องรู้ว่าตัวเองมีความรู้ ความถนัด ความสามารถในด้านใดก็ประกอบอาชีพในด้านนั้น เป็นต้น การมองเห็นตัวเองนี้ จะทำให้มนุษย์รู้จักตัวเอง และสามารถนำตัวเองเข้าไปสัมพันธ์กับสิ่งต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม หน้าที่ของการศึกษาตามความหมายนี้ คือ การช่วยให้ค้นพบตัวเอง

๒. หมายถึง เครื่องมือทำให้มองเห็นความจริง (สจฺจํ เตเน อิขชิตติ สิกขา : Self realization) คือ มีความเข้าใจในสภาพของตนเองและสิ่งต่าง ๆ อย่างแจ่มแจ้งชัดเจน หรือการมองเห็นความจริงตามความเป็นจริง^๑

มนุษย์เกิดมาแล้วต้องมีสิกขา คือต้องศึกษา คือต้องเรียนรู้ ต้องฝึกฝนพัฒนา ถ้าไม่ศึกษามนุษย์จะมีชีวิตที่ดีไม่ได้ อันนี้เป็นเรื่องธรรมชาติของมนุษย์ที่เป็นอย่างนั้นเอง มนุษย์ต่างจากสัตว์อื่นข้อที่ว่าเป็นสัตว์ที่ต้องฝึกต้องศึกษา และฝึกได้ศึกษาได้ มีหลักการที่ควรสังเกตสำคัญในเรื่องนี้ ๒ อย่าง คือ

๑. มนุษย์เป็นสัตว์ที่ต้องฝึก
๒. มนุษย์เป็นสัตว์ที่ฝึกได้^๒

ขั้นพื้นฐานการศึกษาจะต้องสามารถพัฒนาคนได้ ๓ อย่าง คือ^๓

๑. ทำให้คนรู้จักใช้อิทธิฤทธิ์ ด้วยการดูเป็น ฟังเป็น เป็นต้น
๒. รู้จักการกินหรือการบริโภคด้วยปัญญา ที่เรียกว่ากินเป็น กินพอดี หรือบริโภคพอดี และ
๓. ให้มีคุณภาพแห่งการเอากับการให้

^๑ สนิท ศรีสำแดง. พุทธศาสนากับหลักการการศึกษา. (กรุงเทพมหานคร : นิพนธ์การพิมพ์, ๒๕๓๔), หน้า ๑๕๓

^๒ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), การศึกษาเพื่ออารยธรรมที่ยั่งยืน, พิมพ์ครั้งที่ ๓ (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๙), หน้า ๑๓.

^๓ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), อ้างแล้ว เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๓.

ชั้นกลางการศึกษาจะต้องพัฒนาคนให้ดละมัจฉริยะ ๕ ประการ^๔

๑. ความหวงแหนถิ่นที่อยู่ รวมทั้งประเทศชาติ รักเป็น คือรักในแบบที่ไม่ให้แบ่งแยกและเบียดเบียนซึ่งกันและกัน

๒. ความหวงแหนครอบครัว พวกพ้อง วงศ์ตระกูล รังเกียจพงศ์เผ่า ความหวงแหนนี้มีมากจนกระทั่งแต่งงานระหว่างชนต่างเผ่าไม่ได้

๓. ความหวงแหนลาภ หวงแหนผลประโยชน์

๔. ความหวงแหนวรรณะ แบ่งผิว แบ่งชนชั้น รังเกียจกัน

๕. ความหวงแหนความสำเร็จภูมิธรรมภูมิปัญญา ไม่อยากให้คนอื่นบรรลุความสำเร็จอย่างตน
ชั้นสูงสุดการศึกษาต้องพัฒนาคนแบบองค์รวมที่บูรณาการทั้ง ๓ ด้านแห่งชีวิตในระบบความสัมพันธ์ที่ส่งผลเสริมซึ่งกันและกัน เป็นแกนกลางของการพัฒนาทั้งชีวิตของบุคคลและอารยธรรมของสังคมคือ^๕

๑. ด้านพฤติกรรม (ศีล) คือ

ก. พฤติกรรมในความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพหรือโลกแห่งวัตถุ (กายาวานา)

- การใช้อินทรีย์คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ในการรับรู้โดยไม่เกิดโทษก่อผลเสียหาย แต่ได้ผล ส่งเสริมคุณภาพชีวิต และการฝึกอินทรีย์ให้มีประสิทธิภาพในการใช้งาน ให้ดูเป็น ฟังเป็น (หลักอินทรีย์สังวร)

- การเสพ บริโภคปัจจัย ๔ และใช้ประโยชน์จากวัตถุอุปกรณ์ต่าง ๆ รวมทั้งเทคโนโลยี ด้วยปัญญาที่รู้เข้าใจมุ่งคุณค่าที่แท้จริง ให้ได้คุณภาพชีวิตและส่งเสริมการพัฒนาชีวิตไม่หลง ถูกหลอกไปด้วยคุณค่าเทียมตามค่านิยม ฟุ้งเฟ้อ โก่งเก้ง ที่ทำให้บริโภคมาก แต่เสียคุณภาพชีวิต เรืองง่าย ๆ ว่า กินเป็น บริโภคเป็น ใช้เป็น เริ่มต้นด้วยการกินพอดี

ข. พฤติกรรมในการสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางสังคมและโลกแห่งชีวิต (ศีลาวานา)

- การอยู่ร่วมสังคม โดยไม่เบียดเบียนก่อความเดือดร้อน หรือเวรภัย แต่รู้จักมีความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนมนุษย์อย่างช่วยเหลือเกื้อกูลกัน อย่างน้อยดำรงตนอยู่ในขอบเขตของศีล ๕

- รักษากติกาสังคม กฎเกณฑ์ หรือกฎหมาย ระเบียบแบบแผน คือ วินัยแม่บทแห่งชุมชนหรือสังคมของตนและวัฒนธรรม รวมทั้งสิ่งที่เรียกว่าจรรยาบรรณต่าง ๆ

- ทาน คือ การให้ การเผื่อแผ่แบ่งปัน ช่วยเหลือปลดปล่อยความทุกข์ของเพื่อนมนุษย์ให้มีความสุข และส่งเสริมการสร้างสรรค์สิ่งดีงาม

- การประพฤติก่อกุศลแก่ชีวิตอื่น ๆ ทั้งสัตว์ มนุษย์ และพืชพรรณ เช่น การร่วมสร้างรักษา เขตอภัยทาน การปลูกสวน ปลูกป่า และสร้างแหล่งน้ำ เป็นต้น

ค. พฤติกรรมในด้านอาชีวะ คือ การทำมาหากินเลี้ยงชีพ โดยมีศิลปวิทยา วิชาชีพที่ฝึกไว้อย่างดี มีความชำนาญที่จะปฏิบัติให้ได้ผลเป็นสัมมาชีพ ซึ่งมีลักษณะสำคัญ คือ

- ไม่เป็นไปเพื่อความเบียดเบียน ไม่ก่อความเดือดร้อนแก่ผู้อื่นหรือก่อผลเสียหายต่อสังคม

- เป็นเครื่องแก้ปัญหาวิตหรือสังคม เป็นไปเพื่อสร้างสรรค์ทำให้เกิดประโยชน์เกื้อกูล

^๔ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), อ้างแล้ว เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๐-๑๐๑.

^๕ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), อ้างแล้ว เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๐-๑๒๔.

- เอื้อต่อการพัฒนาชีวิตของตนไม่ทำชีวิตให้ตกต่ำ หรือทำลายคุณค่าของความเป็นมนุษย์หรือทำให้เสื่อมจากคุณความดี

๒. ด้านจิตใจ (สมาธิ) ซึ่งแยกออกได้ ดังนี้

ก. คุณภาพจิต ได้แก่ คุณธรรมความดีงามต่าง ๆ เช่น เมตตา, กรุณา, กตัญญูทเวทิตา, การละ หิริโอตตัปปะ ฯลฯ ซึ่งหล่อเลี้ยงจิตใจให้งอกงามและเป็นพื้นฐานของพฤติกรรมที่ดีงาม

ข. สมรรถภาพจิต ได้แก่ ความสามารถเข้มแข็ง มั่นคง มีประสิทธิภาพของจิต เช่น ฉันทะ (ความไม่โลภ, ไม่ดี, ไม่ทำ) ความเพียร (วิริยะ), ความขยัน (อุตสาหะ) ความอดทน (ขันติ) ความระลึก นึกทัน ตื่นตัว ควบคุมตนได้ (สติ) ความตั้งมั่น แน่วแน่ ไส สงบ อยู่ตัวของจิต (สมาธิ) รวมทั้งความไม่ประมาท เป็นต้น ที่ทำให้ก้าวหน้ามั่นคงในพฤติกรรมที่ดีงาม และพร้อมที่จะใช้ปัญญา

ค. สุขภาพจิต ได้แก่ สภาพจิตที่ปราศจากความขุ่นมัว เศร้าหมอง เร้าร้อน สดชื่น เอิบ อิ่ม ร่าเริง เบิกบาน ผ่อนคลาย ผ่องใส เป็นสุข ซึ่งส่งผลต่อสุขภาพกาย และทำให้มีพฤติกรรมที่ดีงาม มีความมั่นคง สอดคล้องกลมกลืน

๓. ด้านปัญญา ซึ่งมีการพัฒนาหลายด้านหลายระดับ

- ความรู้ ความเข้าใจในสิ่งที่สับดับรับฟัง หรือเล่าเรียน และรับถ่ายทอดศิลปวิทยาการ ตลอดจนข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ อย่างมีประสิทธิภาพ

- การรับรู้ประสบการณ์ และเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ อย่างถูกต้องตามความเป็นจริง ไม่บิดเบือน หรือเอนเอียง ด้วยความชอบชังหรืออคติทั้งหลาย

- การคิดพิจารณาวินิจฉัยอย่างมีวิจยญาณ ด้วยการใช้อนุญาบริสุทธิ ไม่ถูกกิเลส เช่น ความอยากได้ผลประโยชน์ และความเกลียดชัง เป็นต้น ครอบงำ บัญชา

- การรู้จักคิดจัดการ ดำเนินการ ทำกิจให้สำเร็จ ฉลาดในวิธีการที่จะไปสู่จุดหมาย

- ความสามารถแสวงหา เลือกคัดจัดประมวลความรู้ คิดได้ชัดเจนและสามารถนำความรู้ ที่มีอยู่มาเชื่อมโยงสร้างเป็นความรู้ความคิดใหม่ ๆ เพื่อใช้แก้ปัญหาและสร้างสรรค์

- ความรู้แจ้งความจริงของโลกและชีวิต หรือรู้เท่าทันธรรมชาติของสิ่งทั้งหลาย ที่ทำให้วางใจถูกต้องต่อทุก ๆ สิ่ง ทุก ๆ อย่าง สามารถแก้ปัญหาชีวิต จัดความทุกข์ในจิตใจของตนได้ หลุดพ้นจากความยึดติดถือมั่นในสิ่งทั้งหลาย จิตไม่ถูกบีบคั้นครอบงำกระทบกระทั่งด้วยความผันผวนปรวนแปรของสิ่งต่าง ๆ หลุดพ้นเป็นอิสระอยู่เหนือกระแสโลก สว่างโล่งโปร่งผ่องใส ไร้พรมแดน ซึ่งทำให้ปฏิบัติต่อสิ่งต่าง ๆ และดำเนินชีวิตด้วยปัญญาอย่างแท้จริง

๓.๒ พุทธปรัชญากับการกำหนดจุดมุ่งหมายและหลักการ

ท่านพุทธทาสภิกขุ ได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของการศึกษาว่า ต้องเป็นไปตามหลักไตรสิกขา ซึ่งสิ่งที่ได้คือการสิ้น ราคะ โทสะ โมหะ เป็นการรับปริญา^๖ พัฒนาฝึกอบรมผู้เรียนให้มี คุณธรรม จริยธรรม รู้จักตนเอง^๗

^๖ พุทธทาสภิกขุ. การศึกษาและการรับปริญา, อ้างใน พระจาดูรงค์ อาจารย์สุโก. การปรับเปลี่ยน กระบวนทัศน์ทางปรัชญาการศึกษาไทยในทัศนะของพุทธทาสภิกขุเพื่อการพัฒนาคนอย่างยั่งยืน : พระพุทธศาสนา กับการพัฒนาจากวิกฤตการณ์โลก, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ๒๑เซ็นจูรี จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๑๓๐.

ศาสตราจารย์ ดร.สาโรช บัวศรี กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของการศึกษา ตามแนวพุทธปรัชญาว่า มี ๔ ประการดังนี้ คือ

ก. ความมุ่งหมายเกี่ยวกับตัวผู้เรียนเนื่องจากผู้เรียนมีร่างกายมีความรู้สึกมีความจำ มีลักษณะอื่นๆของจิตใจ และมีความรู้อยู่บ้างแล้ว แต่ยังมีความโลภ โกรธ หลงอยู่ ดังนั้นการศึกษาจะต้องไม่มุ่งพัฒนาโลก โกรธ หลง ให้ลดลง

ข. ความมุ่งหมายที่เกี่ยวกับสังคมสังคมไทยเป็นสังคมที่ผู้คนเคารพนับถือกันช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และนิยมการใช้ปัญญาเพื่อแก้ปัญหาต่างๆ พุทธปรัชญาได้กล่าวถึงเรื่องเหล่านี้ เราก็จะเข้าใจสังคมได้ดีขึ้นมีความรัก ความเคารพ และไม่ตกใจไปกับการเปลี่ยนแปลงในสังคม แต่สามารถควบคุมดูแลให้เปลี่ยนแปลงไปในทางที่เป็นประโยชน์

ค. ความมุ่งหมายเกี่ยวกับลักษณะของการเรียนรู้ การศึกษาต้องพัฒนาวิคิดและการใช้เหตุผลในตัวผู้เรียน เพื่อให้สามารถนำความรู้ไปแก้ไขปัญหาต่างๆ ในชีวิตประจำวันได้อย่างผู้มีปัญญา

ง. ความมุ่งหมายเกี่ยวกับความร่มเย็นของชีวิตมนุษย์ทั่ว ๆ ไป การศึกษาต้องพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณธรรมและมีศีลธรรม เพื่อให้เกิดความร่มเย็นแก่ชีวิตในสังคม

๓.๓ เป้าหมายของการศึกษา

แนวทางในการจัดการศึกษาตามแนวพุทธเมื่อก่อนโดยสรุปแล้ว ต้องเป็นแนวทางการจัดการศึกษา เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของการศึกษา ๓ ด้านด้วยกัน คือ

๑. เป้าหมายในปัจจุบันชาติ

หมายถึง การมุ่งถึงประโยชน์ที่มนุษย์พึงมีพึงได้ในชีวิตประจำวัน หรือในการดำเนินชีวิตหนึ่ง โดยชอบธรรม เรียกว่า ประโยชน์ในปัจจุบัน เช่น ปัจจัย ๔ หรือแม้กระทั่ง ลาภ ยศ สรรเสริญ ความสุข อายุ วรรณะ พละ เหล่านี้เป็นต้น รวมทั้งแนวทางหรือคุณธรรมที่จะทำให้ได้ซึ่งสิ่งซึ่งพึงมีเหล่านั้นมาด้วยเป็นประโยชน์ที่เรียกว่ามนุษย์สมบัติ

๒. เป้าหมายในอนาคตชาติ

หมายถึง การมุ่งถึงประโยชน์ในอนาคต ซึ่งมีความหมายรวมถึงอนาคตอันใกล้ และไกล จนข้ามพ้นจากโลกนี้ไปสู่โลกเบื้องหน้า ด้วยพระพุทธศาสนาเชื่อว่า ในโลกหน้ามีอยู่จริง การดำรงชีวิตในโลกนี้ จึงไม่ใช่หวังเพียงสิ้นสุดในโลกนี้ แต่ได้เสนอแนวทางที่จะไปสู่โลกหน้า ซึ่งหมายถึงภพภูมิที่ดีกว่า มีความสุขที่ประณีตกว่าในโลกนี้ เรียกว่า ประโยชน์ในภพหน้า เป็นสวรรค์สมบัติ เป็นผลของความดีงามที่กระทำไว้เมื่อยังมีชีวิตอยู่ในโลกมนุษย์

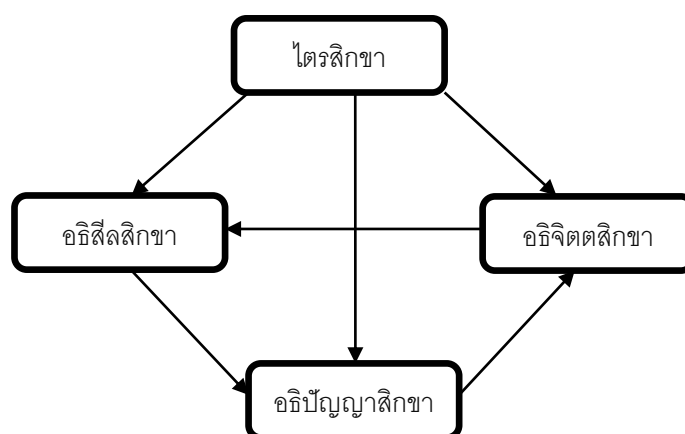
๓. เป้าหมายสูงสุด

หมายถึง การมุ่งให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่มนุษยชาติ ที่เป็นประโยชน์ที่ดีกว่าประโยชน์ทั้งสองอย่างข้างต้น ประโยชน์ที่ว่าก็คือ ภาวะที่ปราศจากความทุกข์เพราะสิ้นเหตุที่ทำให้เกิดความทุกข์แล้ว มีจิตใจที่เป็นอิสระจากเครื่องพันธนาการทั้งปวง ซึ่งสามารถเข้าถึงและได้รับประโยชน์สูงสุดนี้ทั้งในโลกนี้

และโลกหน้า หมายถึงว่า มนุษย์สามารถที่จะบรรลุนิพพานสมบัติในโลกนี้ หรือถ้ายังไม่บรรลุได้ในโลกนี้ ก็สามารถไปบรรลุได้ในโลกหน้า ถ้ายังปฏิบัติตามแนวทางแห่งลู่ถึงความหลุดพ้นดังกล่าวอยู่^๔

๓.๓ หลักการจัดการศึกษาในพระพุทธศาสนา

๗.๔ หลักการจัดการศึกษา (หลักไตรสิกขา)

๙.๗.๑ อธิศีลสิกขา คือ การฝึกความประพฤติสุจริตทางกาย วาจา และอาชีวะ ได้แก่ รวบรวมเอาองค์มรรคข้อสัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ และสัมมาอาชีวะ เข้ามา ว่าโดยสาระก็คือ การดำรงตนด้วยดีในสังคม รักษาระเบียบวินัย ปฏิบัติหน้าที่และความรับผิดชอบทางสังคมให้ถูกต้อง มีความสัมพันธ์ทางสังคมที่ดีงามเกื้อกูลเป็นประโยชน์ ช่วยรักษาและส่งเสริมสภาพแวดล้อม โดยเฉพาะในทางสังคม ให้อยู่ในภาวะเอื้ออำนวยแก่การที่ทุก ๆ คนจะสามารถดำเนินชีวิตที่ดีงามหรือปฏิบัติตามมรรคกันได้ด้วยดี

ศีลเป็นสิกขาขั้นต้น จึงมีขอบเขตกว้างขวางมาก แบ่งได้หลายระดับ ครอบคลุมถึงการแสดงออกและการบังคับควบคุมตนด้านภายนอกทั้งหมด ความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทั้งทางสังคมและธรรมชาติ เกณฑ์อย่างต่ำสุดของศีล คือ ไม่เบียดเบียนผู้อื่น เช่นเดียวกับไม่เบียดเบียนตนเองด้วย ไม่ทำลายสภาพแวดล้อมทางสังคมที่เกื้อกูลแก่ชีวิตที่ดีงามหรือเกื้อกูลแก่มรรคนั้น ต่อจากนั้นได้แก่การฝึกฝนทางวินัยเพื่อความดีงามยิ่งขึ้นไป ถ้าสามารถว่านั้นก็ก้าวไปถึงการทำการต่าง ๆ ที่เกื้อกูลแก่ผู้อื่น ช่วยสร้างเสริมจัดสรรสภาพแวดล้อมซึ่งปิดกั้นโอกาสแห่งความชั่วร้าย เพิ่มพูนโอกาสแห่งการดำเนินชีวิตและการปฏิบัติกิจเพื่อความดีงามหรือคุณค่าที่ยิ่ง ๆ ขึ้นไป

๙.๗.๒ อธิจิตตสิกขา คือ การฝึกปรือในด้านคุณภาพและสมรรถภาพของจิต ได้แก่การรวมเอาองค์มรรคข้อสัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ เข้ามา ว่าโดยสาระก็คือ การฝึกให้มีจิตใจเข้มแข็ง มั่นคง แน่วแน่ ควบคุมตนได้ดี มีสมาธิ มีกำลังใจสูง ให้เป็นจิตที่สงบ ผ่องใส เป็นสุข บริสุทธิ์ ปราศจากสิ่งรบกวนหรือทำให้เศร้าหมอง อยู่ในสภาพเหมาะแก่การใช้งานมากที่สุด โดยเฉพาะการใช้ปัญญาอย่างลึกซึ้งและตรงตามความเป็นจริง

^๔ เป้าหมายการศึกษา. สืบค้นจาก. www.watnachuak.org/index.php/%๒๕E๐%๒๕... สืบค้นเมื่อ ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๓.

๙.๗.๓ อธิปัญญาสิกขา คือ การฝึกปรือปัญญาให้เกิดความรู้ความเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงจนถึงความหลุดพ้น มีจิตใจเป็นอิสระ ผ่องใส เบิกบานโดยสมบูรณ์ ได้แก่การรวมเอาองค์มรรคข้อสัมมาทิฐิ และสัมมาสังกัปปะ เข้ามา ว่าโดยสาระก็คือ การฝึกอบรมให้เกิดปัญญาบริสุทธิ์ที่รู้แจ้งชัดตรงตามสภาพความเป็นจริง ไม่เป็นความรู้ความคิดความเข้าใจที่ถูกบิดเบือนเคลือบคลุม ย้อมสีอำพราง หรือพร่ามัวเป็นต้น เพราะอิทธิพลของกิเลสมีอวิชชาและตัณหาเป็นผู้นำที่ครอบงำจิตอยู่ การฝึกปัญญาเช่นนี้ต้องอาศัยการฝึกจิตให้บริสุทธิ์ผ่องใสเป็นพื้นฐาน แต่ในเวลาเดียวกัน เมื่อปัญญาที่บริสุทธิ์รู้เห็นตามเป็นจริงนี้เกิดขึ้นแล้ว ก็กลับช่วยให้จิตนั้นสงบ มั่นคง บริสุทธิ์ ผ่องใสอย่างแนบเนียนยิ่งขึ้น และส่งผลออกไปในการดำเนินชีวิตคือ ทำให้วางใจ วางท่าที มีความสัมพันธ์กับสิ่งทั้งหลายอย่างถูกต้อง และใช้ปัญญาที่บริสุทธิ์ ไม่เอนเอียง ไม่มีกิเลสแฝงนั้น คิดพิจารณาแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ทำกิจทั้งหลายในทางที่เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขอย่างแท้จริง^๙

๓.๕ สาระการเรียนรู้

สาระการเรียนรู้หรือสาระการสอน ออกเป็น ๒ ส่วน คือ ๑. ส่วนที่เป็นคฤหัสถ์หรือผู้ครองเรือน ๒. ส่วนที่เป็นบรรพชิตหรือนักบวช ผู้เขียนมองไปที่เป้าหมายหลักสูงสุดของพุทธปรัชญาการศึกษาในการสอนทั้ง ๒ ส่วน คือความพ้นทุกข์ หรือพระนิพพานนั่นเอง อันเป็นจุดจบของการศึกษาที่ไม่ต้องศึกษาอีกต่อไป เพราะได้ศึกษาจบแล้ว หรือพรหมจรรย์ได้อยู่จบแล้ว^{๑๐}

สาระการเรียนรู้ จากการสำรวจคัมภีร์ในทางพระพุทธศาสนา ถ้าเป็นคฤหัสถ์ พระพุทธองค์จะทรงยกหัวข้อจากง่ายไปหายากมาสอน เช่น ทรงสอนเรื่องอนุปฺพฬิกถา ๕ อย่างคือ^{๑๑}

๑. ทานกถา เรื่องทาน
๒. สีลกถา เรื่องศีล
๓. สัคคกถา เรื่องสวรรค์
๔. กามาทีนวกถา เรื่องโทษ ความต่ำทราม ความเศร้าหมองแห่งกาม
๕. เนกขัมมานิสังสกถา เรื่องอานิสงส์แห่งการออกจากกาม การออกบวช

ทรงแสดงแก่ยสกุลบุตร บิดามารดา ภรรยาเก่าของพระยสะ สหาย ๔ คนของพระยสะ สหาย ๕๐ คนของพระยสะ ภัททวัคคีย์ ๓๐ คน เป็นต้น ตามลำดับ ทรงแสดงแก่พราหมณ์ไปกขรสาดี^{๑๒}

นอกจากนั้นยังมีกรณีตัวอย่างการสอนคฤหัสถ์ ของพระสาวกที่สอนจากเรื่องง่ายไปหายากตามลำดับขั้น ดังตัวอย่าง ดังได้สดับมา เมื่อพระศาสดาประทับอยู่ในกรุงสาวัตถี บุตรเศรษฐีผู้หนึ่ง เข้าไปหาพระเถระผู้เป็นชิตัน ๑ ของตน เรียนว่า "ท่านผู้เจริญ กระผมใครจะพ้นจากทุกข์, ขอท่านโปรดบอกอาการสำหรับพ้นจากทุกข์แก่กระผมสักอย่างหนึ่ง

พระเถระ กล่าวว่า "ดีละ ผู้มีอายุ ถ้าเธอใครจะพ้นจากทุกข์ไซ้ เธอจงถวายสลากภัต ๒ ถวายปิกขิกภัต ๓ ถวายวัสสวาสิกภัต ๔ ถวายปัจจัยทั้งหลายมีจีวรเป็นต้น แบ่งทรัพย์สมบัติของตนให้เป็น ๓ ส่วน ประกอบการทำงานด้วยทรัพย์ส่วน ๑ เลี้ยงบุตรและภรรยาด้วยทรัพย์ส่วน ๑ ถวายทรัพย์

^๙ พระราชนิพนธ์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับขยายความ**. หน้า ๙๑๔-๙๑๕.

^{๑๐} วิมหา. (ไทย) ๔/๕๔/๖๕.

^{๑๑} วิมหา. (ไทย) ๔/๒๖/๓๒, ๒๗/๓๔, ๒๘/๓๖, ๓๐/๓๘, ๓๑/๓๙, ๓๖/๔๖.

^{๑๒} ที.สี. (ไทย) ๙/๒๙๘/๑๐๙.

ส่วน ๑ ไว้ในพระพุทธานุศาสนนา "เขารับว่า "ดีละ ขอรับ" แล้วทำกิจทุกอย่าง ตามลำดับแห่งกิจที่พระเถระบอก แล้วเรียนถามพระเถระอีกว่า "กระผมจะทำบุญอะไรอย่างอื่น ที่ยิ่งขึ้นไปกว่านี้อีกเล่า ? ขอรับ." พระเถระ ตอบว่า " ผู้มีอายุ เธอจงรับไตรสรณะ (และ) ศีล ๕." เขารับไตรสรณะและศีล ๕ แม้เหล่านั้แล้ว จึงเรียนถามถึงบุญกรรมที่ยิ่งขึ้นไปกว่านั้น. พระเถระก็แนะว่า " ถ้ากระนั้น เธอจงรับ ศีล ๑๐." เขากล่าวว่า " ดีละ ขอรับ " แล้วก็รับ (ศีล ๑๐) .เพราะเหตุที่เขาทำบุญกรรมอย่างนั้นโดยลำดับ เขาจึงมีนามว่า อนุปปพเสฐฐีบุตร. เขาเรียนถามอีกว่า " บุญอันกระผมพึงทำ แม้ยิ่งขึ้นไปกว่านี้ ยังมีอยู่หรือ ? ขอรับ" เมื่อพระเถระกล่าวว่า " ถ้ากระนั้น เธอจงบวช," เขาก็ออกบวชแล้ว^{๑๓}

ถ้าเป็นบรรพชิตหรือนักบวช พระพุทธองค์จะทรงยกหัวข้อที่นักบวชเหล่านั้นคุ้นเคย หรือกำลังปฏิบัติอยู่นำมาประกอบยูกต์สอน โดยทรงชี้ให้เห็นว่า สิ่งทีปฏิบัติอยู่นั้นมีจุดบกพร่องต้องปรับปรุงแก้ไขอย่างไรบ้าง เพื่อความถูกต้องและเพื่อความเจริญก้าวหน้าในการปฏิบัติ ตัวอย่างเช่น กรณีของปัญจวัคคีย์ พระพุทธองค์ทรงยกเรื่องทางสายกลางมาสอน เพราะสมัยนั้นนักบวชทั้งหลายบรรดาที่มีอยู่ต่างประพฤติดิปฏิบัติสุดโต่ง ๒ อย่าง คือ

๑. กามสุขัลลิกานุโยคในกามทั้งหลาย (การหมกมุ่นอยู่ด้วยกามสุขในกามทั้งหลาย) เป็นธรรมอันทราม เป็นของชาวบ้าน เป็นของปฤชน ไม่ใช่ของพระอริยะ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์

๒. อัตตกลิมถานุโยค (การประกอบความลำบากเดือดร้อนแก่ตน) เป็นทุกข์ ไม่ใช่ของพระอริยะ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์^{๑๔}

จากนั้นจึงทรงแสดงทางสายกลาง หลักการปฏิบัติที่เรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา อันได้แก่อริยมรรคมีองค์ ๘ ประการ คือ^{๑๕}

๑. สัมมาทิฐิ	เห็นชอบ
๒. สัมมาสังกัปปะ	ดำริชอบ
๓. สัมมาวาจา	เจรจาชอบ
๔. สัมมากัมมันตะ	กระทำชอบ
๕. สัมมาอาชีวะ	เลี้ยงชีพชอบ
๖. สัมมาวายามะ	พยายามชอบ
๗. สัมมาสติ	ระลึกชอบ
๘. สัมมาสมาธิ	ตั้งจิตมั่นชอบ

สัมมาทิฐิ แปลว่า เห็นชอบ เห็นอย่างไรจึงได้ชื่อว่าเห็นชอบ หรือเห็นถูก หรือเห็นตรง ตามความเป็นจริงไม่ได้เห็นเชื่อกเป็นงู หรือแม้แต่การเห็นเชื่อกเป็นเชื่อก เห็นงูเป็นงู ก็ยังไม่ชื่อว่า เห็นชอบ เห็นถูก หรือเห็นตรง การเห็นที่จัดว่า เห็นชอบ เห็นถูก หรือเห็นตรงนั้น หมายถึงการเห็นอริยสัจ ๔^{๑๖} เห็นไตรลักษณ์ หรือเห็นปฏิจลสมุปบาท

สัมมาทิฐิ มี ๒ อย่าง คือ ๑. โลภียสัมมาทิฐิ หมายถึงกัมมัสสกตาญาณ ญาณหยั่งรู้ว่าสัตว์มีกรรมเป็นของตน และสัจจานุโลมิกญาณ ญาณหยั่งรู้โดยสมควรแก่การกำหนดรู้อริยสัจ

๒. โลกุตตรสัมมาทิฐิ หมายถึงปัญญาที่ประกอบด้วยอริยมรรค และอริยผล^{๑๗}

^{๑๓} ธรรมบท เล่ม ๑ ภาค ๒ ตอน ๑ หน้า ๔๐๘.

^{๑๔} วิ.ม.พ. (ไทย) ๔/๑๓/๒๐.

^{๑๕} วิ.ม.พ. (ไทย) ๔/๑๓/๒๑.

^{๑๖} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๔๐๒/๓๓๕, ม.อ. (ไทย) ๑๔/๓๗๕/๔๒๒, อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๒๐๕/๑๓๑, ๔๘๖/๓๗๑.

^{๑๗} ม.ม. (ไทย) ๑๒/เชิงอรธ/๘๑.

สัมมาสังกัปปะ แปลว่า ดำริชอบ นึกคิดในทางที่ชอบ ในทางที่ถูก ในทางที่ตรง ดำริอย่างไรรู้จักคิดอย่างไร จึงได้ชื่อว่าดำริชอบ นึกคิดในทางที่ชอบ ในทางที่ถูก ในทางที่ตรง หมายถึงความนึกคิดในทางสละปลอดจากกาม ความนึกคิดปลอดจากพยาบาท และความนึกคิดปลอดจากการเบียดเบียน ความดำริในการออกจากกาม ความดำริในการไม่พยาบาท ความดำริในการไม่เบียดเบียน^{๑๘}

สัมมาวาจา แปลว่า เจรจาชอบ เจรจาถูก เจรจาตรง เจรจาอย่างไรจึงได้ชื่อว่าเจรจาชอบ เจรจาถูก เจรจาตรง หมายถึงพูดคำสัตย์ พูดไม่ส่อเสียด พูดคำอ่อนหวาน พูดสิ่งมีสาระ เจตนาเป็นเหตุจุดเว้นจากการพูดเท็จ เจตนาเป็นเหตุจุดเว้นจากการพูดส่อเสียด เจตนาเป็นเหตุจุดเว้นจากการพูดคำหยาบ เจตนาเป็นเหตุจุดเว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ^{๑๙}

สัมมากัมมันตะ แปลว่า กระทำชอบ กระทำถูก กระทำตรง กระทำอย่างไรจึงได้ชื่อว่ากระทำชอบ กระทำถูก กระทำตรง หมายถึง การไม่เบียดเบียนชีวิตสัตว์ทั้งหลาย ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติผิดในกาม เจตนาเป็นเหตุจุดเว้นจากการฆ่าสัตว์ เจตนาเป็นเหตุจุดเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ เจตนาเป็นเหตุจุดเว้นจากการประพฤติผิดในกาม^{๒๐}

สัมมาอาชีวะ แปลว่า เลี้ยงชีพชอบ เลี้ยงชีพถูก เลี้ยงชีพตรง เลี้ยงชีพอย่างไรจึงได้ชื่อว่าเลี้ยงชีพชอบ เลี้ยงชีพถูก เลี้ยงชีพตรง หมายถึง การเว้นจากมิฉาชีพ ประกอบสัมมาอาชีพ อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ละมิฉาอาชีพแล้ว สำเร็จการเลี้ยงชีพด้วยสัมมาอาชีวะ^{๒๑}

สัมมาวายามะ แปลว่า พยายามชอบ พยายามถูก พยายามตรง พยายามอย่างไรจึงได้ชื่อว่าพยายามชอบ พยายามถูก พยายามตรง หมายถึงการเพียรพยายามระวังความชั่วไม่ให้เกิดขึ้น เพียรกำจัดความชั่วที่เกิดขึ้นแล้ว เพียรทำความดีให้เกิด เพียรรักษาความดีไว้ หรือ การสร้างฉันทะ พยายาม ปรรกความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่น เพื่อการต่อไปนี้

๑. สร้างฉันทะ พยายาม ปรรกความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่น เพื่อป้องกันบาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดมิให้เกิดขึ้น

๒. สร้างฉันทะ พยายาม ปรรกความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่น เพื่อละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว

๓. สร้างฉันทะ พยายาม ปรรกความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่น เพื่อทำกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้นให้เกิดขึ้น

๔. สร้างฉันทะ พยายาม ปรรกความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่น เพื่อความดำรงอยู่ ไม่เลือนหาย ภิญโญภาพ ไพบูลย์ เจริญเต็มที่แห่งกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว^{๒๒}

สัมมาสติ แปลว่า ระลึกรู้ชอบ ระลึกรู้ถูก ระลึกรู้ตรง ระลึกรู้อย่างไรจึงได้ชื่อว่า ระลึกรู้ชอบ ระลึกรู้ถูก ระลึกรู้ตรง หมายถึง

๑. การพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้

๒. การพิจารณาเวทนาในเวทนาอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้

^{๑๘} วิ.มหา. (ไทย) ๔/เชิงอรธ/๒๑, ที.ม. (ไทย) ๑๐/๔๐๒/๓๓๕, อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๒๐๕/๑๗๑.

^{๑๙} วิ.มหา. (ไทย) ๔/เชิงอรธ/๒๑, ที.ม. (ไทย) ๑๐/๔๐๒/๓๓๕, อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๒๐๕/๑๗๒.

^{๒๐} วิ.มหา. (ไทย) ๔/เชิงอรธ/๒๑, ที.ม. (ไทย) ๑๐/๔๐๒/๓๓๕, อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๒๐๕/๑๗๒.

^{๒๑} วิ.มหา. (ไทย) ๔/เชิงอรธ/๒๑, ที.ม. (ไทย) ๑๐/๔๐๒/๓๓๖, อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๒๐๕/๑๗๒.

^{๒๒} วิ.มหา. (ไทย) ๔/เชิงอรธ/๒๑, ที.ม. (ไทย) ๑๐/๔๐๒/๓๓๖, อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๒๐๕/๑๗๒.

๓. การพิจารณาจิตในจิตอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้

๔. การพิจารณาธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้^{๒๓}

สังฆาสนาธิ แปลว่า ตั้งจิตมั่นชอบ ตั้งจิตไว้ถูก ตั้งจิตไว้ตรง ตั้งจิตอย่างไรจึงได้ชื่อว่า ตั้งจิตมั่นชอบ ตั้งจิตไว้ถูก ตั้งจิตไว้ตรง หมายถึงฉาน ๔ คือ

๑. สงัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลาย บรรลุปฐมฌานที่มีวิตก มีวิจารณ์ มีปีติ และสุขอันเกิดจากวิเวกอยู่

๒. เพราะวิตกวิจารณ์สงบระงับไป บรรลุตติยฌานที่มีความผ่องใสภายใน มีภาวะที่จิตเป็นหนึ่ง ผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ มีแต่ปีติ และสุขอันเกิดจากสมาธิอยู่

๓. เพราะปีติจากคลายไป มีจิตเป็นอุเบกขา มีสติ มีสัมปชัญญะอยู่ และเสวยสุขด้วยกาย นามกาย บรรลุตติยฌานที่พระอริยะทั้งหลายกล่าวสรรเสริญว่า ผู้มีอุเบกขา มีสติ อยู่เป็นสุข

๔. เพราะละสุขและทุกข์ได้ เพราะโสมนัสและโทมนัสดับไปก่อนแล้ว บรรลุตตตฌานที่ไม่มีทุกข์ไม่มีสุข มีสติบริสุทธิ์เพราะอุเบกขาอยู่^{๒๔}

สรุปท้ายบท

พระพุทธเจ้าทรงวางพระธรรมวินัยและสั่งสอนพระสงฆ์สาวกบุตรเอาไว้มให้เป็นบุคคลที่มีปัญญาและมีอิสระจะได้เป็นที่พึ่งแก่คนทั้งหลาย ไม่ว่าจะเป็นยาจกเข็ญใจ หรือเป็นเศรษฐี หรือพระราชบุตรสงฆ์สาวกบุตรมีหน้าที่ทำให้แผ่นดินเย็นลงด้วยธรรม แผ่นดินร้อนร้อนวุ่นวายเพราะความไม่ถูกต้อง การที่แผ่นดินจะเย็นลงด้วยธรรมหรือความถูกต้องนั้น หลักธรรมจะต้องหนักแน่นลึกซึ้ง ผู้แสดงจะต้องมีปัญญาและอิสรภาพ อีกทั้งมีอนุสาสนีปาฏิหาริย์ พระศาสดาผู้เป็นมหาบุรุษเอกของโลกประกอบด้วย สัพพัญญุตญาณ ได้ทรงวางหลักธรรมและการวางรูปแบบพระสงฆ์พุทธบุตรเอาไว้ให้สามารถทำให้แผ่นดินเย็นลงด้วยธรรม หากคณะสงฆ์ได้เอาใจใส่ดูแลอนุวรรตให้เป็นไปตามที่พระศาสดาได้วางหลักและกรอบเอาไว้ ศักยภาพจักเกิดขึ้นอย่างมหาศาลในการดับความร้อนของแผ่นดินและของโลกด้วยธรรม

หากเป็นไปในทางตรงข้าม กล่าวคือ คณะสงฆ์สนใจแต่การพัฒนาวัตถุยิ่งกว่าการพัฒนาคน คณะสงฆ์สนใจในอิทธิปาฏิหาริย์ยิ่งกว่าอนุสาสนีปาฏิหาริย์ คณะสงฆ์สนใจในการประจบผู้มีอำนาจและผู้ให้ผลประโยชน์ยิ่งกว่าการดำรงตนให้มีอิสระ แล้วไซ้ คณะสงฆ์ยอมเศร้าหมองและไม่สามารถทำให้แผ่นดินเย็นลงด้วยธรรมได้เลย จุดสำคัญอยู่ที่การศึกษาของคณะสงฆ์ การศึกษาที่ถูกต้องของคณะสงฆ์เท่านั้นที่จะจรโลงพระพุทธศาสนาไว้ได้ หากใช้การก่อสร้างทางวัตถุไม่ การศึกษาของสงฆ์ควรจะมีแนวทาง ๓ ประการ คือ

๑. ศึกษาพุทธธรรมให้ลึกซึ้ง ทั้งทางปริยัติและปฏิบัติ เพราะหากขาดการศึกษาที่ลึกซึ้งจนตนเองรู้ธรรมและบรรลุอิสรภาพในระดับหนึ่งย่อมยากที่จะแสดงธรรมให้จับผู้คน

๒. ศึกษาให้เข้าใจชีวิตและสังคมของคนปัจจุบัน สังคมเปลี่ยนแปลงไปมาก มีปัญหาใหม่ ๆ ที่สลับซับซ้อนเกิดขึ้นมากมาย ถ้าพระสงฆ์ไม่เข้าใจชีวิตและสังคมของคนปัจจุบัน ย่อมไม่สามารถแสดง

^{๒๓} วิ.มหา. (ไทย) ๔/เชิงอรรถ/๒๑, ที.ม. (ไทย) ๑๐/๔๐๒/๓๓๖, อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๒๐๕/๑๗๒.

^{๒๔} วิ.มหา. (ไทย) ๔/เชิงอรรถ/๒๑, ที.ม. (ไทย) ๑๐/๔๐๒/๓๓๗, อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๒๐๕/๑๗๒-๑๗๓.

ธรรมให้เป็นที่สนใจหรือสะกิดใจมหาชนได้ คงฟัง ๆ กันไปพอเป็นพิธีกรรมมากกว่าจะสนใจให้เกิดปัญหา

๓. ศึกษาเรื่องการติดต่อสื่อสาร ทั้งทางทฤษฎีและปฏิบัติ เพื่อให้การแสดงธรรมมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

ทั้ง ๓ ข้อนี้เป็นไปเพื่อส่งเสริมอิสรภาพและความสามารถในการแสดงอนุสาสนีปาฏิหาริย์ของพระสงฆ์ทั้งสิ้นนอกจากส่งเสริมการศึกษาของพระภิกษุสามเณรโดยทั่วไปแล้ว ควรจะมีการคัดเลือกพระภิกษุและสามเณรที่มีปัญญาเลิศ และส่งเสริมให้ท่านได้เล่าเรียนตามแนวทางทั้ง ๓ ที่กล่าวข้างต้นอย่างเต็มตามศักยภาพ เพื่อเตรียมไว้เป็นครู การมีพระสงฆ์ทรงปัญญาสูง แม้เพียงรูปเดียวก็เกิดอานิสงส์แผ่ไปได้อย่างกว้างขวาง ดังเช่นท่านพุทธทาสมหาเถระ และพระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ ปยุตฺโต) เป็นตัวอย่าง หากส่งเสริมให้มีมากรูป อานิสงส์ย่อมเพิ่มพูนหลายเท่า แต่ทั้งนี้ต้องเป็นไปโดยแยบคาย ด้วยสติปัญญาและอิสรภาพมากที่สุด ปลอดจากการทำอย่างเป็นทางการแต่ไร้คุณภาพ^{๒๕}

^{๒๕} พระพุทธศาสนากับการศึกษา. สืบค้นจาก <http://mcucuri.getweb.com/articles/480982/สืบค้นเมื่อ>

เอกสารอ้างอิงประจำบท

เป้าหมายการศึกษา.(ออนไลน์).สืบค้นจาก. www.watnachuak.org/index.php/%๒๕E๐%๒๕...

สืบค้นเมื่อ ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๓.

พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย .๒๕๓๙.

พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๐๐. กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), การศึกษาเพื่ออารยธรรมที่ยั่งยืน, พิมพ์ครั้งที่ ๓ (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๙), หน้า ๑๓.

พระพุทธศาสนากับการศึกษา.สืบค้นจาก.<http://mcucuri.igetweb.com/articles/480982/>

สืบค้นเมื่อ ๓๐ ตุลาคม ๒๕๕๖.

พระราชวรมนู (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับขยายความ. หน้า ๙๑๔-๙๑๕.

พุทธทาสภิกขุ. การศึกษาและการรับปริญญา, อ้างใน พระจาตุรงค์ อาจารย์สุโก. การปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ทางปรัชญาการศึกษาไทยในทัศนะของพุทธทาสภิกขุเพื่อการพัฒนามนุษย์อย่างยั่งยืน : พระพุทธศาสนากับการฟื้นตัวจากวิกฤติการณ์โลก, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ๒๑ เซ็นจูรี จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๑๓๐.

สนธิ ศรีสำแดง. พุทธศาสนากับหลักการการศึกษา. (กรุงเทพมหานคร : นีลนาราการพิมพ์, ๒๕๓๔), หน้า ๑๕๓

บทที่ ๔

วิวัฒนาการของการศึกษาโลก

วัตถุประสงค์การเรียนรู้ประจำบท

เมื่อได้ศึกษาเนื้อหาในบทนี้แล้ว ผู้ศึกษาสามารถ

๑. อธิบายประวัติการศึกษาของไทยได้
๒. บอกสภาพการศึกษาไทย ได้
๓. อธิบายลักษณะทั่วไปการศึกษาในระดับอุดมศึกษา ได้

ขอบข่ายเนื้อหา

- ประวัติการศึกษาของไทยสภาพการศึกษาไทย
- การศึกษาในระดับอุดมศึกษา
- ประโยชน์ของปรัชญา แนวคิด และทฤษฎีการศึกษา

๔.๑ ความนำ

การศึกษา ในความหมายทั่วไปอย่างกว้างที่สุด เป็นวิธีการซึ่งส่งผ่านจุดมุ่งหมายและธรรมเนียมประเพณีให้ดำรงอยู่จากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง โดยทั่วไป การศึกษาเกิดขึ้นผ่านประสบการณ์ใด ๆ ซึ่งมีผลกระทบเชิงพัฒนาต่อวิถีที่คน ๆ หนึ่งคิด รู้สึกหรือกระทำ ในความหมายเทคนิคอย่างแคบ การศึกษาเป็นกระบวนการอย่างเป็นทางการซึ่งส่งผ่านความรู้ ทักษะ จารีตประเพณีและค่านิยมที่สั่งสมมาจากรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง นั่นคือ การสอนในสถานศึกษา

๔.๒ ประวัติการศึกษาของไทย

การจัดการศึกษาของประเทศไทยมีวิวัฒนาการมาตั้งแต่สมัยโบราณเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน ด้วยความเชื่อที่ว่าการศึกษาช่วยกำหนดทิศทางของชาติ เพื่อพัฒนาคนไทยให้มีความพร้อมที่จะเป็นกำลังสำคัญสำหรับการพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้า ความเป็นมาของการศึกษาไทยมีประวัติที่น่าสนใจแบ่งออกได้ ๕ ช่วง ดังนี้ (ประไพ เอกอุ๋น. ๒๕๕๒ : ๗๕)

๑. การศึกษาของไทยสมัยโบราณ (พ.ศ. ๑๗๘๑ - พ.ศ. ๒๔๑๑)

๑.๑ การศึกษาสมัยกรุงสุโขทัย (พ.ศ. ๑๗๘๑ - พ.ศ. ๑๙๒๑)

๑.๒ การศึกษาสมัยกรุงศรีอยุธยา (พ.ศ. ๑๘๙๓ - พ.ศ. ๒๓๑๐)

๑.๓ การศึกษาสมัยกรุงธนบุรีและกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. ๒๓๑๑ - พ.ศ. ๒๔๑๑)

๒. การศึกษาของไทยสมัยปฏิรูปการศึกษา (พ.ศ. ๒๔๑๒ - พ.ศ. ๒๔๗๔)

๓. การศึกษาของไทยสมัยการปกครองระบอบรัฐธรรมนูญระยะแรก (พ.ศ. ๒๔๗๕ - พ.ศ. ๒๔๙๑)

๔. การศึกษาไทยสมัยพัฒนาการศึกษา (พ.ศ. ๒๔๙๒ พ.ศ. ๒๕๓๔)

๕. การศึกษาสมัยปัจจุบัน (พ.ศ. ๒๕๓๕ ปัจจุบัน)

การจัดการศึกษาของไทยมีวิวัฒนาการมาโดยตลอด อาจจะเป็นเพราะมีปัจจัยทั้งภายในและภายนอกประเทศทำให้สังคมมีการเปลี่ยนแปลง กล่าวคือ ปัจจัยภายในเกิดจากความต้องการพัฒนาสังคมให้มีความเจริญและทันสมัย ส่วนปัจจัยภายนอกเกิดจากกระแสความเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก ทั้งด้านเศรษฐกิจและการเมือง ตลอดจนการติดต่อสื่อสารกันทำให้ประเทศไทยต้องปรับตัวให้ทันสมัย เพื่อความอยู่รอดและประเทศได้เกิดการพัฒนาให้ทัดเทียมกับนานาประเทศ ด้วยเหตุผลที่กล่าวมาทำให้การจัดการศึกษาของไทยมีวิวัฒนาการเรื่อยมา ซึ่งเป็นปัจจัยที่ช่วยเสริมความเจริญก้าวหน้าทั้งทางด้านสังคม เศรษฐกิจและการเมืองของชาติให้มั่นคงและเจริญก้าวหน้า ดังจะได้กล่าวถึงวิวัฒนาการของการศึกษาไทย ดังนี้

๑.การศึกษาของไทยสมัยโบราณ (พ.ศ. ๑๗๘๑ - พ.ศ. ๒๔๑๑)

การศึกษาสมัยนี้เป็นการศึกษาแบบสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีที่มีมาแต่เดิม จำเป็นที่คนไทยในสมัยนั้นต้องชวนหาความรู้จากผู้รู้ในชุมชนต่างๆ ซึ่งการศึกษาในสมัยนี้มีบ้านและวัดเป็นศูนย์กลางของการศึกษา เช่น บ้านเป็นสถานที่อบรมกล่อมเกลাজิตใจของสมาชิกภายในบ้าน โดยมีพ่อและแม่ทำหน้าที่ในการถ่ายทอดอาชีพและอบรมลูกๆ วังเป็นสถานที่รวมเอานักปราชญ์สาขาต่างๆ มาเป็นขุนนางรับใช้เบื้องพระยุคลบาท โดยเฉพาะงานช่างศิลปหัตถกรรมเพื่อสร้างพระราชวังและประกอบพระราชพิธีต่างๆ ซึ่งเป็นสถานที่ที่ถ่ายทอดความรู้ต่าง ๆ จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ส่วนวัดเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา พระเจ้าทำหน้าที่ในการอบรมสั่งสอนธรรมะแก่พุทธศาสนิกชน โดยเฉพาะผู้ชายไทยมีโอกาสได้ศึกษาธรรมะและ

บวชเรียน ในสังคมไทยจึงนิยมให้ผู้ชายบวชเรียนก่อนแต่งงานทำให้มีคุณธรรมและจิตใจมั่นคงสามารถครองเรือนได้อย่างมีความสุข นอกจากนี้ผู้ที่มาบวชเรียนมาแสวงหาความรู้เรื่องธรรมะในวัดแล้ว ยังสามารถแลกเปลี่ยนและถ่ายทอดความรู้ในด้านศิลปวิทยาการต่าง ๆ ที่เคยได้อบรมจาก ครอบครัวมา จะเห็นได้ว่าสถาบันทั้งสามนี้ล้วนแต่มี บทบาทในการศึกษาอบรมสำหรับคนไทยในสมัยนั้น ในการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง นอกจากนี้ในชุมชนต่าง ๆ ก็มีภูมิปัญญามากมายซึ่งมีปราชญ์แต่ละสาขาวิชา เช่น ด้านการก่อสร้าง หัตถกรรม ศิลปกรรม ประติมากรรม และแพทย์แผนโบราณ เป็นต้น ส่วนพระมหากษัตริย์ในสมัยนี้มีพระราชกรณียกิจอันเป็นประโยชน์ต่อการจัดการศึกษาในสมัยนั้นและมีอิทธิพลต่อมา กล่าวคือ พ่อขุนรามคำแหงมหาราชและพระมหาธรรมราชาที่ ๑ (พระเจ้าลิไท) ซึ่งพระราชกรณียกิจที่สำคัญ เช่น การประดิษฐ์อักษรไทยขึ้นครั้งแรก โดยทรงดัดแปลงมาจากตัวหนังสือขอมและมอญ อันเป็นรากฐานด้านอักษรศาสตร์จนนำมาสู่การพัฒนาปรับปรุงเป็นอักษรไทยในปัจจุบัน ศิลาจารึกหลักที่ ๑ จึงเป็นศิลาจารึกที่จารึกเป็นอักษรไทยให้ความรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของสุโขทัยในด้านประวัติศาสตร์ส่วนการบำรุงพุทธศาสนาในรัชกาลพระมหาธรรมราชาที่ ๑ (พระเจ้าลิไท) ทำให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองมากในสมัยนี้ ด้วยเหตุผลที่ว่าพระองค์ทรงสละราชย์สมบัติออกบวชเป็นพระภิกษุชั้วระยะหนึ่ง นับเป็นแบบอย่างของการบวชเรียนในสมัยต่อมา การที่พระองค์ทรงจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์โดยกำหนดให้การปกครองสงฆ์ออกเป็นสองคณะ กล่าวคือ คณะอรัญวาสีและคณะคามวาสี และการที่พระองค์ทรงพระนิพนธ์หนังสือไตรภูมิพระร่วง ซึ่งเป็นหนังสือเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาที่มุ่งเน้นการสอนศีลธรรมให้ราษฎรประพฤติแต่สิ่งที่ดีงามละเว้นความชั่ว ผู้ประพฤติดีจะได้ขึ้นสวรรค์ผู้ประพฤติชั่วจะต้องตกนรก ซึ่งพระองค์ทรงบรรยายไว้อันน่าสะพรึงกลัวนับเป็นวรรณคดีร้อยแก้วที่มีความสำคัญที่สุดในสมัยสุโขทัย โดยกล่าวถึงโลกมนุษย์ สวรรค์และนรกเป็นวรรณคดีที่ได้รับการกล่าวอ้างถึงในวรรณกรรมต่างๆ และเป็น วรรณคดีที่มีความสำคัญต่อคำสอนในพุทธศาสนามาจนถึงปัจจุบันนี้

๑.๑ การศึกษาในสมัยสุโขทัย (พ.ศ. ๑๗๘๑ พ.ศ. ๑๙๒๑) มีลักษณะการจัด ดังนี้

๑. รูปแบบการจัดการศึกษา แบ่งออกเป็น ๒ ฝ่าย กล่าวคือ

ฝ่ายอาณาจักรแบ่งออกเป็น ๒ ส่วน ได้แก่ ส่วนที่หนึ่งเป็นการจัดการศึกษาสำหรับผู้ชายที่เป็นทหาร เช่น มวย กระบี่ กระบองและอาวุธต่างๆ ตลอดจนวิธีการบังคับม้า ช้าง ตำราพิชัยยุทธซึ่งเป็นวิชาชั้นสูงของผู้ที่จะเป็นแม่ทัพนายกอง และส่วนที่สอง พลเรือน เป็นการจัดการศึกษาให้แก่พลเรือนผู้ชายเรียนคัมภีร์ไตรเวทโหราศาสตร์ เวชกรรม ฯลฯ ส่วนพลเรือนผู้หญิงให้เรียนวิชาช่างสตรี การปัก การย้อม การเย็บ การถักทอ นอกจากนั้นมีการอบรมบ่มนิสัย กิริยามารยาท การทำอาหารการกินเพื่อเตรียมตัวเป็นแม่บ้านแม่เรือนที่ดีต่อไป

ฝ่ายศาสนจักร เป็นการศึกษาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาการจัดการศึกษาในสมัยสุโขทัย จึงเป็นการจัดการศึกษาที่เน้นพระพุทธศาสนาและศิลปศาสตร์ สมัยนี้พ่อขุนรามคำแหงได้นำช่างชาวจีนเข้ามาเผยแพร่การทำถ้วยชามสังคโลกให้แก่คนไทย และหลังจากที่ทรงคิดประดิษฐ์อักษรไทยแล้วงานด้านอักษรศาสตร์เจริญขึ้น มีการสอนภาษาไทยในพระบรมมหาราชวัง มีวรรณคดีที่สำคัญ คือ หนังสือไตรภูมิพระร่วงและตำราพิชัยยุทธ

๒. สถานศึกษา สำหรับสถานศึกษาในสมัยนี้ ประกอบด้วย

๒.๑ บ้าน เป็นสถาบันสังคมพื้นฐานที่ช่วยทำหน้าที่ในการถ่ายทอดความรู้ด้านอาชีพตามบรรพบุรุษ การก่อสร้างบ้านเรือนศิลปการป้องกันตัวสำหรับลูกผู้ชายและการบ้านการเรือน เช่น การจับพลู การทำอาหารและการทอผ้าสำหรับลูกผู้หญิง เป็นต้น

๒.๒ สำนักสงฆ์ เป็นสถานศึกษาที่สำคัญของราษฎรทั่วไป เพื่อหน้าที่ขัดเกลากิจใจ และ แสวงหาธรรมะต่างๆ

๒.๓ สำนักราชบัณฑิต เป็นบ้านของบุคคลที่ประชาชนยกย่องว่ามีความรู้สูง บางคนก็เป็นขุนนางมียศถาบรรดาศักดิ์ บางคนก็เคยบวชเรียนแล้วจึงมีความรู้ แตกฉานในแขนงต่างๆ

๒.๔ พระราชสำนัก เป็นสถานศึกษาของพระราชวงศ์และบุตรหลานของขุนนางในราชสำนัก มีพรหมณ์หรือราชบัณฑิตเป็นครูสอน

๓. วิชาที่สอน ไม่ได้กำหนดตายตัว พอแบ่งออกได้ดังนี้

๓.๑ วิชาความรู้สามัญ สันนิษฐานว่าในช่วงต้นสุโขทัยใช้ภาษาบาลี และสันสกฤตในการศึกษา ต่อมาในสมัยหลังจากที่พ่อขุนรามคำแหงได้ทรงประดิษฐ์อักษรไทยขึ้นใช้เมื่อ พ.ศ. ๑๘๒๖ จึงมีการเรียนภาษาไทยกัน

๓.๒ วิชาชีพ เรียนกันตามแบบอย่างบรรพบุรุษ ตระกูลใดมีความชำนาญด้านใดลูกหลานจะมีความถนัดและประกอบอาชีพตามแบบอย่างกันมา เช่น ตระกูลใดเป็นแพทย์ก็จะสอนบุตรหลานให้เป็นแพทย์

๓.๓ วิชาจริยศึกษา สอนให้เคารพนับถือบรรพบุรุษ การรู้จักกตัญญูรู้คุณการรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิม และการรู้จักทำบุญให้ทาน ถือศีลในระหว่างเข้าพรรษา เป็นต้น

๓.๔ วิชาศิลปะป้องกันตัว เป็นการสอนให้รู้จักการใช้อาวุธ การบังคับสัตว์ที่ใช้เป็นพาหนะในการออกศึกและตำราพิชัยยุทธ

๑.๒ การศึกษาในสมัยกรุงศรีอยุธยา (พ.ศ. ๑๘๙๓ - พ.ศ. ๒๓๑๐)

กรุงศรีอยุธยาซึ่งเป็นราชธานีอันยาวนาน ๔๑๗ ปี ซึ่งมีความเจริญทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจและสังคม การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้เกิดจากมีชนชาติต่าง ๆ ในเอเชียเข้ามาติดต่อค้าขายและเข้ามาเพื่อตั้งหลักแหล่งหากินในดินแดนไทย เช่น จีน มอญ ญวน เขมร อินเดียและอาหรับ และตั้งแต่รัชสมัยพระรามาธิบดีที่ ๒ ชาติตะวันตกได้เริ่มเข้ามาติดต่อค้าขาย เช่น ชาติโปรตุเกสเข้ามาเป็นชาติแรก และมีชนชาติอื่น ๆ ติดตามมา เช่น ฮอลันดา ฝรั่งเศส อังกฤษ เป็นต้น มีผลให้การศึกษาไทยมีความเจริญขึ้น โดยเฉพาะใน รัชสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททองและสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ลักษณะการจัดการศึกษาสมัยกรุงศรีอยุธยามีดังนี้

๑. รูปแบบการจัดการศึกษา มีดังนี้

๑.๑ การศึกษาวิชาสามัญ เน้นการอ่าน เขียน เรียนเลข อันเป็นวิชาพื้นฐาน สำหรับการประกอบสัมมาอาชีพของคนไทย พระโหราธิบดีได้แต่งแบบเรียนภาษาไทย ชื่อ จินตามณี ถวายสมเด็จพระนารายณ์มหาราชซึ่งใช้เป็นแบบเรียนสืบมาเป็นเวลานาน

๑.๒ การศึกษาทางด้านศาสนา วัดยังมีบทบาทมากในสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ พระองค์ทรงส่งเสริมพุทธศาสนาโดยทรงวางกฎเกณฑ์ไว้ว่าประชาชนคนใดไม่เคยบวชเรียน เขียนอ่านมาก่อน จะไม่ทรงแต่งตั้งให้เป็นข้าราชการและในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชเป็นต้นมา มีนักสอนศาสนาหรือมิชชันนารีได้จัดตั้งโรงเรียนสอนหนังสือและวิชาอื่น ๆ ขึ้นเรียกโรงเรียนมิชชันนารีนี้ว่า โรงเรียนสามเณร เพื่อชักจูงให้ชาวไทยหันไปนับถือศาสนาคริสต์

๑.๓ การศึกษาทางด้านภาษาศาสตร์และวรรณคดี ปรากฏว่ามีการสอนทั้ง ภาษาไทยบาลี สันสกฤต ฝรั่งเศส เขมร พม่า มอญ และภาษาจีน ในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชมีวรรณคดีหลายเล่ม เช่น เสือโคคำฉันท์ สมุทรโฆษคำฉันท์ อนิรุทธ์คำฉันท์ และกำสรวลศรีปราชญ์ เป็นต้น

๑.๔ การศึกษาของผู้หญิง มีการเรียนวิชาชีวะ การเรือนการครัว ทอผ้า ตลอดจนกิริยามารยาท เพื่อป้องกันไม่ให้เขียนเพลงยาวโต้ตอบกับผู้ชาย แต่ผู้หญิงที่อยู่ใน ราชตระกูลเริ่มเรียน ภาษาไทยตลอดทั้งการประพันธ์ด้วย ในสมัยนี้โปรตุเกสเป็นชาติแรกที่น่าวิธีการทำขนมหวานที่ใช้ไขมาเป็น ส่วนผสม เช่น ทองหยิบ ฝอยทอง มาเผยแพร่จนขนมเหล่านี้เป็นเอกลักษณ์ขนมหวานของไทยในปัจจุบัน

๒. สถานศึกษา ในสมัยกรุงศรีอยุธยา ยังคงเหมือนกับสมัยสุโขทัยที่ต่างออกไป คือ มีโรงเรียนมิชชันนารี เป็นโรงเรียนที่ชาวตะวันตกได้เข้ามาสร้างเพื่อเผยแพร่ศาสนาและขณะเดียวกันก็สอน วิชาสามัญด้วย

๓. เนื้อหาวิชาที่สอน มีสอนทั้งวิชาชีวะและวิชาสามัญ กล่าวคือ

๓.๑ วิชาสามัญ มีการเรียนวิชาการอ่าน เขียน เลข ใช้แบบเรียนภาษาไทย
จินตตามณี

๓.๒ วิชาชีวะเรียนรู้กันในวงศ์ตระกูล สำหรับเด็กผู้ชายได้เรียนวิชาวาดเขียน แกะสลัก และช่างฝีมือต่าง ๆ ที่พระสงฆ์เป็นผู้สอนให้ ส่วนเด็กผู้หญิงเรียนรู้การบ้านการเรือนจากพ่อแม่สมัย ต่อมาหลังชาติตะวันตกเข้ามาแล้วมีการเรียนวิชาชีวะขั้นสูงด้วย เช่น ดาราศาสตร์ การทำน้ำประปา การทำปืน การพาณิชย์ แพทยศาสตร์ ตำรายา การก่อสร้าง ตำราอาหาร เป็นต้น

๓.๓ ด้านอักษรศาสตร์ มีการศึกษาด้านอักษรศาสตร์ มีวรรณคดีหลายเล่ม ที่เกิดขึ้น เช่น สมุทรโฆษคำฉันท์ และกำศรวลศรีปราชญ์ เป็นต้น อีกทั้งมีการสอนภาษาไทย บาลี สันสกฤต ฝรั่งเศส เขมร พม่า มอญ และจีน

๓.๔ วิชาจริยศึกษา เน้นการศึกษาด้านพระพุทธศาสนามากขึ้น เช่นในสมัย พระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ทรงกวตขันในเรื่องการศึกษาหลักธรรมของพระพุทธศาสนา มีการกำหนดให้ผู้ชาย ที่เข้ารับราชการทุกคนจะต้องเคยบวชเรียนมาแล้ว เกิดประเพณีการอุปสมบทเมื่ออายุครบ ๒๐ ปี นอกจากนี้ ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ทรงให้เสรีภาพไม่กีดกันศาสนา ทรงอุปถัมภ์พวกสอนศาสนา เพราะทรงเห็นว่า ศาสนาทุกศาสนาต่างสอนให้คนเป็นคนดี

๓.๕ วิชาพลศึกษายังคงเหมือนสมัยสุโขทัย

๑.๓ การศึกษาในสมัยธนบุรีและรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. ๒๓๑๑ พ.ศ. ๒๔๑๑)

การศึกษาในสมัยนี้เช่นเดียวกับสมัยอยุธยา บ้านและวัดยังคงมีบทบาทเหมือนเดิม การ จัดการศึกษาในช่วงนี้ มีดังนี้

๑.๓.๑ สมัยพระเจ้ากรุงธนบุรีเป็นระยะเก็บรวบรวมสรรพตำราจากแหล่งต่าง ๆ ที่รอดพ้น จากการทำลายของพม่า เน้นการทำนุบำรุงตำราทางศาสนา ศิลปะและวรรณคดี

๑.๓.๒ สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงฟื้นฟูการศึกษาด้านอักษรศาสตร์ วรรณคดี มีการแต่งรามเกียรติ์ได้เค้าโครงเรื่องมาจากอินเดียเรื่อง รามายณะ ศิลปะ กฎหมาย เช่น กฎหมาย ตรา๓ดวง และหลักธรรมทางศาสนา มีการสังคายนาพระไตรปิฎก

๑.๓.๓ สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เริ่มมีชาวยุโรปเช่น ชาตีโปรตุเกสเข้ามา ติดต่อกับการค้ากับไทยใหม่ หลังจากเลิกราไปเมื่อประมาณปลายสมัยอยุธยา และชาติอื่น ๆ ตามเข้ามาอีก มากมาย เช่น อังกฤษ ฝรั่งเศส ฮอลันดา เป็นต้น เนื่องจากยุโรปมีการปฏิวัติอุตสาหกรรมทำให้เปลี่ยนระบบ การผลิตจากการใช้มือมาใช้เครื่องจักร พลังงานจากไอน้ำสามารถผลิตสินค้าได้มากขึ้นจึงต้องหาแหล่งระบาย

สินค้า ในสมัยนี้ได้ส่งเสริมการศึกษาทั้งวิชาสามัญ โหราศาสตร์ ดาราศาสตร์ จริยศาสตร์ มีการตั้งโรงงานหลวงขึ้นในพระบรมมหาราชวังเป็นที่ให้การศึกษา

๑.๓.๔ สมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงส่งเสริมการศึกษาด้านศาสนาเป็นพิเศษ มีการจารึกวิชาความรู้สามัญและวิชาชีพลงในแผ่นศิลาประดับไว้ตามระเบียบวัดพระเชตุพนจนมีผู้กล่าวว่า เป็นมหาวิทยาลัยแห่งแรกของไทย มีการใช้หนังสือไทยชื่อ ประถม ก กา และประถมมาลา นับเป็นแบบเรียนเล่มที่ ๒ และ ๓ ต่อจากจินตามณีของพระโหราธิบดี ต่อมานายแพทย์ ดี ปี บรัดเลย์ได้นำกิจการแพทย์สมัยใหม่ เช่น การผ่าตัดเข้ามารักษาคนไข้และการตั้งโรงพิมพ์หนังสือไทยเป็นครั้งแรกในปีพ.ศ. ๒๓๗๙ โดยรับจ้างพิมพ์เอกสารทางราชการเรื่องห้ามสูบบุหรี่ จำนวน ๙,๐๐๐ ฉบับ เมื่อปีพ.ศ. ๒๓๘๒

๑.๓.๕ สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในสมัยนี้ชาวยุโรป และอเมริกันเริ่มเข้ามาติดต่อค้าขายและสอนศาสนา มีการนำวิทยาการสมัยใหม่ ๆ เข้ามาปรับใช้ในเมืองไทยเพิ่มขึ้น และพระองค์ทรงเห็นความสำคัญของการศึกษาจึงทรงจ้างนางแอนนา เอช เลียวโนเวนส์ มาสอนสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๕ จนรอบรู้ภาษาอังกฤษเป็นอย่างดี ลักษณะการจัดการศึกษาเป็นแบบเดิมทั้งวัดและบ้าน ในส่วนวิชาชีพและวิชาสามัญ มีอักษรศาสตร์ ธรรมชาติวิทยาหรือวิทยาศาสตร์การศึกษาของไทยสมัยโบราณ (พ.ศ. ๑๗๘๐ - พ.ศ. ๒๔๑๑) ยังเน้นการจัดการศึกษาที่วัดและบ้าน โดยมีหลักสูตรเกี่ยวกับการอ่านและเขียนภาษาไทยทั้งในด้านโคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน โหราศาสตร์ และไสยศาสตร์จากอาศัยคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา มาจนกระทั่งในสมัยพระนารายณ์มหาราชเริ่มใช้หนังสือจินตามณีเล่มแรก ต่อมา มีประถม ก กา และประถมมาลา ส่วนครูผู้สอนได้แก่ พระภิกษุ นักปราชญ์ราชบัณฑิต พ่อแม่ ช่างวิชาชีพต่างๆ สำหรับการวัดผลไม่มีแบบแผนแต่จะเน้นความจำและความสามารถในการประกอบอาชีพจึงจะได้รับการยกย่องและได้รับราชการ

๒. การศึกษาของไทยสมัยปฏิรูปการศึกษา (พ.ศ. ๒๔๑๒ พ.ศ. ๒๔๗๕)

มุ่งให้คนเข้ารับราชการและมีความรู้ทัดเทียมฝรั่งแต่ไม่ใช่ฝรั่ง (คณะอาจารย์ภาควิชาพื้นฐาน การศึกษา. ๒๕๓๒ : ๗) แบ่งออกเป็น ๓ ช่วง ดังนี้

๒.๑ การศึกษาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หลังจากที่พระองค์ได้ครองราชย์แล้ว ก็ได้ทรงปรับปรุงประเทศให้เจริญรุ่งเรืองในทุกๆ ด้าน ทั้งในด้านการปกครอง การศาล การคมนาคมและสาธารณสุข เป็นต้น โดยเฉพาะด้านการศึกษาที่พระองค์ได้ทรงตระหนัก เพื่อปรับปรุงคนในประเทศให้มีความรู้ความสามารถจะช่วยให้ ประเทศชาติมีความเจริญก้าวหน้าในทุกๆ ด้าน ดังพระราชดำรัสที่ว่า “วิชาหนังสือเป็นวิชาที่น่านับถือและเป็นที่น่าสรรเสริญมาแต่โบราณว่า เป็นวิชาอย่างประเสริฐซึ่งผู้ยิ่งใหญ่ นับแต่ พระมหากษัตริย์เป็นต้นมา ตลอดจนราษฎรพลเมืองสมควรและจำเป็นจะต้องรู้เพราะเป็นวิชาที่อาจทำให้การทั้งปวงสำเร็จในทุกสิ่งทุกอย่าง... (ประไพ เอกอุ้น. ๒๕๔๒ : ๘๓ - ๘๔) การที่พระองค์ทรงเห็นความสำคัญของการศึกษา จึงได้มีการจัดการศึกษาอย่างมีระเบียบแบบแผน (Formal education) มีโครงการศึกษาชาติ มีโรงเรียนเกิดขึ้นในวังและในวัด มีการกำหนดวิชาที่เรียน มีการเรียนการสอนสอบไล่ และมีทุนเล่าเรียนหลวงให้ไปศึกษาวิชา ณ ต่างประเทศ ซึ่งปัจจัยที่มีผลในการปฏิรูปการศึกษาในครั้งนั้นมีหลายปัจจัย เช่น

๑. แนวคิดและวิทยาการต่างๆ ของชาติตะวันตก ซึ่งคณะมิชชันนารีได้นำวิทยาการเข้ามาเผยแพร่ในด้านการแพทย์ การพิมพ์หนังสือและระบบโรงเรียนของพวกสอนศาสนา ตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวสืบเนื่องมาถึงในสมัยนี้ เป็นเหตุให้ไทยต้องรับและปรับปรุงแนวคิดในการจัดการศึกษาขึ้นเพื่อประโยชน์ในการพัฒนาประเทศ

๒. ภัยจากการคุกคามของประเทศมหาอำนาจในต้นคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙หรือปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๔ ลัทธิจักรวรรดินิยมกำลังแผ่ขยายมายังประเทศต่างๆ ในเอเชียซึ่งประเทศเพื่อนบ้าน เช่น พม่า

ญวน เขมรและมลายูเป็นต้น ต่างตกอยู่ภายใต้การปกครองของประเทศมหาอำนาจ ส่วนประเทศไทยมีจุดอ่อนทั้งในเรื่องความล้าหลัง ระบบการปกครองและการกำหนดเขตแดนที่ชัดเจนพระองค์จึงทรงหวั่นไยบ้านเมือง จึงดำเนินนโยบายต่างประเทศแบบประนีประนอมและเร่งปรับปรุงประเทศ โดยเน้นการ ศึกษาของชาติ

๓. ความต้องการบุคคลที่มีความรู้ความสามารถ เข้ามารับราชการเนื่องจากพระองค์ทรงปรับปรุงและขยายงานในส่วนราชการต่างๆ จึงจำเป็นต้องจัดตั้งโรงเรียนเพื่อสอนคนให้เข้ามารับราชการ

๔. โครงสร้างของสังคมไทยได้มีการเปลี่ยนแปลง โดยมีการเลิกทาสและมีการติดต่อกับต่างประเทศมากขึ้น วัฒนธรรมแบบอย่างตะวันตกได้แพร่หลายจึงจำเป็นต้องการปรับปรุงการศึกษา เพื่อให้ประชาชนได้รับการศึกษาเพิ่มขึ้น

๕. การที่พระองค์ได้เสด็จต่างประเทศทั้งในเอเชียและยุโรป ทำให้ได้แนวความคิดเพื่อนำมาปฏิรูปการศึกษาและใช้เป็นแนวทางพัฒนาบ้านเมือง

๕.๑ การจัดตั้งสถานศึกษาปี พ.ศ. ๒๔๑๔ จัดตั้งโรงเรียนหลวงขึ้นในพระบรมมหาราชวัง เพื่อฝึกคนให้เข้ารับราชการ มีพระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) ในขณะนั้นเป็นหลวงสารประเสริฐเป็นอาจารย์ใหญ่ โดยมีการสอนหนังสือไทย การคิดเลข และขนบธรรมเนียมราชการ นอกจากนี้มีการจัดตั้งโรงเรียนหลวงสำหรับสอนภาษาอังกฤษในพระบรมมหาราชวัง เกิดจากแรงผลักดันทางการเมืองที่ส่งผลให้ไทยต้องเรียนรู้ภาษาอังกฤษ เพื่อจะได้เจรจากับมหาอำนาจตะวันตก และมีการส่งนักเรียนไทยไปศึกษาวิชาครูที่ประเทศอังกฤษปี พ.ศ. ๒๔๒๓ จัดตั้งโรงเรียนสุนันทาลัยในพระบรมมหาราชวังเป็นโรงเรียนสตรี

ปี พ.ศ. ๒๔๒๔ ปรับปรุงโรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบให้เป็นโรงเรียนนายทหารมหาดเล็ก ต่อมาได้กลายเป็นโรงเรียนข้าราชการพลเรือนในปี พ.ศ. ๒๔๕๓ และปี พ.ศ. ๒๔๕๙ ได้ตั้งเป็นจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยปี พ.ศ. ๒๔๒๕ จัดตั้งโรงเรียนแผนที่และในปี พ.ศ. ๒๔๒๗ จัดตั้งโรงเรียนหลวงสำหรับราษฎรขึ้นตามวัดในกรุงเทพมหานครหลายแห่ง และแห่งแรก คือ โรงเรียนมหรณพาราม ปี พ.ศ. ๒๔๓๒ ตั้งโรงเรียนแพทย์ขึ้น เรียกว่า โรงเรียนแพทยากร ตั้งอยู่ที่ริมแม่น้ำหน้าโรงพยาบาลศิริราช ใช้เป็นที่สอนวิชาแพทย์แผนปัจจุบัน ปี พ.ศ. ๒๔๓๕ จัดตั้งโรงเรียนมูลศึกษาขึ้นในวัดทั่วไปทั้งในกรุงเทพมหานครและหัวเมือง โดยประสงค์จะขยายการศึกษาเล่าเรียนหนังสือไทยให้แพร่หลายเป็นแบบแผนยิ่งขึ้น และตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูเป็นแห่งแรกที่ตำบลโรงเลี้ยงเด็ก ต่อมาย้ายไปอยู่ที่วัดเทพศิรินทราวาส ปี พ.ศ. ๒๔๓๗ นักเรียนฝึกหัดครูชุดแรก ๓ คน สำเร็จการศึกษาได้รับประกาศนียบัตรเป็นครูสอนภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ปี พ.ศ. ๒๔๔๙ ย้ายโรงเรียนฝึกหัดครู ซึ่งตั้งอยู่ที่วัดเทพศิรินทราวาส ไป รวมกับโรงเรียนฝึกหัดครูฝั่งตะวันตก (บ้านสมเด็จเจ้าพระยา) ปรับปรุงหลักสูตรให้สูงขึ้นเป็น โรงเรียนฝึกหัดอาจารย์สอนหลักสูตร ๒ ปี รับนักเรียนที่สำเร็จมัธยมศึกษา ปี พ.ศ. ๒๔๕๖ ตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูหญิงขึ้นเป็นครั้งแรกที่โรงเรียนเบญจมราชาลัย

๕.๒ การบริหารการศึกษาเมื่อจำนวนโรงเรียนเพิ่มมากขึ้นจึงจำเป็นต้องมีหน่วยงานรับผิดชอบ การศึกษาเป็นส่วนหนึ่งต่างหาก เช่น ปี พ.ศ. ๒๔๓๐ ทรงโปรดเกล้า ฯ ให้ตั้งกรมศึกษาธิการโอนโอนโรงเรียนที่สังกัดกรมทหารมหาดเล็กมาทั้งหมด ให้กรมหมื่นดำรงราชานุภาพเป็นผู้บัญชาการอีกตำแหน่งหนึ่ง ปี พ.ศ. ๒๔๓๒ รวมกรมศึกษาธิการเข้าไปอยู่ในบังคับบัญชาของกรมธรรมการ และ ปีพ.ศ. ๒๔๓๕ ประกาศตั้งกระทรวงธรรมการ มีเจ้าพระยาภาสกรวงศ์ (พร บุนนาค) เป็นเสนาบดี มีหน้าที่ในการจัดการศึกษา การพยาบาล พิพิธภัณฑและศาสนา

๕.๓ การจัดแบบเรียนหลักสูตรและการสอบไล่ปี พ.ศ. ๒๔๑๔ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) เรียบเรียงแบบเรียนหลวงขึ้น ๑ เล่ม ชุดมูลบรรพกิจ เพื่อใช้เป็นบทหลักสูตรวิชาขั้นต้นปี พ.ศ. ๒๔๒๗ กำหนดหลักสูตรชั้นประโยคหนึ่ง โดยอนุโลมตามแบบเรียน

หลวงหกเล่ม นับเป็นปีแรกที่ทำให้มีการสอบไล่วิชาสามัญ และมีการกำหนดหลักสูตรชั้นประโยคสอง ซึ่งเป็นหลักสูตรที่เกี่ยวกับวิชาสามัญศึกษา หมายถึง ความรู้ต่าง ๆ ที่ต้องการใช้สำหรับเสมียนในราชการพลเรือนตามกระทรวงต่าง ๆ ปี พ.ศ. ๒๔๓๑ กรมศึกษาธิการ จัดทำแบบเรียนเร็วใช้แทนแบบเรียนหลวงชุดเดิม ผู้แต่งคือ พระองค์เจ้าดิศวรกุมาร (กรมพระยาดำรงราชานุภาพ) ๑ ชุด มี ๓ เล่มปี พ.ศ. ๒๔๓๓ ประกาศใช้พระราชบัญญัติวิชา พ.ศ. ๒๔๓๓ มีผลทำให้หลักสูตรภาษาไทยแบ่งออกเป็น ๓ ประโยค หลักสูตรภาษาอังกฤษแบ่งออกเป็น ๖ ชั้น ปี พ.ศ. ๒๔๓๔ ได้แก้ไขการสอบไล่จากเดิมปีละครั้งเป็นปีละ ๒ ครั้งเพื่อไม่ให้นักเรียนเสียเวลานานเกินไป

๒.๒ การศึกษาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

๒.๒.๑ ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการจัดการศึกษา มีดังนี้

๑. พระบรมราชโองบายในการปกครองประเทศ เพื่อให้ประเทศมีความเจริญก้าวหน้าทัดเทียมกับนานาประเทศ โดยการส่งทหารไปร่วมรบกับฝ่ายสัมพันธมิตรในสงครามโลกครั้งที่ ๑ นอกจากนี้พระองค์ทรงสร้างความรู้สึกราชาตินิยมในหมู่ประชาชนชาวไทยโดยมีสาระสำคัญของอุดมการณ์ชาตินิยม คือ ความรักชาติ ความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์และความยึดมั่นในพุทธศาสนา

๒. พระองค์ทรงศึกษาวิชาการจากต่างประเทศ และเมื่อเสด็จกลับมาแล้วพระองค์ได้ทรงนำเอาแบบอย่างและวิธีการที่เป็นประโยชน์มาใช้เป็นหลักในการปรับปรุงการศึกษา เช่น ทรงนำเอาแบบอย่างและวิธีการที่เป็นประโยชน์มาใช้เป็นหลักในการปรับปรุงการศึกษา เช่น ทรงนำเอาวิชาลูกเสือจากประเทศอังกฤษเข้ามาจัดตั้งกองเสือป่า พระองค์ทรงเป็นนักปราชญ์โดย ทรงแปลวรรณคดีต่างประเทศเป็นภาษาไทยและทรงนิพนธ์วรรณคดีไว้หลายเรื่อง

๓. ผลอันเนื่องจากการจัดการศึกษาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อคนส่วนมากที่ได้รับการศึกษา มีความรู้และแนวคิดเกี่ยวกับการปกครองประเทศในระบอบรัฐธรรมนูญในระบบรัฐสภา จึงมีความปรารถนาจะเปลี่ยนแปลงการปกครองไปเป็นระบอบประชาธิปไตย และปัญหาอันเกิดจากคนล้นงานและคนละทิ้งอาชีพและถิ่นฐานเดิม มุ่งที่จะหันเข้าสู่อาชีพราชการมากขึ้น

๒.๒.๒ วิวัฒนาการในการจัดการศึกษา มีดังนี้

ปี พ.ศ. ๒๔๕๓ ประกาศตั้งโรงเรียนข้าราชการพลเรือนเพื่อฝึกคนเข้ารับราชการตามกระทรวง ทบวง กรมต่าง ๆ และต่อมาปี พ.ศ. ๒๔๕๔ ได้ประกาศยกฐานะโรงเรียนข้าราชการพลเรือนนี้ ขึ้นเป็นจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย นับเป็นมหาวิทยาลัยแห่งแรกของประเทศไทยปี พ.ศ. ๒๔๕๔ ตั้งกองลูกเสือหรือเสือป่าขึ้นเป็นครั้งแรกโครงการศึกษา พ.ศ. ๒๔๕๖ และฉบับแก้ไข พ.ศ. ๒๔๕๘ โดยมุ่งให้ประชาชนมีความรู้ทางด้านการทำมาหาเลี้ยงชีพตามอัตภาพของตน พยายามที่จะเปลี่ยนค่านิยมของประชาชนไม่ให้มุ่งที่จะเข้ารับราชการอย่างเดียว ปี พ.ศ. ๒๔๕๙ จัดตั้งกองลูกเสือหญิงและอนุภาควิชาโรงเรียนกุลสตรีวังหลังและได้จัดตั้งกองลูกเสือหญิงขึ้น เรียกว่า เนตรนารี ปี พ.ศ. ๒๔๖๑ มีการปรับปรุงและขยายฝึกหัดครูขึ้นโดยโอนกลับมาขึ้นกับกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งเดิมเป็นแผนกหนึ่งของโรงเรียนข้าราชการพลเรือน ปี พ.ศ. ๒๔๖๑ ประกาศใช้พระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ และ ปี พ.ศ. ๒๔๖๔ ปรับปรุงโครงการศึกษาชาติ โดยวางโครงการศึกษาขึ้นใหม่เพื่อส่งเสริมให้ทำมาหาเลี้ยงชีพ นอกเหนือจากทำราชการ ปี พ.ศ. ๒๔๖๔ ใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษาบังคับให้เด็กทุกคนที่มีอายุ ๗ ปี บริบูรณ์หรือย่างเข้าปีที่ ๘ ให้เรียนอยู่ในโรงเรียน

จนถึงอายุ ๑๔ ปีบริบูรณ์หรืออย่างช้าปีที่ ๑๕ โดยไม่ต้องเสียค่าเล่าเรียน และมีการเรียกเก็บเงินศึกษาพลีจากประชาชนคนละ ๑- ๓ บาทเพื่อนำไปใช้จ่ายในการจัดดำเนินการประถมศึกษา

๒.๓ การจัดการศึกษาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

๒.๓.๑ ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการจัดการศึกษาในสมัยนี้มีดังนี้

๑.ปัญหาการเมืองที่เกิดขึ้นภายในประเทศ มีกลุ่มผู้ตื่นตัวทางการเมืองในกรุงเทพมหานคร เรียกร้องให้มีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง มีการวิพากษ์วิจารณ์ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์

๒.ปัญหาสืบเนื่องจากอิทธิพลจักรวรรดินิยมตะวันตก ซึ่งตกค้างมาตั้งแต่รัชกาลก่อน ๆ

๓. ปัญหาสืบเนื่องจากภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ ในระหว่าง พ.ศ.๒๔๖๓ - พ.ศ. ๒๔๗๔ เศรษฐกิจของประเทศตกต่ำ จนเป็นเหตุให้รัฐบาลต้องตัดทอนรายจ่ายลง มีการยุบหน่วยงานและปลดข้าราชการออก สร้างความไม่พอใจให้กับรัฐบาลระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์

๔. ปัญหาสืบเนื่องจากการประกาศใช้กฎหมายการศึกษา คือพระราชบัญญัติประถมศึกษา ทำให้การศึกษาแพร่หลายออกไป แต่ขาดความพร้อมทางด้านงบประมาณการศึกษา

๒.๓.๒ วิวัฒนาการการจัดการศึกษาในสมัยนี้ มีดังนี้

๑.ปี พ.ศ. ๒๔๖๙ เปลี่ยนชื่อกระทรวงธรรมการอย่างเดิม

๒.ปี พ.ศ. ๒๔๗๓ ยกเลิกการเก็บเงินศึกษาพลีคนละ ๑ - ๓บาท จากผู้ชายทุกคนที่มีอายุระหว่าง ๑๖ - ๖๐ ปี โดยใช้เงินจากกระทรวงพระคลังมหาสมบัติอุดหนุนการศึกษาแทน

๓.ปี พ.ศ. ๒๔๗๔ ปรับปรุงกระทรวงธรรมการเพื่อให้สอดคล้องกับภาวะเศรษฐกิจตกต่ำของประเทศ โดยยุบกรมสามัญศึกษาในตอนนั้น กระทรวงธรรมการจึงมีหน่วยงานเพียง ๓ หน่วยคือ กองบัญชาการ กองตรวจการศึกษากรุงเทพ ฯ และกองสุขาภิบาลโรงเรียน

๔.ยกเลิกระเบียบว่าด้วยการควบคุมแบบเรียน

๓. การศึกษาสมัยการปกครองระบอบรัฐธรรมนูญ (พ.ศ. ๒๔๗๕ ปัจจุบัน)

๓.๑ ปัจจัย ของไทยที่มีอิทธิพลต่อการจัดการศึกษา

๑.นโยบายการจัดการศึกษาของคณะราษฎร ประเทศไทยได้เปลี่ยนแปลงการปกครองจากรบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตยเมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ คณะราษฎรซึ่งเป็นกลุ่มบุคคลที่รวมตัวกันเปลี่ยนแปลงการปกครอง ได้วางเป้าหมายสำคัญหรืออุดมการณ์ของคณะราษฎร มีปรากฏอยู่ในหลัก ๖ ประการ ข้อที่ ๖ จะต้องให้การศึกษาอย่างเต็มที่แก่ราษฎร เพราะคณะราษฎรมีความเห็นว่าการที่จะให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจเรื่องการปกครองระบอบประชาธิปไตย จำเป็นต้องจัดการศึกษาให้กับประชาชนอย่างทั่วถึง เมื่อประชาชนมีการศึกษาดีย่อมจะทำให้ประเทศชาติเจริญขึ้นด้วย ดังจะเห็นได้จากคำแถลงนโยบายของรัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดา พ.ศ. ๒๔๗๕ กล่าวไว้ว่า การจัดการศึกษาเพื่อจะให้พลเมืองได้มีการศึกษาโดยแพร่หลาย ก็จะต้องอนุโลมตามระเบียบการปกครองที่ให้เข้าลักษณะเกี่ยวกับแผนเศรษฐกิจแห่งชาติ หลักสูตรของโรงเรียนและมหาวิทยาลัยจะต้องขยายให้สูงขึ้นเท่าเทียมอารยประเทศ ในการนี้จะต้องเทียบหลักสูตรของนานาประเทศ หลักสูตรใดสูงก็ถือตามหลักสูตรนั้น” รัฐบาลชุดต่อๆ มาก็ได้พยายามที่จะได้จัดการศึกษาให้ทั่วถึงในหมู่ประชาชนทั่วไป ถ้าวิเคราะห์ดูจากคำแถลงนโยบายของ

รัฐบาลพบว่า ได้ตั้งความหวังเรื่องการศึกษาไว้สูงเกินไปจะทำให้เท่าเทียมอารยประเทศ ซึ่งสถานการณ์ในประเทศขณะนั้นยังไม่มีความพร้อม โดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจซึ่งเป็นปัญหาใหญ่ของประเทศในขณะนั้น เป็นผลให้เกิดปัญหาในการจัดการศึกษานับแต่นั้นเป็นต้นมา

๒. การเกิดสงครามโลกครั้งที่สอง พ.ศ. ๒๔๘๔ - พ.ศ. ๒๔๘๘ ประเทศไทยตกอยู่ในภาวะสงครามโลกครั้งที่สอง ซึ่งมีผลกระทบกระเทือนต่อประเทศไทยอย่างรุนแรงทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมและการศึกษา หลังสงครามโลกครั้งที่สอง ประเทศไทยได้รับความเสียหาย อันสืบเนื่องมาจากสงครามโลกครั้งที่สอง จึงจำเป็นต้องกู้เงินจากธนาคารโลกเพื่อนำมาใช้ในการพัฒนาประเทศและประเทศไทยสมัครเป็นสมาชิกองค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ ทำให้ประเทศไทยได้รับความช่วยเหลือในด้านต่างๆ ตลอดจนแนวคิดใหม่ ๆ มาใช้ในการพัฒนาประเทศ ทำให้แนวคิดทางการศึกษาของไทยเริ่มเปลี่ยนแปลงจากเดิมเป็นอย่างมาก

๓.๒ วิวัฒนาการการจัดการศึกษา มีดังนี้

๑. มีการประกาศใช้แผนการศึกษาชาติ หลังเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตยแล้ว โดยจัดตั้งคณะกรรมการการศึกษาและทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งสภาการศึกษา พ.ศ. ๒๔๗๕ ประกาศใช้แผนการศึกษาชาติ ต่อมา มีการปรับปรุงการจัดการศึกษาภาคบังคับจาก ๖ ปี เหลือ ๔ ปี และประกาศใช้แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. ๒๔๗๙

๒. การมอบให้ท้องถิ่นจัดการศึกษา พ.ศ. ๒๔๗๖ และยกฐานะท้องถิ่นขึ้นเป็นเทศบาลตราพระราชบัญญัติเทศบาลขึ้น และเทศบาลได้จัดการศึกษาอย่างแท้จริงใน พ.ศ. ๒๔๗๘

๓. การปรับปรุงหน่วยงานที่มีส่วนรับผิดชอบในการจัดการศึกษาและเหตุการณ์สำคัญทางการศึกษา ดังเช่น ปี พ.ศ. ๒๔๗๖ มีการปรับปรุงส่วนราชการในกระทรวงธรรมการและประกาศตั้งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง ปี พ.ศ. ๒๔๗๗ โอนคณะนิติศาสตร์ในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยไปสมทบกับมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง ปี พ.ศ. ๒๔๗๘ ประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษาทั่วประเทศ ปี พ.ศ. ๒๔๘๘ ประกาศใช้พระราชบัญญัติครูพุทธศักราช ๒๔๘๘ ปี พ.ศ. ๒๔๙๔ มีการประกาศใช้แผนการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ ๑ ปีพ.ศ. ๒๕๐๓ ประกาศใช้แผนการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ ๒ ปีพ.ศ. ๒๕๒๐ ประกาศใช้แผนการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ ๓ และปัจจุบันกำลังใช้แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๓๕ ฉบับที่ ๔ และ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ การปฏิวัติเมื่อเดือนตุลาคม ๒๕๐๑ ได้มีการจัดทำและนำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมมาใช้ ซึ่งต่อมาได้ยกเลิกและจัดตั้งสภาการศึกษาขึ้นมาแทน สภานี้ได้พิจารณาเสนอแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๓ ขึ้นมา เป็นผลให้การศึกษาในระยะหลังได้เปลี่ยนไปอย่างมาก การศึกษาได้ขยายตัวขึ้นทุกระดับ เพราะประเทศกำลังอยู่ในระหว่างการพัฒนา จึงจำเป็นต้องส่งเสริมให้พลเมืองได้รับการศึกษาที่ดีขึ้น เพื่อจะได้เป็นพลเมืองที่มีคุณภาพสามารถเพิ่มรายได้ของตน และช่วยยกฐานะทางเศรษฐกิจของประเทศให้สูงขึ้น ด้วยเหตุนี้รัฐบาลจึงได้ให้สภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑ (พ.ศ. ๒๕๐๔ - พ.ศ. ๒๕๐๙) ฉบับที่ ๒ (พ.ศ. ๒๕๑๐ - พ.ศ. ๒๕๑๔) ฉบับที่ ๓ (พ.ศ. ๒๕๑๕ - พ.ศ. ๒๕๑๙) ฉบับที่ ๔ (พ.ศ. ๒๕๒๐ - พ.ศ. ๒๕๒๔) ฉบับที่ ๕ (พ.ศ. ๒๕๒๕ - พ.ศ. ๒๕๒๙) ฉบับที่ ๖ (พ.ศ. ๒๕๓๐ - พ.ศ. ๒๕๓๔) ฉบับที่ ๗ (พ.ศ. ๒๕๓๕ - พ.ศ. ๒๕๓๙) ฉบับที่ ๘ (พ.ศ. ๒๕๔๐ - พ.ศ. ๒๕๔๔) และฉบับที่ ๙ (พ.ศ. ๒๕๔๕ - พ.ศ. ๒๕๔๙) ซึ่งการจัดการศึกษาในปัจจุบันได้มุ่งยึดแนวนโยบายที่สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๙ (พ.ศ. ๒๕๔๕ - พ.ศ. ๒๕๔๙) ได้จัดแผนการศึกษาระยะ เวลา ๑๕ ปีเพื่อวางแผนทางในการพัฒนาการอย่างบูรณาการคุณภาพชีวิตในทุก ๆ ด้านและสอดคล้องกับวิสัยทัศน์ นโยบาย มาตรการและกฎหมายอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสังคมไทย (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. ๒๕๔๕ ข : คำนำ) ส่วนการจัดการศึกษาของ

ประเทศไทยในสมัยการปกครองระบอบรัฐธรรมนูญมีการขยายสถานศึกษาทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค โดยเฉพาะในส่วน ภูมิภาค เช่น ปี พ.ศ. ๒๕๐๓ เริ่มก่อสร้างและจัดตั้งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และรับนิสิตในปี พ.ศ. ๒๕๐๗ ปี พ.ศ. ๒๕๐๙ เริ่มก่อสร้างมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ในภาคใต้ เป็นต้น เนื่องจากมีผู้สนใจศึกษาในระดับอุดมศึกษามากขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๑๔ มีการจัดตั้งมหาวิทยาลัยรามคำแหงเป็นมหาวิทยาลัยเปิดแห่งแรกและปี พ.ศ. ๒๕๒๑ ตั้งมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราชเป็นมหาวิทยาลัยเปิดแห่งที่สอง ความเคลื่อนไหวในทางการศึกษาได้นำไปสู่แนวความคิดการพัฒนาระบบการบริหารและการจัดการศึกษาให้สามารถพัฒนาทรัพยากรบุคคลในชาติตามแนวทางพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ มีผลทำให้โครงสร้างการบริหารงานและการจัดการศึกษาได้ปรับเปลี่ยน ทั้งการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญการเปิดสอน ในสาขาวิชาการและวิชาชีพมุ่งพัฒนาให้ผู้รอบรู้เป็นคนเก่ง คนดีและใช้ชีวิตในสังคมอย่างมีความสุข การปรับโครงสร้างการบริหารการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการใหม่แบ่งออกเป็น ๔ ส่วน คือ สภาการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษาและสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา (กลุ่มครูเทคโนโลยี.๒๕๕๑ : Online)

เมื่อกล่าวถึงการศึกษา คงไม่สามารถที่จะพูดถึงเฉพาะเรื่องของการศึกษาเท่านั้น เพราะประชากร สังคม เศรษฐกิจ การเมืองและวัฒนธรรม มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องอยู่กับการศึกษาอย่างแยกไม่ออก ดังเช่นเมื่อพิจารณาระบบการจัดการศึกษาของประเทศไทยบางยุคบางสมัย การศึกษาเป็นผลมาจากทางด้านการเมือง การปกครองบางสมัย การจัดการศึกษาก็เพื่อส่งผลไปสู่ด้านเศรษฐกิจหรือสังคม เพื่อทำความเข้าใจในเรื่องการศึกษาไทยมากยิ่งขึ้น ควรได้ทราบถึงประวัติความเป็นมาตลอดถึงการเปลี่ยนแปลงที่มีขึ้นจากอดีตจวบจนปัจจุบัน

ประเทศไทยมีประวัติการศึกษาควบคู่กับประวัติศาสตร์ เช่น ชาติอื่น ๆ คือ ตั้งแต่สมัยล้านนา นโยบายการจัดการศึกษาต้องการให้คนไทยรู้จักตัวหนังสือ ให้สามารถอ่านเขียนหนังสือได้ เพื่อเป็นพื้นฐานในการศึกษา พระไตรปิฎก นอกจากนี้ยังมีความรู้เกี่ยวกับการประกอบอาชีพ การต่อสู้ป้องกันตัว การเรียนการสอนใช้วัดเป็นส่วนใหญ่ (วณิช บรรจง. ๒๕๑๗ : ๒) ตัวอักษรที่ใช้ในสมัยนั้นเป็นตัวอักษรไทยพวน หนังสือขอมและหนังสือฝักขาม เข้าสู่ยุคไทยมีอักษรใช้คือสมัยสุโขทัย จุดมุ่งหมายของการศึกษาก็เพื่อที่จะศึกษาพระไตรปิฎก เพราะเชื่อกันว่าพระไตรปิฎก คือ ประมวลวิชาการศึกษาที่ไม่ได้มีความรู้อย่างเดียว แต่ยังสร้างวิทยาคุณแก่ผู้เรียน และผู้ปฏิบัติตามด้วย ผู้ศึกษาจบพระไตรปิฎก จะได้รับการยกย่องนับถือเหมือนผู้ศึกษาจบไตรเวทศาสนา พราหมณ์ และถือเป็นผู้บริสุทธิ์เป็นมงคลบุคคล (เจริญ ไวรวัจนกุล. ๒๕๒๒ : ๑๕) เมื่อถึงสมัยอยุธยา ลักษณะการปกครองของไทย ได้เปลี่ยนแปลงไปจากพ่อปกครองลูกเข้าสู่ระบบศักดินา การศึกษาจึงถูกจัดให้เป็นเครื่องมือในการสร้างฐานอำนาจ หรือรักษาอำนาจของตน ดังจะเห็นได้จากวรรณคดีที่แต่งในยุคนี้จะเทิดทูนฐานันดรศักดิ์ และความมีอำนาจเหนือมนุษย์ของตัวพระตัวนางในบวรธรรมกรรม และใช้สาระทางบาปบุญ นรก สวรรค์ เป็นแนวทางการ สั่งสอนให้มนุษย์เกรงกลัวต่อบาป ไม่ละเมิดระบบศักดินาของชนชั้นดังเช่นเรื่อง สมุทโฆษคำฉันท์ นันทโศภนันทสูตร เป็นต้น (เจริญ ไวรวัจนกุล ๒๕๒๒ : ๑๘) ต่อมากรุงศรีอยุธยาได้มีการติดต่อกับชาวต่างประเทศ จึงได้รับวิทยาการใหม่ ๆ ของชาวตะวันตกเพื่อการพัฒนาประเทศ มีการเปิดสำนักสอนวิชาเฉพาะขึ้นอย่างกว้างขวาง กำหนดคุณสมบัติของผู้จะเข้ารับราชการ นำการสอนแบบ ๓RS มาใช้ในไทย โดยเฉพาะสมัยแผ่นดินพระนารายณ์มหาราช นับเป็นยุคทองของไทยได้เปิดโรงเรียนสามเณร ซึ่งเป็นโรงเรียนที่บาทหลวงฝรั่งเศสตั้งขึ้นเริ่มการสอนภาษาต่างประเทศจนเกิดการเกรงกลัวต่อวัฒนธรรมตะวันตก นักปราชญ์ของไทยจึงได้แต่งแบบเรียนภาษาไทยเล่มแรกชื่อว่า จินตามณีนขีนา (สุภาวงศ์ จันทวานิช ๒๕๒๙ : ๓) เข้าสู่สมัยรัตนโกสินทร์ยุคต้น การศึกษามีได้แตกต่างไปจากยุคก่อนมากนักมีการจัดตั้งโรงเรียนในรัชกาลที่ ๒ เพื่อเลี้ยงอาหารและสอนวิชาการ

จะเห็นได้ว่าการศึกษาของไทยเราเท่าที่ผ่านมา มองการศึกษาว่าเป็นเครื่องมือที่จะพาให้หลุดพ้นจากกิเลสตัณหา ความดับขันธ์นิรันดรคือนิพาน เชื่อในผลบุญในชาติปางก่อนที่ส่งผลมาสู่ชาติภพนี้ และบุญกรรมชาตินี้จะส่งผลสู่ภพหน้า การที่เรายากไร้ลำบากในชาตินี้ก็เพราะบุญกรรมที่ทำแต่ชาติปางก่อน ไม่มีทางที่จะแก้ไขเปลี่ยนแปลงไปได้ ดังนั้นในชาตินี้ควรที่จะประกอบผลบุญให้มากไว้ เพื่อชาติหน้าจะได้สบาย อิทธิพลความคิดความเชื่อก็คงคิดเช่นนั้นยังติดตัวคนไทยมาจนถึงยุคปัจจุบัน

สมัยรัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ได้มีการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงระบบการศึกษาอย่างมากมา เนื่องจากเหตุผลทางการเมืองเห็นได้จากนโยบายการจัดการศึกษาของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีว่า

๑. จัดการศึกษาเพื่อผลิตคนเข้ารับราชการ
๒. จัดการศึกษาเพื่อผลิตคนให้มีความรู้ความสามารถแบบตะวันตก
๓. เพื่อเปลี่ยนแปลงฐานของคนไทย (สมัย ชื่นสุข. ๒๕๒๐ : ๙๑-๙๒)

การที่พระองค์ทรงมีนโยบายจัดการศึกษา พัฒนาคนไทยให้มีความรู้แบบคนตะวันตก เพื่อเข้ารับราชการ ก็เพื่อไม่ให้ชาวตะวันตกดูแคลนคนไทยและประเทศไทย อีกทั้งสะดวกในการติดต่อกับชาวตะวันตก สามารถที่จะรู้ความคิดความอ่าน และรู้เท่าทันชาวตะวันตก เพื่อความอยู่รอดปลอดภัยของไทยโดยรวม มิให้เหมือนกับนานาประเทศเพื่อนบ้านที่ต้องเป็นเมืองขึ้นของประเทศตะวันตกสมัยนี้มีการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนอย่างจริงจังได้ตั้งกระทรวงธรรมการเพื่อทำหน้าที่รับผิดชอบด้านการศึกษามีการประกาศใช้แผนการศึกษาแห่งชาติในรูปแบบโครงการการศึกษาปี พ.ศ. ๒๔๔๑, ๒๔๔๕, และ ๒๔๕๖

หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองได้มีแผนการศึกษาชาติ พ.ศ. ๒๔๗๕ แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. ๒๔๗๙ แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. ๒๔๙๔ และแผนการศึกษาชาติ พ.ศ. ๒๕๐๓ ซึ่งแผนการศึกษาดังกล่าวระบุแนวทางการจัดการศึกษา ปรัชญาและจุดมุ่งหมายของการศึกษาแต่ละระดับโดยรวม กำหนดโครงสร้างของการศึกษา คือ กำหนดระดับการศึกษา กำหนดรายอายุผู้ที่เข้าเรียนในระดับต่างๆ กำหนดชั้นเรียนและกำหนดความเกี่ยวเนื่องระหว่างระดับการศึกษา (เจือจันทร์ จงสถิตอยู่. ๒๕๒๙ : ๔๙) โดยทั่วๆ ไปมีระดับการศึกษาภาคบังคับหรือระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา หรือที่เรียกว่าระดับ ๒ และระดับอุดมศึกษา เป็นการศึกษาในระดับที่ ๓ หลักสูตรการจัดการเรียนการสอน ทฤษฎีที่ใช้ในการเรียนการสอนของไทยยังนำเอาความรู้วิชาการ การจัดการเรียนการสอนตลอดถึงรูปแบบของการจัดการศึกษามาจากประเทศตะวันตกจวบจนถึงปัจจุบัน แม้จะมีการปรับปรุงหลักสูตรก็ครั้งก็ตาม

๔.๓ สภาพการศึกษาไทย

สภาพการจัดการศึกษาไทย มีระบบการบริหารเป็นระบบราชการที่เป็นส่วนหนึ่งของระบบบริหารราชการแผ่นดิน แบ่งออกเป็นการบริหารส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่น โดยมีหน่วยงานต่าง ๆ ที่รับผิดชอบ

๑. บริหารส่วนกลาง หน่วยงานที่รับผิดชอบ ได้แก่

๑.๑ สำนักนายกรัฐมนตรี มีสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบ

๑.๒ ทบวงมหาวิทยาลัย กำกับดูแลการจัดการศึกษาของมหาวิทยาลัยทั้งของรัฐและของเอกชน

๑.๓ กระทรวงศึกษาธิการ รับผิดชอบการจัดการศึกษาระดับก่อนวัยเรียน ประถมศึกษา มัธยมศึกษา อาชีวศึกษา การศึกษานอกโรงเรียน การฝึกหัดครู นอกจากนั้นยังรับผิดชอบงานด้านพลศึกษา ศาสนา ศิลปวัฒนธรรม ซึ่งมีหน่วยงานระดับกรม ๑๔ หน่วยงาน และมีเขตการศึกษา ๑๒ เขต

๑.๔ กระทรวงมหาดไทย มีองค์กรท้องถิ่นรับผิดชอบในการจัดการศึกษา ได้แก่ เทศบาลเมือง พัทยา และกรุงเทพมหานคร

๑.๕. กระทรวงอื่น ๆ จัดการศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบ โดยจัดการศึกษาใน ๒ รูปแบบ ดังนี้

๑.๕.๑. จัดการศึกษาเฉพาะกิจเพื่อเตรียมบุคคลเข้ารับราชการในหน่วยงานของตน เช่น กระทรวงกลาโหม มีโรงเรียนนายทหารทุกเหล่าทัพ วิทยาลัยพยาบาล วิทยาลัยแพทยศาสตร์ โรงเรียนดุริยางค์ โรงเรียนช่างฝีมือ โรงเรียนนายสิบ เป็นต้น กระทรวงสาธารณสุข มีวิทยาลัยพยาบาล โรงเรียนอนามัย กระทรวงคมนาคม มีโรงเรียนวิศวกรรมรถไฟ โรงเรียนไพรชณีย์โทรเลข เป็นต้น กระทรวงการคลัง มีโรงเรียนศุลกากรักษ์ และกระทรวงเกษตร มีโรงเรียนชลประทาน โรงเรียนป่าไม้ เป็นต้น

๑.๕.๒ การจัดการศึกษาเพื่อสนองภารกิจของหน่วยงานของตน เช่น กรมพัฒนาชุมชน กรมอนามัย กรมการแพทย์ กรมแรงงาน กองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดน กรมการปกครอง นอกจากนี้ยังมีหน่วยงานอิสระอื่น ๆ เช่น สภาการชาดไทย เป็นต้น

๒. การบริหารส่วนภูมิภาค มีเขตจังหวัดเป็นเขตจัดการศึกษา หน่วยงานการศึกษาในเขตจังหวัด แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๒.๑ หน่วยงานส่วนจังหวัด ได้แก่ สำนักงานศึกษาธิการจังหวัด สำนักงานศึกษาธิการอำเภอ และหน่วยงานที่เจ้าสังกัดในส่วนกลางมอบอำนาจให้ผู้ว่าราชการจังหวัดดูแลรับผิดชอบ

๒.๒ หน่วยงานส่วนกลาง เป็นหน่วยงานส่วนงานที่ตั้งอยู่ในเขตจังหวัดแต่ขึ้นตรงกับส่วนกลาง เช่น สำนักงานศึกษาธิการเขต มหาวิทยาลัย วิทยาลัยนาฏศิลป์ วิทยาลัยพลศึกษา วิทยาเขตต่าง ๆ ของสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล

๓. การบริหารส่วนท้องถิ่น หน่วยงานที่รับผิดชอบ ได้แก่

๓.๑ สำนักงานการศึกษาท้องถิ่น กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทยรับผิดชอบการศึกษา ๒ หน่วย ดังนี้

๓.๑.๑ เทศบาล จัดการศึกษาระดับประถมศึกษาในเขตเทศบาล

๓.๑.๒ เมืองพัทยา จัดการศึกษาในระดับประถมศึกษาในเขตเมืองพัทยา

๓.๒ สำนักงานการศึกษากรุงเทพมหานคร รับผิดชอบในการจัดการศึกษาในเขต กรุงเทพมหานคร (วิโรจน์ สารรัตนะ. ๒๕๓๙:๗๒-๗๓)

๔.๔ การศึกษาในระดับอุดมศึกษา

เมื่อพิจารณาการศึกษาระดับอุดมศึกษา ซึ่งเป็นการศึกษาระดับที่สาม ต่อจากระดับที่สอง คือ มัธยมศึกษา การจัดอุดมศึกษาของไทย มีระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง อนุปริญญาถึงระดับปริญญาตรี โท และเอก การศึกษาระดับนี้ปัจจุบันเป็นทั้งของรัฐและเอกชน

ปรัชญาการอุดมศึกษานั้นในอดีตจะมุ่งเฉพาะด้านปัญญาและการปลูกฝังคุณธรรมเป็นแหล่งชุมนุมของผู้ยากไร้ต้องการหาความจริงที่เป็นสากลและนิรันดร์ (วิจิตร ศรีสะอ้าน. ๒๕๑๘ :๗) โดยไม่ยุ่ง

เกี่ยวกับสังคม การเมือง หรือผลิตกำลังคนเพื่อการประกอบอาชีพแต่อย่างใด ต่อมาสมัยกลางยุโรป ปรัชญาของการอุดมศึกษาได้เปลี่ยนแปลงไป คือมุ่งผลิตกำลังคนสนองความต้องการของสังคม การเมือง เศรษฐกิจ อีกทั้งวัฒนธรรมแบบใดแบบหนึ่ง ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า เริ่มตั้งแต่ยุคกลางของยุโรป การอุดมศึกษาจะมุ่งผลิตกำลังคนเพื่อรับราชการ ดังเช่น มหาวิทยาลัยอ็อกซฟอร์ดของอังกฤษ (สุลักษณ์ ศิวรักษ์. ๒๕๓๐ : ๓๓) ดังนั้นสถาบันอุดมศึกษาหรือมหาวิทยาลัยของไทยที่ได้แบบอย่างมาจากตะวันตก เช่น จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และมหาวิทยาลัยศิลปากร ต่างก็สอนวิชาชีพระดับสูงเพื่อที่ให้ผู้จบออกไปรับราชการไม่ว่าจะเป็นยุคแรกที่มีความจำเป็นทางด้านการเมืองดังที่กล่าวมาแล้ว หรือยุคหลังโดยเฉพาะเมื่อประเทศไทยเริ่มมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ รัฐต้องการกำลังคนอย่างมากเพื่อช่วยพัฒนาประเทศ สถาบันอุดมศึกษาได้จัดตั้งเพิ่มขึ้น ทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาคอย่างมากมาย เพื่อผลิตกำลังคนให้กับส่วนราชการ เอกชน ตามสาขาหลัง คือ แพทย์ เกษตร วิศวกร ทั้งนี้เพราะถือว่าสถาบันอุดมศึกษาเป็นแหล่งผลิตกำลังคนระดับสูงตามความต้องการของรัฐเพื่อพัฒนาประเทศ (วิจิตร ศรีสะอ้าน. ๒๕๑๘:๓๑) ดังนั้นสถาบันอุดมศึกษาในประเทศไทยจึงมีหน้าที่ที่จะถ่ายทอดความรู้วิชาการที่ได้รับจากประเทศที่เจริญแล้วมาแจกจ่ายให้นิสิตนักศึกษาโดยมิได้มีการสอบทาน หรือประยุกต์ให้เป็นความรู้ที่เหมาะสมกับประเทศไทย เพียงทำหน้าที่คนกลางรับสิ่งที่โลกตะวันตกค้นพบและนำมาจ่ายเพื่อผู้เรียนจะได้นำความรู้วิชาการตลอดถึงเทคโนโลยีเหล่านี้พัฒนาประเทศให้เหมือนกับประเทศทางตะวันตกที่เจริญแล้วเท่านั้นเอง (วิทย์ วิศเวทย์. ๒๕๓๐:๑๑) เมื่อเป็นเช่นนี้ สถาบันอุดมศึกษาของไทยย่อมมิได้ทำหน้าที่ให้ครบถ้วนตามปรัชญา โดยเฉพาะด้านการวิจัยค้นคว้าเพื่อความก้าวหน้า และความเป็นเลิศทางวิชาการที่จะเอื้ออำนวยประโยชน์ต่อความเจริญของมนุษยชาติ (วิจิตร ศรีสะอ้าน. ๒๕๑๘:๑๑) เพราะมุ่งเพียงการถ่ายทอดความรู้จากประเทศที่เจริญแล้วให้นิสิตนักศึกษา เมื่อนักศึกษาจบออกไปสู่สังคมก็จะตกเป็นทาสทางวิชาการและเทคโนโลยีตะวันตก อีกทั้งไม่สามารถนำความรู้เหล่านั้นไปใช้กับชีวิตประจำวัน หรืออาชีพที่มีอยู่ในชนบท ซึ่งเป็นอาชีพดั้งเดิมของไทยโดยเฉพาะการเกษตรนอกจากนี้ยังมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อชนบทอีกด้วย มองเห็นชนบทนั้นล้าหลัง ขาดความเจริญ ไม่มีความสะดวกสบายเท่าในตัวเมืองเห็นว่าอาชีพด้านการเกษตรเป็นอาชีพที่ต่ำต้อย ไม่สามารถที่จะนำตนเจริญก้าวหน้าหรือช่วยยกระดับตัวเองได้ในอนาคต ตลอดถึงมองเห็นข้อแตกต่างความได้เปรียบเสียเปรียบของอาชีพและสังคมทำให้ผู้ที่จบอุดมศึกษาไม่ยอมประกอบอาชีพหรืออยู่ในสังคมที่มีความเสียเปรียบมาก ดังนั้นจึงมุ่งแต่จะรับราชการ เพราะเป็นหนทางเดียวที่สามารถยกระดับฐานะทางสังคมและความเป็นอยู่ของตนให้สูงขึ้น จึงไม่ยอมกลับไปสู่อาชีพเดิมของบิดามารดาไม่คิดที่จะแก้ไขปรับปรุงอาชีพเดิมให้ดีขึ้น เมื่อเป็นเช่นนี้เกษตรกรและสังคมในชนบทแต่เดิมเคยเสียเปรียบหรือมีความเป็นอยู่เช่นไรก็ยังเป็นอยู่เช่นนั้น จะเปลี่ยนแปลงบ้างก็ในด้านวัตถุ คือ มีสภาพที่เรียกว่า เจริญแต่ไม่พัฒนา สภาพเช่นนี้จะพบเห็นได้อย่างมากมายตามชนบทของไทย (สุพล วุฒิสเสน. ๒๕๓๒ : ๒๒)

๔.๔.๑ ความเป็นมาและความจำเป็นที่จะต้องมีการพัฒนาประเทศ

เมื่อสงครามโลกครั้งที่สองสงบลงประเทศต่าง ๆ ในโลกต่างก็ประสบความเสียหายจากภัยของสงคราม ยกเว้นประเทศสหรัฐอเมริกาที่ได้รับความเสียหายจากภัยสงครามน้อยที่สุด สหรัฐอเมริกาพยายามที่จะให้ความช่วยเหลือประเทศต่าง ๆ เพื่อฟื้นฟูเศรษฐกิจและพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะประเทศในยุโรป นอกจากนี้อุดมการณ์ทางการเมืองและเศรษฐกิจของประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกก็มองเห็นความแตกต่างได้อย่างชัดเจนว่ามีสองค่ายใหญ่ ๆ คือค่ายที่ยึดมั่นในอุดมการณ์เศรษฐกิจการปกครองแบบทุนนิยม ค่ายนี้มีประเทศสหรัฐอเมริกา อังกฤษ และฝรั่งเศสเป็นผู้นำ และค่ายที่ยึดมั่นในอุดมการณ์การปกครองเศรษฐกิจแบบสังคมนิยม มีโซเวียต

รัสเซีย และจีนในแผ่นดินใหญ่เป็นผู้นำ (ณัฐพล ชันธไชย. ๒๕๒๗ : ๑) ซึ่งทั้งสองค่ายนี้ ต่างก็พยายามนำความเชื่อและอุดมการณ์ทั้งทางด้านการเมืองและเศรษฐกิจมาเป็นหลักในการพัฒนาประเทศในระยะหลังสงคราม

ประเทศต่าง ๆ ในยุโรปเมื่อได้รับความช่วยเหลือจากสหรัฐอเมริกา ได้ใช้อุดมการณ์ทางการเมืองและเศรษฐกิจแบบทุนนิยมมาพัฒนาประเทศ โดยเน้นการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจจนประสบผลสำเร็จ สามารถฟื้นฟูประเทศได้อย่างรวดเร็วทั้งนี้เพราะประเทศเหล่านี้มีฐานความเจริญมาก่อนทั้งทางด้านอุตสาหกรรม อีกทั้งประชาชนได้รับการศึกษามาแล้วเป็นอย่างดีและมีคุณภาพจากการที่ประเทศในทวีปยุโรปสามารถพัฒนาประเทศได้อย่างรวดเร็วโดยเน้นการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจทำให้เกิดความเชื่อว่า “ถ้าจะพัฒนาประเทศแล้วต้องพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจเป็นสำคัญ” (ก่อ สวัสดิพานิช. ๒๕๒๙ : ๓) ดังนั้น ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๙๓ เป็นต้นมา เมื่อมีการกล่าวถึงการพัฒนาประเทศ ก็เป็นที่เข้าใจว่า หมายถึงการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ ซึ่งการพัฒนาเศรษฐกิจจะต้องเร่งรัดให้มีการเพิ่มผลผลิตรวมของประเทศ เพื่อเป็นผลให้รายได้เฉลี่ยของบุคคลในประเทศสูงขึ้นทั้งนี้เพราะเชื่อว่าถ้าประชาชนในประเทศมีรายได้สูงขึ้นแล้วภาวะความยากจนของประเทศก็จะหมดไป

เมื่อครั้งองค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ได้สำรวจประชากรโลกหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ สิ้นสุดลง พบว่า ประชากรที่ไม่รู้หนังสือมีอยู่ประมาณ ๒,๐๐๐ ล้านคน ซึ่งประชากรเหล่านี้ส่วนใหญ่อยู่ในแอฟริกาและเอเชีย การที่ประชากรไม่รู้หนังสือทำให้เกิดปัญหาทั้งทางด้านสังคมและเศรษฐกิจ เพราะผู้ไม่รู้หนังสือเหล่านี้ไม่สามารถที่จะพัฒนาอาชีพและเพิ่มผลผลิตได้มากเนื่องจากความไม่รู้ ซึ่งจะส่งผลไปถึงความยากจน ขาดอาหารอีกทั้งมีโรคภัยไข้เจ็บอีกด้วย ถ้าประเทศใดมีประชากรดังกล่าวเช่นนี้มากนับว่าประเทศนั้นยังด้อยพัฒนาอยู่ เพราะไม่สามารถพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจได้เต็มที่ (บุญทัน ฉลวยศรี. ๒๕๒๖ : ๕๒) ดังนั้นประเทศที่เป็นผู้นำทั้งสองค่ายต่างก็พยายามให้ความช่วยเหลือประเทศที่มีความล้าหลังและด้อยพัฒนาในกลุ่มของตน ตามความเชื่อ อุดมการณ์ทางการเมือง เศรษฐกิจ ประเทศที่ด้อยพัฒนาเหล่านี้ส่วนใหญ่อยู่ในแถบแอฟริกาและเอเชียหรือประเทศที่เคยเป็นอาณานิคมของจักรวรรดินิยมตะวันตกมาก่อน ก็ถูกจัดอยู่ในกลุ่มประเทศด้อยพัฒนานี้ด้วย (ณัฐพล ชันธไชย. ๒๕๒๗ : ๑)

ประเทศไทยมีประชากรประมาณร้อยละ ๘๑.๘ ที่อาศัยอยู่ในชนบท (สำนักงานสถิติแห่งชาติ. ๒๕๒๖ : ๓) และประมาณร้อยละ ๙๐ มีอาชีพทางการเกษตร (สุเทพ เชาวลิขิต. ๒๕๒๖ : ๖) ประชากรเหล่านี้มีความเป็นอยู่ที่ยากจนขาดแคลนอาหาร เจ็บป่วย ด้อยการศึกษา ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ รัฐบาลทุกยุคทุกสมัยต่างก็ทราบดี และทุกรัฐบาลต่างก็พยายามที่จะพัฒนาชนบทเพื่อแก้ปัญหาที่ประชาชนในชนบทประสบอยู่ตลอดเวลา^๑

สรุปท้ายบท

การศึกษา ในความหมายทั่วไปอย่างกว้างที่สุด เป็นวิธีการซึ่งส่งผ่านจุดมุ่งหมายและธรรมเนียมประเพณีให้ดำรงอยู่จากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง โดยทั่วไป การศึกษาเกิดขึ้นผ่านประสบการณ์ใด ๆ ซึ่งมีผลกระทบเชิงพัฒนาต่อวิถีชีวิตคน ๆ หนึ่งคิด รู้สึกรู้สีกหรือกระทำ ในความหมายเทคนิคอย่างแคบ การศึกษาเป็นกระบวนการอย่างเป็นทางการซึ่งส่งผ่านความรู้ ทักษะ จารีตประเพณีและค่านิยมที่ส่งสมมาจากรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง นั่นคือ การสอนในสถานศึกษา

^๑ ประวัติความเป็นมาของการศึกษาไทย. สืบค้นจาก. <http://www.kroobannok.com/๓๓๔๕>. สืบค้นเมื่อ ๒๙ ตุลาคม ๒๕๕๖.

เอกสารอ้างอิงประจำบท

ประวัติความเป็นมาของการศึกษาไทย. [ออนไลน์]. สืบค้นจาก

<http://blog.eduzones.com/lovely401/33203> : สืบค้นเมื่อ ๒๙ ตุลาคม ๒๕๕๖.

บทที่ ๕

ประวัติและระบบการจัดการศึกษาของไทย

วัตถุประสงค์การเรียนรู้ประจำบท

เมื่อได้ศึกษาเนื้อหาในบทนี้แล้ว ผู้ศึกษาสามารถ

๑. อธิบายมาตรฐานการศึกษาของชาติได้
๒. อธิบายลักษณะของการศึกษาไทยได้
๓. อธิบายระบบการศึกษาระดับอุดมศึกษาได้
๔. อธิบายรูปแบบการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาได้
๕. อธิบายมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐได้
๖. อธิบายสถาบันอุดมศึกษาเอกชน

ขอบข่ายเนื้อหา

- มาตรฐานการศึกษาของชาติ
- การศึกษาไทย
- ระบบการศึกษาระดับอุดมศึกษา
- รูปแบบการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษา
- มหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ
- สถาบันอุดมศึกษาเอกชน

๕.๑ ความนำ

การศึกษาในรูปแบบโรงเรียนของสยามประเทศนั้น เพิ่งจะเกิดขึ้น อย่างเป็นทางการ ก็เมื่อในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ เป็นต้นมา เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว การศึกษาของสยามก่อนหน้านั้นจะเป็นอย่างไร ซึ่งหลักฐานที่แน่นอนถูกต้องตามความเป็นจริงในเรื่องนี้ ก็มีอยู่ไม่มากนัก และเท่าที่มีอยู่ ก็เป็นแค่การสันนิษฐานเอากันเองในรุ่นหลัง ๆ นี้เอง โดยอาศัยหลักฐานแวดล้อมจากพงศาวดารหลายฉบับ แต่ถึงกระนั้นก็สามารถหาคำตอบได้ว่า สถานศึกษาของไทยในสมัยกรุงสุโขทัย นั้น พอที่จะแยกออกมาได้เป็น ๔ แห่งกัน คือ วัง สำนักกราชบัณฑิต วัด และบ้าน

วัง การศึกษาในวังนั้น ก็เป็นเรื่องของสถาบันกษัตริย์โดยตรง ผู้ที่จะมีโอกาส ศึกษาในสถานศึกษาในวังในวังได้ ถ้าไม่ใช่พระราชโอรส ก็ต้องเป็นเชื้อพระวงศ์ อันดับรองลงมาตนเอง ผู้ที่เป็นครูสอนก็ได้แก่พราหมณ์ปุโรหิต และพระภิกษุ ที่ใกล้ชิดพระราชวงศ์ หรือได้รับการคัดสรรมาอย่างดี วิชาความรู้ที่ใกล้เล่าเรียน นอกจากวิชาหนังสือแล้ว ถ้าเป็นผู้ชายก็ต้องเป็นวิชาที่เหมาะสมกับชนชั้นกษัตริย์ เช่น การปกครองอย่างพระธรรมนูญศาสตร์ วิชาการต่อสู้สำหรับนักรบ วิชาคาถาอาคม รวมถึงตำราพิชัยสงคราม แต่ถ้าเป็นผู้หญิง ก็ต้องเรียน เรื่องการเรือน การเย็บปักถักร้อย

สำนักกราชบัณฑิต เป็นสถานที่ศึกษาของบรรดาลูกหลานเจ้านายเชื้อพระวงศ์ และบรรดาลูกหลานของขุนนางข้าราชการ ลูกหลานคหบดี วิชาที่สั่งสอน เล่าเรียนกันนั้น ก็มีทั้งด้านหนังสือภาษาไทย ขอมมอญ การเรียนตำราเฉพาะด้าน ในเรื่องต่าง ๆ ตามความรู้ความชำนาญของอาจารย์ในแต่ละสำนัก อาจารย์ในสำนักนี้ส่วนใหญ่จะเป็นพวกพราหมณ์และเหล่านักปราชญ์ราชบัณฑิต

วัด เป็นสถานศึกษาของไทยในอดีต วัดเป็นศูนย์กลางที่รวมจิตใจของประชาชน ส่วนพระสงฆ์ ซึ่งเป็นตัวแทนของวัด ในบทบาทเหล่านี้ก็กลายเป็นผู้นำจิตใจของประชาชน เป็นศูนย์รวมแห่งความเคารพ เชื่อถือ และร่วมมือ โดยนัยนี้ วัดก็กลายเป็นหลักประกันความมั่นคงของประเทศชาติ ในฐานะวัดเป็นที่ยึดเหนี่ยวของประชาชนให้มีความสามัคคี และให้รวมตัวกันเข้าเป็นหน่วยหนึ่งๆได้^๑

บ้าน การศึกษานั้นก็เห็นจะได้แก่การอบรมกุลบุตรกุลธิดาตามบ้านขุนนาง หรือ คหบดีผู้ที่มีหน้าที่สอนกุลบุตรกุลธิดาก็คงได้แก่ ผู้เฒ่าผู้แก่ ผู้อาวุโสในบ้านเป็นหลัก หรือผู้ที่มีความสามารถที่ได้เชื้อเชิญจ้างมาสอนบุตรหลาน แต่การเรียนภายในบ้าน ถ้าเป็นผู้เยาว์วัยก็คงสอนแค่วิชาหนังสือพออ่านออกเขียนได้ ต่อจากนั้น จึงจะได้ส่งบุตรที่เป็นผู้ชายไปเรียนหนังสือที่วัด หรือสำนักกราชบัณฑิตต่อไป ถ้าเป็นลูกหลานที่โตหน่อยก็ต้องเล่าเรียนวิชาอาชีพอันเป็นอาชีพหลักของครอบครัว นั้น ๆ อย่างเช่นครอบครัวช่างทอง ก็เรียนทำทอง ครอบครัวช่างเหล็ก ก็เรียนการตีเหล็กทำดาบ เป็นต้น

แต่ที่กล่าวถึงมาทั้งหมดนี้ ก็ยังหาใช่แหล่งความรู้หลักของคนทั่ว ๆ ไปไม่ เพราะเป็นการเล่าเรียนเฉพาะในวงแคบ ๆ สำหรับชนในชั้นนั้นหรือครอบครัวนั้น ซึ่งสถานศึกษาที่สำคัญที่สุดและเป็นต้นกำเนิดของโรงเรียนอย่างแท้จริง เป็นสถานที่การเล่าเรียนหาความรู้ของชนทุกชนชั้นอย่างแท้จริง สถานที่ที่ที่ว่านี้ ก็คงหนีไม่พ้นสำนักสงฆ์ ซึ่งได้พัฒนากลายมาเป็น วัด ในตอนปลายสมัยสุโขทัย เหตุนี้เองถูกผู้ชายไทยในสมัยสุโขทัย และในสมัยต่อมา จึงต้องอาศัยวัด เป็นสถานที่เล่าเรียนกับพระสงฆ์องค์เจ้าเป็นหลักใหญ่

วิชาที่เล่าเรียนกันในวัดนั้น ส่วนใหญ่ก็จะเป็นการเรียนหนังสือไทย มอญ และขอม รวมทั้งการอบรมสั่งสอนจริยธรรม และเล่าเรียนคัมภีร์ทางศาสนา ทั้งกุลบุตรที่บิดามารดานำมาฝากฝังเป็นศิษย์วัด สามเณร รวมทั้งภิกษุอีกด้วย การสอนก็สอนกันไปตามความสามารถและภูมิปัญญาของพระสงฆ์ในวัดนั้น ๆ อีก

^๑ แสง จันทรงาม .พุทธศาสนากับสังคมไทย. ในสังคมศาสตร์ปริทัศน์ ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๓ ,๒๕๓๐.

ประการหนึ่ง การศึกษาของกุลบุตรนั้นก็คือ การเล่าเรียนเพื่อเตรียมตัวที่จะบวช เป็นสามเณร และภิกษุตามขนบประเพณีเมื่อถึงวันอันควร^๒

๕.๒ มาตรฐานการศึกษาของชาติ

๕.๒.๑ อุดมการณ์และหลักการในการจัดการศึกษาของชาติ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๕๐ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๕๕ และนโยบายด้านการศึกษาของรัฐบาลที่ได้แถลงต่อรัฐสภาต่างมีอุดมการณ์และหลักการการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาสังคมไทยให้เป็นสังคมแห่งความรู้และเพื่อให้คนไทยทั้งปวงได้รับโอกาสเท่าเทียมกันทางการศึกษา พัฒนาค้นได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต อันเป็นเงื่อนไขไปสู่ระบบเศรษฐกิจฐานความรู้ที่พึงประสงค์อุดมการณ์สำคัญของการจัดการศึกษา คือ การจัดให้มีการศึกษาตลอดชีวิตและการสร้างสังคมไทยให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ การศึกษาที่สร้างคุณภาพชีวิตและสังคมบูรณาการอย่างสมดุลระหว่าง ปัญญาธรรม คุณธรรม และวัฒนธรรม เป็นการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อคนไทยทั้งปวงมุ่งสร้างพื้นฐานที่ดีในวัยเด็ก ปูทางฝังความเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมตั้งแต่วัยการศึกษาขั้นพื้นฐาน และพัฒนาความรู้ความสามารถ เพื่อการทำงานที่มีคุณภาพ โดยให้สังคมทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาได้ตรงตามความต้องการของผู้เรียน และสามารถตรวจสอบได้อย่างมั่นใจว่าการศึกษาเป็นกระบวนการของการพัฒนาชีวิตและสังคม เป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน สามารถพึ่งตนเองและพึ่งตนเองและพึ่งกันเองได้ และสามารถแข่งขันได้ในระดับนานาชาติเพื่อให้เป็นไปตามอุดมการณ์และหลักการในการจัดการศึกษา ดังกล่าว จึงได้กำหนด

๕.๒.๒ มาตรฐานและตัวบ่งชี้ไว้ ๓ มาตรฐานและ ๑๑ ตัวบ่งชี้ ได้แก่

มาตรฐานที่ ๑ คุณลักษณะของคนไทยที่พึงประสงค์ ทั้งในฐานะพลเมืองและพลโลก

มาตรฐานที่ ๒ แนวการจัดการศึกษา

มาตรฐานที่ ๓ แนวการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้/สังคมแห่งความรู้

มาตรฐาน ๑ คุณลักษณะของคนไทยที่พึงประสงค์ ทั้งในฐานะพลเมืองและพลโลก

คนไทยเป็นคนเก่ง คนดี และมีความสุข เป้าหมายของการจัดการศึกษาอยู่ที่การพัฒนาคนไทยทุกคนให้เป็น “คนเก่ง คนดี และมีความสุข” โดยมีการพัฒนาที่เหมาะสมกับช่วงวัย พัฒนาคนตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ ตรงตามความต้องการ ทั้งในด้านสุขภาพร่างกายและจิตใจ สติปัญญา ความรู้และทักษะคุณธรรม และจิตสำนึกที่พึงประสงค์ และอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข

ตัวบ่งชี้

๑.๑ กำลังกาย กำลังใจที่สมบูรณ์

๑.๑.๑ คนไทยมีสุขภาพกายและจิตที่ดีมีพัฒนาการด้านร่างกายจิตใจ สติปัญญา เจริญเติบโตอย่างสมบูรณ์ตามเกณฑ์การพัฒนาในแต่ละช่วงวัย

๑.๒ ความรู้และทักษะที่จำเป็นและเพียงพอในการดำรงชีวิตและการพัฒนาสังคม

๑.๒.๑ คนไทยได้เรียนรู้เต็มตามศักยภาพของตนเอง

^๒ตำนานการศึกษาในสยาม.สืบค้นจาก.<http://allknowledges.tripod.com/historyofthaieducation.htm>. สืบค้นเมื่อ ๓๐ ตุลาคม ๒๕๕๖.

๑.๒.๒ คนไทยมีงานทำและนำความรู้ไปใช้ในการสร้างงานและสร้างประโยชน์ให้สังคม

๑.๓ ทักษะการเรียนรู้และการปรับตัว

๑.๓.๑ คนไทยสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง รักการเรียนรู้ รู้ทันโลก รวมทั้งมีความสามารถในการใช้แหล่งความรู้ และสื่อต่าง ๆ เพื่อพัฒนาตนเองและสังคม

๑.๓.๒ คนไทยสามารถปรับตัวได้ มีมนุษยสัมพันธ์ดี และสามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้เป็นอย่างดี

๑.๔ ทักษะทางสังคม

๑.๔.๑ คนไทยเข้าใจและเคารพในธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและสังคม มีทักษะและความสามารถที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิตในสังคมอย่างมีความสุข

๑.๔.๒ คนไทยมีความรับผิดชอบ เข้าใจ ยอมรับ และตระหนักในคุณค่าของวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน สามารถแก้ปัญหาในฐานะสมาชิกของสังคมไทยและสังคมโลกโดยสันติวิธี

๑.๕ คุณธรรม จิตสาธารณะ และจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและพลโลก

๑.๕.๑ คนไทยดำเนินชีวิตโดยกายสุจริต วาจสุจริต และมโนสุจริต

๑.๕.๒ คนไทยมีความรับผิดชอบต่อทางศีลธรรมและสังคม มีจิตสำนึกในเกียรติภูมิของความเป็นคนไทย มีความภูมิใจในชนชาติไทย รักแผ่นดินไทย และปฏิบัติตามตาม ระเบียบประชาธิปไตย เป็นสมาชิกที่ดี เป็นอาสาสมัคร เพื่อชุมชนและสังคมในฐานะพลโลก

มาตรฐานที่ ๒ แนวการจัดการศึกษา

จัดการเรียนรู้ที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนเป็นสำคัญและการบริหารโดยใช้สถานศึกษาเป็นฐาน การจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ผู้เรียนเห็นแบบอย่างที่ดีได้ฝึกการคิดได้เรียนรู้จากประสบการณ์ตรงที่หลากหลายตรงตามความต้องการ และมีความสุขในการเรียนรู้ ครูคณาจารย์รู้จัก ผู้เรียนเป็นรายบุคคล เตรียมการสอนและใช้สื่อที่ผสมผสาน ความรู้สากลกับภูมิปัญญาไทย จัดบรรยากาศเอื้อต่อการเรียนรู้ จัดหาและพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ที่หลากหลาย และพัฒนาความคิดของผู้เรียนอย่างเป็นระบบและสร้างสรรค์ความสำเร็จของการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญขึ้นอยู่กับ

๑.ปัจจัยด้านบุคคล ได้แก่ ผู้เรียน ครู คณาจารย์ ผู้บริหาร ผู้ปกครองและสมาชิกชุมชน

๒.ปัจจัยด้านการบริหาร ได้แก่ หลักการบริหารจัดการและหลักธรรมาภิบาล

ตัวบ่งชี้

๒.๑ การจัดหลักสูตรการเรียนรู้ และสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้พัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ

๒.๑.๑ มีการจัดหลักสูตรที่หลากหลายตามความเหมาะสมของกลุ่มผู้เรียนทุกระบบ สอดคล้องตามความต้องการของผู้เรียนและท้องถิ่น สนับสนุนการพัฒนาศักยภาพของผู้เรียน

๒.๑.๒ ผู้เรียนมีโอกาส/สามารถเข้าถึงหลักสูตรต่าง ๆ ที่จัดไว้อย่างทั่วถึง

๒.๑.๓ องค์กรที่ให้บริการทางการศึกษามีสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้มีอาคารสถานที่ มีการส่งเสริมสุขภาพอนามัย และความปลอดภัย

๒.๑.๔ มีการพัฒนานวัตกรรมจัดการเรียนรู้ สื่อเพื่อการเรียนรู้ให้การให้บริการเทคโนโลยีสารสนเทศทุกรูปแบบที่เอื้อต่อการเรียนรู้ด้วยตนเอง และการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม

๒.๒ มีการพัฒนาผู้บริหาร ครู คณาจารย์และบุคลากรทางการศึกษาอย่างเป็นระบบและมีคุณภาพ

๒.๒.๑ ผู้บริหาร ครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษาได้รับการพัฒนาอย่างเป็นระบบต่อเนื่อง เพื่อสร้างความเข้มแข็งทางวิชาการและวิชาชีพ

๒.๒.๒ ผู้บริหาร ครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษามีคุณธรรม มีความพึงพอใจในการทำงาน และผูกพันกับงานมีอัตราการออกจากงานและอัตราความผิดพลาด

๒.๒.๓ มีแนวโน้มในการรวมตัวจัดตั้งองค์กรอิสระเพื่อสร้างเกณฑ์มาตรฐานเฉพาะกลุ่ม และติดตามการดำเนินงานของบุคลากรและสถานศึกษา และติดตามการดำเนินงานของบุคลากรและสถานศึกษา ตลอดจนการส่งสมองค์ความรู้ที่หลากหลาย

๒.๓ มีการบริหารจัดการที่ใช้สถานศึกษาเป็นฐาน

๒.๓.๑ องค์กร ชุมชน มีส่วนร่วมในการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ตามสภาพท้องถิ่น สภาพปัญหาและความต้องการที่แท้จริงผู้เรียน

๒.๓.๒ ผู้รับบริการ/ผู้เกี่ยวข้องทุกกลุ่มมีความพึงพอใจต่อการจัดบริการทางการศึกษาของสถานศึกษา

๒.๓.๓ มีการกำหนดระบบประกันคุณภาพภายในเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการบริหาร การศึกษา เพื่อนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพ และสามารถรองรับการประเมินคุณภาพภายนอกได้

มาตรฐานที่ ๓ แนวการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้/สังคมแห่งความรู้

การสร้างวิธีการเรียนรู้ และแหล่งการเรียนรู้ให้เข้มแข็งการเรียนรู้ ความรู้ นวัตกรรม สื่อ และเทคโนโลยี เป็นปัจจัยสำคัญของการพัฒนาสู่สังคมแห่งความรู้ การส่งเสริมและสร้างกลไกเพื่อให้คนไทยทุกคน มีโอกาสและทางเลือกที่จะเข้าถึงปัจจัยและเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตด้วยรูปแบบและวิธีการที่หลากหลาย โดยการได้รับความร่วมมือจากทุกภาคส่วนของสังคม จะนำมาซึ่งการพัฒนาคุณภาพประสิทธิภาพ และขีดความสามารถของคนไทยในการพัฒนาประเทศรวมทั้งการเพิ่มศักยภาพการแข่งขันของประเทศ

ตัวบ่งชี้

๓.๑ การบริการวิชาการและสร้างความร่วมมือระหว่างสถานศึกษากับชุมชนให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้/สังคมแห่งความรู้

๓.๑.๑ สถานศึกษาร่วมมือกับบุคลากรและองค์กรในชุมชนที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ทุกระดับ ร่วมจัดปัจจัยและกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน และให้บริการทางวิชาการที่เป็นประโยชน์แก่พัฒนาคนในชุมชน เพื่อให้สังคมไทยเป็นสังคมแห่งภูมิปัญญา และคนไทยมีการเรียนรู้ตลอดชีวิต

๓.๑.๒ ชุมชนซึ่งเป็นที่ตั้งขององค์กรที่ให้บริการทางการศึกษามีสถานภาพเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้/สังคมแห่งความรู้ มีความปลอดภัย ลดความขัดแย้ง มีสันติสุข และมีการพัฒนาก้าวหน้าอย่างต่อเนื่อง

๓.๒ การศึกษาวิจัย สร้างเสริม สนับสนุนแหล่งการเรียนรู้ และกลไกการเรียนรู้

๓.๒.๑ ศึกษาวิจัย สำรวจ จัดทำ และจัดตั้งแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกรูปแบบ

๓.๒.๒ ระดมทรัพยากร (บุคลากร งบประมาณ อาคารสถานที่ สิ่งอำนวยความสะดวก ภูมิปัญญาและอื่น ๆ) และความร่วมมือจากภายในและภายนอกสถานศึกษา ในการสร้างกลไกการเรียนรู้ทุกประเภท เพื่อให้คนไทยสามารถเข้าถึงแหล่งการเรียนรู้และสามารถเรียนรู้ตลอดชีวิตได้จริง เข้าถึงแหล่ง การเรียนรู้และสามารถเรียนรู้ตลอดชีวิตได้จริง

๓.๒.๓ ศึกษาวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่และการพัฒนาประเทศ

๓.๓ การสร้างและการจัดการความรู้ในทุกกระดับทุกมิติของสังคม

๓.๓.๑ ครอบครัว ชุมชน องค์กรทุกระดับ และองค์กรที่จัดการศึกษามีการสร้างและใช้ความรู้ มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จนกลายเป็นวัฒนธรรมแห่งการเรียนรู้

๕.๓ การศึกษาไทย

ระบบการศึกษาไทยปัจจุบันตามที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) ๒๕๔๕ มีการจัดระบบการศึกษาขั้นประถมศึกษา ๖ ปี (๖ ระดับชั้น) การศึกษาขั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ๓ ปี (๓ ระดับชั้น) และการศึกษาขั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ๓ ปี (๓ ระดับชั้น) หรือระบบ ๖-๓-๓

นอกจากนั้นระบบการศึกษาไทยยังจัดเป็นระบบการศึกษาในระบบโรงเรียน การศึกษานอกระบบโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย ในการจัดระบบการศึกษาตามแนวพระราชบัญญัติฉบับนี้ จะไม่พิจารณาแบ่งแยกการศึกษาในระบบโรงเรียนนอกจากการศึกษานอกระบบโรงเรียน แต่จะถือว่าการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยเป็นเพียงวิธีการเรียนการสอน หรือรูปแบบของการเรียนการสอนที่ภาษาอังกฤษใช้คำว่า "Modes of learning" ฉะนั้น แนวทางใหม่คือสถานศึกษาสามารถจัดได้ทั้ง ๓ รูปแบบ และให้มีระบบเทียบโอนการเรียนรู้ทั้ง ๓ รูปแบบ โดยพระราชบัญญัติการศึกษาฯ มาตรา ๑๕ กล่าวว่า การจัดการศึกษามีสามรูปแบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย คือ

๑. การศึกษาในระบบ เป็นการศึกษาที่กำหนดจุดมุ่งหมาย วิธีการศึกษา หลักสูตร ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและการประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขของการสำเร็จการศึกษาที่แน่นอน

๒. การศึกษานอกระบบ เป็นการศึกษาที่มีความยืดหยุ่นในการกำหนดจุดมุ่งหมาย รูปแบบวิธีการจัดการศึกษา ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและการประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของการสำเร็จการศึกษา โดยเนื้อหาและหลักสูตรจะต้องมีความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของบุคคลแต่ละกลุ่ม

๓. การศึกษาตามอัธยาศัย เป็นการศึกษาที่ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเองตามความสนใจศักยภาพ ความพร้อมและโอกาส โดยศึกษาจากบุคคล ประสบการณ์ สังคม สภาพแวดล้อม หรือแหล่งความรู้อื่นๆ

สถานศึกษาอาจจัดการศึกษาในรูปใดรูปแบบหนึ่งหรือทั้งสามรูปแบบก็ได้ให้มีการเทียบโอนผลการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสะสมไว้ในระหว่างรูปแบบเดียวกันหรือต่างรูปแบบได้ไม่ว่าจะเป็นผลการเรียนจากสถานศึกษาเดียวกันหรือไม่ก็ตาม รวมทั้งจากการเรียนรู้นอกระบบตามอัธยาศัย การฝึกอาชีพ หรือจากประสบการณ์การทำงานการสอน และจะส่งเสริมให้สถานศึกษาจัดได้ทั้ง ๓ รูปแบบ

การศึกษาในระบบมีสองระดับคือ การศึกษาขั้นพื้นฐานและการศึกษาระดับอุดมศึกษา

๑. การศึกษาขั้นพื้นฐานประกอบด้วย การศึกษาซึ่งจัดไม่น้อยกว่าสิบสองปีก่อนระดับอุดมศึกษา การแบ่งระดับและประเภทของการศึกษาขั้นพื้นฐาน ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง การแบ่งระดับหรือการเทียบระดับการศึกษานอกระบบหรือการศึกษาตามอัธยาศัยให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง การศึกษาในระบบที่เป็นการศึกษาขั้นพื้นฐานแบ่งเป็นสามระดับ

๑.๑ การศึกษาก่อนระดับประถมศึกษา เป็นการจัดการศึกษาให้แก่เด็กที่มีอายุ ๓ - ๖ ปี

๑.๒ การศึกษาระดับประถมศึกษา โดยปกติใช้เวลาเรียน ๖ ปี

๑.๓ การศึกษาระดับมัธยมศึกษา แบ่งเป็นสองระดับ ดังนี้

- การศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โดยปกติใช้เวลาเรียน ๓ ปี
- การศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย โดยปกติใช้เวลาเรียน ๓ ปี แบ่งเป็นสองประเภท

ดังนี้

๑. ประเภทสามัญศึกษา เป็นการจัดการศึกษาเพื่อเป็นพื้นฐานในการศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษา

๒. ประเภทอาชีวศึกษา เป็นการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพ หรือ ศึกษาต่อในระดับอาชีพขั้นสูงต่อไป

๒. การศึกษาระดับอุดมศึกษาแบ่งเป็นสองระดับ คือ ระดับต่ำกว่าปริญญาและระดับปริญญา การใช้คำว่า "อุดมศึกษา" แทนคำว่า "การศึกษาระดับมหาวิทยาลัย" ก็เพื่อให้ครอบคลุมการศึกษาในระดับประกาศนียบัตรหรืออนุปริญญา ที่เรียนภายหลังที่จบการศึกษาขั้นพื้นฐานแล้ว

ทั้งนี้การศึกษาภาคบังคับจำนวนเก้าปีโดยให้เด็กซึ่งมีอายุย่างเข้าปีที่เจ็ดเข้าเรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานจนอายุย่างเข้าปีที่สิบหก เว้นแต่สอบได้ชั้นปีที่เก้าของการศึกษาภาคบังคับหลักเกณฑ์และวิธีการนับอายุให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

การศึกษาภาคบังคับนั้นต่างจากการศึกษาขั้นพื้นฐานซึ่งการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่บังคับให้ประชาชนต้องเข้าเรียนแต่เป็นสิทธิของคนไทย ส่วนการศึกษาภาคบังคับเป็นการบังคับให้เข้าเรียนถือเป็นหน้าที่ของพลเมืองตามมาตรา ๖๙ ของรัฐธรรมนูญ^๓

๕.๔ ระบบการศึกษาระดับอุดมศึกษา

๕.๔.๑ การศึกษาระดับอุดมศึกษา แบ่งเป็น ๓ ประเภท

๑.ระดับมหาวิทยาลัย (University Education) ภาษาดัตช์ เรียกว่า "universiteiten" เน้นการศึกษาวิจัยค้นคว้าโดยอิสระ มหาวิทยาลัยใน เนเธอร์แลนด์ในขณะนี้ มีจำนวน ๑๓ แห่งเป็นมหาวิทยาลัยของรัฐ จำนวน ๑๐ แห่ง และมหาวิทยาลัยเอกชน ๓ แห่ง ขนาดของมหาวิทยาลัยมีแตกต่างกันตั้งแต่ นักศึกษาจำนวน ๖,๐๐๐ คนจนถึง ๓๐,๐๐๐ คน

หลักสูตรการสอนระดับมหาวิทยาลัย มี ๓ ระดับคือ

๑. Bachelor's degree รับผิดชอบต่อสำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษา หลักสูตร ๖ ปีซึ่งได้คุณวุฒิ VWO หรือเรียกว่า University Preparatory Education ใช้เวลาศึกษาอีก ๓ ปีในสาขาทั่วไป สาขาที่ศึกษามากกว่า ๓ ปี ได้แก่ แพทยศาสตร์ (๖ ปี) ทันตแพทยศาสตร์ (๕ ปี) เกษตรศาสตร์ (๖ ปี) และสัตวแพทย์ (๖ ปี) การเรียกชื่อปริญญา : BA, BSc. , Bachelor of (สาขาวิชา)

๒. Master's degree ใช้เวลาศึกษา ๑ - ๒ ปีต่อจากระดับปริญญาตรี ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสาขาวิชาและมหาวิทยาลัยเป็นผู้กำหนด ปริญญาในระดับนี้ได้แก่ MA, MSc., MBA, Master of (สาขาวิชา)

๓. Phd Program เป็นการศึกษาวิจัยเพื่อรับปริญญาเอกและเขียนวิทยานิพนธ์ (dissertation) ใช้ระยะเวลาศึกษา ๔ ปีต่อจากระดับปริญญาโทขั้นตอนการเข้าศึกษาวิจัยเพื่อรับปริญญาเอกนี้เรียกว่า "promotie" และเมื่อสำเร็จการศึกษาจะได้รับปริญญาเอก "doctoraat" หรือ PhD

^๓ระบบการศึกษา-ไทย.สืบค้นจาก.

http://www.bic.moe.go.th/th/index.php?option=com_content&view=article&id=๖๖๑&catid=๖๑. สืบค้นเมื่อ ๒๙ ตุลาคม ๒๕๕๖.

๕.๔.๒ ระดับสถาบันวิชาชีพชั้นสูง (Higher professional education ภาษาดัตช์เรียกว่า "hogescholen") จัดสอนโดย University of professional education ซึ่งมีจำนวน ๖๐ แห่ง สถาบันที่ใหญ่ที่สุด มีนักศึกษาประมาณ ๒๐,๐๐๐ - ๒๕,๐๐๐ คน การศึกษาระดับนี้มุ่งเน้นให้นักศึกษามีความรู้ทางทฤษฎีควบคู่กับการพัฒนาทักษะในการปฏิบัติงานในวิชาชีพเฉพาะด้านโดยกำหนดให้มีการฝึกงานนอกสถานศึกษาด้วย หลักสูตรการสอนระดับ Universities of professional มี ๒ ระดับ คือ

๑. Bachelor & quaat ; degree ใช้เวลาศึกษา ๔ ปีรับจากผู้สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาหลักสูตร ๕ ปี (HAVO หรือ Upper General Secondary Education)

๒. Master & quaat's degree หลักสูตร ๑ - ๑ ปี รับจากผู้สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี Institute for International Education เป็นสถาบันการศึกษาพิเศษที่ใช้หลักสูตรภาษาอังกฤษในการเรียนการสอน มีจำนวน ๑๕ แห่ง และมี หลักสูตรต่าง ๆ ประมาณ ๘๕๐ สาขาวิชา โดยสถาบันประเภทนี้รับผู้สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี หรือปริญญาโท และมีประสบการณ์ในการทำงาน หลักสูตรการสอนมี ๓ ระดับคือ Diploma หรือ Certificate (๒ สัปดาห์ - ๑ ปี) Master & quaat's degree (๑-๒ ปี) และ PhD (๔ ปี) ในปัจจุบันสถาบันการศึกษาประเภท Universities และ Universities of Professional หลายแห่งเปิดสอนหลักสูตรโดยใช้ภาษาอังกฤษในการเรียนการสอนด้วย^๔

๕.๕ รูปแบบการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษา

๕.๕.๑ สถาบันอุดมศึกษาของรัฐ

ในปัจจุบันนี้สถาบันอุดมศึกษาของรัฐมีจำนวนทั้งสิ้น ๗๘ แห่ง^๕ กระจายอยู่ตามจังหวัดต่างๆ ทั่วประเทศ เพื่อให้ประชาชนได้รับการศึกษาในระดับอุดมศึกษาอย่างทั่วถึงและเท่าเทียมกัน สถาบันอุดมศึกษาของรัฐในปัจจุบันประกอบด้วยมหาวิทยาลัยต่างๆ และรวมถึงมหาวิทยาลัยราชภัฏและมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล ซึ่งเดิมไม่มีฐานะเป็นมหาวิทยาลัย แต่ได้มีพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยราชภัฏ พ.ศ. ๒๕๔๗ และพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล พ.ศ. ๒๕๔๘ กำหนดฐานะให้เป็นมหาวิทยาลัย ซึ่งการจัดตั้งและโครงสร้างการบริหารงานเป็นไปในรูปแบบเดียวกับสถาบันอุดมศึกษาของรัฐอื่นๆ สถาบันอุดมศึกษาของรัฐมี ๒ รูปแบบคือ มหาวิทยาลัยที่เป็นส่วนราชการ และมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ ดังจะกล่าวต่อไปนี้

๑. มหาวิทยาลัยที่เป็นส่วนราชการ

การจัดตั้งมหาวิทยาลัยที่เป็นหน่วยงานของรัฐจะต้องตราเป็นพระราชบัญญัติจัดตั้งมหาวิทยาลัย การดำเนินการหรือการบริหารงานต่างๆ ของมหาวิทยาลัยจึงเป็นไปตามพระราชบัญญัติจัดตั้งมหาวิทยาลัยนั้นๆ ดังนั้น ในรายงานการศึกษานี้จึงได้รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับมหาวิทยาลัยที่เป็นส่วนราชการตามที่ได้กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติจัดตั้งมหาวิทยาลัยต่างๆ ของรัฐ

๑.๑ การจัดตั้งและการเปิดดำเนินการของมหาวิทยาลัยที่เป็นส่วนราชการ

มหาวิทยาลัยที่เป็นส่วนราชการมีฐานะเป็นนิติบุคคล จัดตั้งโดยการตราพระราชบัญญัติจัดตั้งมหาวิทยาลัย เมื่อมีการจัดตั้งมหาวิทยาลัยขึ้นมาแล้ว การจัดตั้ง การรวม และการยุบเลิกหน่วยงานต่างๆ ในมหาวิทยาลัย เช่น สำนักงานวิทยาเขต บัณฑิตวิทยาลัย คณะ วิทยาลัย สถาบัน สำนัก ศูนย์หรือหน่วยงานที่

^๔ ระบบการศึกษาระดับอุดมศึกษา. สืบค้นจาก.

www.ocsc.go.th/ocsc/th/index.php?option=com_content. สืบค้นเมื่อ ๒๙ ตุลาคม ๒๕๕๖.

^๕ คู่มือผนวก ๒

เรียกชื่ออย่างอื่นที่มีฐานะเทียบเท่าคณะ เป็นต้น ให้ทำโดยตราเป็นพระราชกฤษฎีกา^๖ หรือทำเป็นกฎกระทรวง^๗ ส่วนการแบ่งส่วนราชการภายในมหาวิทยาลัยอาจทำเป็นประกาศทบวงมหาวิทยาลัย^๘ หรือประกาศกระทรวงและประกาศในราชกิจจานุเบกษา^๙ ตามที่กฎหมายจัดตั้งมหาวิทยาลัยจะกำหนดนอกจากนี้มหาวิทยาลัยจะรับสถาบันการศึกษาชั้นสูง สถาบันวิจัย หรือสถาบันส่งเสริมวิชาการชั้นสูงอื่นเข้าสมทบในมหาวิทยาลัยก็ได้ โดยตราเป็นพระราชกฤษฎีกา^{๑๐} หรือตามข้อบังคับของมหาวิทยาลัยแล้วประกาศในราชกิจจานุเบกษา^{๑๑} และมหาวิทยาลัยที่รับสถาบันการศึกษาชั้นสูง สถาบันวิจัย หรือสถาบันส่งเสริมวิชาการชั้นสูงอื่นเข้าสมทบในมหาวิทยาลัยนั้นมีอำนาจให้ปริญญา อนุปริญญา หรือประกาศนียบัตรชั้นใดชั้นหนึ่งแก่ผู้สำเร็จการศึกษาจากสถาบันสมทบนั้นได้ ส่วนการควบคุมสถาบันการศึกษาชั้นสูง สถาบันวิจัย หรือสถาบันส่งเสริมวิชาการชั้นสูงที่เข้าสมทบในมหาวิทยาลัยให้เป็นไปตามข้อบังคับของมหาวิทยาลัย^{๑๒}

๑.๒. โครงสร้างและการบริหารงานของมหาวิทยาลัยที่เป็นส่วนราชการ

โครงสร้างและการแบ่งส่วนมหาวิทยาลัยที่เป็นส่วนราชการจะแตกต่างกันไปตามพระราชบัญญัติจัดตั้งมหาวิทยาลัยแต่ละแห่ง โดยทั่วไปแล้วมหาวิทยาลัยที่เป็นส่วนราชการมีโครงสร้างและการบริหารงาน ดังต่อไปนี้

๑. สภามหาวิทยาลัย โดยทั่วไปแล้วสภามหาวิทยาลัยจะประกอบด้วย นายกสภามหาวิทยาลัย ซึ่งได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งสภามหาวิทยาลัย มีอำนาจและหน้าที่ในการควบคุมดูแลกิจการทั่วไปของมหาวิทยาลัย และมีอำนาจหน้าที่โดยเฉพาะตามที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติจัดตั้งมหาวิทยาลัยแต่ละแห่ง และสภามหาวิทยาลัยอาจมีอำนาจแต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นมาเพื่อให้คำปรึกษาและข้อแนะนำแก่มหาวิทยาลัยและสนับสนุนการดำเนินกิจการของมหาวิทยาลัย เช่น ส่งเสริมกิจการมหาวิทยาลัย^{๑๓} เป็นต้น นอกจากนี้ พระราชบัญญัติจัดตั้งมหาวิทยาลัยอาจจะมีกำหนดให้มีสภาคณาจารย์^{๑๔} เพื่อทำหน้าที่ให้คำปรึกษาและข้อแนะนำในกิจการของมหาวิทยาลัยต่ออธิการบดีและสภามหาวิทยาลัย และปฏิบัติหน้าที่อื่นตามที่อธิการบดีหรือสภามหาวิทยาลัยมอบหมายก็ได้

๒. สำนักงานอธิการบดี มีอธิการบดีซึ่งได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ^{๑๕} แต่งตั้งโดยคำแนะนำของสภามหาวิทยาลัย เป็นผู้บังคับบัญชาและรับผิดชอบการบริหารงานของมหาวิทยาลัย และอาจมีรองอธิการบดีหรือผู้ช่วยอธิการบดี เพื่อทำหน้าที่และรับผิดชอบตามที่อธิการบดีมอบหมายก็ได้ เพื่อประโยชน์ในการบังคับบัญชา ให้ถือว่าอธิการบดีเป็นอธิบดี รองอธิการบดีเป็นรองอธิบดี และผู้ช่วยอธิการบดีเป็นผู้ช่วยอธิบดี ตามกฎหมายว่าด้วยระเบียบบริหารราชการแผ่นดินและกฎหมายอื่น ในการบริหารงานของอธิการบดีกฎหมายอาจกำหนดให้มีสภาข้าราชการ^{๑๖} หรือสภาคณาจารย์^{๑๗} เพื่อทำหน้าที่ให้คำปรึกษาและข้อแนะนำใน

^๖ มาตรา ๑๐ แห่งพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ พ.ศ. ๒๕๔๑

^๗ มาตรา ๑๑ แห่งพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยราชภัฏ พ.ศ. ๒๕๔๗

^๘ มาตรา ๑๐ แห่งพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. ๒๕๓๑

^๙ มาตรา ๑๑ แห่งพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยราชภัฏ พ.ศ. ๒๕๔๗

^{๑๐} มาตรา ๑๐ แห่งพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. ๒๕๓๑

^{๑๑} มาตรา ๑๑ แห่งพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยนครพนม พ.ศ. ๒๕๔๘

^{๑๒} มาตรา ๑๐ แห่งพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. ๒๕๓๑

^{๑๓} มาตรา ๑๘ แห่งพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ พ.ศ. ๒๕๔๑

^{๑๔} มาตรา ๑๘ แห่งพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยขอนแก่น พ.ศ. ๒๕๔๑

^{๑๕} มาตรา ๒๐ แห่งพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ พ.ศ. ๒๕๔๑

^{๑๖} เรื่องเดียวกัน, มาตรา ๑๔

กิจการของมหาวิทยาลัยต่ออธิการบดีหรือสภามหาวิทยาลัย และหน้าที่อื่นตามที่อธิการบดีหรือสภามหาวิทยาลัยมอบหมาย

๓. สำนักงานวิทยาเขต มีรองอธิการบดีคนหนึ่งเป็นผู้บังคับบัญชาและรับผิดชอบงานของวิทยาเขตนั้นแทนอธิการบดีตามที่ได้รับมอบหมาย และจะให้มีผู้ช่วยอธิการบดีคนหนึ่งหรือหลายคน เพื่อทำหน้าที่และรับผิดชอบตามที่อธิการบดีมอบหมายก็ได้ ในแต่ละวิทยาเขตให้มีกรรมการประจำวิทยาเขตมีอำนาจหน้าที่ให้คำปรึกษาและข้อแนะนำเกี่ยวกับการดำเนินกิจการต่างๆ ของวิทยาเขตต่ออธิการบดี ตลอดจนอำนาจอื่นๆ ตามที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติจัดตั้งมหาวิทยาลัยแต่ละแห่ง

๔. บัณฑิตวิทยาลัย มีคณบดีคนหนึ่งซึ่งสภามหาวิทยาลัยแต่งตั้ง เป็นผู้บังคับบัญชา และรับผิดชอบงานของบัณฑิตวิทยาลัย โดยบัณฑิตวิทยาลัยแต่ละแห่งจะมีคณะกรรมการประจำบัณฑิตวิทยาลัย โดยมีอำนาจหน้าที่ตามข้อบังคับของมหาวิทยาลัย

๕. คณะ มีคณบดีคนหนึ่งซึ่งสภามหาวิทยาลัยแต่งตั้งเป็นผู้บังคับบัญชา และรับผิดชอบงานของคณะ โดยแต่ละคณะจะมีคณะกรรมการประจำคณะ มีอำนาจและหน้าที่วางนโยบายและแผนงานของคณะให้สอดคล้องกับนโยบายของสภามหาวิทยาลัย ตลอดจนงานอื่นๆ ที่กำหนดในพระราชบัญญัติจัดตั้งมหาวิทยาลัยนั้นๆ ในคณะหนึ่งๆ อาจมีการแบ่งภาควิชาหรือหน่วยงานที่เรียกชื่ออย่างอื่นที่มีฐานะเทียบเท่าภาควิชา มีหัวหน้าภาควิชาหรือหัวหน้าหน่วยงานที่เรียกชื่ออย่างอื่นที่มีฐานะเทียบเท่าภาควิชาคนหนึ่งเป็นผู้บังคับบัญชาและรับผิดชอบงานของภาควิชา หรือหน่วยงานที่เรียกชื่ออย่างอื่นที่มีฐานะเทียบเท่าภาควิชา

๖. วิทยาลัย มีคณบดีคนหนึ่งซึ่งสภามหาวิทยาลัยแต่งตั้ง เป็นผู้บังคับบัญชา และรับผิดชอบงานของวิทยาลัย โดยวิทยาลัยแต่ละแห่งให้มีคณะกรรมการประจำวิทยาลัยโดยมีอำนาจหน้าที่ตามข้อบังคับของมหาวิทยาลัย

๗. สถาบัน สำนัก ศูนย์ หรือหน่วยงานที่เรียกชื่ออย่างอื่นที่มีฐานะเทียบเท่าคณะ มีผู้อำนวยการสถาบัน ผู้อำนวยการสำนัก ผู้อำนวยการศูนย์ หรือหัวหน้าหน่วยงานที่เรียกชื่ออย่างอื่นที่มีฐานะเทียบเท่าคณะคนหนึ่งเป็นผู้บังคับบัญชา และรับผิดชอบงานของสถาบัน สำนัก ศูนย์ หรือหน่วยงานที่เรียกชื่ออย่างอื่นที่มีฐานะเทียบเท่าคณะ โดยมีอำนาจหน้าที่ตามข้อบังคับของมหาวิทยาลัย

๑.๓ ตำแหน่งทางวิชาการ

คณาจารย์ประจำของมหาวิทยาลัยที่เป็นส่วนราชการมีตำแหน่งทางวิชาการ ดังนี้ ศาสตราจารย์ รองศาสตราจารย์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ และอาจารย์ คุณสมบัติ หลักเกณฑ์ และวิธีการแต่งตั้งและถอดถอนคณาจารย์ประจำดังกล่าว เป็นไปตามกฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการพลเรือนในมหาวิทยาลัย^{๑๘} หรือกฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการพลเรือนในสถาบันอุดมศึกษา^{๑๙}

นอกจากนี้ ศาสตราจารย์พิเศษ จะได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งโดยคำแนะนำของสภามหาวิทยาลัยจากผู้ซึ่งมิได้เป็นคณาจารย์ประจำของมหาวิทยาลัย และสภามหาวิทยาลัยอาจแต่งตั้งผู้ซึ่งมิใช่คุณสมบัติเหมาะสมและมีได้เป็นคณาจารย์ประจำของมหาวิทยาลัย เป็นรองศาสตราจารย์พิเศษและผู้ช่วยศาสตราจารย์พิเศษก็ได้ ส่วนศาสตราจารย์ที่มีความรู้ความสามารถและความชำนาญเป็นพิเศษ ซึ่งพ้นจากตำแหน่งไปโดยไม่มีความผิด สภามหาวิทยาลัยอาจแต่งตั้งให้เป็นศาสตราจารย์เกียรติคุณ^{๒๐} หรือศาสตราจารย์

^{๑๗} มาตรา ๑๘ แห่งพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยขอนแก่น พ.ศ. ๒๕๔๑

^{๑๘} มาตรา ๔๓ แห่งพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ พ.ศ. ๒๕๔๑

^{๑๙} มาตรา ๔๓ แห่งพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยนครพนม พ.ศ. ๒๕๔๘

^{๒๐} มาตรา ๔๖ แห่งพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ พ.ศ. ๒๕๔๑

กิตติคุณ^{๒๑}ในสาขาวิชาที่ศาสตราจารย์ผู้นั้นมีความเชี่ยวชาญเพื่อเป็นเกียรติยศได้ โดยคุณสมบัติและหลักเกณฑ์ในการแต่งตั้งตำแหน่งต่างๆ ให้เป็นไปตามข้อบังคับของมหาวิทยาลัย

การใช้คำนำหน้านามเพื่อแสดงวิทยฐานะสำหรับตำแหน่ง ศาสตราจารย์ ศาสตราจารย์พิเศษ ศาสตราจารย์เกียรติคุณ รองศาสตราจารย์ รองศาสตราจารย์พิเศษ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ หรือผู้ช่วยศาสตราจารย์พิเศษ ใช้อักษรย่อ ดังต่อไปนี้

- (๑) ศาสตราจารย์ ใช้อักษรย่อ ศ.
- (๒) ศาสตราจารย์พิเศษ ใช้อักษรย่อ ศ.(พิเศษ)
- (๓) ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ใช้อักษรย่อ ศ.(เกียรติคุณ)
- (๔) รองศาสตราจารย์ ใช้อักษรย่อ รศ.
- (๕) รองศาสตราจารย์พิเศษ ใช้อักษรย่อ รศ.(พิเศษ)
- (๖) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ใช้อักษรย่อ ผศ.
- (๗) ผู้ช่วยศาสตราจารย์พิเศษ ใช้อักษรย่อ ผศ.(พิเศษ)

๑.๔ ปริญญาและเครื่องหมายวิทยฐานะ

๑. การกำหนดตามพระราชบัญญัติจัดตั้งมหาวิทยาลัยโดยทั่วไป

มหาวิทยาลัยที่เป็นส่วนราชการมีอำนาจให้ปริญญาในสาขาวิชาที่มีการสอนในมหาวิทยาลัยหรือสถาบันที่เข้าสมทบในมหาวิทยาลัยได้ ปริญญามีสามชั้นคือ

- (๑) ปริญญาเอก เรียกว่า ดุษฎีบัณฑิต ใช้อักษรย่อ ด.
- (๒) ปริญญาโท เรียกว่า มหาบัณฑิต ใช้อักษรย่อ ม.
- (๓) ปริญญาตรี เรียกว่า บัณฑิต ใช้อักษรย่อ บ.

สภามหาวิทยาลัยอาจออกข้อบังคับกำหนดให้ผู้สำเร็จการศึกษาชั้นปริญญาตรีได้รับปริญญาตรีเกียรตินิยมอันดับหนึ่ง หรือปริญญาตรีเกียรตินิยมอันดับสองได้ มหาวิทยาลัยมีอำนาจให้ปริญญาเกิตติมศักดิ์แก่บุคคลซึ่งสภามหาวิทยาลัยเห็นว่าทรงคุณวุฒิสมควรแก่ปริญญานั้นๆ แต่จะให้ปริญญาดังกล่าวแก่คณาจารย์ประจำ ผู้ดำรงตำแหน่งต่างๆ ในมหาวิทยาลัย นายกสภามหาวิทยาลัยหรือกรรมการสภามหาวิทยาลัย ในขณะที่ดำรงตำแหน่งนั้นๆ ไม่ได้ โดยหลักเกณฑ์ต่างๆ ให้เป็นไปตามข้อบังคับของมหาวิทยาลัย นอกจากนี้มหาวิทยาลัยอาจกำหนดให้มีครุวิทยฐานะหรือเข็มวิทยฐานะเป็นเครื่องหมายแสดงวิทยฐานะของผู้ได้รับปริญญา ประกาศนียบัตรบัณฑิต อนุปริญญาและประกาศนียบัตร และอาจกำหนดให้มีครุประจำตำแหน่งนายกสภามหาวิทยาลัย กรรมการสภามหาวิทยาลัย หรือครุประจำตำแหน่งคณาจารย์ของมหาวิทยาลัยก็ได้ โดยตราเป็นพระราชกฤษฎีกา ในส่วนของรูปแบบ เครื่องหมายหรือเครื่องแต่งกายของนักศึกษา สภามหาวิทยาลัยมีอำนาจออกข้อกำหนดดังกล่าว โดยประกาศในราชกิจจานุเบกษาได้

๒. การกำหนดวิทยฐานะผู้สำเร็จวิชาการทหาร

โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้าของกองทัพบก โรงเรียนนายเรือของกองทัพเรือ และโรงเรียนนายเรืออากาศของกองทัพอากาศ ได้ปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาเทียบเข้าชั้นมหาวิทยาลัยแล้ว ดังนั้น จึงมีพระราชบัญญัติกำหนดวิทยฐานะผู้สำเร็จวิชาการทหาร พ.ศ. ๒๔๙๗^{๒๒} ขึ้น เพื่อกำหนดวิทยฐานะผู้สำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนทั้งสามนี้ โดยให้ได้รับปริญญาเช่นเดียวกับผู้สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยอื่น

^{๒๑} มาตรา ๓๘ แห่งพระราชบัญญัติจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๒๒

^{๒๒} รก.๒๔๙๗/๑๖/๔๓๕/๙ มีนาคม ๒๔๙๗

๑.๕ รายได้และทรัพย์สินของมหาวิทยาลัย

พระราชบัญญัติจัดตั้งมหาวิทยาลัยที่เป็นส่วนราชการโดยทั่วไปจะกำหนดให้มหาวิทยาลัยมีรายได้จากเงินงบประมาณแผ่นดิน และอาจมีรายได้ ดังนี้

- (๑) เงินผลประโยชน์ ค่าธรรมเนียม ค่าปรับ และค่าบริการต่าง ๆ ของมหาวิทยาลัย
- (๒) เงินและทรัพย์สินที่มีผู้อุทิศให้แก่มหาวิทยาลัย
- (๓) รายได้หรือผลประโยชน์ที่ได้จากทรัพย์สินของมหาวิทยาลัย
- (๔) รายได้หรือผลประโยชน์ที่ได้มาจากการใช้ที่ราชพัสดุซึ่งมหาวิทยาลัยปกครองดูแล

หรือใช้ประโยชน์

- (๕) รายได้หรือผลประโยชน์อื่น ๆ

นอกจากนี้ มหาวิทยาลัยมีอำนาจในการปกครองดูแล บำรุงรักษา ใช้และจัดหาผลประโยชน์จากทรัพย์สินของมหาวิทยาลัย ทั้งที่เป็นที่ราชพัสดุตามกฎหมายว่าด้วยที่ราชพัสดุและที่เป็นทรัพย์สินอื่น โดยที่รายได้ของมหาวิทยาลัยรวมทั้งเบี้ยปรับที่เกิดจากการดำเนินการตามวัตถุประสงค์ของมหาวิทยาลัยไม่เป็นรายได้ที่ต้องนำส่งกระทรวงการคลังตามกฎหมายว่าด้วยเงินคงคลัง และกฎหมายว่าด้วยวิธีการงบประมาณ เว้นแต่เบี้ยปรับที่เกิดจากการผิดสัญญาการศึกษาและเบี้ยปรับที่เกิดจากการผิดสัญญาซื้อทรัพย์สินหรือสัญญาจ้างทำของที่ดำเนินการโดยใช้เงินงบประมาณ

บรรดาอสังหาริมทรัพย์ที่มหาวิทยาลัยได้มาโดยมีผู้อุทิศให้หรือได้มาโดยการซื้อหรือแลกเปลี่ยนจากรายได้ของมหาวิทยาลัยตั้งแต่วันที่พระราชบัญญัติจัดตั้งมหาวิทยาลัยใช้บังคับ ไม่ถือเป็นที่ราชพัสดุและให้เป็นกรรมสิทธิ์ของมหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยจะต้องจัดการเกี่ยวกับรายได้และทรัพย์สินของมหาวิทยาลัยเพื่อประโยชน์ภายในขอบวัตถุประสงค์ของมหาวิทยาลัย และจะต้องจัดการเกี่ยวกับเงินและทรัพย์สินที่มีผู้อุทิศให้ตามเงื่อนไขที่ผู้อุทิศให้กำหนดไว้ และต้องเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของมหาวิทยาลัยด้วย

๑.๖ บทกำหนดโทษ

โดยทั่วไปแล้วบทกำหนดโทษที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติจัดตั้งมหาวิทยาลัยของรัฐจะกำหนดโทษไว้ ๒ กรณีคือ กรณีแรก ใช้ศรัยวิทย์ฐานะ เข้มวิทย์ฐานะ ศรัยประจำตำแหน่ง เครื่องแบบ เครื่องหมาย หรือเครื่องแต่งกายนิสิตของมหาวิทยาลัย โดยไม่มีสิทธิที่จะใช้ และกรณีที่สอง แสดงด้วยประการใด ๆ ว่าตนมีปริญญา ประกาศนียบัตรบัณฑิต อนุปริญญา ประกาศนียบัตร หรือตำแหน่งของมหาวิทยาลัย โดยที่ตนไม่มีสิทธิ ถ้าได้กระทำให้บุคคลอื่นเชื่อว่าตนมีสิทธิที่จะใช้ หรือมีวิทยฐานะหรือตำแหน่งเช่นนั้น ซึ่งจะมีโทษจำคุก หรือโทษปรับ หรือทั้งจำทั้งปรับ ในส่วนของกฎหมายกำหนดวิทยฐานะผู้สำเร็จวิชาการทหารหรือตำรวจ จะกำหนดโทษกรณีบุคคลที่ไม่มีสิทธิใช้ปริญญา อักษรย่อปริญญา หรือประกาศนียบัตรแต่ได้กระทำให้บุคคลอื่นเชื่อว่าตนมีสิทธิดังกล่าว ต้องได้รับโทษจำคุกไม่เกินหกเดือน หรือปรับไม่เกินหนึ่งพันบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

๕.๖ มหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ

คณะรัฐมนตรีมีมติเมื่อวันที่ ๑๔ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๔๓ เห็นชอบในหลักการและแนวทางการดำเนินการเพื่อสนับสนุนการปรับเปลี่ยนสถานภาพมหาวิทยาลัยของรัฐไปเป็นมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ โดยมีความอิสระในการบริหารวิชาการ ความอิสระในการบริหารงานบุคคล และความอิสระในการบริหารการเงิน ตามที่ทบวงมหาวิทยาลัยเสนอ โดยให้ทุกมหาวิทยาลัยคำนึงถึงคุณภาพของการศึกษาเป็น

๖.๕.๑ มหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐโดยทั่วไป

๑. การจัดตั้งและการเปิดดำเนินการของมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ

มหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐจัดตั้งโดยการตราพระราชบัญญัติจัดตั้งมหาวิทยาลัย โดยมีฐานะเป็นมหาวิทยาลัยของรัฐที่ไม่เป็นส่วนราชการตามกฎหมายว่าด้วยระเบียบบริหารราชการแผ่นดินและกฎหมายว่าด้วยการปรับปรุงกระทรวงทบวงกรม แต่อยู่ในกำกับดูแลของรัฐบาล มีฐานะเป็นนิติบุคคล เมื่อมีการจัดตั้งมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐขึ้นมาแล้ว การจัดตั้ง การรวม และการยุบเลิกหน่วยงานต่างๆ ในมหาวิทยาลัย เช่น สำนักวิชา สถาบัน ศูนย์ หรือส่วนงานที่เรียกชื่ออย่างอื่นที่มีฐานะเทียบเท่ากับสำนักวิชา สถาบัน หรือศูนย์ ให้ทำเป็นข้อกำหนดของมหาวิทยาลัย โดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา ส่วนการแบ่งส่วนงานภายในมหาวิทยาลัยให้ทำเป็นประกาศของมหาวิทยาลัยโดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา นอกจากนี้มหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐจะรับสถาบันการศึกษาชั้นสูง สถาบันวิจัยอื่นเข้าสมทบในมหาวิทยาลัยก็ได้ตามข้อกำหนดของมหาวิทยาลัย และทำเป็นประกาศของมหาวิทยาลัยโดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา ส่วนการควบคุมสถาบันการศึกษาชั้นสูง สถาบันวิจัยอื่นที่เข้าสมทบในมหาวิทยาลัยให้เป็นไปตามข้อบังคับของมหาวิทยาลัย

กิจการของมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐไม่อยู่ภายใต้บังคับแห่งกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองแรงงาน กฎหมายว่าด้วยแรงงานสัมพันธ์ กฎหมายว่าด้วยการประกันสังคมและกฎหมายว่าด้วยเงินทดแทน ทั้งนี้ พนักงานและลูกจ้างของมหาวิทยาลัยต้องได้รับประโยชน์ตอบแทนไม่น้อยกว่าที่กำหนดไว้ตามกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองแรงงาน กฎหมายว่าด้วยการประกันสังคมและกฎหมายว่าด้วยเงินทดแทน

๒. โครงสร้างและการบริหารงานของมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ

โครงสร้างและการแบ่งส่วนมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐจะแตกต่างกันไปตามพระราชบัญญัติจัดตั้งมหาวิทยาลัย โดยทั่วไปแล้วมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐมีโครงสร้างและการบริหารงานดังต่อไปนี้

๒.๑ สภามหาวิทยาลัย มีอำนาจและหน้าที่ในการควบคุมดูแลกิจการทั่วไปของมหาวิทยาลัย และมีอำนาจหน้าที่โดยเฉพาะตามที่บัญญัติในพระราชบัญญัติจัดตั้งมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ แต่ละแห่ง สภามหาวิทยาลัยมีอำนาจแต่งตั้งคณะกรรมการส่งเสริมกิจการมหาวิทยาลัยเพื่อให้คำปรึกษาและข้อแนะนำแก่มหาวิทยาลัยและสนับสนุนการดำเนินกิจการของมหาวิทยาลัย

๒.๒ สภาวิชาการ มีอำนาจหน้าที่ตามพระราชบัญญัติจัดตั้งมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐนั้นๆ โดยทั่วไปแล้วจะมีหน้าที่ในการพิจารณากำหนดหลักสูตร เสนอการให้ปริญญา ประกาศนียบัตรบัณฑิต อนุปริญญา และประกาศนียบัตร เสนอการจัดตั้ง การรวม และการยุบเลิกสำนักวิชา สถาบัน ศูนย์ หรือส่วนงานที่เรียกชื่ออย่างอื่นที่มีฐานะเทียบเท่าสำนักวิชา สถาบัน หรือศูนย์ รวมทั้งการเสนอแบ่งส่วนงานของส่วนงานดังกล่าว พิจารณาให้ความเห็นเกี่ยวกับการรับเข้าสมทบหรือการยกเลิกการสมทบของสถาบันการศึกษาชั้นสูงและสถาบันวิจัยอื่น พิจารณาให้ความเห็นเกี่ยวกับการแต่งตั้งและถอดถอนตำแหน่งทางวิชาการ พิจารณาให้ความเห็นแก่สภามหาวิทยาลัยในเรื่องเกี่ยวกับวิชาการของมหาวิทยาลัย และให้คำปรึกษาแก่อธิการบดี และปฏิบัติหน้าที่อื่นตามที่สภามหาวิทยาลัยหรืออธิการบดีมอบหมาย เป็นต้น

๒.๓ สำนักงานอธิการบดี มีอธิการบดีซึ่งได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งโดยคำแนะนำของสภามหาวิทยาลัย เป็นผู้บังคับบัญชาสูงสุดและรับผิดชอบการบริหารงานของมหาวิทยาลัย และอาจมีรองอธิการบดีหรือผู้ช่วยอธิการบดี หรือจะมีทั้งรองอธิการบดีและผู้ช่วยอธิการบดีคนหนึ่งหรือหลายคน เพื่อทำหน้าที่และรับผิดชอบตามที่อธิการบดีมอบหมายก็ได้ อธิการบดีมีอำนาจและหน้าที่ตามที่แต่ละมหาวิทยาลัยจะกำหนดซึ่งโดยทั่วไปแล้วเป็นอำนาจและหน้าที่ในทางบริหารและกำหนดนโยบาย เช่น หน้าที่

บริหารกิจการของมหาวิทยาลัยให้เป็นไปตามกฎหมายและวัตถุประสงค์ของมหาวิทยาลัย หน้าที่บริหาร บุคลากร การเงิน พัสดุ สถานที่ และทรัพย์สินอื่นของมหาวิทยาลัย อำนาจบรรจุ แต่งตั้ง และถอดถอน พนักงานและลูกจ้าง รวมทั้งดำเนินการบริหารงานบุคคลภายในมหาวิทยาลัย หรืออาจทำหน้าที่เป็นผู้แทน มหาวิทยาลัยในกิจการทั่วไป เป็นต้น

๒.๔ คณะ มีคณบดีเป็นผู้บังคับบัญชาและรับผิดชอบงานของคณะ และอาจมีรองคณบดี คนหนึ่งหรือหลายคนตามจำนวนที่สภามหาวิทยาลัยกำหนดเพื่อทำหน้าที่และรับผิดชอบตามที่คณบดี มอบหมายก็ได้ ในแต่ละคณะจะมีคณะกรรมการประจำคณะซึ่งมีอำนาจและหน้าที่ตามที่กฎหมายกำหนด^{๒๓} ซึ่งการกำหนดองค์ประกอบ คุณสมบัติ หลักเกณฑ์และวิธีการได้มา ตลอดจนวาระการดำรงตำแหน่งของ กรรมการประจำคณะ เป็นไปตามข้อบังคับของมหาวิทยาลัย การแบ่งส่วนงานภายในคณะอาจแบ่งออกเป็น สำนักงานคณบดี ภาควิชา ศูนย์ กอง หรือส่วนงานที่เรียกชื่ออย่างอื่นที่มีฐานะเทียบเท่าภาควิชา ศูนย์ หรือ กอง^{๒๔}

๒.๕ สถาบัน สำนัก หรือส่วนงานที่เรียกชื่ออย่างอื่นที่มีฐานะเทียบเท่าคณะ

มีผู้อำนวยการหรือหัวหน้าส่วนงานที่เรียกชื่ออย่างอื่นที่มีฐานะเทียบเท่าคณะเป็นผู้บังคับบัญชาและรับผิดชอบ และอาจมีรองผู้อำนวยการหรือรองหัวหน้าส่วนงานที่เรียกชื่ออย่างอื่นที่มีฐานะเทียบเท่าคณะคนหนึ่งหรือหลายคนตามจำนวนที่สภามหาวิทยาลัยจะกำหนดเพื่อทำหน้าที่และรับผิดชอบตามที่ผู้อำนวยการหรือหัวหน้าส่วนงานที่เรียกชื่ออย่างอื่นที่มีฐานะเทียบเท่าคณะมอบหมาย ในแต่ละสถาบัน สำนัก หรือส่วนงานที่เรียกชื่ออย่างอื่นที่มีฐานะเทียบเท่าคณะ จะประกอบด้วยคณะกรรมการประจำสถาบัน สำนัก หรือส่วนงานที่เรียกชื่ออย่างอื่นที่มีฐานะเทียบเท่าคณะ^{๒๕} และสถาบันอาจแบ่งส่วนงานเป็นสำนักงาน ผู้อำนวยการ ศูนย์ กอง หรือส่วนงานที่เรียกชื่ออย่างอื่นที่มีฐานะเทียบเท่าศูนย์ หรือกอง ส่วนสำนักและส่วนงานที่เรียกชื่ออย่างอื่นที่มีฐานะเทียบเท่าคณะ อาจแบ่งส่วนงานเป็นสำนักงานผู้อำนวยการ กอง หรือส่วนงานที่เรียกชื่ออย่างอื่นที่มีฐานะเทียบเท่ากอง^{๒๖}

^{๒๓} มาตรา ๓๓ แห่งพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี พ.ศ. ๒๕๔๑

“คณะกรรมการประจำคณะมีอำนาจและหน้าที่ ดังนี้

(๑) วางนโยบายและแผนงานของคณะให้สอดคล้องกับนโยบายของมหาวิทยาลัย

(๒) วางระเบียบและออกข้อบังคับภายในคณะตามที่สภามหาวิทยาลัยมอบหมาย ทั้งนี้ โดยไม่ขัดต่อ นโยบาย ระเบียบ และข้อบังคับของมหาวิทยาลัย

(๓) วางหลักสูตรและรายละเอียดเกี่ยวกับหลักสูตรสำหรับคณะเพื่อสนองต่อสภาวิชาการ

(๔) วางระเบียบและออกข้อบังคับเกี่ยวกับการศึกษาของคณะเพื่อสนองต่อสภาวิชาการ

(๕) เสนอการแต่งตั้งและถอดถอนศาสตราจารย์ ศาสตราจารย์พิเศษ ศาสตราจารย์เกียรติคุณ รองศาสตราจารย์ รองศาสตราจารย์พิเศษ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ และผู้ช่วยศาสตราจารย์พิเศษในคณะต่อสภาวิชาการ

(๖) จัดการวัดผล ประเมินผล และควบคุมมาตรฐานการศึกษาของคณะ

(๗) ให้คำปรึกษาและเสนอความเห็นแก่คณบดี

(๘) ดำเนินการอื่นใดตามที่สภามหาวิทยาลัย สภาวิชาการ หรืออธิการบดีมอบหมาย

(๙) แต่งตั้งคณะกรรมการ หรือบุคคลใดบุคคลหนึ่ง เพื่อกะทำการใดๆ อันอยู่ในอำนาจและหน้าที่ของ คณะกรรมการประจำคณะ

^{๒๔} มาตรา ๘ วรรคสี่ แห่งพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี พ.ศ. ๒๕๔๑

^{๒๕} มาตรา ๓๖ แห่งพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี พ.ศ. ๒๕๔๑

^{๒๖} มาตรา ๘ วรรคห้าและวรรคหก แห่งพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี พ.ศ. ๒๕๔๑

๒.๓ การบัญชีและการตรวจสอบ

มหาวิทยาลัยแต่ละแห่งมีหน้าที่ต้องจัดทำระบบบัญชีให้ถูกต้องซึ่งแยกตามประเภทของงานส่วนที่สำคัญ และมหาวิทยาลัยจำเป็นต้องมีสมุดบัญชีเพื่อลงรายการรับและจ่ายเงิน สินทรัพย์และหนี้สิน พร้อมทั้งแสดงกิจการที่ดำเนินอยู่ตามความเป็นจริงและตามสมควร นอกจากนี้ มหาวิทยาลัยต้องจัดให้มีการตรวจสอบบัญชีภายในเป็นประจำ และต้องจัดทำบัญชีและบัญชีทำการ (รายงานการเงิน) เพื่อเสนอต่อผู้สอบบัญชีของมหาวิทยาลัยภายในระยะเวลาที่กำหนดไว้

สำนักงานตรวจเงินแผ่นดินจะทำหน้าที่เป็นผู้สอบบัญชีของมหาวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยต้องให้สำนักงานตรวจเงินแผ่นดินทำการตรวจสอบรับรองบัญชีและการเงินทุกประเภทของมหาวิทยาลัยทุกรอบปี ในการตรวจสอบบัญชีนั้น ผู้สอบบัญชีมีอำนาจตรวจสอบสรรพสมุดบัญชีและเอกสารหลักฐานต่างๆ ของมหาวิทยาลัย พร้อมทั้งมีอำนาจสอบถามอธิการบดี รองอธิการบดี พนักงาน และลูกจ้างของมหาวิทยาลัย และสามารถเรียกให้ส่งสรรพสมุดบัญชีและเอกสารหลักฐานต่างๆ ของมหาวิทยาลัยเพิ่มเติมได้ตามความจำเป็น^{๒๗}

๒.๔ การกำกับและดูแล

เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของมหาวิทยาลัยมาเป็นมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ ทำให้มหาวิทยาลัยมีความเป็นอิสระในการบริหารและการจัดการภายในมหาวิทยาลัยมากขึ้น รัฐมนตรีมีอำนาจและหน้าที่เพียงแต่กำกับและดูแลกิจการของมหาวิทยาลัยโดยทั่วไปเพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของแต่ละมหาวิทยาลัยและสอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาลเท่านั้น แต่ไม่มีอำนาจก้าวล่วงการดำเนินงานภายในมหาวิทยาลัยดังเช่นที่ผ่านมา

๒.๕ ตำแหน่งทางวิชาการ

คณาจารย์ประจำของมหาวิทยาลัยมีตำแหน่งทางวิชาการ คือ ศาสตราจารย์ รองศาสตราจารย์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ และอาจารย์ คุณสมบัติ หลักเกณฑ์ และวิธีการแต่งตั้งและถอดถอนคณาจารย์ประจำเป็นไปตามข้อบังคับของมหาวิทยาลัย

นอกจากนี้ ศาสตราจารย์พิเศษจะได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งโดยคำแนะนำของสภามหาวิทยาลัย และสภามหาวิทยาลัยอาจแต่งตั้งบุคคลซึ่งมีคุณสมบัติเหมาะสมและมีได้เป็นคณาจารย์ประจำของมหาวิทยาลัย เพื่อดำรงตำแหน่งรองศาสตราจารย์พิเศษ หรือผู้ช่วยศาสตราจารย์พิเศษได้^{๒๘} ในขณะเดียวกันมหาวิทยาลัยบางแห่งก็กำหนดให้อธิการบดีโดยความเห็นชอบของสภาวิชาการสามารถแต่งตั้งผู้ซึ่งมีคุณสมบัติที่เหมาะสมและมีได้เป็นคณาจารย์ประจำของมหาวิทยาลัยเพื่อดำรงตำแหน่งรองศาสตราจารย์พิเศษ ผู้ช่วยศาสตราจารย์พิเศษ หรืออาจารย์พิเศษได้ โดยคำแนะนำของคณบดีหรือหัวหน้าส่วนงานที่เรียกชื่ออย่างอื่นที่มีฐานะเทียบเท่าสำนักวิชา^{๒๙}

สภามหาวิทยาลัยโดยคำแนะนำของสภาวิชาการอาจแต่งตั้งศาสตราจารย์ซึ่งมีความรู้ความสามารถ และความชำนาญพิเศษ และพ้นจากตำแหน่งไปโดยไม่มีความผิด ให้เป็นศาสตราจารย์เกียรติคุณในสาขาวิชาที่ศาสตราจารย์ผู้นั้นมีความเชี่ยวชาญเพื่อเป็นเกียรติยศได้ โดยคุณสมบัติ หลักเกณฑ์ และวิธีการแต่งตั้งศาสตราจารย์เกียรติคุณ ให้เป็นไปตามข้อบังคับของมหาวิทยาลัย

^{๒๗} หมวด ๓ การบัญชีและการตรวจสอบ, พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง พ.ศ. ๒๕๔๑

^{๒๘} มาตรา ๕๐ วรรคหนึ่ง แห่งพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี พ.ศ. ๒๕๔๑

^{๒๙} มาตรา ๔๖ วรรคหนึ่ง แห่งพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง พ.ศ. ๒๕๔๑

การใช้คำนำหน้านามเพื่อแสดงวิทยฐานะสำหรับตำแหน่งศาสตราจารย์ ศาสตราจารย์พิเศษ ศาสตราจารย์เกียรติคุณ รองศาสตราจารย์ รองศาสตราจารย์พิเศษ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ หรือผู้ช่วยศาสตราจารย์พิเศษ ใช้ตัวย่อต่อไปนี้^{๓๐}

(๑) ศาสตราจารย์	ใช้ตัวย่อ ศ.
(๒) ศาสตราจารย์พิเศษ	ใช้ตัวย่อ ศ.(พิเศษ)
(๓) ศาสตราจารย์เกียรติคุณ	ใช้ตัวย่อ ศ.(เกียรติคุณ)
(๔) รองศาสตราจารย์	ใช้ตัวย่อ รศ.
(๕) รองศาสตราจารย์พิเศษ	ใช้ตัวย่อ รศ.(พิเศษ)
(๖) ผู้ช่วยศาสตราจารย์	ใช้ตัวย่อ ผศ.
(๗) ผู้ช่วยศาสตราจารย์พิเศษ	ใช้ตัวย่อ ผศ.(พิเศษ)

๒.๖ ปริญญาและเครื่องหมายวิทยฐานะ

มหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐมีอำนาจให้ปริญญาในสาขาวิชาที่มีการสอนในมหาวิทยาลัยจำนวนทั้งสิ้น ๓ ระดับ ได้แก่^{๓๑}

- (๑) ปริญญาเอก เรียกว่า ดุษฎีบัณฑิต ใช้ตัวย่อ ด.
- (๒) ปริญญาโท เรียกว่า มหาบัณฑิต ใช้ตัวย่อ ม.
- (๓) ปริญญาตรี เรียกว่า บัณฑิต ใช้ตัวย่อ บ.

สภามหาวิทยาลัยอาจออกข้อบังคับกำหนดให้ผู้สำเร็จการศึกษาชั้นปริญญาตรี ได้รับปริญญาตรีเกียรตินิยมอันดับหนึ่ง หรือปริญญาตรีเกียรตินิยมอันดับสองได้ นอกจากนี้ สภามหาวิทยาลัยอาจออกข้อบังคับกำหนดให้มีประกาศนียบัตรบัณฑิตชั้นสูง ประกาศนียบัตรบัณฑิต อนุปริญญา และประกาศนียบัตรสำหรับสาขาวิชาใดสาขาวิชาหนึ่งได้เช่นกัน^{๓๒} ในการกำหนดให้มีตรา เครื่องหมาย หรือสัญลักษณ์ ของมหาวิทยาลัยหรือส่วนงานในมหาวิทยาลัย สภามหาวิทยาลัยอาจกำหนดโดยทำเป็นข้อกำหนดของมหาวิทยาลัยและประกาศในราชกิจจานุเบกษา

มหาวิทยาลัยมีอำนาจให้ปริญญาเกิตติมศักดิ์แก่บุคคลซึ่งสภามหาวิทยาลัยเห็นว่าเป็นผู้ทรงคุณวุฒิสมควรแก่ปริญญานั้นๆ แต่จะให้ปริญญาดังกล่าวแก่คณาจารย์ประจำ ผู้ดำรงตำแหน่งต่างๆ ในมหาวิทยาลัย หรือกรรมการสภามหาวิทยาลัยในขณะดำรงตำแหน่งไม่ได้^{๓๓} และมหาวิทยาลัยอาจกำหนดให้มีครุวิทยฐานะหรือเข็มวิทยฐานะของผู้ได้รับปริญญา ประกาศนียบัตรบัณฑิตชั้นสูง ประกาศนียบัตรบัณฑิต

^{๓๐} มาตรา ๔๙ แห่งพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง พ.ศ. ๒๕๔๑

^{๓๑} มาตรา ๕๓ แห่งพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี พ.ศ. ๒๕๔๑ และมาตรา ๕๐ แห่งพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง พ.ศ. ๒๕๔๑

^{๓๒} มาตรา ๕๖ แห่งพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี พ.ศ. ๒๕๔๑

“สภามหาวิทยาลัยอาจออกข้อบังคับกำหนดให้มีประกาศนียบัตรบัณฑิตชั้นสูง ประกาศนียบัตรบัณฑิต อนุปริญญา และประกาศนียบัตรสำหรับสาขาวิชาใด ดังนี้

(๑) ประกาศนียบัตรบัณฑิตชั้นสูง ออกให้แก่ผู้สำเร็จการศึกษาในสาขาวิชาใดสาขาวิชาหนึ่งภายหลังที่ได้รับปริญญาโทแล้ว

(๒) ประกาศนียบัตรบัณฑิต ออกให้แก่ผู้สำเร็จการศึกษาในสาขาวิชาใดสาขาวิชาหนึ่งภายหลังที่ได้รับปริญญาตรีแล้ว

(๓) อนุปริญญา ออกให้แก่ผู้สำเร็จการศึกษาในสาขาวิชาใดสาขาวิชาหนึ่งก่อนถึงขั้นได้รับปริญญาตรี

(๔) ประกาศนียบัตร ออกให้แก่ผู้สำเร็จการศึกษาเฉพาะวิชา”

^{๓๓} มาตรา ๕๐ แห่งพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี พ.ศ. ๒๕๓๓

อนุปริญญา และประกาศนียบัตร และอาจกำหนดให้มีครูประจำตำแหน่งกรรมการสภามหาวิทยาลัย ครูประจำตำแหน่งผู้บริหาร หรือครูประจำตำแหน่งคณาจารย์ประจำของมหาวิทยาลัยด้วยก็ได้^{๓๔}

๒.๗ บทกำหนดโทษ

ในแต่ละมหาวิทยาลัยจะกำหนดบทลงโทษไว้สำหรับบุคคลที่ประพฤติตนฝ่าฝืนกฎหมายที่กำหนด ซึ่งโดยส่วนมากแล้วจะเป็นบทลงโทษที่กำหนดไว้สำหรับความผิดฐาน ใช้ ปลอม เลียน ซึ่งตราเครื่องหมาย หรือสัญลักษณ์ของมหาวิทยาลัย หรือส่วนงานในมหาวิทยาลัย หรือทำด้วยวิธีใดๆ หรือทำให้ปรากฏที่วัตถุหรือสินค้าใดๆ โดยไม่ได้รับอนุญาตจากมหาวิทยาลัย หรือเป็นความผิดกรณีที่บุคคลใดใช้ครูวิทยฐานะ เช่น วิทยฐานะ ครูประจำตำแหน่ง เครื่องแบบ หรือเครื่องแต่งกายของนักศึกษาของมหาวิทยาลัยโดยไม่สิทธิจะใช้ หรือแสดงด้วยประการใดๆ ซึ่งแสดงว่าตนมีปริญญา ประกาศนียบัตรบัณฑิตชั้นสูง ประกาศนียบัตรบัณฑิต อนุปริญญา ประกาศนียบัตร หรือตำแหน่งของมหาวิทยาลัย โดยที่ตนก็ไม่มีสิทธิเช่นกัน ถ้าได้กระทำไปเพื่อให้บุคคลอื่นเชื่อว่าตนมีสิทธิที่จะใช้ หรือมีวิทยฐานะหรือตำแหน่งเช่นนั้น ก็ต้องถูกลงโทษตามที่กฎหมายของแต่ละมหาวิทยาลัยกำหนดไว้

๓.มหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐที่จัดการศึกษาทางวิชาการพระพุทธศาสนา

มหาวิทยาลัยที่จัดการศึกษาทางวิชาการพระพุทธศาสนาในประเทศไทยมี ๒ มหาวิทยาลัย คือ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย^{๓๕} และมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย^{๓๖} ซึ่งมหาวิทยาลัยทางพระพุทธศาสนาดังกล่าวมีรายละเอียดในการจัดตั้งและการดำเนินการ และการบริหารงานดังนี้

๓.๑ การจัดตั้งและการเปิดดำเนินการของมหาวิทยาลัยทางพระพุทธศาสนา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยมหาวิทยาลัย เป็นมหาวิทยาลัยของรัฐ จัดตั้งโดยการตราพระราชบัญญัติจัดตั้งมหาวิทยาลัย มีฐานะเป็นนิติบุคคล ในพระราชบัญญัติจัดตั้งมหาวิทยาลัยทั้ง ๒ แห่งดังกล่าว ไม่มีบทบัญญัติมาตราใดระบุให้มหาวิทยาลัยทั้ง ๒ แห่ง เป็นส่วนราชการ ดังนั้น จึงเป็นเพียงสถานศึกษาของรัฐที่จัดการศึกษาและมีฐานะเป็นหน่วยงานในกำกับของรัฐ ตามมาตรา ๓๖ แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒^{๓๗} นอกจากนี้ คณะกรรมการกฤษฎีกา (คณะที่ ๕) เคยวินิจฉัยว่า มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ไม่ได้เป็นส่วนราชการ ทั้งส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่นตามพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. ๒๕๓๔ แต่เป็นมหาวิทยาลัยของรัฐที่จัดตั้งขึ้นตามกฎหมายเฉพาะเพื่อจัดการศึกษาทางวิชาการพระพุทธศาสนา โดยมีการบริหารงานและการแบ่งส่วนงานภายในเพื่อดำเนินการตามวัตถุประสงค์ในการให้การศึกษาของมหาวิทยาลัยที่แตกต่างไปจากโครงสร้างและระบบการบริหารตามรูปแบบที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. ๒๕๓๔^{๓๘} และพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง

^{๓๔} มาตรา ๕๘ วรรคหนึ่ง แห่งพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี พ.ศ. ๒๕๔๑, มาตรา ๕๕ วรรคหนึ่ง แห่งพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง พ.ศ. ๒๕๔๑ และมาตรา ๕๑ วรรคหนึ่ง แห่งพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี พ.ศ. ๒๕๓๓

^{๓๕} จัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๔๐

^{๓๖} จัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๔๐

^{๓๗} บันทึกเรื่องเสร็จที่ ๑๙/๒๕๔๖ เรื่อง ขอรื้อเกี่ยวกับการดำเนินกิจการของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

^{๓๘} บันทึกเรื่องเสร็จ ที่ ๖๓๖/๒๕๓๘ เรื่อง สถานภาพของมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารีตามพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. ๒๕๓๔

กรม พ.ศ. ๒๕๔๕ จึงทำให้บรรดากิจการ อำนาจหน้าที่ ทรัพย์สิน หนี้สิน งบประมาณ สิทธิ หน้าที่ ภาระผูกพัน ข้าราชการ ลูกจ้าง และอัตรากำลังของส่วนราชการที่โอนมาเป็นของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ตามพระราชกฤษฎีกาโอนกิจการบริหารและอำนาจหน้าที่ของส่วนราชการให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติปรับปรุง กระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. ๒๕๔๕ พ.ศ. ๒๕๔๕ ไม่มีผลใช้บังคับครอบคลุมถึงมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และมีใช่เป็นการโอนกิจการบริหาร ตลอดจนอำนาจหน้าที่ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยมาอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ดังนั้น มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยซึ่งไม่ใช่หน่วยงานของรัฐที่เป็นส่วนราชการ จึงไม่อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติแต่อย่างใด

การจัดตั้ง การรวม และการยุบเลิกสำนักงานวิทยาเขต บัณฑิตวิทยาลัย คณะ สถาบัน สำนัก ศูนย์ วิทยาลัย หรือหน่วยงานที่เรียกชื่ออย่างอื่นที่มีฐานะเทียบเท่าคณะ สถาบัน สำนัก ศูนย์ หรือวิทยาลัย ให้ทำเป็นข้อกำหนดของมหาวิทยาลัยโดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา ในส่วนของการแบ่งส่วนงานเป็นกอง สำนักงานคณบดี ภาควิชา สำนักงานบริหาร หรือหน่วยงานที่เรียกชื่ออย่างอื่นที่มีฐานะเทียบเท่าส่วนงานดังกล่าว ให้ทำเป็นประกาศของมหาวิทยาลัยโดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา

นอกจากนี้ มหาวิทยาลัยจะรับสถาบันการศึกษาชั้นสูงหรือสถาบันวิจัยด้านพระพุทธศาสนาเข้าสมทบในมหาวิทยาลัยก็ได้ และมีอำนาจให้ปริญญา อนุปริญญา หรือประกาศนียบัตรชั้นใดชั้นหนึ่ง แก่ผู้สำเร็จการศึกษาจากสถาบันการศึกษาชั้นสูงหรือสถาบันวิจัยด้านพระพุทธศาสนานั้นได้ โดยการรับเข้าสมทบหรือยกเลิกการสมทบ ให้เป็นไปตามข้อบังคับของมหาวิทยาลัย และให้ทำเป็นประกาศของมหาวิทยาลัยโดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา ส่วนการควบคุมสถาบันการศึกษาชั้นสูงหรือสถาบันวิจัยด้านพระพุทธศาสนาที่รับเข้าสมทบนั้นให้เป็นไปตามข้อบังคับของมหาวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมีอำนาจและหน้าที่กระทำการต่าง ๆ ภายในวัตถุประสงค์ตามที่กำหนดในพระราชบัญญัติจัดตั้ง และอำนาจหน้าที่เช่นว่านี้ให้รวมถึง

(๑) ซื้อ สร้าง จัดหา โอน รับโอน เช่า ให้เช่า เช่าซื้อ ให้เช่าซื้อ แลกเปลี่ยน ถูกรวมสิทธิ มีสิทธิครอบครอง หรือมีทรัพย์สินสิทธิต่าง ๆ ในทรัพย์สิน และจำหน่ายสังหาริมทรัพย์หรือสังหาริมทรัพย์ทั้งภายในและภายนอกราชอาณาจักร ตลอดจนรับทรัพย์สินที่มีผู้อุดหนุนหรืออุทิศให้

การจำหน่ายหรือแลกเปลี่ยนสังหาริมทรัพย์ของมหาวิทยาลัย ให้กระทำได้เฉพาะอสังหาริมทรัพย์ที่ได้มาตามมาตรา ๑๓ วรรคสาม ซึ่งมีวัตถุประสงค์ให้จำหน่ายหรือแลกเปลี่ยนได้

(๒) รับค่าธรรมเนียม ค่าบำรุง ค่าตอบแทน เบี้ยปรับ และค่าบริการในการให้บริการภายในอำนาจและหน้าที่ของมหาวิทยาลัย รวมทั้งทำความตกลงและกำหนดเงื่อนไขเกี่ยวกับค่าตอบแทนและค่าบริการนั้น

(๓) ร่วมมือกับหน่วยงานอื่นไม่ว่าจะเป็นของรัฐหรือของเอกชนในกิจการที่เกี่ยวกับการสอน การวิจัย การให้บริการทางวิชาการพระพุทธศาสนาแก่สังคม และการทะนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม

(๔) กู้ยืมเงิน ให้กู้ยืมเงิน โดยมีหลักประกันด้วยบุคคลหรือทรัพย์สินหรือลงทุน ทั้งนี้ เพื่อประโยชน์ในการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ของมหาวิทยาลัยที่กำหนดในมาตรา ๖

(๕) ร่วมมือกับองค์การหรือหน่วยงานต่างประเทศหรือระหว่างประเทศในกิจการที่เกี่ยวกับการสอน การวิจัย การให้บริการทางวิชาการพระพุทธศาสนาแก่สังคม และการทะนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม

(๖) จัดให้มีทุนการศึกษาและทุนการวิจัยในสาขาวิชาต่าง ๆ กิจการของมหาวิทยาลัยไม่อยู่ในบังคับแห่งกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองแรงงาน กฎหมายว่าด้วยแรงงานสัมพันธ์ กฎหมายว่าด้วยการประกันสังคมและกฎหมายว่าด้วยเงินทดแทน แต่ผู้ปฏิบัติงานของมหาวิทยาลัยต้องได้รับประโยชน์ตอบแทนไม่น้อยกว่าที่กำหนดไว้ในกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองแรงงาน กฎหมายว่าด้วยการประกันสังคมและกฎหมายว่าด้วยเงินทดแทน

แม้ว่ามหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย จะไม่มีฐานะเป็นส่วนราชการพระราชบัญญัติจัดตั้งมหาวิทยาลัยทั้ง ๒ แห่ง ได้กำหนดให้กระทรวงการคลังมีอำนาจกำกับเงินกู้ หรือหนี้ใด ๆ ของมหาวิทยาลัยได้เสมือนมหาวิทยาลัยเป็นส่วนราชการตามกฎหมายว่าด้วยการให้อำนาจกระทรวงการคลังในการกำกับ

๓.๒ โครงสร้างและการบริหารงานของมหาวิทยาลัยทางพระพุทธศาสนา

๑. **สภามหาวิทยาลัย** ประกอบด้วย นายกสภามหาวิทยาลัย ซึ่งสมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งจากพระเถระ กรรมการสภามหาวิทยาลัยโดยตำแหน่ง กรรมการสภามหาวิทยาลัยซึ่งสมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้ง และกรรมการสภามหาวิทยาลัยผู้ทรงคุณวุฒิ สภามหาวิทยาลัยมีอำนาจหน้าที่ในการควบคุมดูแลกิจการทั่วไปของมหาวิทยาลัย และมีอำนาจหน้าที่โดยเฉพาะตามที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติจัดตั้งในมหาวิทยาลัยแต่ละแห่ง

๒. **สภาวิชาการ** ประกอบด้วย ประธานสภาวิชาการ ได้แก่ อธิการบดี กรรมการสภาวิชาการโดยตำแหน่ง และกรรมการสภาวิชาการ ซึ่งคณาจารย์ประจำเลือกจากคณาจารย์ประจำคณะ สภาวิชาการมีอำนาจหน้าที่ตามพระราชบัญญัติจัดตั้งมหาวิทยาลัยแต่ละแห่ง โดยทั่วไปแล้วจะมีหน้าที่พิจารณากำหนดหลักสูตร การสอน และการวัดผลการศึกษา เสนอการให้ปริญญา ประกาศนียบัตรบัณฑิต อนุปริญญา และประกาศนียบัตร เสนอการจัดตั้ง ยุบ รวม และเลิกสำนักงานวิทยาเขต บัณฑิตวิทยาลัย คณะสถาบัน สำนัก ศูนย์ วิทยาลัย หรือหน่วยงานที่เรียกชื่ออย่างอื่นที่มีฐานะเทียบเท่าคณะ สถาบัน สำนัก ศูนย์ หรือวิทยาลัย รวมทั้งการแบ่งส่วนงานในหน่วยงานดังกล่าว ควบคุมดูแลการจัดการศึกษาวิชาการพระพุทธศาสนาในมหาวิทยาลัย ให้เป็นไปตามพระบาลีในพระไตรปิฎก พิจารณาการรับสถาบันการศึกษาชั้นสูงหรือสถาบันวิจัยด้านพระพุทธศาสนาเข้าสมทบในมหาวิทยาลัย พิจารณาให้ความเห็นเกี่ยวกับการแต่งตั้งและถอดถอนศาสตราจารย์ ศาสตราจารย์พิเศษ ศาสตราจารย์เกียรติคุณ รองศาสตราจารย์ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ต่อสภามหาวิทยาลัย พิจารณาให้ความเห็นชอบการแต่งตั้งรองศาสตราจารย์พิเศษ ผู้ช่วยศาสตราจารย์พิเศษ และอาจารย์พิเศษ พิจารณาให้ความเห็นชอบการแต่งตั้งหัวหน้าภาควิชา และหัวหน้าหน่วยงานที่เรียกชื่ออย่างอื่นที่มีฐานะเทียบเท่าภาควิชา จัดหาวิธีการอันจะทำให้การศึกษา การวิจัย การให้บริการทางวิชาการพระพุทธศาสนาแก่สังคม และการทะนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมเจริญยิ่งขึ้น พิจารณาให้ความเห็นแก่สภามหาวิทยาลัยในเรื่องเกี่ยวกับวิชาการพระพุทธศาสนาในมหาวิทยาลัย แต่งตั้งคณะกรรมการ คณะอนุกรรมการ หรือบุคคลใดบุคคลหนึ่ง เพื่อกะทำการใด ๆ อันอยู่ในอำนาจและหน้าที่ของสภาวิชาการ ให้คำปรึกษาแก่อธิการบดีและปฏิบัติหน้าที่อื่นตามที่สภามหาวิทยาลัยหรืออธิการบดีมอบหมาย เป็นต้น

๓. **สำนักงานอธิการบดี** มีอธิการบดีซึ่งสมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งจากพระภิกษุที่มีคุณสมบัติตามที่กฎหมายกำหนดโดยคำแนะนำของสภามหาวิทยาลัย^{๓๙} เป็นผู้บังคับบัญชาสูงสุด และรับผิดชอบการบริหารงานของมหาวิทยาลัย และอาจมีรองอธิการบดีหรือผู้ช่วยอธิการบดีหรือจะมีทั้งรองอธิการบดีและผู้ช่วยอธิการบดีตามจำนวนที่สภามหาวิทยาลัยกำหนดก็ได้ เพื่อทำหน้าที่และรับผิดชอบตามที่อธิการบดีมอบหมาย^{๔๐} เพื่อประโยชน์ในการบริหารงานของมหาวิทยาลัย อธิการบดีอาจมอบอำนาจเกี่ยวกับการทำนิติกรรมสัญญาและการดำเนินคดีให้ผู้ดำรงตำแหน่งรองอธิการบดีหรือผู้ช่วยอธิการบดี ซึ่งเป็นคคลุหัตถ์ปฏิบัติการแทนอธิการบดีได้

๔. **สำนักงานวิทยาเขต** มีรองอธิการบดี ซึ่งเป็นพระภิกษุรูปหนึ่งเป็น

^{๓๙} มาตรา ๒๕ แห่งพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย พ.ศ.๒๕๔๐

^{๔๐} มาตรา ๒๔ แห่งพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย พ.ศ.๒๕๔๐

ผู้บังคับบัญชาและรับผิดชอบการบริหารงานของวิทยาเขตตามที่อธิการบดีมอบหมาย ในแต่ละวิทยาเขตอาจกำหนดให้มีผู้ช่วยอธิการบดีเป็นคฤหัสถ์คนหนึ่งเพื่อปฏิบัติหน้าที่ตามที่อธิการบดีมอบหมายเกี่ยวกับการทำนิติกรรมสัญญาและการดำเนินคดีให้ผู้ดำรงตำแหน่งรองอธิการบดีหรือผู้ช่วยอธิการบดีก็ได้

ในวิทยาเขตแต่ละแห่ง กำหนดให้มีคณะกรรมการประจำวิทยาเขต มีอำนาจและหน้าที่ตามที่พระราชบัญญัติจัดตั้งมหาวิทยาลัยแต่ละแห่งกำหนด ซึ่งโดยทั่วไปแล้วคณะกรรมการประจำวิทยาเขตจะมีอำนาจและหน้าที่ให้คำปรึกษา แนะนำเกี่ยวกับการดำเนินกิจการต่างๆ ภายในวิทยาเขตต่ออธิการบดี ประธานงานระหว่างบัณฑิตวิทยาลัย คณะ สถาบัน สำนัก ศูนย์ วิทยาลัย และหน่วยงานที่เรียกชื่ออย่างอื่นที่มีฐานะเทียบเท่าคณะ สถาบัน สำนัก ศูนย์ หรือวิทยาลัย ภายในวิทยาเขต พิจารณาเสนอการออกระเบียบปฏิบัติของวิทยาเขตต่ออธิการบดี และวางระเบียบหรือออกข้อบังคับอื่นตามที่สภามหาวิทยาลัยมอบหมาย พิจารณาเสนอแผนพัฒนา แผนงานและงบประมาณประจำปีของหน่วยงานต่างๆ ของวิทยาเขต ต่อรองอธิการบดีประจำวิทยาเขต และปฏิบัติงานอื่นตามที่อธิการบดีมอบหมาย

๕. บัณฑิตวิทยาลัย คณะ หรือหน่วยงานที่เรียกชื่ออย่างอื่นที่มีฐานะ

เทียบเท่าคณะ มีคณบดีซึ่งเป็นพระภิกษุรูปหนึ่งที่ได้รับการแต่งตั้งโดยสภามหาวิทยาลัยเป็นผู้บังคับบัญชาและรับผิดชอบการบริหารงานของบัณฑิตวิทยาลัย คณะ หรือหน่วยงานที่เรียกชื่ออย่างอื่นที่มีฐานะเทียบเท่าคณะ และมีรองคณบดีซึ่งเป็นพระภิกษุตามจำนวนที่สภามหาวิทยาลัยกำหนด เพื่อทำหน้าที่และรับผิดชอบตามที่คณบดีมอบหมาย บัณฑิตวิทยาลัย คณะ หรือหน่วยงานที่เรียกชื่ออย่างอื่นที่มีฐานะเทียบเท่าคณะ อาจมีรองคณบดีเป็นคฤหัสถ์คนหนึ่ง เพื่อทำหน้าที่และรับผิดชอบตามที่คณบดีมอบหมายก็ได้ การจัดให้มีคณะกรรมการประจำและการจัดระบบบริหารงานในบัณฑิตวิทยาลัย คณะ หรือหน่วยงานที่เรียกชื่ออย่างอื่นที่มีฐานะเทียบเท่าคณะ ให้เป็นไปตามข้อบังคับของมหาวิทยาลัยบัณฑิตวิทยาลัย คณะ หรือหน่วยงานที่เรียกชื่ออย่างอื่นที่มีฐานะเทียบเท่าคณะนั้นๆ

๖. ภาควิชาหรือหน่วยงานที่เรียกชื่ออย่างอื่นที่มีฐานะเทียบเท่าภาควิชา

มีหัวหน้าภาควิชาหรือหัวหน้าหน่วยงานที่เรียกชื่ออย่างอื่นที่มีฐานะเทียบเท่าภาควิชาเป็นผู้บังคับบัญชาและรับผิดชอบงานของภาควิชาหรือหน่วยงานที่เรียกชื่ออย่างอื่นที่มีฐานะเทียบเท่าภาควิชา และอาจมีรองหัวหน้าภาควิชาหรือรองหัวหน้าหน่วยงานที่เรียกชื่ออย่างอื่นที่มีฐานะเทียบเท่าภาควิชาตามจำนวนที่สภามหาวิทยาลัยกำหนดก็ได้ เพื่อทำหน้าที่และรับผิดชอบตามที่หัวหน้าภาควิชาหรือหัวหน้าหน่วยงานที่เรียกชื่ออย่างอื่นที่มีฐานะเทียบเท่าภาควิชามอบหมาย

๗. สถาบัน สำนัก ศูนย์ วิทยาลัย หรือหน่วยงานที่เรียกชื่ออย่างอื่นที่มี

ฐานะเทียบเท่าสถาบัน สำนัก ศูนย์ วิทยาลัย มีผู้อำนวยการหรือหัวหน้าหน่วยงานที่เรียกชื่ออย่างอื่นที่มีฐานะเทียบเท่าสถาบัน สำนัก ศูนย์ หรือวิทยาลัย เป็นผู้บังคับบัญชาและรับผิดชอบงานของหน่วยงานดังกล่าว และอาจมีรองผู้อำนวยการหรือรองหัวหน้าหน่วยงานที่เรียกชื่ออย่างอื่นที่มีฐานะเทียบเท่าสถาบัน สำนัก ศูนย์ หรือวิทยาลัย ตามจำนวนที่สภามหาวิทยาลัยกำหนดก็ได้ เพื่อทำหน้าที่และรับผิดชอบตามที่ผู้อำนวยการหรือหัวหน้าหน่วยงานที่เรียกชื่ออย่างอื่นที่มีฐานะเทียบเท่าสถาบัน สำนัก ศูนย์ หรือวิทยาลัย มอบหมาย การจัดให้มีคณะกรรมการประจำและการจัดระบบบริหารงานในสถาบัน สำนัก ศูนย์ วิทยาลัย หรือหน่วยงานที่เรียกชื่ออย่างอื่นที่มีฐานะเทียบเท่าสถาบัน สำนัก ศูนย์ หรือวิทยาลัย ให้เป็นไปตามข้อบังคับของมหาวิทยาลัย

๓.๓ การบัญชีและการตรวจสอบ

มหาวิทยาลัยทางพระพุทธศาสนาแต่ละแห่งต้องจัดทำระบบบัญชีอันถูกต้องแยกตามประเภทงานส่วนที่สำคัญ และมหาวิทยาลัยจำเป็นต้องมีสมุดบัญชีลงรายการรับและจ่ายเงินสินทรัพย์และหนี้สินที่แสดงกิจการที่เป็นอยู่ตามความเป็นจริงและตามที่ควร ตามประเภทงานพร้อมด้วย

ข้อความอันเป็นที่มาของรายการนั้นๆ และให้มีการตรวจสอบบัญชีภายในเป็นประจำ และมหาวิทยาลัยต้องจัดทำบัญชีและบัญชีทำการ ส่งผู้สอบบัญชีของมหาวิทยาลัยภายในเก้าสิบวันนับแต่วันสิ้นปีบัญชี

สำนักงานตรวจเงินแผ่นดินจะทำหน้าที่เป็นผู้สอบบัญชีของมหาวิทยาลัย และให้ทำการตรวจสอบรับรองบัญชีและการเงินทุกประเภทของมหาวิทยาลัยทุกรอบปี ในการตรวจสอบบัญชีนั้น ผู้สอบบัญชีมีอำนาจตรวจสอบสรรพสมุดบัญชีและเอกสารหลักฐานต่างๆ ของมหาวิทยาลัย พร้อมทั้งมีอำนาจสอบถามอธิการบดี รองอธิการบดี เจ้าหน้าที่และลูกจ้างของมหาวิทยาลัย และสามารถเรียกให้ส่งสรรพสมุดบัญชีและเอกสารหลักฐานต่างๆ ของมหาวิทยาลัยได้ตามความจำเป็น และในกรณีที่ผู้สอบบัญชีได้รายงานผลการสอบบัญชีและการเงินเสนอต่อสภามหาวิทยาลัย เพื่อสภามหาวิทยาลัยจะได้นำเสนอต่อรัฐมนตรีแล้วมหาวิทยาลัยจะต้องเผยแพร่รายงานประจำปีของปีที่สิ้นปีนั้น และแสดงบัญชีงบดุลและบัญชีทำการที่ผู้สอบบัญชีรับรองว่าถูกต้องแล้ว พร้อมทั้งแสดงผลงานของมหาวิทยาลัยในปีที่ล่วงมาและแผนงานที่จะจัดทำในปีต่อไป ภายในระยะเวลาที่กฎหมายกำหนดด้วย

๓.๔ การกำกับดูแล

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการมีอำนาจและหน้าที่กำกับดูแลโดยทั่วไปซึ่งกิจการของมหาวิทยาลัย ให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งมหาวิทยาลัย และให้สอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาล

๓.๕ ตำแหน่งทางวิชาการ

คณาจารย์ประจำของมหาวิทยาลัยทางพระพุทธศาสนา มีตำแหน่งทางวิชาการ ดังนี้ ศาสตราจารย์ รองศาสตราจารย์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ และอาจารย์ โดยคุณสมบัตินี้ หลักเกณฑ์และวิธีการแต่งตั้งและถอดถอนคณาจารย์ประจำดังกล่าว ให้เป็นไปตามข้อบังคับของมหาวิทยาลัย

นอกจากนี้ ศาสตราจารย์นั้น จะได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งโดยคำแนะนำของสภามหาวิทยาลัย และอธิการบดีโดยความเห็นชอบของสภาวิชาการอาจแต่งตั้งผู้ซึ่งมีคุณสมบัติเหมาะสมและมิได้เป็นคณาจารย์ประจำของมหาวิทยาลัย เป็นรองศาสตราจารย์พิเศษ ผู้ช่วยศาสตราจารย์พิเศษ และอาจารย์พิเศษได้โดยคำแนะนำของคณบดี ผู้อำนวยการสถาบัน ผู้อำนวยการสำนัก ผู้อำนวยการศูนย์ หรือหัวหน้าหน่วยงานที่เรียกชื่ออย่างอื่นที่มีฐานะเทียบเท่าคณะ สถาบันสำนัก ศูนย์ หรือวิทยาลัย โดยคุณสมบัตินี้ หลักเกณฑ์และวิธีการแต่งตั้งรองศาสตราจารย์พิเศษ ผู้ช่วยศาสตราจารย์พิเศษ และอาจารย์พิเศษ ให้เป็นไปตามข้อบังคับของมหาวิทยาลัย

สภามหาวิทยาลัยโดยคำแนะนำของสภาวิชาการอาจแต่งตั้งศาสตราจารย์ซึ่งมีความรู้ความสามารถและความชำนาญพิเศษและพ้นจากตำแหน่งไปโดยไม่มีความผิด ให้เป็นศาสตราจารย์เกียรติคุณในสาขาวิชาที่ศาสตราจารย์ผู้นั้นมีความเชี่ยวชาญเพื่อเป็นเกียรติยศได้ โดยคุณสมบัตินี้ หลักเกณฑ์และวิธีการแต่งตั้งศาสตราจารย์เกียรติคุณ ให้เป็นไปตามข้อบังคับของมหาวิทยาลัย

๓.๖ ปริญญาและเครื่องหมายวิทยฐานะ

มหาวิทยาลัยทางพระพุทธศาสนามีอำนาจให้ปริญญาในสาขาวิชาที่มีการสอนในมหาวิทยาลัยจำนวนทั้งสิ้น ๓ ระดับ ได้แก่

- (๑) ปริญญาเอก เรียกว่าดุษฎีบัณฑิต ใช้อักษรย่อ ด.
- (๒) ปริญญาโท เรียกว่ามหาบัณฑิต ใช้อักษรย่อ ม.
- (๓) ปริญญาตรี เรียกว่าบัณฑิต ใช้อักษรย่อ บ.

สภามหาวิทยาลัยอาจออกข้อบังคับกำหนดให้ผู้สำเร็จการศึกษาชั้นปริญญาตรี ได้รับปริญญาตรีเกียรตินิยมอันดับหนึ่งหรือปริญญาตรีเกียรตินิยมอันดับสองก็ได้ และอาจออกข้อบังคับ

กำหนดให้มีประกาศนียบัตรบัณฑิต อนุปริญญา และประกาศนียบัตรสำหรับสาขาวิชาใดสาขาวิชาหนึ่งได้ มหาวิทยาลัยมีอำนาจให้ปริญญาเกิตติมศักดิ์แก่บุคคลซึ่งสภามหาวิทยาลัยเห็นว่าทรงคุณวุฒิสมควรแก่ปริญญา นั้นๆ แต่จะให้ปริญญาดังกล่าวแก่คณาจารย์ประจำ ผู้ดำรงตำแหน่งต่างๆ ในมหาวิทยาลัยหรือกรรมการสภามหาวิทยาลัยในขณะนั้นไม่ได้ โดยการกำหนดเกี่ยวกับชั้น สาขาของปริญญา และหลักเกณฑ์การให้ปริญญา เกิตติมศักดิ์ ให้เป็นไปตามข้อบังคับของมหาวิทยาลัย

นอกจากนี้ มหาวิทยาลัยอาจกำหนดให้มีพัทธวิทยฐานะเป็นเครื่องหมายแสดงวิทยฐานะ สำหรับพระภิกษุสามเณรผู้ได้รับปริญญา ประกาศนียบัตรบัณฑิต อนุปริญญา และประกาศนียบัตร และครุ วิทยฐานะหรือเข้มวิทยฐานะเป็นเครื่องหมายแสดงวิทยฐานะ สำหรับคฤหัสถ์ผู้ได้รับปริญญา ประกาศนียบัตร บัณฑิต อนุปริญญา และประกาศนียบัตร และอาจกำหนดให้มีครุยประจำตำแหน่งกรรมการสภามหาวิทยาลัย ครุยประจำตำแหน่งผู้บริหาร หรือครุยประจำตำแหน่งคณาจารย์ของมหาวิทยาลัยสำหรับคฤหัสถ์ก็ได้ โดยการ กำหนดดังกล่าว ให้เป็นไปตามข้อบังคับของมหาวิทยาลัยโดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา

๓.๗ บทกำหนดโทษ

ในพระราชบัญญัติจัดตั้งมหาวิทยาลัยทางพระพุทธศาสนา จะกำหนดโทษ ไว้ ๒ กรณี คือ กรณีแรก ใช้พัทธวิทยฐานะ ครุยวิทยฐานะ เข้มวิทยฐานะ ครุยประจำตำแหน่ง เครื่องแบบ เครื่องหมาย หรือเครื่องแต่งกายนักศึกษาของมหาวิทยาลัยโดยไม่มีสิทธิจะใช้ และกรณีที่สอง แสดงด้วย ประการใดๆ ว่าตนมีปริญญาประกาศนียบัตรบัณฑิต อนุปริญญา ประกาศนียบัตร หรือตำแหน่งของ มหาวิทยาลัยโดยที่ตนไม่มีสิทธิ ถ้าได้กระทำเพื่อให้บุคคลอื่นเชื่อว่าตนมีสิทธิจะใช้ หรือมีวิทยฐานะ หรือ ตำแหน่งเช่นนั้น จะต้องระวางโทษตามที่กฎหมายจัดตั้งมหาวิทยาลัยแต่ละแห่งกำหนดไว้ ซึ่งโดยทั่วไปแล้วจะมี โทษจำคุก หรือโทษปรับ หรือทั้งจำทั้งปรับ

(ตารางการเปรียบเทียบความเหมือนและความแตกต่างระหว่างมหาวิทยาลัยของรัฐกับ มหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ โปรดดูรายละเอียดในภาคผนวก ๓)

๕.๗ สถาบันอุดมศึกษาเอกชน

๕.๗.๑ ความเป็นมาของกฎหมายว่าด้วยสถาบันอุดมศึกษาเอกชน

สถาบันอุดมศึกษาเอกชนในปัจจุบันมีจำนวนทั้งสิ้น ๒๙ แห่ง^{๔๑} โดยจัดตั้งขึ้นตาม พระราชบัญญัติสถาบันอุดมศึกษาเอกชน พ.ศ. ๒๕๔๖ ซึ่งได้ยกเลิกพระราชบัญญัติสถาบันอุดมศึกษาเอกชน พ.ศ. ๒๕๒๒ และพระราชบัญญัติสถาบันอุดมศึกษาเอกชน (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ การแก้ไขปรับปรุง กฎหมายว่าด้วยสถาบันอุดมศึกษาเอกชนดังกล่าวมีวัตถุประสงค์เพื่อให้การบริการและการจัดการการศึกษา ของเอกชนมีความเป็นอิสระและมีความคล่องตัวในการบริหารจัดการ พระราชบัญญัติสถาบันอุดมศึกษา เอกชน พ.ศ. ๒๕๔๖ ได้กำหนดให้คณะกรรมการการอุดมศึกษาซึ่งเป็นองค์กรที่จัดตั้งขึ้นตามหลักการการจัด โครงสร้างของกระทรวงศึกษาธิการตามที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ ทำ หน้าที่เป็นองค์กรในการกำกับ ประสาน ส่งเสริม สนับสนุน ติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผลการจัด การศึกษาของสถาบันอุดมศึกษาเอกชนเช่นเดียวกับสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ นอกจากนี้ พระราชบัญญัติ ดังกล่าวได้กำหนดให้สถาบันอุดมศึกษาเอกชนจัดสรรทุนของสถาบันอุดมศึกษาเอกชนเพิ่มเป็น ๗ กองทุนจาก

^{๔๑} ดูภาคผนวก ๔

เดิมที่มี ๕ กองทุน และกำหนดให้รัฐอุดหนุนและส่งเสริม ให้มีการจัดตั้งกองทุนเพื่อพัฒนาสถาบันอุดมศึกษาเอกชนในด้านต่างๆ ให้มีคุณภาพและได้มาตรฐานยิ่งขึ้น

๕.๗.๒ วัตถุประสงค์ของสถาบันอุดมศึกษาเอกชน

สถาบันอุดมศึกษาเอกชนเป็นสถานศึกษาและวิจัย มีวัตถุประสงค์ในการศึกษา ส่งเสริมวิชาการและวิชาชีพชั้นสูง ทำการสอน ทำการวิจัย ให้บริการทางวิชาการแก่สังคม และทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของชาติ

๕.๗.๓ ประเภทของสถาบันอุดมศึกษาเอกชน

สถาบันอุดมศึกษาเอกชนมี ๓ ประเภท คือ

(ก) มหาวิทยาลัย ดำเนินการให้การศึกษาในด้านวิชาการและวิชาชีพชั้นสูง หลายสาขาวิชาหรือหลายกลุ่มสาขาวิชา ให้การศึกษาเพื่อให้ประกาศนียบัตร อนุปริญญา ปริญญาทุกชั้น และประกาศนียบัตรบัณฑิต และมีการกิจด้านการสอน การผลิตบัณฑิต การวิจัยการให้บริการทางวิชาการแก่สังคม และการทะนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของชาติ

(ข) สถาบัน ดำเนินการให้การศึกษาในด้านวิชาการและวิชาชีพชั้นสูง ซึ่งเน้นการสอนในสาขาวิชาใดหรือกลุ่มสาขาวิชาใดโดยเฉพาะ ให้การศึกษาเพื่อให้ประกาศนียบัตร อนุปริญญา ปริญญาทุกชั้น และประกาศนียบัตรบัณฑิต และมีการกิจด้านการสอน การผลิตบัณฑิต และการวิจัย และอาจจะกระทำการกิจเกี่ยวกับการให้บริการทางวิชาการแก่สังคม หรือการทะนุบำรุงศิลปและวัฒนธรรมของชาติด้วยก็ได้

(ค) วิทยาลัย ดำเนินการให้การศึกษาในด้านวิชาการและวิชาชีพชั้นสูงในบางสาขาวิชา ให้การศึกษาเพื่อให้ประกาศนียบัตร อนุปริญญา ปริญญาในชั้นที่ไม่สูงกว่าปริญญาโท และประกาศนียบัตรบัณฑิต และมีการกิจด้านการสอน และการผลิตบัณฑิต และอาจจะกระทำการกิจเกี่ยวกับการวิจัย หรือการให้บริการทางวิชาการแก่สังคม หรือการทะนุบำรุงศิลปและวัฒนธรรมของชาติด้วยก็ได้

๕.๗.๔ การจัดตั้งและการเปิดดำเนินการของสถาบันอุดมศึกษาเอกชน

การจัดตั้งสถาบันอุดมศึกษาเอกชน ต้องได้รับใบอนุญาตจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการโดยคำแนะนำของคณะกรรมการการอุดมศึกษา โดยผู้ขอรับใบอนุญาตจัดตั้งสถาบันอุดมศึกษาเอกชนจะต้องเสนอโครงการจัดตั้งข้อกำหนดและสาขาวิชาของสถาบันอุดมศึกษาเอกชนมาพร้อมกับคำขอ และจะต้องมีกรรมสิทธิ์ในที่ดินที่ใช้เป็นที่จัดตั้งหรือเป็นผู้ที่มีหลักฐานแสดงให้เห็นว่าเมื่อได้รับใบอนุญาตแล้วจะสามารถโอนกรรมสิทธิ์ในที่ดินให้แก่สถาบันอุดมศึกษาเอกชนได้ หรือเป็นผู้เช่าที่ดินจากรัฐราชการหรือหน่วยงานของรัฐ ซึ่งมีหลักฐานแสดงให้เห็นว่า เมื่อได้รับใบอนุญาตแล้วจะสามารถโอนสิทธิตามสัญญาเช่าที่ดินดังกล่าวให้แก่สถาบันอุดมศึกษาเอกชนได้

สถาบันอุดมศึกษาเอกชนมีฐานะเป็นนิติบุคคลนับแต่วันที่ได้รับใบอนุญาต ผู้รับใบอนุญาตจะเป็นผู้แทนของสถาบันอุดมศึกษาเอกชนนั้นจนกว่าจะได้มีการแต่งตั้งอธิการบดี และผู้รับใบอนุญาตจะต้องโอนกรรมสิทธิ์ในที่ดินโดยปลอดจากภาระผูกพันใดๆ ให้แก่สถาบันอุดมศึกษาเอกชนภายในหกสิบวัน กรณีผู้รับใบอนุญาตเป็นผู้มีหลักฐานแสดงให้เห็นว่าจะสามารถโอนกรรมสิทธิ์ในที่ดินจะต้องโอนให้ภายในเก้าสิบวัน และกรณีที่ผู้เช่าที่ดินจะต้องโอนสิทธิการเช่าให้ภายในหกสิบวัน เว้นแต่จะมีเหตุจำเป็นและรัฐมนตรีอนุญาตให้ขยายระยะเวลาออกไปได้ แต่ต้องไม่เกินสามสิบวันหกสิบวัน และสามสิบวัน ตามลำดับ เพื่อให้เกิดความเหมาะสมและเป็นการรับรองว่าจะมีการดำเนินการตามกำหนดเวลา ส่วนการโอนเงินและทรัพย์สินอื่นนอกจากที่ดิน ให้แก่สถาบันอุดมศึกษาเอกชนจะต้องกระทำภายในหกสิบวัน เพื่อให้ผู้รับใบอนุญาตรีบดำเนินการเป็นการคุ้มครองการดำเนินงานของสถาบันอุดมศึกษาเอกชน

กิจการของสถาบันอุดมศึกษาเอกชนไม่อยู่ภายใต้บังคับกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองแรงงาน และกฎหมายว่าด้วยแรงงานสัมพันธ์ โดยผู้ปฏิบัติงานของสถาบันอุดมศึกษาเอกชนต้องได้รับผลประโยชน์ตอบแทนไม่น้อยกว่าที่กำหนดไว้ในกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองแรงงาน ทั้งนี้ให้เป็นไปตามหลักการที่กำหนดในกฎกระทรวง เพื่อให้เป็นหลักประกันแก่ผู้ปฏิบัติงานในสถาบันอุดมศึกษาเอกชน

๕.๗.๕ โครงสร้างและการบริหารงานของสถาบันอุดมศึกษาเอกชน

(ก) คณะกรรมการการอุดมศึกษา ตามกฎหมายว่าด้วยการศึกษาแห่งชาติ ทำหน้าที่เป็นคณะกรรมการตามพระราชบัญญัติสถาบันอุดมศึกษาเอกชน พ.ศ. ๒๕๔๖ มีอำนาจในการให้ความเห็นชอบและเป็นองค์กรที่มีอำนาจควบคุมดูแลการดำเนินงานของสถาบันอุดมศึกษาเอกชน โดยมีสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษาเป็นหน่วยงานธุรการการอุดมศึกษา คณะกรรมการการอุดมศึกษา มีอำนาจแต่งตั้งคณะกรรมการอื่น หรือคณะอนุกรรมการเพื่อพิจารณาหรือปฏิบัติการอย่างใดอย่างหนึ่งตามที่คณะกรรมการมอบหมายได้ และมีอำนาจเรียกบุคคลใดๆ มาให้ถ้อยคำหรือแจ้งให้บุคคลใดๆ ส่งเอกสารหรือหลักฐานที่จำเป็นแก่การดำเนินการตามอำนาจและหน้าที่

(ข) สภาสถาบันอุดมศึกษาเอกชน มีอำนาจหน้าที่ในการวางนโยบายและควบคุมดูแลกิจการของสถาบันอุดมศึกษาเอกชน และหน้าที่อื่นๆ ตามที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติสถาบันอุดมศึกษาเอกชน พ.ศ. ๒๕๔๖

สภาสถาบันในสถาบันอุดมศึกษาเอกชนแต่ละแห่ง ประกอบด้วย นายกสภาสถาบันซึ่งผู้รับใบอนุญาตจัดตั้งสถาบันอุดมศึกษาเอกชนเสนอชื่อ มีอธิการบดีเป็นกรรมการสภาสถาบันโดยตำแหน่ง และกรรมการสภาสถาบันผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งผู้รับใบอนุญาตฯ เสนอชื่อ และกรรมการสภาสถาบันผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งรัฐมนตรีเลือกจากบัญชีรายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิที่คณะกรรมการการอุดมศึกษาเห็นชอบ

(ค) คณะกรรมการพิจารณาตำแหน่งทางวิชาการประจำสถาบันอุดมศึกษาเอกชน ประกอบด้วย ประธานกรรมการซึ่งสภาสถาบันแต่งตั้งจากกรรมการสภาสถาบัน และกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิจากภายนอกสถาบันอุดมศึกษาเอกชน มีอำนาจหน้าที่ในการพิจารณาเกี่ยวกับตำแหน่งทางวิชาการของคณาจารย์ พิจารณาและวินิจฉัยเกี่ยวกับการอุทธรณ์ตำแหน่งทางวิชาการและพิจารณาเทียบตำแหน่งทางวิชาการของสถาบันอุดมศึกษาอื่นเข้าสู่ระบบของสถาบันอุดมศึกษาเอกชน

(ง) อธิการบดี เป็นผู้บังคับบัญชาและรับผิดชอบการบริหารงานของสถาบันอุดมศึกษาเอกชน โดยมีที่มาจากการแต่งตั้งของสภาสถาบัน มีอำนาจหน้าที่ควบคุมดูแลกิจการของสถาบันอุดมศึกษาเอกชนให้เป็นไปตามกฎหมาย ข้อกำหนด ระเบียบ และข้อบังคับของสถาบันอุดมศึกษาเอกชน รวมทั้งนโยบายและมติของสภาสถาบัน และหน้าที่อื่นๆ ตามที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติสถาบันอุดมศึกษาเอกชน พ.ศ. ๒๕๔๖

๕.๗.๖ ตำแหน่งทางวิชาการ

คณาจารย์ของสถาบันอุดมศึกษาเอกชนมีตำแหน่งทางวิชาการ ดังต่อไปนี้ ศาสตราจารย์หรือศาสตราจารย์พิเศษ รองศาสตราจารย์หรือรองศาสตราจารย์พิเศษ ผู้ช่วยศาสตราจารย์หรือผู้ช่วยศาสตราจารย์พิเศษ และอาจารย์หรืออาจารย์พิเศษ คณาจารย์ประจำต้องมีคุณสมบัติและไม่มีลักษณะต้องห้ามตามที่กฎหมายกำหนด โดยหลักเกณฑ์และวิธีการแต่งตั้งคณาจารย์ ให้เป็นไปตามข้อบังคับของสถาบันอุดมศึกษาเอกชน ซึ่งหลักเกณฑ์ดังกล่าวต้องไม่ต่ำกว่ามาตรฐานที่คณะกรรมการการอุดมศึกษากำหนด ส่วนการพ้นจากตำแหน่งคณาจารย์ ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในข้อบังคับของสถาบันอุดมศึกษาเอกชน

ศาสตราจารย์และศาสตราจารย์พิเศษนั้น จะได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งโดยคำแนะนำของคณะกรรมการฯ และอธิการบดีโดยความเห็นชอบของสภาสถาบัน มีอำนาจแต่งตั้งรองศาสตราจารย์ รองศาสตราจารย์พิเศษ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ และผู้ช่วยศาสตราจารย์พิเศษ ส่วนอาจารย์และอาจารย์พิเศษนั้นอธิการบดีมีอำนาจแต่งตั้งได้เอง ทั้งนี้ ศาสตราจารย์พิเศษ รองศาสตราจารย์พิเศษ ผู้ช่วยศาสตราจารย์พิเศษ และอาจารย์พิเศษนั้น จะต้องแต่งตั้งจากผู้ซึ่งมิได้เป็นคณาจารย์ประจำของสถาบันอุดมศึกษาเอกชน

สภาสถาบันอาจแต่งตั้งให้ศาสตราจารย์ซึ่งมีความรู้ ความสามารถและความชำนาญเป็นพิเศษและพ้นจากตำแหน่งไปโดยไม่มีความผิด เป็นศาสตราจารย์เกียรติคุณในสาขาวิชาที่ศาสตราจารย์นั้นมีความเชี่ยวชาญเพื่อเป็นเกียรติยศได้ โดยคุณสมบัติของผู้ที่จะได้รับการแต่งตั้งให้เป็นศาสตราจารย์เกียรติคุณให้เป็นไปตามข้อบังคับของสถาบันอุดมศึกษาเอกชน

การใช้คำนำหน้านามเพื่อแสดงวิทยฐานะสำหรับตำแหน่ง ศาสตราจารย์ ศาสตราจารย์พิเศษ ศาสตราจารย์เกียรติคุณ รองศาสตราจารย์ รองศาสตราจารย์พิเศษ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ หรือผู้ช่วยศาสตราจารย์พิเศษ ใช้อักษรย่อ ดังต่อไปนี้

- (๑) ศาสตราจารย์ ใช้อักษรย่อ ศ.
- (๒) ศาสตราจารย์พิเศษ ใช้อักษรย่อ ศ.(พิเศษ)
- (๓) ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ใช้อักษรย่อ ศ.(เกียรติคุณ)
- (๔) รองศาสตราจารย์ ใช้อักษรย่อ รศ.
- (๕) รองศาสตราจารย์พิเศษ ใช้อักษรย่อ รศ.(พิเศษ)
- (๖) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ใช้อักษรย่อ ผศ.
- (๗) ผู้ช่วยศาสตราจารย์พิเศษ ใช้อักษรย่อ ผศ.(พิเศษ)

๕.๗.๗ ปริญญาและเครื่องหมายวิทยฐานะของสถาบันอุดมศึกษาเอกชน

สถาบันอุดมศึกษาเอกชนจะทำการสอนเพื่อให้ปริญญาชั้นใด และในสาขาวิชาใดได้ก็ต่อเมื่อรัฐมนตรีโดยคำแนะนำของคณะกรรมการได้รับรองวิทยฐานะสถาบันอุดมศึกษาเอกชนนั้นแล้ว สถาบันอุดมศึกษาเอกชนจะให้ประกาศนียบัตร อนุปริญญา ปริญญาหรือประกาศนียบัตรบัณฑิต ในสาขาวิชาที่มีการศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาเอกชนได้ก็ต่อเมื่อรัฐมนตรีโดยคำแนะนำของคณะกรรมการได้รับรองมาตรฐานการศึกษาในสาขาวิชาที่มีการสอน และการกำหนดให้สาขาวิชาใดมีปริญญาชั้นใด ใช้อักษรย่อสำหรับสาขาวิชานั้นอย่างไรให้เป็นไปตามระเบียบที่คณะกรรมการกำหนด นอกจากนี้สถาบันอุดมศึกษาเอกชนมีอำนาจให้ปริญญาเกิตติมาศักดิ์แก่บุคคลที่สภาสถาบันเห็นว่าทรงคุณวุฒิสมควรแก่ปริญญานั้นๆ และสถาบันอุดมศึกษาเอกชนอาจกำหนดให้มีครุวิทยฐานะและเข็มวิทยฐานะเป็นเครื่องหมายแสดงวิทยฐานะของผู้ได้รับประกาศนียบัตร อนุปริญญา ปริญญา และประกาศนียบัตรบัณฑิต และอาจกำหนดให้มีครุประจำตำแหน่งกรรมการสภาสถาบัน ครุประจำตำแหน่งผู้บริหารและครุประจำตำแหน่งคณาจารย์ประจำของสถาบันอุดมศึกษาเอกชนได้

๕.๗.๘ ทุนและรายได้ของสถาบันอุดมศึกษาเอกชน

- (ก) ทุนของสถาบันอุดมศึกษาเอกชน

ทุนของสถาบันอุดมศึกษาเอกชนประกอบด้วยเงินและทรัพย์สินตามที่ระบุไว้ในข้อกำหนดเมื่อจัดตั้ง รวมทั้งเงินและทรัพย์สินอื่นที่ได้มาในภายหลัง โดยทุนดังกล่าวมีที่มาจาก ๓ แหล่งคือ

- (๑) ทุนจากผู้รับใบอนุญาต ซึ่งประกอบด้วยเงินและทรัพย์สินอื่นที่ระบุในข้อกำหนดเมื่อจัดตั้งและที่จัดหาเพิ่มเติมในภายหลัง

(๒) ทุนจากการได้รับบริจาค ซึ่งประกอบด้วยเงินและทรัพย์สินอื่นที่มีผู้บริจาคหรืออุทิศให้สถาบันอุดมศึกษาเอกชนโดยระบุเงื่อนไขให้ใช้ได้เฉพาะแต่ดอกผล

(๓) ทุนสะสม ซึ่งประกอบด้วย เงินและทรัพย์สินอื่นที่ได้มาจากผลการดำเนินงานของสถาบันอุดมศึกษาเอกชนที่ผ่านมา

พระราชบัญญัติสถาบันอุดมศึกษาเอกชน พ.ศ.๒๕๔๖ กำหนดให้สถาบันอุดมศึกษาเอกชนจัดสรรทุนของสถาบันเป็นกองทุนประเภทต่างๆ จำนวน ๗ ทุน อันได้แก่ กองทุนทั่วไป กองทุนทรัพย์สินถาวร กองทุนวิจัย กองทุนห้องสมุดและเทคโนโลยี กองทุนพัฒนาบุคลากร กองทุนสงเคราะห์ และกองทุนคงเงินต้นหรือกองทุนอื่น โดยทุกต้นปีของการศึกษาสถาบันอุดมศึกษาเอกชนต้องจัดให้มีเงินในกองทุนประเภทต่างๆ เป็นจำนวนเพียงพอที่จะดำเนินงานได้ ถ้ากองทุนใดมีจำนวนเงินไม่เพียงพอให้ออนเงินในกองทุนทั่วไปไปให้มีจำนวนเพียงพอ ส่วนในกรณีที่เงินในกองทุนทั่วไปมีจำนวนไม่เพียงพอที่จะดำเนินการ ผู้รับใบอนุญาตต้องจัดหาเพิ่มเติมให้เพียงพอแก่การดำเนินงาน

(ข) รายได้ของสถาบันอุดมศึกษาเอกชน

รายได้ของสถาบันอุดมศึกษาเอกชน ประกอบด้วย เงินผลประโยชน์ ค่าเล่าเรียน ค่าบำรุง ค่าธรรมเนียม ค่าปรับ และค่าบริการต่างๆ ของสถาบันอุดมศึกษาเอกชน เงินและทรัพย์สินอื่นที่มีผู้บริจาคหรืออุทิศให้แก่สถาบันอุดมศึกษาเอกชนโดยไม่มีเงื่อนไขที่ระบุให้ใช้ได้เฉพาะแต่ดอกผล เงินอุดหนุนจากรัฐ รายได้หรือผลประโยชน์ที่ได้จากการลงทุนและจากทรัพย์สินของสถาบันอุดมศึกษาเอกชน และรายได้และผลประโยชน์อย่างอื่น สถาบันอุดมศึกษาเอกชนต้องดำเนินการเกี่ยวกับบรรดารายได้และทรัพย์สินของสถาบันอุดมศึกษาเอกชนให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งสถาบันอุดมศึกษาเอกชน และตามวัตถุประสงค์ที่ผู้บริจาคเงินหรือทรัพย์สินให้แก่สถาบันอุดมศึกษาเอกชนกำหนดไว้

๕.๗.๙ การอุดหนุนและการส่งเสริมสถาบันอุดมศึกษาเอกชน

รัฐต้องให้การอุดหนุนและส่งเสริมสถาบันอุดมศึกษาเอกชนในเรื่องการให้ข้าราชการและพนักงานของรัฐไปปฏิบัติงานในสถาบันอุดมศึกษาเอกชน การจัดตั้งกองทุนเพื่อพัฒนาสถาบันอุดมศึกษาเอกชนในด้านต่างๆ ยกเว้นอากรขาเข้าสินค้าประเภทครุภัณฑ์และอุปกรณ์ที่ใช้ในการศึกษาและการวิจัยโดยการรับรองของคณะกรรมการการอุดมศึกษา ตามที่กำหนดในกฎหมายว่าด้วยพิกัดอัตราศุลกากร และให้การส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการใช้ทรัพยากรร่วมกันระหว่างสถาบันอุดมศึกษาของรัฐและเอกชน นอกจากนี้ ได้มีการกำหนดให้มีการตราพระราชกฤษฎีกายกเว้นภาษีอากรในกรณีที่เป็นการโอนอสังหาริมทรัพย์ให้แก่สถาบันอุดมศึกษาเอกชน และให้ได้รับการยกเว้นค่าธรรมเนียมจดทะเบียนสิทธิและนิติกรรมเกี่ยวกับอสังหาริมทรัพย์

๕.๗.๑๐ การกำกับและการควบคุมสถาบันอุดมศึกษาเอกชน

ในกรณีที่สถาบันอุดมศึกษาเอกชนได้รับอนุญาตให้จัดตั้ง แต่ไม่ดำเนินการตามโครงการที่เสนอภายในหนึ่งปี หรือไม่ขอรับความเห็นชอบจากคณะกรรมการการอุดมศึกษาในการเปิดดำเนินการภายในกำหนดเวลาสามปีนับแต่วันที่ได้รับใบอนุญาต รัฐมนตรีโดยคำแนะนำของคณะกรรมการฯ มีอำนาจเพิกถอนใบอนุญาตนั้น และในกรณีที่สถาบันอุดมศึกษาเอกชนไม่ดำเนินการภายในกำหนดหนึ่งปีนับแต่วันที่ได้รับความเห็นชอบให้เปิดดำเนินการในสาขาวิชาใดๆ นั้น ให้ถือว่า การให้ความเห็นชอบให้เปิดดำเนินการสาขาวิชานั้นเป็นอันสิ้นสุดลง นอกจากนี้ได้มีการกำกับดูแลทางด้านการโฆษณาเพื่อไม่ให้สถาบันอุดมศึกษาเอกชนโฆษณาข้อความอันเป็นเท็จ หรือไม่ตรงกับความเป็นจริงตามที่ได้รับอนุญาตเพื่อไม่ให้เกิดผลเสียต่อสังคม หากมีการฝ่าฝืน คณะกรรมการฯ มีอำนาจในการสั่งให้แก้ไขข้อความหรือวิธีการในการโฆษณา ห้ามการใช้ข้อความบางอย่างที่ปรากฏในการโฆษณา ห้ามการโฆษณาหรือห้ามใช้วิธีการนั้นในการโฆษณา หรือให้

โฆษณาเพื่อแก้ไขความเข้าใจผิดของประชาชนที่อาจเกิดขึ้นแล้วตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่คณะกรรมการฯ กำหนด ในกรณีที่สถาบันอุดมศึกษาเอกชนใดไม่ดำเนินการตามคำสั่งของคณะกรรมการฯ หรือฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่คณะกรรมการฯ กำหนด รัฐมนตรีโดยคำแนะนำของคณะกรรมการฯ มีอำนาจเพิกถอนใบอนุญาตได้

เมื่อสถาบันอุดมศึกษาเอกชนใดได้รับความเห็นชอบให้เปิดดำเนินการในสาขาวิชาใดแล้ว สถาบันอุดมศึกษาเอกชนนั้นไม่ปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ วิธีการ หรือเงื่อนไขที่คณะกรรมการฯ กำหนด หรือไม่ใช้คำว่ามหาวิทยาลัย สถาบัน หรือวิทยาลัย เป็นอักษรไทยนำหน้าชื่อสถาบันอุดมศึกษาเอกชนหรือใช้ชื่อสถาบันอุดมศึกษาเอกชนเป็นอักษรต่างประเทศโดยไม่ได้รับอนุญาตจากรัฐมนตรี หรือการจัดการศึกษาของสถาบันอุดมศึกษาเอกชนนั้นเสื่อมลงจากมาตรฐานการศึกษาที่รับรองไว้ คณะกรรมการฯ มีอำนาจเตือนเป็นหนังสือให้ปรับปรุงแก้ไขสิ่งต่างๆ ตามที่แจ้งไปภายในเวลาที่กำหนด รัฐมนตรีโดยคำแนะนำของคณะกรรมการฯ มีอำนาจสั่งให้ดรับนักศึกษาในสาขาวิชาใดสาขาวิชาหนึ่งหรือทุกสาขาวิชา เพิกถอนการรับรองมาตรฐานการศึกษา เพิกถอนการให้ความเห็นชอบการเปิดดำเนินการในสาขาวิชาใดสาขาวิชาหนึ่งหรือทุกสาขาวิชา เพิกถอนการรับรองวิทยฐานะ หรือเพิกถอนใบอนุญาตได้

ในกรณีที่สถาบันอุดมศึกษาเอกชนไม่มีทุนพอจะดำเนินการต่อไป หรือมีหนี้สินเกินทรัพย์สินหรือมีฐานะการเงินไม่มั่นคงอันอาจเกิดความเสียหายแก่สถาบันอุดมศึกษาเอกชน หรือฝ่าฝืนบทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัติสถาบันอุดมศึกษาเอกชนฯ กฎกระทรวง เงื่อนไขที่รัฐมนตรีกำหนดหรือประกาศที่ออกหรือกำหนด หรือไม่ปฏิบัติตามข้อกำหนดของสถาบันอุดมศึกษาเอกชน หรือคำสั่งของพนักงานเจ้าหน้าที่ หรือหยุดสอนเกินสองเดือนติดต่อกัน หรือสภาสถาบัน กรรมการสภาสถาบัน อธิการบดี คณาจารย์ในสถาบันอุดมศึกษาเอกชนหรือนักศึกษาของสถาบันอุดมศึกษาเอกชนดำเนินการอันเป็นภัยอย่างร้ายแรงต่อความมั่นคงหรือความปลอดภัยของประเทศ วัฒนธรรมของชาติ ความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน รัฐมนตรีโดยคำแนะนำของคณะกรรมการฯ มีอำนาจสั่งให้สถาบันอุดมศึกษาเอกชนอยู่ในความควบคุมของสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา โดยแต่งตั้งคณะกรรมการควบคุมสถาบันอุดมศึกษาเอกชนเพื่อทำหน้าที่แทนสภาสถาบัน

ในกรณีที่คณะกรรมการควบคุมสถาบันอุดมศึกษาเอกชนเห็นว่าสถาบันอุดมศึกษาเอกชนที่ถูกควบคุมไม่อาจดำเนินกิจการต่อไปได้ หรือไม่ควรให้ดำเนินการต่อไป และมีเหตุสมควรเพิกถอนใบอนุญาตให้รายงานรัฐมนตรีพิจารณา และรัฐมนตรีโดยคำแนะนำของคณะกรรมการการอุดมศึกษามีอำนาจสั่งเพิกถอนใบอนุญาตได้

๕.๗.๑๑ การเลิกและการโอนกิจการสถาบันอุดมศึกษาเอกชน

ผู้รับใบอนุญาตจัดตั้งสถาบันอุดมศึกษาเอกชนสามารถขอเลิกกิจการได้ก่อนสิ้นปีการศึกษาไม่น้อยกว่าสามเดือน ซึ่งสภาสถาบันจะต้องให้ความเห็นชอบ และรัฐมนตรีโดยคำแนะนำของคณะกรรมการการอุดมศึกษาอาจมีคำสั่งเลิกกิจการสถาบันอุดมศึกษาเอกชน และกำหนดให้ผู้รับใบอนุญาตจัดตั้งสถาบันอุดมศึกษาเอกชนปฏิบัติตามเงื่อนไขเท่าที่จำเป็นได้

การโอนใบอนุญาตจัดตั้งสถาบันอุดมศึกษาเอกชนต้องได้รับความเห็นชอบจากสภาสถาบัน และรัฐมนตรีโดยคำแนะนำของคณะกรรมการการอุดมศึกษาอาจมีคำสั่งโอนใบอนุญาตจัดตั้งสถาบันอุดมศึกษาเอกชน และกำหนดให้ผู้รับใบอนุญาต หรือผู้รับโอนใบอนุญาตจัดตั้งสถาบันอุดมศึกษาเอกชนปฏิบัติตามเงื่อนไขที่จำเป็นได้

ในกรณีที่ผู้รับใบอนุญาตตาย ให้ทายาทหรือผู้จัดการมรดกยื่นคำขอรับโอนใบอนุญาตต่อคณะกรรมการการอุดมศึกษาพร้อมแจ้งเป็นหนังสือให้สภาสถาบันทราบเพื่อรับโอนใบอนุญาตภายในหกสิบ

วัน ถ้าไม่ได้ยื่นคำขอภายในระยะเวลาที่กำหนด ให้ขอการปรับโดยความเห็นชอบของสภาสถาบันแจ้งชื่อผู้รับโอนต่อคณะกรรมการการอุดมศึกษา พร้อมทั้งรายละเอียดและเหตุผลความจำเป็น ส่วนกรณีที่ได้รับใบอนุญาตสิ้นสภาพนิติบุคคลตามกฎหมาย ให้ขอการปรับโดยความเห็นชอบของสภาสถาบันแจ้งชื่อผู้รับโอนต่อคณะกรรมการการอุดมศึกษา พร้อมทั้งรายละเอียดและเหตุผลความจำเป็น ทั้งนี้ รัฐมนตรีโดยคำแนะนำของคณะกรรมการการอุดมศึกษามีอำนาจพิจารณาสั่งการตามที่เห็นสมควร^{๔๒}

สรุปท้ายบท

การศึกษาระดับอุดมศึกษา ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 เป็นการศึกษาในระดับต่อจากการศึกษาขั้นพื้นฐาน แบ่งเป็น 2 ระดับ คือ ระดับต่ำกว่าปริญญาและระดับปริญญา มีจุดมุ่งหมายตามที่กำหนดในแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2535 ว่า การศึกษาระดับต่ำกว่าปริญญา มุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนได้พัฒนาความรู้และทักษะวิชาชีพในระดับกลาง รวมทั้งมีความสามารถในการริเริ่มประกอบการ และการศึกษาระดับปริญญา ซึ่งประกอบด้วยระดับปริญญาตรีและสูงกวานั้น การศึกษาระดับปริญญาตรีมุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนได้พัฒนาความรู้ ความสามารถในการสาขาวิชาต่าง ๆ ในระดับสูง โดยเฉพาะการประยุกต์ทฤษฎีไปสู่การปฏิบัติ การริเริ่มการพัฒนาทั้งทางวิชาการและวิชาชีพ ส่วนการศึกษาระดับสูงกว่าปริญญาตรี มุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนได้พัฒนาความรู้และทักษะในสาขาวิชาการเฉพาะทาง ให้มีความชำนาญมากยิ่งขึ้น มุ่งสร้างสรรคความก้าวหน้าและความเป็นเลิศทางวิชาการ โดยเฉพาะการศึกษาค้นคว้า วิจัย และพัฒนาองค์ความรู้และเทคโนโลยีการอุดมศึกษาของไทยได้มีพัฒนาการมาเป็นลำดับ นับตั้งแต่การจัดตั้งสถาบันอุดมศึกษาแห่งแรกของประเทศ คือ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในปี พ.ศ.2459 และมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมืองมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และมหาวิทยาลัยศิลปากร ที่จัดตั้งในระยะต่อมาเพื่อเปิดสอนในสาขาวิชาเฉพาะทางเพื่อผลิตคนเข้ารับราชการการผลิตรายการระดับกลางและระดับสูงมีความจำเป็นมากขึ้นในยุคของการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศนับตั้งแต่ปี 2500 เป็นต้นมา การอุดมศึกษาจึงมีความหลากหลายทั้งในด้านหน่วยงานที่จัด ประเภทของการจัด รูปแบบและเนื้อหาสาระของการจัด ทำให้เกิดความหลากหลายทางด้านคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาการบริหารและการจัดการ ตลอดจนกลุ่มคนผู้รับบริการ ทั้งนี้การอุดมศึกษาได้มุ่งเพื่อการผลิตรายการระดับกลางและระดับสูงมีความจำเป็นมากขึ้นในยุคของการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศเป็นสำคัญในกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกยุคโลกาภิวัตน์ (Globalization) ได้ส่งผลให้เกิดการแข่งขันด้านเศรษฐกิจการค้าอย่างรุนแรง หลายฝ่ายต่างคาดหวังบทบาทของอุดมศึกษาในการพัฒนาก้าวหน้าเพื่อพัฒนาศักยภาพและสมรรถนะในการแข่งขัน อุดมศึกษาไทยจึงต้องปรับเปลี่ยนโดยมุ่งเน้นการเตรียมคนเข้าสู่ภาวะการเปลี่ยนแปลงในโลกอนาคต ทั้งในเชิงการตอบสนองในระบบเศรษฐกิจและสังคมของภาครัฐและภาคเอกชนบทบาทการจัดอุดมศึกษาจึงมีหน้าที่ของรัฐแต่ฝ่ายเดียว แต่เป็นหน้าที่ของภาคเอกชนองค์กรประชาชน ท้องถิ่น และชุมชนที่จะต้องเข้ามามีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อการอุดมศึกษาให้มากขึ้น ขณะเดียวกันผู้เรียนเองก็ต้องมีส่วนนำทรัพยากรมาสู่สถาบันอุดมศึกษาให้มากขึ้นด้วย^{๔๓}

^{๔๒} ภาคที่ ๒ รูปแบบการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษา.สืบค้นจาก.

61.19.241.70/rkj/uploadword/691416.doc..สืบค้นเมื่อ ๓๑ ตุลาคม ๒๕๕๖.

^{๔๓} แนวทางการปฏิรูปการศึกษาระดับอุดมศึกษา.สืบค้นจาก.

www.qa.kmutnb.ac.th/qa_knowledge/edu/edreformudom.pdf.สืบค้นเมื่อ ๓๑ ตุลาคม ๒๕๕๖.

เอกสารอ้างอิงประจำบท

ตำนานการศึกษาในสยาม. สืบค้นจาก.

<http://allknowledges.tripod.com/historyofthaieducation.htm>.

สืบค้นเมื่อ ๓๐ ตุลาคม ๒๕๕๖.

แนวทางการปฏิรูปการศึกษาระดับอุดมศึกษา. สืบค้นจาก.

www.qa.kmutnb.ac.th/qa_knowledge/edu/edreformudom.pdf.

สืบค้นเมื่อ ๓๑ ตุลาคม ๒๕๕๖.

ภาคที่ ๒ รูปแบบการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษา. สืบค้นจาก.

61.19.241.70/rkj/uploadword/691416.doc. สืบค้นเมื่อ ๓๑ ตุลาคม ๒๕๕๖.

ระบบการศึกษา-ไทย. สืบค้นจาก.

http://www.bic.moe.go.th/th/index.php?option=com_content&view=article&

[id=๖๖๑&catid=๖๑](http://www.bic.moe.go.th/th/index.php?option=com_content&view=article&id=๖๖๑&catid=๖๑). สืบค้นเมื่อ ๒๙ ตุลาคม ๒๕๕๖.

ระบบการศึกษาระดับอุดมศึกษา. สืบค้นจาก.

www.ocsc.go.th/ocsc/th/index.php?option=com_content.

สืบค้นเมื่อ ๒๙ ตุลาคม ๒๕๕๖.

แสง จันทร์งาม .พุทธศาสนากับสังคมไทย. ในสังคมศาสตร์ปริทัศน์ ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๓ ,๒๕๓๐.

บทที่ ๖

วิสัยทัศน์และแผนพัฒนาการศึกษาไทย

วัตถุประสงค์การเรียนรู้ประจำบท

เมื่อได้ศึกษาเนื้อหาในบทนี้แล้ว ผู้ศึกษาสามารถ

๑. บอกความหมาย ความสำคัญ ประเภท วิสัยทัศน์ได้
๒. อธิบายวิธีได้มาซึ่งวิสัยทัศน์องค์การได้
๓. อธิบายลักษณะจากวิสัยทัศน์สู่รูปธรรมได้
๔. บอกวิสัยทัศน์กับการศึกษาได้
๕. บอกวิสัยทัศน์ มจร ได้

ขอบข่ายเนื้อหา

- ความหมายความหมาย ความสำคัญ ประเภท วิสัยทัศน์
- วิธีได้มาซึ่งวิสัยทัศน์องค์การ
- จากวิสัยทัศน์สู่รูปธรรม
- วิสัยทัศน์กับการศึกษา
- วิสัยทัศน์ มจร

๖.๑ ความนำ

การวางแผนเป็นเรื่องของการกำหนดความต้องการ วิธีการดำเนินการและคาดหมาย ผลการดำเนินการในอนาคต โดยใช้หลักวิชาการ เหตุผล มีข้อมูลตัวเลขประกอบ มีการเสนอปัญหาเพื่อขจัดอุปสรรคที่จะมาถึงเป้าหมายข้างหน้าได้ ทำให้ผู้ปฏิบัติรู้ได้ว่าจะทำอะไร ที่ไหนเมื่อใด กับใครทำอะไร และทำเพื่ออะไรได้อย่างชัดเจน ซึ่งนำไปสู่แนวทางการปฏิบัติงานที่ถูกต้องและได้ผล ซึ่ง Koontz และ O'Donnell (1968 : 136) กล่าวไว้ว่า “ถ้าหากปราศจากการวางแผนแล้ว การตัดสินใจและการกระทำมักจะเป็นไปตามยถากรรม” จึงเห็นว่าการวางแผนมีความสำคัญอย่างยิ่ง เปรียบเสมือนแผนที่เดินทางหรือพิมพ์เขียว(Blueprints) ในการทำงานอย่างเป็นระบบเพื่อให้ประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่ต้องการ ซึ่งการวางแผนจะต้องมีการปรับปรุงให้ทันสมัยเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอในการบริหารงานซึ่ง Johnson, Kast และ Rosenzweig (1967 : 25-26) เคยกล่าวไว้ว่า “การวางแผนเปรียบเสมือนยานพาหนะที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงอย่างมีระบบ หากปราศจากการวางแผนระบบก็ไม่สามารถเปลี่ยนและปรับตัวให้เข้ากับอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างออกไปได้” การวางแผนจึงเป็นสิ่งที่มิมีประโยชน์ต่อการบริหารงานอย่างยิ่ง เพราะการวางแผนจะช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตามที่ต้องการได้ อาจกล่าวได้ว่าการวางแผนมีความสำคัญต่อความสำเร็จของวัตถุประสงค์ขององค์กร^๑

๖.๒ ความหมาย

ศาสตราจารย์ นายแพทย์ประเวศ วะสี ราชภานุวโรโส ได้บอกว่า วิสัยทัศน์ หมายถึงความเคลื่อนไหวของประชาชาติ เพื่อสร้างจินตนาการใหม่เกี่ยวกับการศึกษา

ศาสตราจารย์ นายแพทย์เกษม วัฒนชัย ให้ความหมายไว้ว่า วิสัยทัศน์ มาจากคำภาษาอังกฤษคำว่า “Vision” แปลว่า ความคาดหวังที่จะกระทำในอนาคต หรือ การมองเป็นสร้างระบบให้เพื่อให้เพื่รองรับแนวโน้มที่จะเกิดขึ้นในอนาคต หรือเพื่อการพัฒนาแนวโน้มที่เกิดขึ้นในอนาคต ส่วนคำว่า Visionary หมายถึง คนที่จะทำให้ Vision ประสบผลสำเร็จ

บรูซ ซีริมหาสารคร ได้กล่าวว่า วิสัยทัศน์เป็นศัพท์เฉพาะศาสตร์ (Technical Term) เกี่ยวกับการบริหารที่ถูกบัญญัติขึ้นจากคำว่า “Vision” ในภาษาอังกฤษ ซึ่งตามความหมายทั่วไปแปลว่า “การเห็นหรือภาพ” แต่ในทางการบริหาร วิสัยทัศน์ (Vision) หมายถึงความสามารถในการมองเห็นภาพที่จะเกิดขึ้นในอนาคตได้ไกลที่สุดและชัดที่สุด การมองเห็นที่วุ่น มีใช้การมองเห็นด้วยสายตา แต่เป็นการมองเห็นด้วยปัญญา วิสัยทัศน์เป็นจินตนาการ หรือภาพเสมือนจริงที่เกิดขึ้นในอนาคตข้างหน้า

อาจารย์จ่านงค์ ทองประเสริฐ ได้พูดถึงคำวิสัยทัศน์ว่าไม่ใช่ศัพท์ของราชบัณฑิตยสถาน แต่เป็นศัพท์ที่มีผู้คิดขึ้น โดยอาจารย์ได้ให้ไว้ว่า “การดูแลในสิ่งที่อยู่ในวิสัย ซึ่งหมายถึงว่ามีความสามารถเพียงใด ก็ได้เพียงนั้น อาจารย์ได้กล่าวถึงคำ Vision ว่าน่าจะตรงกับคำว่า วิทัศน์มากกว่า เพราะคำว่าวิทัศน์ มีความหมายว่า “ ดูได้อย่างวิเศษ หรือมองอย่างวิเศษ มองอย่างแจ่มแจ้ง”

^๑ ความสำคัญของการวางแผน. สืบค้นจาก www.chusak.net. สืบค้นเมื่อ ๓๑ ตุลาคม ๒๕๕๖.

ดร.สายสุรี จุติกุล บอกว่า วิสัยทัศน์ คือ การมองไปข้างหน้าในส่วนที่ดี ในส่วนที่เราคาดหวัง ซึ่งเรามองจะใช้คำว่า Visual Thinking ว่าเป็นความคาดหวังที่อยากจะเห็นให้เป็น Expectation ซึ่งหมายความว่าพยายามจะมองไปในทางที่ดีที่สุดเท่าที่จะทำได้^๒

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาเป็นองค์กรหลักด้านการพัฒนาแผนการศึกษาแห่งชาติ พัฒนานโยบาย แผน มาตรฐานการศึกษาและกฎหมายการศึกษาของชาติ เพื่อให้คนไทยได้มีการศึกษาที่มีคุณภาพอย่างเสมอภาคและเป็นธรรม^๓

วิสัยทัศน์ คือ สถานภาพที่มุ่งมั่นที่จะให้เป็นหรือบรรลุผลสำเร็จในช่วงระยะเวลาหนึ่งในอนาคต

วิสัยทัศน์ (Vision) คือ ความคิดเห็นที่มีขอบเขต ระเบียบ ระบบหรือการมองภายในอนาคตของหน่วยงานอยากเห็น อยากให้เป็นภาพที่หน่วยงานคาดหวังให้เกิดขึ้นในอนาคตโดยมีพื้นฐานอยู่บนความจริงปัจจุบัน^๔

วิสัยทัศน์ หมายถึง การมองภาพอนาคตของผู้นำและสมาชิกในองค์กร และกำหนดจุดหมายปลายทางที่เชื่อมโยงกับการกิจ ค่านิยม และความเชื่อเข้าด้วยกัน แล้วมุ่งสู่จุดหมายปลายทางที่ต้องการ จุดหมายปลายทางที่ต้องการ ดังกล่าวต้องชัดเจน ทำลาย มีพลังและมีความเป็นไปได้

สมมุติว่า V คือ วิสัยทัศน์ (VISION)

I คือ ภาพฝันในอนาคต (IMAGE) และ

A คือ การกระทำ (ACTION)

สามารถเขียนเป็นสมการได้ว่า $V = I + A$

๖.๓ ความสำคัญ

๖.๓.๑ ช่วยกำหนดทิศทางที่จะดำเนินชีวิตหรือกิจกรรมองค์กร โดยมีจุดหมายปลายทางที่ชัดเจน

๖.๓.๒ ช่วยให้สมาชิกทุกคนรู้ว่า แต่ละคนมีความสำคัญต่อการมุ่งไปสู่จุดหมายปลายทาง และรู้ว่าทำอะไร (What) ทำไมต้องทำ (Why) ทำอย่างไร (How) และทำเมื่อใด (When)

๖.๓.๓ ช่วยกระตุ้นให้สมาชิกทุกคนมีความรู้สึกน่าสนใจ มีความผูกพัน มุ่งมั่นปฏิบัติตามด้วยความเต็มใจ ทำลาย เกิดความหมายในชีวิตการทำงาน มีการทำงานและมีชีวิตอยู่อย่างมีเป้าหมายด้วยความภูมิใจ และทุ่มเทเพื่อคุณภาพของผลงานที่ปฏิบัติ

๖.๓.๔ ช่วยกำหนดมาตรฐานของชีวิต องค์กร และสังคมที่แสดงถึงการมีชีวิตที่มีคุณภาพ องค์กรที่มีคุณภาพ และสังคมที่เจริญก้าวหน้ามีความเป็นเลิศในทุกด้าน ขอขอบคุณที่มาของภาพ

^๒ ความหมายของคำว่า วิสัยทัศน์ (Vision).สืบค้นจาก.

<http://it.kmutnb.ac.th/thai/readnews.asp?id=๔๔๘>.สืบค้นเมื่อ ๒๙ ตุลาคม ๒๕๕๖.

^๓ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.สืบค้นจาก.

http://www.onec.go.th/onec_web/page.php?mod=Category&categoryID=CAT๐๐๐๑๐๖๗.

สืบค้นเมื่อ ๒๙ ตุลาคม ๒๕๕๖.

^๔ ความหมาย " วิสัยทัศน์ " - สพร. - สพร. สืบค้นจาก.

personnel.obec.go.th/personnel/index.php?option=com.สืบค้นเมื่อ ๒๙ ตุลาคม ๒๕๕๖.

รายละเอียด ที่ ความรู้เกี่ยวกับวิสัยทัศน์ -ที่มา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

๖.๔ ประเภท

๖.๔.๑ วิสัยทัศน์ส่วนบุคคล

เป็นสถานภาพที่บุคคลแต่ละคนมีความมุ่งมั่นที่จะไปให้ถึง หรือทำให้เป็นผลสำเร็จ ซึ่งมีอยู่หลายด้านด้วยกัน เป็นต้นว่า ด้านการงาน ครอบครัว ส่วนตัว เป็นต้น การได้มาซึ่งวิสัยทัศน์ส่วนตนมีดังนี้

๑.สอบถามตนเองว่า ความมุ่งมั่นหรือสิ่งที่ต้องการทำให้สำเร็จนั้น คืออะไร ในระยะเวลาใด ทบทวนหลาย ๆ ครั้ง ให้มีความชัดเจน

๒.วิเคราะห์ศักยภาพของตนและสภาพแวดล้อม เพื่อพิจารณาถึงความเป็นไปได้ โดยใช้เหตุผลที่ปราศจากความลำเอียง

๓.วิเคราะห์ผลสืบเนื่องที่จะเกิดขึ้นเมื่อบรรลุผลสำเร็จ

๔.สรุปผลและตัดสินใจ ทั้งนี้จะต้องกลับไปทบทวนในขั้นที่ ๒ แล้วไล่ลงไปจนถึงขั้นที่ ๔ กลับไปกลับมาหลาย ๆ รอบ จนเกิดความพึงพอใจสูงสุดและเป็นไปได้

๖.๔.๒ วิสัยทัศน์ขององค์การ

เป็นความมุ่งหวังขององค์การที่ผู้บริหารระดับสูงเป็นผู้กำหนดขึ้นเพื่อความเจริญเติบโตอย่างมั่นคงขององค์การ ภายใต้ศักยภาพในช่วงระยะเวลาหนึ่งในอนาคต

๑.คุณสมบัติของวิสัยทัศน์องค์การ

๑.๑ ผู้นำต้องเป็นผู้ริเริ่ม ผลักดัน และสนับสนุน ผสมผสาน ความต้องการของสมาชิกในองค์การเป็นของส่วนรวม

๑.๒ วิสัยทัศน์จะต้องมีความชัดเจน โดยจะต้องตอบคำถามว่า สถานภาพที่ต้องการที่แท้จริงขององค์การคืออะไร ในช่วงเวลาใด เพื่อจะได้ดำเนินการวางแผนต่อไป

๑.๓ เป็นวิสัยทัศน์ที่มีความท้าทาย เป็นไปในทางบวก ไม่เอาเปรียบสังคม คำนึงต่อการทุ่มเทพลังกาย พลังใจ และพลังทรัพยากร ตั้งอยู่บนขีดความสามารถขององค์การ และสมาชิกมีความศรัทธา

๑.๔ เป็นวิสัยทัศน์ที่มีการสานพลังของสมาชิกทั้งองค์การ

๖.๕ วิธีได้มาซึ่งวิสัยทัศน์องค์การ

ในการพัฒนาวิสัยทัศน์ขององค์การนั้น จะต้องทำอย่างเป็นระบบ ด้วยการมีส่วนร่วมของสมาชิกในองค์การ

๖.๕.๑ วิเคราะห์ตนเองและสภาพแวดล้อม คู่แข่งขัน โดยใช้ SWOT

S Strength จุดแข็ง คือ วิเคราะห์จุดแข็งหรือจุดเด่น

W Weakness จุดอ่อน คือ วิเคราะห์จุดด้อย

O Opportunity โอกาส คือ วิเคราะห์โอกาสที่เป็นไปได้ หรือความเหมาะสม

T Treatment อุปสรรค คือ วิเคราะห์อุปสรรคที่ขวางกั้น

๖.๕.๒ ระดมความคิดความมุ่งหวังจากบุคคลที่เกี่ยวข้อง

๖.๕.๓ สรุปรวม และประมวลวิสัยทัศน์ให้มีความชัดเจน เป็นระบบ

๖.๕.๔ วางแผนและดำเนินการเพื่อการบรรลุผลสำเร็จแห่งวิสัยทัศน์ ด้วยการแสวงหาเทคโนโลยีใหม่ ๆ

๖.๕.๕ การประยุกต์กลยุทธ์ในการคิดของ de Bono^๕ ในการทบทวนสมมติฐาน ให้ลองเขียนสมมติฐานทั้งหมด แล้วมาพิจารณาว่าสมมติฐานใดมีโอกาสเป็นไปได้ อาจใช้กลยุทธ์เทคนิคหมวก ๖ ใบของ de Bono สมมติว่า ในห้องนี้ทุกคนสวมหมวกทั้ง ๖ ใบ คือ

๑.สวมหมวกแดง คือ ทุกคนผลัดกันวิจารณ์สมมติฐานที่ละคนด้วยความรู้สึกนึกอะไรก็พูดออกมา ไม่ต้องกลัวผิด ไม่กลัวใคร พูดออกมาจากใจจริง

๒.สวมหมวกสีดำ คือ ทุกคนผลัดกันวิจารณ์สมมติฐานในแง่ร้าย ในแง่ความจริง ผลร้ายที่จะตามมา ฯลฯ เป็นการมองโลกในแง่ร้าย

๓.สวมหมวกสีเขียว คือ ทุกคนผลัดกันมองสมมติฐานในแง่อื่น ๆ ที่ต่างออกไป ประหลาดกว่าเดิม สร้างสรรค์กว่าเดิม เป็นทางเลือกใหม่ ๆ หรือสละสมมติฐานเดิมนั้นออกไป สมมติว่าไม่มีอุปสรรคเลยจะทำอย่างไร

๔.สวมหมวกสีเหลือง คือ ทุกคนผลัดกันวิจารณ์ในแง่ดี สิ่งดี ๆ ที่จะตามมา เป็นการมองโลกในแง่ดี

๕.สวมหมวกสีขาว คือ ให้ใช้ข้อมูลจริง มาคุยกัน มีตัวเลขประกอบ คำนวณให้ดู มีเอกสารอ้างอิง ฯลฯ

๖.สวมหมวกสีฟ้า คือ ให้มองแบบภาพรวมและวิธีการที่จะควบคุมสมมติฐานนั้น ๆ ถ้ามีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น

อาจใช้หมวกทั้ง ๖ ใบตามลำดับ หรือเปลี่ยนใช้ใบใดก่อนหลังตามความเหมาะสม เช่น อาจอาจใช้หมวกสีเขียวเสนอแนวคิดก่อน แล้วใช้หมวกสีเหลืองพิจารณาคุณค่าและประโยชน์ที่หลัง เป็นต้น

๖.๖ การคิดก่อนคิดสร้างวิสัยทัศน์

๖.๖.๑ คิดเป็นภาพ

คนทั่วไปจะคิดเป็นคำพูด แต่นักคิดสร้างสรรค์สำคัญ ๆ เช่น ไอน์สไตน์ จะคิดเป็นภาพแทนคำพูด ซึ่งจะเป็นพื้นฐานสำคัญของเทคนิคการสร้างแผนภูมิความคิด(mind mapping)

๖.๖.๒ คิดแนวข้าง

ปกติเราเคยชินต่อการคิดในแนวตรงไปข้างหน้า (lineral thinking) หรืออาจเป็นแนวตั้ง (vertical thinking) จากจุดหนึ่งไปยังอีกจุดหนึ่งที่ละชั้นจนกว่าจะได้คำตอบที่ถูกต้องสมบูรณ์ที่สุด โดยพิจารณาทางเลือกที่ดีที่สุด และตัดทางเลือกอื่นที่ไม่น่าเป็นไปได้ออกไป ด้วยข้อจำกัดต่าง ๆ ถือว่าเป็นการคิดเชิงวิเคราะห์ที่มีจุดมุ่งหมายและขอบเขตที่ชัดเจน ซึ่งเป็นวิธีคิดที่เหมาะสมสำหรับปัญหาที่จำเป็นต้องหาข้อมูลเพิ่มเติม แต่มีวิธีการคิดอีกแนวหนึ่งที่ เอ็ดเวิร์ด เดอ โบโน เรียกว่า การคิดแนวข้าง (lateral thinking) เป็นวิธีที่เปิดโอกาสให้สร้างแนวคิดหลากหลาย สามารถกระโดดข้ามขั้นได้ ไม่

^๕ Bono, Edward de. (๑๙๙๙). *Six Thinking Hats*. London: Penguin.

จำเป็นต้องก้าวไปตามเส้นทางที่มีเหตุผล ยอมรับทุกสิ่งที่เป็นไปได้ และไม่จำเป็นต้องถูกต้องทุกขั้นตอน
จึงเป็นวิธีที่สร้างสรรค์อยู่ในตัวของมันเอง ตรงตามความต้องการของคนที่ยากฉลาดคิด

๖.๖.๓ อย่าสมมุติขอบเขตปัญหาขึ้นลอย ๆ

คนส่วนใหญ่มักสันนิษฐานโดยไม่รู้ตัวว่า ปัญหาที่มีขอบเขต ทั้ง ๆ ที่ความจริงแล้วไม่มี
ขอบเขต ทำให้มีอุปสรรคต่อการคิด

๖.๖.๔ กำหนดข้อจำกัดบ้าง

อาจดูเหมือนขัดแย้งกับข้อที่แล้ว แต่ก็ต้องมีกรอบการคิด โดยจะต้องพิจารณา
ข้อจำกัดที่มีอยู่

๖.๗ ประโยชน์ของการมีวิสัยทัศน์องค์กร

๖.๗.๑ เป็นภาพที่เป็นรูปธรรมในอนาคตขององค์กรที่สมาชิกต้องการให้บังเกิดขึ้น

๖.๗.๒ เป็นการเชื่อมโยงปัจจุบันและอนาคตขององค์กร

๖.๗.๓ เป็นการสร้างแรงจูงใจ ศรัทธา คุณค่าต่อชีวิตการทำงานของสมาชิก

๖.๘ การตรวจสอบวิสัยทัศน์

ควรมีการตรวจสอบวิสัยทัศน์เป็นระยะ ๆ เพื่อเป็นการสอบทานสิ่งต่อไปนี้

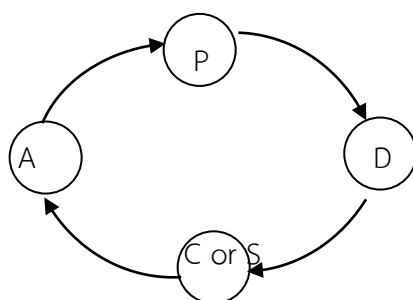
๖.๘.๑ ความชัดเจนของวิสัยทัศน์ เมื่อเทียบกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปตาม
ระยะเวลา

๖.๘.๒ ยังได้รับการสนับสนุนจากสมาชิกและผู้เกี่ยวข้องหรือไม่

๖.๘.๓ การบริหารและกระบวนการดำเนินงานยังมีประสิทธิภาพนำไปสู่วิสัยทัศน์ที่
ต้องการหรือไม่

๖.๙ จากวิสัยทัศน์สู่รูปธรรม

ในการนำวิสัยทัศน์ไปสู่รูปธรรมนั้น ผู้บริหารองค์กรย่อมมีบทบาทสำคัญที่จะต้องดำเนินการ
ให้มีการวางแผนที่รัดกุม สนับสนุนและจัดการให้มีการปฏิบัติตามแผน ควบคุมและประเมินผล
โดยอาจยึด หลักการของเดมมิง (Deming) ดังแสดงในแผนภูมิวงจรเดมมิง (Deming's Wheel)
ต่อไปนี้

P	Plan	วางแผน
D	Do	ปฏิบัติการตามแผน
C or S	Check or Study	ตรวจสอบและประเมินผล ^๖
A	Action	การปรับแก้ หรือ ศึกษา

๖.๑๐ วิสัยทัศน์กับการศึกษา

ในยุคที่โลกมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมียุทธศาสตร์ที่กว้างไกล จัดการศึกษาให้สามารถเชื่อมโยงโลกปัจจุบันไปสู่อนาคตให้ได้ ผู้เรียนควรจะต้องรู้จักคิดเกี่ยวกับอนาคต มีความสามารถที่จะเข้าใจระบบสังคมที่ซับซ้อน การเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในอนาคต Draper Kauffman ได้เสนอแนะทักษะที่ควรปรากฏอยู่ในหลักสูตร ๖ ประการดังนี้

๖.๑๐.๑ ทักษะในการแสวงหาความรู้ โดยสามารถรู้ถึงแหล่งความรู้ พิจารณาความเชื่อถือของความรู้ รู้จักเลือกสรรข้อมูล

๖.๑๐.๒ ทักษะในการคิด สามารถคิดเชิงอุปนัยและนิรนัย (inductive & deductive) เชิงตรรกะ แก้ปัญหาเชิงสร้างสรรค์ ใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์ รู้จักทำนายเหตุการณ์

๖.๑๐.๓ ทักษะในการสื่อสาร สามารถสื่อสารได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีเทคนิคการนำเสนอที่ดี

๖.๑๐.๔ ทักษะในด้านการสร้างความเข้าใจสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ ได้แก่ การเข้าใจในวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ ภูมิศาสตร์ นิเวศวิทยา เป็นต้น

๖.๑๐.๕ ทักษะในการเข้าใจมนุษย์และสังคม โดยสามารถเข้าใจด้านภาษา มานุษยวิทยา วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ และจิตวิทยา ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการอยู่รอดของมนุษย์

๖.๑๐.๖ ทักษะในด้านสมรรถนะส่วนบุคคล โดยสามารถเข้าใจเกี่ยวกับร่างกาย สุขภาพ อารมณ์ ยุทธวิธีในการเรียนรู้^๗

^๖ ภายหลังเดิมจึงได้เปลี่ยนจาก C = Check เป็น S = Study (Ryan, Thomas P., ๒๐๐๐: ๗).

^๗ รศ. ดร. วรชัย เยาวภาณี. วิสัยทัศน์ (Vision). สืบค้นจาก.

www.scaat.in.th/QIT/new/vorachai/vision.doc.. สืบค้นเมื่อ ๒๙ ตุลาคม ๒๕๕๖.

๖.๑๑ วิสัยทัศน์ มจร

ศูนย์กลางการศึกษาพระพุทธศาสนาในระดับนานาชาติ
 ที่สร้างคนดีและเก่ง อย่างมีประสิทธิภาพ
 จัดการศึกษาและวิจัยอย่างมีคุณภาพ
 บริการวิชาการอย่างมีคุณภาพ
 บริหารอย่างมีประสิทธิภาพ^๔

สรุปท้ายบท

กล่าวโดยสรุปคือ วิสัยทัศน์ หมายถึง การสร้างภาพอนาคต หรือการมองอนาคตซึ่งจะเป็นเป้าหมายในการเดินไปสู่อนาคต โดยวิธีการนำเอากระบวนการวางแผนมาใช้ หรือหมายถึงสิ่งที่อยากเห็นในอนาคตและเป็นสิ่งที่ดีกว่าเดิม วิสัยทัศน์ จะเกิดจากการรู้จักคิดโดยใช้ปัญญา และมุ่งมั่นให้เกิดขึ้นจริงซึ่งวิสัยทัศน์ที่ดีนั้นมีคุณสมบัติเฉพาะ ๘ ประการ ดังนี้

วิสัยทัศน์ (Vision) หมายถึง การสร้างภาพอนาคตที่มุ่งมั่นให้เกิดขึ้นจริงด้วยวิธีการที่แยบยลมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล วิสัยทัศน์ที่ดีควรมีคุณสมบัติเฉพาะ ๘ ประการ ดังนี้

๑. มุ่งเน้นอนาคต (Future Oriented)
๒. เต็มไปด้วยความสุข (Utopian)
๓. ความเหมาะสม (Appropriate)
๔. สะท้อนความฝันสูงสุด (Reflect High Ideals)
๕. อธิบายจุดมุ่งหมาย (Clarify Purpose)
๖. ดลบันดาลความกระตือรือร้น (Inspire Enthusiasm)
๗. สะท้อนความเป็นหนึ่งเดียว (Reflect the Uniqueness)
๘. ความทะเยอทะยาน (Ambition)^๕

^๔วิสัยทัศน์ สืบค้นจาก. <http://www.mcu.ac.th/site/philosophy.php>. สืบค้นเมื่อ ๒๙ ตุลาคม ๒๕๕๖.

^๕ ความหมายวิสัยทัศน์. สืบค้นจาก. www.kruchaow.com/swot/swot-๒.pdf. สืบค้นเมื่อ ๒๙ ตุลาคม ๒๕๕๖.

เอกสารอ้างอิงประจำบท

Bono, Edward de. (๑๙๙๙). **Six Thinking Hats**. London: Penguin

ความสำคัญของการวางแผน. สืบค้นจาก www.chusak.net. สืบค้นเมื่อ ๓๑ ตุลาคม ๒๕๕๖.

ความหมาย " วิสัยทัศน์ " - สพร. - สพฐ. สืบค้นจาก ersonnel.obec.go.th/personnel/index.php?option=com.
สืบค้นเมื่อ ๒๙ ตุลาคม ๒๕๕๖.

ความหมายของคำว่า วิสัยทัศน์ (Vision). สืบค้นจาก <http://it.kmutnb.ac.th/thai/readnews.asp?id=๔๙๘>.
สืบค้นเมื่อ ๒๙ ตุลาคม ๒๕๕๖.

ความหมายวิสัยทัศน์. สืบค้นจาก www.kruchaow.com/swot/swot-๒.pdf. สืบค้นเมื่อ ๒๙ ตุลาคม ๒๕๕๖.

รศ. ดร. วรชัย เยาวภาณี. วิสัยทัศน์ (Vision). สืบค้นจาก www.scaat.in.th/QIT/new/vorachai/vision.doc.
สืบค้นเมื่อ ๒๙ ตุลาคม ๒๕๕๖.

วิสัยทัศน์. สืบค้นจาก <http://www.mcu.ac.th/site/philosophy.php>. สืบค้นเมื่อ ๒๙ ตุลาคม ๒๕๕๖.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. สืบค้นจาก

http://www.onec.go.th/onec_web/page.php?mod=Category&categoryID=CAT๐๐๐๑๐๖๗.

สืบค้นเมื่อ ๒๙ ตุลาคม ๒๕๕๖.

บทที่ ๗

การจัดการศึกษาตามปรัชญาและบริบทของสังคมไทย

วัตถุประสงค์การเรียนรู้ประจำบท

เมื่อได้ศึกษาเนื้อหาในบทนี้แล้ว ผู้ศึกษาสามารถ

๑. อธิบายความหมาย แนวการจัดการศึกษา และแหล่งเรียนรู้ได้
๒. บอกความเป็นมาและความสำคัญของแหล่งเรียนรู้ ได้
๓. อธิบายการส่งเสริมการใช้แหล่งเรียนรู้ภายในและภายนอกสถานศึกษาได้
๔. อธิบายเป้าหมายของการจัดการศึกษาโดยใช้ชุมชนเป็นฐานได้
๕. สรุปประโยชน์ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในหลักสูตรสถานศึกษาได้

ขอบข่ายเนื้อหา

- แนวการจัดการศึกษา และแหล่งเรียนรู้
- ความเป็นมาและความสำคัญของแหล่งเรียนรู้
- การส่งเสริมการใช้แหล่งเรียนรู้ภายในและภายนอกสถานศึกษา
- เป้าหมายของการจัดการศึกษาโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน
- ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในหลักสูตรสถานศึกษา

๗.๑ ความนำ

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๕ ได้กำหนดหลักการในการจัดการศึกษาว่า "การจัดการศึกษาต้องถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด" และหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ เอง มีหลักการที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้พัฒนาให้ถือว่า ผู้เรียนสำคัญที่สุด เช่นกัน "ผู้เรียนสำคัญที่สุด" จึงเป็นกรอบในการกำหนดหลักสูตรสถานศึกษาตามบริบท และการจัดการเรียนรู้ของโรงเรียนที่ต้องคำนึงถึงตลอดเวลา ซึ่งเป็นการเน้นย้ำถึง การปฏิรูปการเรียนรู้ และการปฏิรูปหลักสูตรในโรงเรียนจะบรรลุผลได้ ต้องตระหนักว่า "ผู้เรียนสำคัญที่สุด" นั่นเอง

การจัดการศึกษาที่ "ผู้เรียนสำคัญที่สุด" คือ การกำหนดหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้ที่มุ่งประโยชน์สูงสุดแก่ผู้เรียนตามบริบท เน้นผู้เรียนแต่ละคนเกิดการเรียนรู้ที่แท้จริง เรียนรู้อย่างมีความสุข โดยผ่านกระบวนการตามธรรมชาติ เต็มตามศักยภาพ และสนองความแตกต่างของผู้เรียนแต่ละคน ตามแนวทางของสาระสำคัญที่กำหนดในพ.ร.บ.การศึกษาแห่งชาติ ที่นำสู่การประกาศใช้ หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ ซึ่งการนำหลักสูตรแกนกลางนี้ไปใช้ สถานศึกษาต้องจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาขึ้นเอง ตามบริบทของโรงเรียน โดยมีองค์ประกอบทั้งที่กำหนดจาก หลักสูตรแกนกลางข้างต้น และที่สถานศึกษาต้องกำหนดจากส่วนที่เกี่ยวกับสภาพปัญหาความต้องการตามบริบทของโรงเรียน ของนักเรียน ของชุมชน และสังคมที่โรงเรียนตั้งอยู่ด้วย ความเป็นหลักสูตรสถานศึกษาจึงสมบูรณ์ตามเจตนารมณ์ และทั้งนี้ทั้งนั้น "ผู้เรียนสำคัญที่สุด" ยังคงเป็นบรรทัดฐานสำคัญที่สุด ที่หลักสูตรสถานศึกษาต้องคำนึงถึง ภาพรายละเอียดของหลักสูตรสถานศึกษาที่จะแสดงให้เห็นถึงการยึดถือว่า "ผู้เรียนสำคัญที่สุด" หรือ "เพื่อผู้เรียนเป็นสำคัญ" นั้น ด้วยเจตนารมณ์ที่ชัดเจนบนบรรทัดฐานความเข้าใจผู้เรียน และชุมชนของโรงเรียน เป็นอย่างดี

๗.๒ ความหมาย

การจัดการศึกษา คือ กระบวนการอย่างเป็นระบบ โดยมีเป้าหมายชัดเจน คือการพัฒนาคุณภาพมนุษย์ทุกคน ไม่วาจะเปนนานาางกาย จิตใจ สติปัญญา คุณธรรม ค่านิยม ความคิด การประพฤติปฏิบัติ ฯลฯ โดยคาดหวังว่า คนที่มีคุณภาพนี้จะทำให้สังคมมีความมั่นคง สงบสุข เจริญก้าวหน้าทันโลก แข่งขันกับสังคมอื่นในเวทีระหว่างประเทศได้ คนในสังคมมีความสุข มีความสามารถ ประกอบอาชีพการงานอย่างมีประสิทธิภาพ และอยู่รวมกันได้อย่างสมานฉันท์

การจัดการศึกษา คือ รูปแบบ มีหลายรูปแบบ ไม่วาจะเปนนการจัดการศึกษาในสถานศึกษา นอกสถานศึกษา ตามอธยายัย ยอมขึ้นกับความเหมาะสมสำหรับกลุ่มเป้าหมายแต่ละกลุ่มที่แตกต่างกัน ไป เนื่องจากการจัดการศึกษาเป็นกระบวนการที่เป็นระบบ ดังนั้นการจัดการศึกษาจึงจำเป็นต้องดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง มีบุคคลและหน่วยงานที่รับผิดชอบเขารวมดำเนินการ มีรูปแบบ ขั้นตอน กติกาและวิธีการดำเนินการ มีทรัพยากรต่างๆ สนับสนุนและตอม่มีกระบวนการประเมินผลการจัดการศึกษาที่เที่ยงตรงและเชื่อถือได้ววย

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช ๒๕๒๕ ได้ให้ความหมายว่า บริบท หมายถึง กลุ่มคำ หรือข้อความที่จะนำมาใช้ขยายความหมายของ ประโยค สภาพแวดล้อมโดยทั่วไป ของสิ่งๆหนึ่ง

เช่น บริบทหมู่บ้านคือ สภาพแวดล้อมของข้อมูล อาจเป็นคน ที่ดิน น้ำ ทุกสิ่งทุกอย่าง เป็นสิ่งๆหนึ่งเป็น ศูนย์กลาง

ทั้งนี้ ผลผลิตของการจัดการศึกษาได้แก่ผู้ที่ได้รับการศึกษา สวนผลลัพธ์หรือผลสะท้อนท้ายคือ การมีพลเมืองที่มีคุณภาพ และสังคมมีสภาพที่พึงประสงค์

๗.๓ แนวการจัดการศึกษา

ในหมวด ๔ ว่าด้วยแนวการจัดการศึกษา จะกล่าวถึงหลักการสำคัญของการจัดกระบวนการเรียนการสอน (มาตรา ๒๒) ซึ่งรวมถึงจุดมุ่งหมายและสาระเนื้อหาของหลักสูตร (มาตรา ๒๓ และ ๒๗) กระบวนการจัดการ (มาตรา ๒๔) และการประเมินผล (มาตรา ๒๕) องค์การที่จัดทำหลักสูตร (มาตรา ๒๖) และเงื่อนไขของความสำเร็จอื่นๆ

มาตรา ๒๒ การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ

มาตรา ๒๒ ไม่ได้กล่าวโดยตรงว่า ต้องยึดหลักนักเรียนเป็นศูนย์กลางของการเรียนการสอน เพราะอาจจะสร้างปัญหาเชิงกฎหมายในการบังคับใช้ และการตีความ นอกจากนั้นในปรัชญาการเรียนการสอนควรหลีกเลี่ยงแนวคิดแบบสุดโต่งที่แยกขั้วระหว่างการเรียนของนักเรียนและการสอนของครูมาตรา ๒๒ จึงกล่าวอย่างเป็นกลางๆ ไว้โดย "ถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด"

มาตรา ๒๓ การจัดการศึกษา ทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ต้องเน้นความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้และบูรณาการตามความเหมาะสมของแต่ละระดับการศึกษาในเรื่องต่อไปนี้

๑. ความรู้เรื่องเกี่ยวกับตนเอง และความสัมพันธ์ของตนเองกับสังคม ได้แก่ ครอบครัว ชุมชน ชาติ และสังคมโลก รวมถึงความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความเป็นมาของสังคมไทย และระบบการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

๒. ความรู้และทักษะด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี รวมทั้งความรู้ความเข้าใจและประสบการณ์เรื่องการจัดการ การบำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลยั่งยืน

๓. ความรู้เกี่ยวกับศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม การกีฬา ภูมิปัญญาไทยและการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญา

๔. ความรู้และทักษะด้านคณิตศาสตร์ และด้านภาษา เน้นการใช้ภาษาไทยอย่างถูกต้อง

๕. ความรู้ และทักษะในการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข

มาตรา ๒๓ กล่าวถึงเนื้อหาสาระหรือทิศทางของเนื้อหาสาระของหลักสูตรโดยทั่วไปแต่อาจจะเน้นมาทางหลักสูตรการศึกษาพื้นฐานมากหน่อย โดยเฉพาะการแบ่งกลุ่มการเรียนรู้เป็น ๕ กลุ่ม ตามวรรคหนึ่งถึงวรรคห้าของมาตรา ๒๓

ในข้อเท็จจริง การกำหนดเนื้อหาสาระของหลักสูตรจะต้องพิจารณาระดับการศึกษา ประเภทของการศึกษา และความถนัดส่วนบุคคลมาประกอบด้วย การศึกษาระดับที่สูงขึ้นไปย่อมจัดหลักสูตรที่เน้นสาขาวิชาและสาขาวิชาเฉพาะมากยิ่งขึ้น แต่ถ้าเป็นหลักสูตรการศึกษา

พื้นฐานก็ควรจะต้องมีองค์ประกอบที่เรียกว่า หลักสูตรแกนกลางที่เน้นตัวร่วมหรือค่านิยมร่วม (Core Values) ระดับชาติและจะต้องมีหลักสูตรที่สะท้อนปัญหาและวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นด้วย

มาตรา ๒๓ จึงเป็นการวางหลักการทั่วไป ส่วนความแตกต่างในแต่ละระดับจะนำไปกล่าวไว้ในมาตรา ๒๗

มาตรา ๒๔ การจัดกระบวนการเรียนรู้ ให้สถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการดังต่อไปนี้

๑. จัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล

๒. ฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ และการประยุกต์ความรู้มาใช้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา

๓. จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็น รักการอ่านและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง

๔. จัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่างๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงามและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ในทุกวิชา

๕. ส่งเสริม สนับสนุน ให้ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียนและอำนวยความสะดวกเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีความรอบรู้ รวมทั้งสามารถใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ ทั้งนี้ ผู้สอนและผู้เรียนอาจเรียนรู้ไปพร้อมกันจากสื่อการเรียนการสอนและแหล่งวิทยาการประเภทต่างๆ

๖. จัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ทุกเวลาทุกสถานที่ มีการประสานความร่วมมือกับบิดา มารดา ผู้ปกครอง และบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ

มาตรา ๒๔ กล่าวถึง กระบวนการเรียนรู้ที่จะต้องดำเนินการแนวทาง ๖ ประการ หรือเท่าที่จะสามารถดำเนินการได้ตามความเหมาะสมของสถานการณ์และลักษณะของวิชา

มาตรา ๒๕ รัฐต้องส่งเสริมการดำเนินงานและจัดตั้งแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกรูปแบบ ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ศูนย์การกีฬาและนันทนาการ แหล่งข้อมูลและแหล่งการเรียนรู้อื่นอย่างพอเพียงและมีประสิทธิภาพ

มาตรานี้จะช่วยส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิต ซึ่งรวมความถึงการศึกษาต่อเนื่องในความหมายเดิมของระบบการศึกษานอกโรงเรียน ฉะนั้น การจัดตั้งแหล่งการเรียนรู้ (ต่อเนื่อง) จึงกระทำได้ในชุมชนต่างๆ

มาตรา ๒๖ ให้สถานศึกษาจัดการประเมินผู้เรียนโดยพิจารณาจากพัฒนาการของผู้เรียน ความประพฤติ การสังเกตพฤติกรรมการเรียน การร่วมกิจกรรมและการทดสอบควบคู่ไปในกระบวนการเรียนการสอนตามความเหมาะสมของแต่ละระดับและรูปแบบการศึกษา

ให้สถานศึกษาใช้วิธีการที่หลากหลายในการจัดสรรโอกาสการเข้าศึกษาต่อและให้นําผลการประเมินผู้เรียนตามวาระหนึ่งมาใช้ประกอบการพิจารณาด้วย

มาตรา ๒๗ ให้คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อความเป็นไทยความเป็นพลเมืองที่ดีของชาติ การดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ ตลอดจนเพื่อการศึกษาต่อ

ให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีหน้าที่จัดทำสาระของหลักสูตรตามวัตถุประสงค์ในวรรคหนึ่งในส่วนที่เกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ

มาตรา ๒๗ กำหนดผู้รับผิดชอบจัดทำหลักสูตรไว้เป็น ๒ ระดับ ระดับชาติให้คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดหลักสูตรแกนกลาง ส่วนระดับท้องถิ่นให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐานจัดทำสาระหลักสูตรที่เกี่ยวกับท้องถิ่น

การจัดทำหลักสูตรของสองส่วนนี้ เป็นการเสริมซึ่งกันและกัน การสอนหลักวิชาตามหลักสูตรแกนกลางนั้นสามารถนำเอาเนื้อหาสาระของท้องถิ่นเข้ามาเป็นส่วนประกอบได้เสมอ ไม่ว่าจะเป็นวิชาประวัติศาสตร์ ที่มุ่งหมายให้นักเรียนเข้าใจประวัติความเป็นมาของชุมชนของตนเอง และของชาติ หรือการสอนวิชาชีพก็จะสามารถนำข้อมูลอาชีพในท้องถิ่นมาเป็นวัตถุดิบของการเรียนการสอน

จุดหมายของหลักสูตรแกนกลาง "เพื่อความเป็นไทย" นั้น ก็หมายถึงความเป็นไทยในลักษณะที่มีเอกลักษณ์จากชาติอื่น ฉะนั้น ความเป็นไทยในความหมายนี้รวมถึงวัฒนธรรมท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่นต่างๆ แห่งที่ปรากฏในอาณาจักรไทยปัจจุบัน

มาตรา ๒๘ หลักสูตรการศึกษาระดับต่างๆ รวมทั้งหลักสูตรการศึกษาสำหรับบุคคลตามมาตรา ๑๐ วรรคสอง วรรคสาม และวรรคสี่ ต้องมีลักษณะหลากหลายทั้งนี้ ให้จัดตามความเหมาะสมของแต่ละระดับโดยมุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคลให้เหมาะสมแก่วัยและศักยภาพ

สาระของหลักสูตร ทั้งที่เป็นวิชาการ และวิชาชีพ ต้องมุ่งพัฒนาค้นหาให้มีความสมดุลทั้งด้านความรู้ ความคิด ความสามารถ ความดีงามและความรับผิดชอบต่อสังคม

สำหรับหลักสูตรการศึกษาระดับอุดมศึกษา นอกจากคุณลักษณะในวรรคหนึ่งและวรรคสองแล้ว ยังมีความมุ่งหมายเฉพาะที่จะพัฒนาวิชาการ วิชาชีพชั้นสูงและการค้นคว้าวิจัย เพื่อพัฒนาองค์ความรู้และพัฒนาสังคม

มาตรา ๒๘ กล่าวถึงหลักสูตรระดับต่างๆ ต้องมีลักษณะหลากหลายตามวรรคหนึ่ง ต้องมีความสมดุลตามวรรคสอง และหลักสูตรอุดมศึกษา ต้องมีลักษณะตามวรรคสาม

มาตรา ๒๙ ให้สถานศึกษาร่วมกับบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน โดยจัดกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีการจัดการศึกษาอบรม มีการแสวงหาความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร และรู้จักเลือกสรรภูมิปัญญาและความต้องการ รวมทั้งหาวิธีการสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การพัฒนาระหว่างชุมชน

มาตรา ๓๐ ให้สถานศึกษาพัฒนากระบวนการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพรวมทั้งการส่งเสริมให้ผู้สอนสามารถวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียนในแต่ละระดับการศึกษา

๗.๔ แหล่งเรียนรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น

แหล่งเรียนรู้ หมายถึง แหล่งข้อมูลข่าวสาร สารสนเทศ วิทยากร ภูมิปัญญาชาวบ้านและประสบการณ์อื่นๆ ที่สนับสนุนส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้ และเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้

ภูมิปัญญา (Wisdom) หมายถึง ความรู้ ความสามารถ ความเชื่อ ความสามารถทางพฤติกรรม และความสนใจในการแก้ปัญหาของมนุษย์

ภูมิปัญญาพื้นบ้านหรือภูมิปัญญาชาวบ้าน (Popular Wisdom) หมายถึง องค์ความรู้ ความสามารถและประสบการณ์ที่สั่งสมและสืบทอดกันมา อันเป็นความสามารถและศักยภาพในเชิงแก้ปัญหา การปรับตัวเรียนรู้และสืบทอดไปสู่คนรุ่นใหม่ เพื่อการดำรงอยู่รอดของเผ่าพันธุ์จึงตกทอดเป็นมรดก ทางวัฒนธรรมของธรรมชาติ เผ่าพันธุ์ หรือเป็นวิธีของชาวบ้าน (ยິงยง เทาประเสริฐ)

ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง กระบวนทัศน์ของบุคคลที่มีต่อตนเอง ต่อโลกและสิ่งแวดล้อม ซึ่งกระบวนทัศน์ดังกล่าว จะมีรากฐานคำสอนทางศาสนา คติ จารีต ประเพณี ที่ได้รับการถ่ายทอดสั่งสอน และปฏิบัติสืบเนื่องกันมา ปรับปรุงเข้ากับบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปแต่ละสมัย ทั้งนี้โดยมีเป้าหมายเพื่อความสงบสุขในส่วนที่เป็นชุมชน และปัจเจกบุคคล ซึ่งกระบวนทัศน์ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น จำแนกได้ ๓ ลักษณะ คือ

๑. ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติแวดล้อม
๒. ภูมิปัญญาเกี่ยวกับสังคมหรือการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์
๓. ภูมิปัญญาเกี่ยวกับระบบการผลิตหรือประกอบอาชีพที่มีลักษณะมุ่งเน้นระบบการผลิตเพื่อตนเอง

ภูมิปัญญาไทย หมายถึง องค์ความรู้ในด้านต่างๆ ของการดำรงชีวิตของคนไทยที่เกิดจากการสะสมประสบการณ์ทั้งทางตรงและทางอ้อม ประกอบกับแนวความคิดวิเคราะห์ในการแก้ปัญหาต่างๆ ของตนเอง จนเกิดหลอมตัวเป็นแนวคิดในการแก้ไขปัญหาที่เป็นลักษณะของตนเอง ที่สามารถพัฒนาความรู้ดังกล่าวมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับกาลสมัย ในการแก้ปัญหาของการดำรงชีวิต (เสรี พงศ์พิศ)

ลักษณะของแหล่งเรียนรู้ จัดได้ ๓ ประเภท คือ

๑. แหล่งเรียนรู้ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เช่น อุทยานแห่งชาติ สวนพฤกษชาติ ภูเขา แม่น้ำ ทะเล น้ำพุร้อน ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ เช่น ฝนตก แดดออก น้ำท่วม ความแห้งแล้ง
๒. แหล่งเรียนรู้ที่จัดขึ้นหรือสร้างขึ้น ซึ่งมีในสถานศึกษาและนอกสถานศึกษา เพื่อใช้เป็นแหล่งศึกษาหาความรู้ได้สะดวกและรวดเร็ว
๓. แหล่งเรียนรู้ที่เป็นทรัพยากรบุคคล ได้แก่ ครู ผู้ปกครอง พ่อแม่ พระภิกษุสงฆ์ ตลอดจนผู้รู้ผู้เชี่ยวชาญในอาชีพแขนงต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชน รวมทั้งสถานที่ประกอบการ ร้านค้า หน่วยงาน หรือองค์กรต่างๆ ในท้องถิ่น

๗.๕ ความเป็นมาและความสำคัญของแหล่งเรียนรู้ และภูมิปัญญาท้องถิ่น

โลกปัจจุบันเป็นโลกแห่งข้อมูลข่าวสารที่แพร่หลายทั่วถึงกันได้อย่างรวดเร็ว ไร้อาณาเขตขวางกั้น สภาพดังกล่าวมีส่วนกระทบถึงวิถีชีวิตของผู้คนพลเมืองโดยทั่วไป เพราะเป็นสภาพที่เอื้ออำนวยในการรับและถ่ายทอดข่าวสารหรือภูมิปัญญาตะวันตกเข้ามาในการพัฒนาประเทศและพัฒนาผลผลิต ตลอดจนการดำเนินชีวิต อย่างมิได้มีการปรับปนกับภูมิปัญญาไทยที่มีความเหมาะสมกับสภาพท้องถิ่นที่เป็นทุนเดิมอยู่แล้ว ทำให้ชุมชนชนบทประสบปัญหาดังที่กล่าวว่าชุมชนล่มสลาย อันมีผลรวมไปถึงความทรุดโทรมของสิ่งแวดล้อมอย่างกว้างขวาง การพยายามใช้กลไกทางการศึกษาจากเงื่อนไขที่เปิดโอกาสให้มีการพัฒนาหลักสูตร ตามความต้องการ ของท้องถิ่น เป็นช่องทางในการประยุกต์เอาภูมิปัญญา

ชาวบ้านที่มีจุดเด่น ที่สามารถพิสูจน์ตัวเองในการยืนหยัดอยู่รอดได้ ท่ามกลางกระแส การล่มสลายของชุมชนและการทรุดโทรมของสิ่งแวดล้อม ดังกล่าว มาสู่หลักสูตรและกระบวนการเรียนรู้ในแนวทางของการคิดปฏิบัติจริง จากการประยุกต์ปรับปน ภูมิปัญญาชาวบ้านหรือภูมิปัญญาไทยกับปัญญาสากล เพื่อให้ผู้เรียนค้นพบคุณค่าภูมิปัญญาที่มีในท้องถิ่นที่เหมาะสมกับวิถีชีวิตของชุมชน และสามารถประยุกต์ใช้ได้อย่างไม่มีที่สิ้นสุด นำมาซึ่งดุลยภาพที่สงบสันติสุขของบุคคล ชุมชนและชาติ

๗.๕.๑ ความสำคัญของแหล่งเรียนรู้

๑. เป็นแหล่งเสริมสร้างจินตนาการและความคิดริเริ่มสร้างสรรค์
๒. เป็นแหล่งศึกษาตามอัธยาศัย
๓. เป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต
๔. เป็นแหล่งสร้างความรู้ ความคิด วิชาการและประสบการณ์
๕. เป็นแหล่งปลูกฝังค่านิยมรักการอ่านและแหล่งศึกษาค้นคว้าแสวงหาความรู้ด้วย

ตนเอง

๖. เป็นแหล่งสร้างความคิดเกิดอาชีพใหม่สู่ความเป็นสากล
๗. เป็นแหล่งเสริมประสบการณ์ตรง
๘. เป็นแหล่งส่งเสริมมิตรภาพความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนหรือผู้เป็นภูมิปัญญา

ท้องถิ่น

๗.๕.๒ การจัดกระบวนการเรียนรู้กับภูมิปัญญาท้องถิ่น แหล่งเรียนรู้

การเรียนการสอนเป็นกระบวนการสื่อสารความรู้ ประสบการณ์ ทักษะ ความคิดเห็นตลอดจนเจตคติ ซึ่งอาจทำได้หลายวิธี และอาจใช้เครื่องมือประกอบการสอนต่างๆ อีกมากมาย โดยมีการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ให้ผู้เรียนมีทั้งความรู้ คุณธรรมจริยธรรม ค่านิยมที่พึงประสงค์ และสามารถดำเนินชีวิตอยู่ในสังคม ได้โดยปกติสุข จึงจำเป็นต้องพัฒนาศักยภาพ ความสามารถของผู้เรียนอย่างเต็มที่ เพื่อให้มีนิสัยใฝ่รู้ ใฝ่เรียน แสวงหาความรู้ได้ด้วยตนเอง การนำแหล่งเรียนรู้ใน ชุมชนท้องถิ่น ตลอดจนวิทยากรท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น มาใช้ประโยชน์ในการจัดกระบวนการเรียนการสอน จึงเป็นวิถีทางหนึ่งที่จะช่วยให้กระบวนการเรียน การสอนบรรลุจุดมุ่งหมายได้ตามที่ต้องการ การนำภูมิปัญญาชาวบ้าน แหล่งเรียนรู้ มาใช้ในหลักสูตรการเรียน เป็นกิจกรรมที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานความเชื่อที่ว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่น และแหล่งเรียนรู้ เป็นชุดความรู้ในชุมชนที่มีการใช้เพื่อการดำเนินวิถีชีวิตที่ได้ผลมาในอดีต สามารถดำรงความสันติสุขแก่บุคคล ครอบครัว และชุมชน ตลอดจนความมีดุลยภาพอยู่ร่วมกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้อย่างผสมกลมกลืน เป็นกระบวนการพัฒนาหลักสูตรที่ได้เน้นการมีส่วนร่วมของ ชุมชน โดยเฉพาะปราชญ์ชาวบ้านที่เป็นผู้เชื่อมโยงชุดความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น ร่วมกับสถานศึกษาเข้าสู่หลักสูตร และกระบวนการเรียนการสอนของสถานศึกษา ในแต่ละท้องถิ่น

๗.๕.๓ แนวทางในการนำแหล่งเรียนรู้ และภูมิปัญญาท้องถิ่น มาใช้ในการเรียนการสอน

ก.แนวทางการสร้างและพัฒนาสื่อการเรียนการสอนและแหล่งเรียนรู้

๑. กำหนดจุดประสงค์จากผลการเรียนที่คาดหวังให้ชัดเจนว่าต้องการให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และได้รับประสบการณ์ใดบ้างจากบทเรียนนั้น เพื่อจะได้สร้างสื่อ หรือเลือก แหล่งเรียนรู้ ให้สัมพันธ์กับจุดมุ่งประสงค์และกิจกรรมการเรียนการสอน
๒. ศึกษาผู้เรียน โดยพิจารณาถึงวัย ระดับชั้น ความรู้ ประสบการณ์ และความแตกต่างระหว่างบุคคล เพื่อเป็นข้อมูลในการเลือกใช้แหล่งเรียนรู้
๓. ศึกษาธรรมชาติของเนื้อหา สาระ ที่ต้องการให้ผู้เรียนได้เรียนรู้แต่ละเรื่อง อาจมีลักษณะเฉพาะบางเรื่องด้วยการปฏิบัติจริง หรือเรียนรู้จริง ดูการสาธิตจาก ภูมิปัญญาท้องถิ่น และบางเรื่องต้องอาศัยจากการสืบค้นข้อมูล การฟัง การดู และการอ่าน
๔. พิจารณาประโยชน์และความคุ้มค่าของแหล่งเรียนรู้ว่าสามารถสร้างความสนใจ สื่อความหมายและประสบการณ์การเรียนการสอนแก่ผู้เรียน การจัดประสบการณ์ เรียนรู้แก่ ผู้เรียน เพื่อช่วยให้ผู้เรียนได้ประสบการณ์ตรง
๕. หาประสิทธิภาพของสื่อและแหล่งเรียนรู้ โดยการปรับปรุงสื่อที่จัดไว้ เพื่อเป็นการปรับปรุงภาพของสื่อว่าเหมาะสม ในการนำไปใช้

ข.วิธีการใช้แหล่งเรียนรู้

วิธีการใช้แหล่งเรียนรู้ คือ การนำผู้เรียนไปสู่แหล่งเรียนรู้ต่างๆ ทั้งในบริเวณโรงเรียน และนอกบริเวณโรงเรียน เพื่อให้เกิดความรู้และประสบการณ์จริง และสอดคล้อง กับการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยยึดหลักดังนี้

๑. การใช้แหล่งเรียนรู้ต่างๆ ต้องเริ่มจากแหล่งเรียนรู้ที่อยู่ใกล้ตัว เช่น ในบ้าน ในห้องเรียน นอกบริเวณโรงเรียน เช่น ไร่ นา แปลงเกษตรสาธิต ไร่นาสวนผสม โบราณสถาน โบราณวัตถุ สถานที่ราชการ สถานที่ประกอบการ เป็นต้น
๒. การใช้แหล่งเรียนรู้เพื่อฝึกปฏิบัติ ทดลอง ศึกษาเพื่อให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติจริง เช่น การปฏิบัติการเกี่ยวข้าว การทำนา การทำไร่ งานเชื่อมโลหะ งานปูน งานไม้ และการฝึกงานในสถานที่ราชการ สถานที่ประกอบการ เป็นต้น

ค.การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการเรียนรู้

การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาสู่การเรียนการสอน เป็นการนำคตินิยม ความเชื่อหรือหลักการพื้นฐานที่เกิดจากการสั่งสมหรือสืบทอดกันมา หรือขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปะและจริยธรรม ที่แสดงออกถึงความเจริญงอกงามและความเป็นระเบียบแบบแผนที่เคยยึดถือปฏิบัติสืบทอดกันมา ที่สอดคล้องกับเนื้อหาสาระมาให้นักเรียนได้เรียนรู้ตามขั้นตอนกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์การเรียนรู้ที่กำหนดไว้ ลักษณะภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่ระบบโรงเรียน มี ๓ ลักษณะ คือ

๑. คน
๒. แนวคิดชาวบ้าน
๓. ผลงานชาวบ้าน

การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน สามารถดำเนินการได้ ๒ วิธี คือ

๑. การเชิญภูมิปัญญาท้องถิ่นมาร่วมการจัดการเรียนรู้ในโรงเรียน
๒. การนำนักเรียนไปยังแหล่งเรียนรู้หรือสถานประกอบการของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ง.การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการเรียนการสอนในโรงเรียน

การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการเรียนการสอนในโรงเรียน โรงเรียน ครูผู้สอนหรือผู้ที่รับผิดชอบจะต้องศึกษาและจัดทำรายละเอียด ข้อมูลในการจัดทำ โดยมีขั้นตอนที่สำคัญ คือ

๑. ศึกษาหลักสูตรแม่บทหรือหลักสูตรแกนกลาง
๒. จัดทำข้อมูลสารสนเทศภูมิปัญญาท้องถิ่น

จ.การนำแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

๑. ศึกษาหลักสูตร และสาระการเรียนรู้
๒. จัดทำข้อมูลสารสนเทศแหล่งเรียนรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น
๓. จัดทำแผนการเรียนรู้ กระบวนการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับจุดประสงค์
๔. ขอความร่วมมือกับชุมชนและตัววิทยากรท้องถิ่น
๕. เชิญวิทยากรท้องถิ่นมาถ่ายทอดความรู้ หรือนำนักเรียนไปยังแหล่งเรียนรู้
๖. ทำการวัด ประเมินผล
๗. รายงานผล สรุปผลให้ผู้ที่เกี่ยวข้องได้ทราบ

ข.ข้อดีในการนำแหล่งเรียนรู้ และภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในกระบวนการเรียนการสอน

๑. ผู้เรียนได้เรียนรู้จากของจริง ทำให้เกิดประสบการณ์ตรง
๒. ผู้เรียนเกิดความสนุกสนาน
๓. ผู้เรียนมีเจตคติที่ดีต่อชุมชน และกระบวนการเรียนรู้
๔. ผู้เรียนเห็นคุณค่าของแหล่งเรียนรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น
๕. ผู้เรียนเกิดความรักท้องถิ่นและเกิดความรู้ในการอนุรักษ์สิ่งที่มีคุณค่าในท้องถิ่น
๖. หลากหลายเทคนิควิธีดึงชุมชนสู่สถานศึกษา การจัดการสมัยใหม่ได้ให้ความสำคัญกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) และลูกค้า (Customer) เป็นสำคัญ ในที่นี้หมายถึงชุมชน คือ กลุ่มเป้าหมายสำคัญ ที่จะผลักดันสนับสนุนส่งเสริมช่วยเหลือให้การดำเนินงานของโรงเรียนประสบความสำเร็จ ฉะนั้นแนวดำเนินการในการดึงศักยภาพของชุมชนเข้ามาสู่สถานศึกษา จึงสามารถดำเนินการได้ดังนี้

ประการแรก โรงเรียนมีการสื่อสารถึงผู้ปกครองอย่างสม่ำเสมอผ่านทางจดหมาย ข่าว วารสารของโรงเรียน การจัดประชุมผู้ปกครอง การออกพบปะเยี่ยมนักเรียน เป็นต้น

ประการที่สอง โรงเรียนได้เปิดโอกาสให้ผู้ปกครองและชุมชนเข้ามาใช้บริเวณอาคารสถานที่ของโรงเรียนในการจัดกิจกรรมพบปะสังสรรค์ ประชุม อบรม สัมมนา หรือสาธิต กิจกรรม OTOP โดยสถานศึกษาคิดค่าใช้จ่ายในราคาถูกหรือเป็นการให้เปล่า ซึ่งจะทำให้ผู้ปกครองและชุมชนได้รับความสะดวกและเกิดความพึงพอใจในการให้บริการของสถานศึกษาและพร้อมที่จะให้การสนับสนุนโรงเรียนในโอกาสอันควร นอกจากนั้นยังเปิดโอกาสให้หน่วยงานสถานศึกษาทั้งภาครัฐและ

เอกชนทั้งในประเทศและต่างประเทศเข้าเยี่ยมชม ศึกษาดูงาน แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับคณะผู้บริหารครู อาจารย์ บุคลากรและนักเรียนา เป็นประจำทุกปีๆ

ประการสุดท้าย การเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆในวันสำคัญเกี่ยวกับชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ที่หน่วยราชการหรือหน่วยงานเอกชนจัดขึ้น โรงเรียนต้องให้ความสำคัญโดยการนำ คณะครู บุคลากรและนักเรียนเข้าร่วมงานอย่างสม่ำเสมอจนกลายเป็น สัญลักษณ์ขององค์กร นอกจากนี้จะเป็นความร่วมมือกับชุมชนแล้วยังเป็นการประชาสัมพันธ์โรงเรียนทางอ้อมที่ไม่ต้องลงทุนโฆษณา ประชาสัมพันธ์มากมายนัก

๗.๖ การส่งเสริมการใช้แหล่งเรียนรู้ภายในและภายนอกสถานศึกษา

ด้วยข้อจำกัดของการจัดประสบการณ์การเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง คงไม่มีสถานศึกษาใดที่สามารถนำทุกสิ่งทุกอย่างมาไว้ที่โรงเรียนเพื่อให้นักเรียนได้ศึกษา เรียนรู้ ฉะนั้นสิ่งที่ครูและผู้บริหารได้วางแผนร่วมกันคือ การสำรวจแหล่งเรียนรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และจัดพิมพ์เป็นทำเนียบ เพื่อให้ง่ายต่อการสืบค้นหรือประสานงานในการสนับสนุนส่งเสริมการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในลักษณะบูรณาการ ซึ่งในแต่ละท้องถิ่นจะมีแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่หลากหลาย **“มรดกทางด้านวัฒนธรรม”** ดังนั้นการจะจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ หรือการนำนักเรียนไปสัมผัส ศึกษา เรียนรู้จากประสบการณ์ตรง จึงไม่มีปัญหาอุปสรรคแต่อย่างใด

ส่วนด้านเศรษฐกิจนั้นพืชเกษตรกรรมเป็นหลัก พืชเศรษฐกิจที่สำคัญ คือ ข้าวหอมมะลิ, ผลไม้ เช่น ทุเรียน และเงาะ, พืชสวน เช่น หอมแดง, กระเทียม และยางพารา ตลอดจนพืชไร่ เป็นต้นว่า มันสำปะหลัง และถั่วลิสง

ประชากรมาจากกลุ่มชาติพันธุ์หลากหลาย ซึ่งพูดภาษาถิ่นต่าง ๆ กัน อาทิ ภาษาถิ่นอีสาน, ภาษาญอ, ภาษาเยอ และภาษาเขมร ส่วนใหญ่เป็นพุทธศาสนิกชนและนับถือผีมาแต่เดิม

๗.๖.๑ แนวทางการดำเนินงานที่ครูหรือผู้เกี่ยวข้องควรทราบ

๑.ควรมีการประสานงานและวางแผนร่วมกันระหว่างสถานศึกษากับแหล่งเรียนรู้/ ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นการล่วงหน้า

๒.ควรให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมในการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ในลักษณะบูรณาการร่วมกับครูผู้สอน

๓.ในระหว่างจัดกิจกรรมการเรียนรู้ควรเปิดโอกาสให้นักเรียนได้ฝึกทักษะกระบวนการกลุ่ม ช่วยกันสืบค้นข้อมูล ความรู้ โดยมีครูและภูมิปัญญาท้องถิ่นทำหน้าที่ให้คำปรึกษา

๔.หลังจากเสร็จกิจกรรมควรมีการนำเสนอผลงานกลุ่มของนักเรียน และให้นักเรียนมีการประเมินผลงานของตนเองประเมินโดยครูและประเมินโดยผู้เกี่ยวข้อง เช่นภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น

๕.ข้อควรปฏิบัติในการจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ควรเปิดโอกาสให้นักเรียนได้แสดงบทบาทของคุณกิจ คุณลิขิต และมีครูหรือผู้บริหารทำหน้าที่เป็นคุณเอื้อ คุณอำนวยอย่างแท้จริง

ในแผนการศึกษาแห่งชาติฉบับปรับปรุง (๒๕๕๒-๒๕๕๙) สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ๒๕๕๐ มีความมุ่งมั่น พัฒนาคน พัฒนาคู อาจารย์บุคลากรทางการศึกษา พัฒนา

สังคมและสิ่งแวดล้อม พัฒนากำลังคนให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้ใช้ การมีส่วนร่วม และการเตรียมประเทศให้เดินหน้าไปสู่ความพร้อมในการสร้างประชาคมอาเซียน

การพัฒนาคุณภาพการศึกษา จึงต้องได้รับการสนับสนุนทั้งจากภาครัฐและภาคเอกชน จัดการศึกษาอบรมให้เกิดคุณธรรมนำความรู้ อยู่เป็นสุข ปลุกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข สนับสนุนการศึกษาค้นคว้าวิจัยใน ศิลปะวิทยาการต่าง ๆ เร่งรัดพัฒนาวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีเพื่อการพัฒนาประเทศชาติ พัฒนาวิชาชีพข้าราชการครู และส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะและวัฒนธรรมของชาติ และการพัฒนาที่ยั่งยืนโดยพัฒนาด้านต่าง ๆ ๔ ปัจจัย คือ

๑.มนุษย์

๑.๑ ต้องมุ่งให้การศึกษาและจัดสรรปัจจัยเกื้อหนุนอื่นเพื่อให้ชีวิตเจริญอกงาม เป็นมนุษย์โดยสมบูรณ์

๑.๒ มนุษย์เป็นทรัพยากร ซึ่งเป็นทุนหรือปัจจัยในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม พึงพัฒนาคนให้มีคุณภาพมีสุขภาพดี ชยัน อดทน รับผิดชอบ มีฝีมือ มีความรู้ความสามารถ เชี่ยวชาญ พร้อมทั้งจะเป็นกำลังสำคัญในระบบเศรษฐกิจและสังคมที่จัดสรรให้เกื้อหนุนและนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

๒.สังคม

๒.๑ จัดระบบสังคม ทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมือง การบริหาร ตลอดจนกิจการต่าง ๆ ให้ประสมกลมกลืนสอดคล้องเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันบนฐานแห่งความรู้ความเป็นจริง

๒.๒ จากการพัฒนาระบบเศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง เป็นผลสำเร็จของการพัฒนาสังคม มีชีวิตที่ดีงาม มีสุขภาพและสันติสุขที่แท้จริง

๒.๓ สร้างบรรยากาศแห่งความไม่เบียดเบียน บรรยากาศแห่งความช่วยเหลือเกื้อกูล พิทักษ์ปกป้องคนที่อยู่ในสถานะต่างๆ ซึ่งมีโอกาส มีความสามารถต่างกัน

๓.ธรรมชาติ

๓.๑ มองตัวเองให้เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ต้องมีชีวิตที่สอดคล้องกลมกลืนกับธรรมชาติ ความสามารถที่แท้จริงของมนุษย์คือการทำให้โลกน่าอยู่

๓.๒ คุ้มครองสังคมให้อยู่ในสันติสุข ธรรมชาติเป็นตัวหล่อเลี้ยง มนุษย์ที่เข้าสู่วิถี การพัฒนาจะได้รับคุณค่าจากธรรมชาติ

๔.เทคโนโลยี

๔.๑ การประดิษฐ์ การผลิต การใช้เทคโนโลยี เพื่อใช้แก้ปัญหาและอนุรักษ์ธรรมชาติมีมากมายต้องเกื้อกูล ไม่ทำลายธรรมชาติ นำของเสียมาผลิตเวียนใช้ประโยชน์ใหม่ วางมาตรการบังคับ ควบคุม ต้องเร่งแก้ไขปรับปรุงอีกมาก

๔.๒ สังคมไทยบางสังคมขาดภูมิหลังในการพัฒนาเทคโนโลยี

๔.๓ เทคโนโลยีเป็นเครื่องขยายวิสัยแห่งอินทรีย์ของมนุษย์ ต้องพัฒนาเทคโนโลยีควบคู่ไปกับการพัฒนาดนเอง

๔.๔ เทคโนโลยีเป็นส่วนประดิษฐ์เสกสรรของมนุษย์ เป็นสิ่งแวดล้อมเทียม ต้องใช้อย่างไม่ประมาท

๔.๕ การใช้เทคโนโลยี มี ๒ แบบ คือ แบบสนองค้นหา และเพื่อเกื้อหนุนให้ตนเองมีชีวิตดีงาม สมบูรณ์ มีอิสรภาพ และสันติสุข มนุษย์จึงควรเข้าถึงความจริงของธรรมชาติ พร้อมพัฒนาความสามารถที่จะใช้ความรู้เพื่อให้โลกดีขึ้น ใช้ความรู้อย่างถูกต้อง อย่างเป็นบัณฑิตชน

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๐ (พ.ศ. ๒๕๕๐-๒๕๕๔) ได้กำหนดกรอบทิศทางการพัฒนาประเทศอย่างต่อเนื่อง ยึดคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา โดยใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือพื้นฐานอันสำคัญของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และเป็นเครื่องชี้นำสังคมเนื่องจากการปฏิรูปการศึกษาที่แท้จริงคือการปฏิรูปการเรียนรู้ของผู้เรียน

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ มีเจตนารมณ์ที่จะให้การศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาคน ค้ำครองสิทธิ สร้างความเสมอภาค และให้โอกาสคนทุกคนได้รับการศึกษาเพิ่มมากขึ้น จึงกำหนดว่าบุคคลย่อมมีสิทธิเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่าสิบสองปี โดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย จัดการศึกษาอบรมของรัฐต้องคำนึงถึงการมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและเอกชน ในการบริหารจัดการศึกษามากขึ้น การกำหนดนโยบายการจัดการศึกษาของรัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จะต้องรับฟังความเห็นของเอกชนและประชาชน และที่สำคัญ คือ ให้การศึกษาปฐมนิเทศและการศึกษาขั้นพื้นฐาน การบริหารการศึกษามีอิสระอยู่ภายใต้การกำกับติดตาม การประเมินผลและมาตรฐานจากรัฐ

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ หมวดที่ ๕ มาตรา ๓๙ และมาตรา ๔๐ ที่มุ่งกระจายอำนาจการบริหารจัดการศึกษาไปยังสถานศึกษาให้มีคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งประกอบด้วยผู้แทนผู้ปกครอง ผู้แทนครู ผู้แทนองค์กรชุมชน ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นผู้แทนศิษย์เก่าของสถานศึกษา ผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้บริหารสถานศึกษา เพื่อทำหน้าที่กำกับและส่งเสริมสนับสนุนกิจการของสถานศึกษา

กระทรวงศึกษาธิการและสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ตระหนักและเล็งเห็นความสำคัญของการพัฒนาและการจัดการศึกษาตามกรอบพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ (แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๕๔๕) จึงได้มีการจัดทำแผนพัฒนาการศึกษา ฉบับที่ ๑๐ (๒๕๕๐-๒๕๕๔) โดยมีการกำหนดแนวทางเพิ่มประสิทธิภาพการจัดการศึกษาที่เปิดโอกาสให้บุคคล ครอบครัวยุทธศาสตร์ เอกชน สถาบันศาสนา และสถาบันอื่น ๆ ได้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาที่มีคุณภาพอย่างทั่วถึงและเสมอภาค

การมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาที่เป็นไปตามเจตนารมณ์ของรัฐที่จ้องการกระจายอำนาจการจัดการศึกษาที่เหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการของนักเรียน ครอบครัว พ่อแม่ ผู้ปกครอง และชุมชน การมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาโดยใช้ชุมชนเป็นฐานจึงน่าจะเป็นรูปแบบวิธีการที่มี แนวทางตรงเจตนารมณ์ของแผนพัฒนาการศึกษาชาติฉบับปัจจุบัน คือส่งเสริมให้สถานศึกษามีอิสระทั้งใน ด้านวิชาการ งบประมาณ บุคลากร และบริหารทั่วไป โดยมีส่วนร่วมทั้งกับชุมชน ในการพัฒนา การศึกษาอย่างยั่งยืน

การมีส่วนร่วมของชุมชน ในการจัดการศึกษาโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน สู่การพัฒนาที่ยั่งยืน เป็น การสร้างบทบาทภาระหน้าที่ใหม่ให้กับชุมชน โดยมีหลักแนวคิดในการดำเนินการ ดังนี้

๑. ชุมชนมีส่วนร่วมทั้งโรงเรียนในการพัฒนาและบริหารหลักสูตรสถานศึกษา

๒. ใช้หลักการบริหารแบบมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย ไม่ว่าจะเป็นผู้บริหาร ครู ผู้ปกครอง และชุมชน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในรูปแบบของคณะกรรมการ เช่น คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน คณะกรรมการเครือข่ายผู้ปกครองประจำคณะสี คณะกรรมการเครือข่ายผู้ปกครองประจำหมู่บ้าน

๓.การจัดการศึกษาต้องตอบสนองและสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนผู้ปกครอง และชุมชนมากที่สุด

๔.โรงเรียนต้องจัดการศึกษาในระบบ พัฒนาผู้เรียนให้มีความรับผิดชอบต่อเศรษฐกิจ สังคม การเมือง สิ่งแวดล้อม มีการบริการแก่ชุมชนตั้งศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

โรงเรียนมีคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นคณะกรรมการที่ได้มาโดย การสรรหา ที่ ชุมชนมีบทบาทหลักมากที่สุด การจัดการศึกษาจะประสบความสำเร็จหรือถูกขับเคลื่อนอย่างต่อเนื่อง หรือไม่นั้นขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนซึ่งถือว่าทั้งสองฝ่ายมีบทบาทภาระหน้าที่ที่สำคัญยิ่ง หากสามารถพัฒนาอย่างยั่งยืนแล้ว การศึกษาของชุมชนท้องถิ่นจะเกิดประโยชน์สูงสุดในการ พัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของชุมชนนั้น ๆ ให้มีศักยภาพ มีประสิทธิภาพ และเกิดประสิทธิผลต่อไป

การจัดการศึกษาตามแนวคิดเดิม ๆ มักมองว่าเป็นภาระหน้าที่ของรัฐเท่านั้น แต่ในปัจจุบันนี้ การมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับชุมชน ถือเป็นเรื่องที่มีความสำคัญเพราะจะได้ ร่วมแสดงความคิดเห็นเพื่อกำหนดนโยบาย การร่วมวางแผน มีกลไกทางสังคมเข้ามาตรวจสอบคุณภาพการศึกษา รวมทั้งการระดมทรัพยากร การจัดสรรงบประมาณ ไปยังผู้เรียนให้มากที่สุด

การปฏิรูปการศึกษาให้มีคุณภาพ จำเป็นต้องปฏิรูปครู บุคลากร นักเรียน หลักสูตรและการ เรียนการสอน การจัดทำนโยบายและแผนดำเนินงาน การประเมินผล ระบบข้อมูล สารสนเทศ การมี ส่วนร่วมในการจัดการศึกษา การใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งการจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วม (Community-Based Management : CBM) จึงเป็นแนวคิดใหม่ของการปฏิรูปการศึกษาที่ สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ (แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๕๔๕) มาตรา ๙ มาตรา ๓๙ และมาตรา ๔๐ โดยชุมชนมีส่วนร่วมในการร่วมคิด (Plan) ร่วมตัดสินใจ (Decision-Making) ร่วมทำ (Implementation) ร่วมประเมิน (Evaluation) และการจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วม (Management) โดยใช้ชุมชนเป็นฐานด้วยการมีส่วนร่วมในการการควบคุม การตัดสินใจ การ วางแผน และการปฏิบัติในระดับโรงเรียน

๗.๗ เป้าหมายของการจัดการศึกษาโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน

การจัดการศึกษาโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน เป็นแนวทางในการจัดการศึกษาแก่ชุมชน เพื่อชุมชน โดยชุมชน ทั้งนี้เพื่อเป็นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในท้องถิ่นชุมชนนั้น ๆ ให้เป็นผู้มีความรู้ ทักษะ กระบวนการและมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของครู พ่อแม่ผู้ปกครอง ชุมชน และร่วมด้วยช่วยกัน พัฒนาชุมชนของตนเองให้ยั่งยืน โดยมีส่วนร่วมในด้านต่าง ๆ ดังนี้

- ๑.ประชุมวางแผนในการพัฒนาโรงเรียน
- ๒.ส่งเสริมการระดมทรัพยากรที่จำเป็นในการพัฒนา
- ๓.ส่งเสริมวิธีการจัดการศึกษาให้เหมาะสมกับความต้องการของผู้เรียน พ่อแม่ผู้ปกครอง และชุมชน
- ๔.ส่งเสริมภาระหน้าที่ของพ่อแม่ผู้ปกครองและชุมชนให้มีส่วนร่วมในการพัฒนาการศึกษา

๗.๘ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในหลักสูตรสถานศึกษา

บุคคลที่สำคัญอันดับแรกๆเลยก็คือ นักเรียน ผู้ปกครองนักเรียนและครู บุคคลเหล่านี้สนใจหรืออาจจะไม่สนใจในสิทธิประโยชน์ร่วมกันนี้

ผู้บริหารส่วนใหญ่ เป็นผู้ที่มีความสามารถในการบริหารจัดการคน เงิน และงานเป็นสำคัญ ซึ่งอำนาจนี้ได้มาจากการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งเป็นผู้บริหาร การใช้อำนาจเหล่านี้กลับไม่เพียงพอที่จะรองรับการบริหารองค์กรท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมากมาย ตัวอย่างสำหรับผู้บริหารสถานศึกษาก็จะพบว่าการนำสถานศึกษาไปสู่ความสำเร็จในการสร้างเด็กให้มีสัมฤทธิ์ผลทางการศึกษา (เก่ง) ควบคู่ไปกับการมีคุณลักษณะ (คุณธรรม) ต้องดำเนินการไปในขณะที่มีความต้องการที่เพิ่มขึ้นของผู้ปกครอง การมีเครือข่ายผู้ปกครอง ทำให้ต้องทำงานแบบเปิดกว้างมากขึ้น การมีระบบการประเมินภายนอก การมีระบบ Admission รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงผู้กำหนดนโยบายบ่อย

การบริหารที่ต้องคำนึงถึงผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่มากมายเหล่านี้ ทำให้ผู้นำต้องมีวิสัยทัศน์ชัดเจนว่าทำให้โรงเรียนมีคุณภาพได้อย่างไร ซึ่งเป็นความต้องการร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และจะต้องนำพาหรือได้รับการยอมรับจากผู้ร่วมงานในองค์กรเพื่อขับเคลื่อนการทำงานไปสู่ความสำเร็จ คือ คุณภาพตามความต้องการของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ดังนั้น การได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้บริหารที่สามารถควบคุมการเงินและงานได้จึงมิได้เป็นปัจจัยทำให้เกิดภาวะผู้นำ แต่ผู้นำในยุคใหม่จะต้องขึ้นนำสื่อสารและสร้างการเรียนรู้ อันจะเป็นการลดช่องว่างระหว่างผู้นำกับผู้ตาม หรือทำให้ผู้ร่วมงานสามารถตามทันวิสัยทัศน์ของผู้นำได้

การพัฒนาหลักสูตรมีสิ่งที่จะต้องกระทำเป็นประการแรก คือการกำหนดความมุ่งหมาย ในการกำหนดความมุ่งหมายจะต้องคำนึงถึงจิตวิทยาปรัชญา เศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง สังคมจริยธรรม วัฒนธรรม และเทคโนโลยีซึ่งแวดล้อมตัวผู้เรียน และข้อมูลเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและความต้องการของผู้เรียนข้อมูลที่ได้จากการพิจารณาปัจจัยดังกล่าวจะได้นำมาใช้เป็นรากฐานในการเลือกเนื้อหาวิชา และประสบการณ์ในการเรียนรู้ที่จะนำเข้ามาบรรจุในหลักสูตร เพื่อช่วยให้ผู้เรียนได้พัฒนาไปในทิศทางที่ได้กำหนดไว้ในความมุ่งหมาย

หลักสูตรควรได้มาจากการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานด้านต่าง ๆ อย่างรอบคอบ หลักสูตรควรพัฒนาให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของผู้เรียนและสังคม หลักสูตรควรเกิดจากความร่วมมือของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) พื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตรโดยทั่วไปประกอบด้วยพื้นฐาน ๔ ด้าน ได้แก่ พื้นฐานด้านปรัชญา พื้นฐานด้านจิตวิทยา พื้นฐานด้านสังคมวิทยา และพื้นฐานด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

การพัฒนาหลักสูตรให้ประสบความสำเร็จโดยสร้างความเข้มแข็งให้แก่ผู้เกี่ยวข้องโดยเฉพาะครูผู้สอน และผู้บริหารสถานศึกษาให้มีความเชี่ยวชาญในการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาโดยความร่วมมือระหว่างสถานศึกษาที่มีบริบทใกล้เคียงกันตามมิติความต้องการจำเป็นของแต่ละสถานศึกษา มีกิจกรรมร่วมมือกันในการให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันด้านการพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอน การพัฒนาหลักสูตร และกิจกรรมอื่น ๆ ที่ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาซึ่งหมายถึงกระบวนการสร้างแผนหรือแนวทางในการจัดมวลประสบการณ์ที่จัดทำโดยบุคคลหรือคณะบุคคลในระดับสถานศึกษาเพื่อใช้พัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ความสามารถตามมาตรฐานการเรียนรู้

ควรพัฒนาสิ่งต่อไปนี้แก่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องซึ่งเป็นทักษะที่จำเป็นในการบริหารจัดการการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา คือ ทักษะเกี่ยวกับหลักสูตร ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับเนื้อหาวิชา ทักษะการสร้างการใช้ และประเมินหลักสูตร และ ทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ได้แก่ การเป็นผู้นำในการประชุม/อภิปราย การสื่อสาร การประสานงาน การให้คำปรึกษา เสนอแนะเพื่อนร่วมงาน การสอนเพื่อนร่วมงาน การบำรุงรักษาขวัญกำลังใจและลดความวิตกกังวลของเพื่อนร่วมงาน และการจัดการกับความขัดแย้ง

สรุปท้ายบท

การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษานั้นต้องคำนึงถึง ๓ ปัจจัยหลัก คือ การสร้างแรงจูงใจให้ผู้มีส่วนร่วม การเสนอนวัตกรรมที่น่าสนใจและการให้ผู้มีส่วนร่วมได้รับผิชอบและมีความเป็นเจ้าของ ซึ่งจะมีปัจจัยสนับสนุนจากการใช้รูปแบบกิจกรรมต่างๆ การสร้างบรรยากาศของโรงเรียนที่เอื้ออำนวยมีบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งภายในและนอกโรงเรียนสนับสนุน มีทรัพยากร/ข้อมูลที่เพียงพอมีการจัดสรรเวลาที่เหมาะสมในการปฏิบัติงานร่วมกัน รวมทั้งมีการวางแผนที่จะพัฒนาความรู้ ความสามารถของผู้มีส่วนร่วมเกี่ยวกับ ทักษะการพัฒนาหลักสูตรและทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ซึ่งปัจจัยทั้งหมดนี้จะส่งผลให้การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาประสบผลสำเร็จอย่างมีคุณภาพ

เอกสารอ้างอิงประจำบท

- คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน , สำนักงาน . (๒๕๔๗). การใช้แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนและชุมชน. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา.
- _____. (๒๕๔๙). แนวปฏิบัติงานการจัดการศึกษาของสถานศึกษานิติบุคคลในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- จังหวัดศรีสะเกษ. ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น. ศรีสะเกษ: ศรีสะเกษการพิมพ์, ๒๕๔๙.
- _____. (๒๕๕๐). แหล่งเรียนรู้โรงเรียนดีใกล้บ้าน. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เสนาธรรม.
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช. รายงานการวิจัยระบบบริหารจัดการเพื่อการจัดสรรทรัพยากรสำหรับการศึกษาระดับขั้นพื้นฐาน ๑๒ ปีที่สอดคล้องกับ พ.ร.บ.การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒. ม.ป.ป. (เอกสารอัดสำเนา)
- ดารี บุญชู. (๒๕๔๘). “การใช้ประโยชน์จากแหล่งเรียนรู้ในสถานศึกษา” วารสารวิชาการ. ๘ (๑) (มกราคม ๒๕๔๘) : ๒๗ – ๓๑.
- นันทนิจ เทียงพูนโกศ. (๒๕๕๑). “การพัฒนาสภาพแวดล้อมเป็นแหล่งเรียนรู้ตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในโรงเรียนวัดเปรมประชากร” วารสารวิชาการ. ๑๑ (๔) (ตุลาคม- ธันวาคม) ๒๕ – ๓๕.
- เนาวรัตน์ ลิขิตวัฒนเศรษฐ์. (๒๕๔๔) “แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนสร้างเพื่อเด็กมิได้สร้างเพื่อใคร”. วารสาร วิชาการ. ๔ (๑๒) (ธันวาคม ๒๕๔๔) : ๒๖ – ๓๗.
- เลขาธิการสภาการศึกษา , สำนักงาน . (๒๕๕๐) การจัดการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.
- [http //: www. Punaoy.blogspot.com/๒๐๐๙/๑๑/blog-post-๗๔๔๔๑.htm](http://www.Punaoy.blogspot.com/๒๐๐๙/๑๑/blog-post-๗๔๔๔๑.htm).
- [http //: www.baanmaha.com/community/thread๒๘๒๔๐.html](http://www.baanmaha.com/community/thread๒๘๒๔๐.html)
- [http //: www.learners.in.th/blog/nitwadee/๒๕๔๔๒๘](http://www.learners.in.th/blog/nitwadee/๒๕๔๔๒๘)
- http://www.tat.or.th/thai/dl.php?province=๓๓@ion_id=๔ accessed on ๒๐/๑๒/๕๘)
- <http://www.reurnthai.com/index.php?topic=๒๒๕๕.๐>

บทที่ ๘

กลยุทธ์การจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างการพัฒนาที่ยั่งยืน

วัตถุประสงค์การเรียนรู้ประจำบท

เมื่อได้ศึกษาเนื้อหาในบทนี้แล้ว ผู้ศึกษาสามารถ

๑. บอกสภาพปัญหาการศึกษาไทยที่ไม่สนองต่อการพัฒนาที่ยั่งยืนได้
๒. บอกแนวทางในการดำเนินงานด้านการจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนได้
๓. อธิบายแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพการศึกษาอย่างต่อเนื่องได้

ขอบข่ายเนื้อหา

- สภาพปัญหาการศึกษาไทยที่ไม่สนองต่อการพัฒนาที่ยั่งยืน
- แนวทางในการดำเนินงานด้านการจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน
- แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพการศึกษาอย่างต่อเนื่อง

๘.๑ ความนำ

การศึกษากับการพัฒนาอย่างยั่งยืน พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) (๒๕๔๙:๒๓-๓๕) ได้กรุณาแสดงธรรมกล่าวถึงการพัฒนายั่งยืนไว้โดยสรุปว่า การพัฒนาเป็นกระบวนการที่ประเทศไทยรับแนวทางมาจากองค์การสหประชาชาติในช่วงทศวรรษ ๒๕๐๐-๒๕๑๐ ภายใต้การผลักดันของธนาคารโลก ดังนั้น จึงเป็นการเน้นหนักทางด้านเศรษฐกิจเป็นสำคัญ จึงเป็นที่มาของ “สภาเศรษฐกิจแห่งชาติ” และมีการจัดตั้ง คณะกรรมการดำเนินการวางแผนเศรษฐกิจของประเทศ ในปี พ.ศ.๒๕๔๖

การพัฒนายั่งยืน ตามความหมายของพระธรรมปิฎก คือ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) (๒๕๔๙:๖๔) “...การพัฒนายั่งยืนที่สนองความต้องการของปัจจุบัน โดยไม่ทำให้ประชาชนรุ่นต่อไปในอนาคตต้องประนีประนอมยอมลดความสามารถของเขา ในการที่จะสนองความต้องการของเขาเอง...” การพัฒนาที่เน้นการเติบโตทางเศรษฐกิจก่อให้เกิดปัญหาสังคมและสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างมาก ในปัจจุบันเรื่องจริยธรรมจึงเป็นสิ่งที่ทุกสถาบันการศึกษาให้ความสนใจและเปิดการสอนจริยธรรมทางธุรกิจอย่างจริงจัง นับตั้งแต่มหาวิทยาลัยอันดับ ๑ ของโลก คือ ฮาร์วาร์ด ลงไปจนถึงสถาบันฝึกอบรมต่างๆ

๘.๒ สภาพปัญหาการศึกษาไทยที่ไม่สนองตอบการพัฒนายั่งยืน

พฤติกรรมของเด็กและเยาวชนไทยในปัจจุบัน สะท้อนความเสื่อมของคุณธรรมและจริยธรรมอย่างชัดเจน ปัญหาเกิดขึ้นทั้งระบบวิถีคิดและพฤติกรรมที่แสดงออก ภายใต้อิทธิพลของลัทธิบริโภคนิยม ฐานนิยม และสุขนิยม การเรียนเพียงเพื่อให้ได้ใบปริญญา เป็นเส้นทางที่จะแสวงหารายได้และผลประโยชน์เพื่อตนเองมิใช่สังคม ซึ่งสภาพดังกล่าวนี้สามารถวิเคราะห์ได้ว่าส่วนหนึ่งเกิดจากการจัดการศึกษาที่ไม่ได้ปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้แก่ผู้เรียนอย่างเพียงพอ (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. ๒๕๔๗:๑)

๘.๒.๑ ปัญหาการศึกษาทางด้านคุณธรรมจริยธรรม

๑. ขาดการฝึกผู้เรียนให้ใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม
๒. ขาดการบูรณาการคุณธรรมในวิชาต่างๆ
๓. ขาดความร่วมมือจากภาคีอื่นในสังคมเพื่อสร้างคุณธรรมจริยธรรม
๔. การขาดสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยในการจัดการศึกษา

๘.๒.๒ ปัจจัยที่เกี่ยวข้องในการจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน

คุณภาพการศึกษาประกอบด้วย ๓ มิติที่มีความสัมพันธ์เชิงระบบซึ่งกันและกันคือ

๑. คุณภาพของปัจจัยนำเข้า (Inputs) ซึ่งได้แก่ หลักสูตร ครูและบุคลากรทางการศึกษา

-หลักสูตรคือ ข้อกำหนดว่าด้วยจุดหมาย แนวทาง วิธีการ และเนื้อหาสาระในการจัดการเรียนการสอน เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ ความสามารถ ทักษะและพฤติกรรมตามที่กำหนดตามจุดหมายของการศึกษา (กรมวิชาการ ๒๕๓๓: ๑) หลักสูตรจึงเป็นหัวใจของการจัดการศึกษา เพราะหลักสูตรเป็นตัวกำหนดทิศทางในการจัดการเรียนการสอนที่ครูจะใช้เป็นกรอบในการพัฒนาผู้เรียนให้

เกิดความรู้ ความสามารถ ส่งเสริมให้เอกัตบุคคลได้พัฒนาไปตามศักยภาพสูงสุดของตนเอง เพื่อให้มีชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ตามจุดมุ่งหมายการศึกษาของชาติที่กำหนดไว้

-ได้เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่าวิชาชีพครูเป็นวิชาชีพที่มีศักดิ์ศรีและมีเกียรติ ในอดีตสังคมไทยให้ความยกย่องนับถือครูมาก ในปัจจุบันแม้การยกย่องนับถือจะลดน้อยลงบ้างแต่ก็ยังเป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชนบทเพราะครูเป็นผู้เฝ้าความรู้ทั้งทางวิชาการและคุณลักษณะทางสังคมให้เกิดขึ้นกับทุกคน ซึ่งปัญหาของครูในปัจจุบัน คือ สถานภาพอาชีพครูตกต่ำ คนเก่ง คนดี ไม่เลือกเรียนวิชาครู ผู้ที่เข้าศึกษาในสถาบันฝึกหัดครูส่วนหนึ่งไม่มีความตั้งใจที่จะเรียนและสมัครสอบ นอกจากนี้กระบวนการผลิตครูยังไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร และ รายได้ของครูต่ำ แต่ภาระงานมีมาก การพิจารณาเลื่อนขั้นเลื่อนตำแหน่งยังไม่สอดคล้องกับการพัฒนาครู ทำให้ครูขาดกำลังใจ ครูบางส่วนจึงมักใช้เวลาไปประกอบอาชีพอื่นเสริม

๒. คุณภาพของกระบวนการ (Process) ซึ่งได้แก่ กระบวนการเรียนการสอนและการบริหารจัดการศึกษา กระบวนการเรียนการสอนเป็นกระบวนการที่ครูเป็นผู้มีบทบาทสำคัญยิ่งในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ตามกรอบหลักสูตรให้กับผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนได้เกิดความรู้ ความเข้าใจค่านิยม คุณธรรม จริยธรรม ทักษะและกระบวนการต่าง ๆ ในอันที่จะนำความรู้และประสบการณ์ที่ได้จากการเรียนรู้ไปใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิตและการศึกษาต่อ จากการศึกษาของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษา (๒๕๔๖:๕๕-๕๖) พบว่า การจัดกระบวนการเรียนการสอนเป็นลักษณะ "ผู้สอนเป็นศูนย์กลาง" ใช้การบรรยายเน้นการท่องจำเนื้อหา มากกว่าการปฏิบัติจริงไม่เปิดโอกาสให้นักเรียนร่วมคิด ร่วมดำเนินการศึกษาหาความรู้ เน้นการเรียนการสอนตามเนื้อหาสาระ นอกจากนั้นวิธีและเกณฑ์การประเมินผลและการคัดเลือกเข้าเรียนต่อเป็นเครื่องกำหนดการเรียนการสอนของครูและนักเรียนเป็นอย่างมาก โดยยังคงกำหนดวิชาหนังสือหรือการสอบได้คะแนนคะแนนสูงเป็นสำคัญ

๓. คุณภาพของผลผลิต (Outputs) ซึ่งได้แก่ คุณภาพของผู้สำเร็จการศึกษาตามหลักสูตร คุณภาพการศึกษาของเด็กไทยในปัจจุบันปรากฏว่า ผลการเรียนรู้ในวิชาพื้นฐานสำคัญคือ คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ มีแนวโน้มต่ำลง ความสามารถของเด็กไทยในวิชาดังกล่าวยังไม่อาจเทียบกับมาตรฐานการเรียนรู้ของเด็กชาติอื่น ๆ ได้หรือส่วนที่เทียบได้นั้นมีจำนวนน้อยมาก ทั้งนี้ส่วนหนึ่งมาจากการกวดวิชาเข้มเป็นพิเศษเท่านั้น กระบวนการพัฒนาความรู้ความสามารถนี้จึงอยู่ในวงแคบ (วิทยากร เชียงกูล. ๒๕๔๐:๑๒)

๘.๓ แนวทางในการดำเนินงานด้านการจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน

จากกระแสโลกาภิวัตน์และสภาพปัญหาคุณภาพการศึกษาดังกล่าว จึงมีความจำเป็นต้องพัฒนาคุณภาพการศึกษา โดยเฉพาะคุณภาพของนักเรียนเป็นสำคัญ เพื่อให้สามารถเผชิญปัญหาและการเปลี่ยนแปลง เพื่อดำรงตนในสังคมได้อย่างดีมีความสุขร่วมรับผิดชอบพัฒนาชุมชนประเทศชาติ และสังคมโลก จึงเห็นสมควรต้องพัฒนาคุณภาพการศึกษาทั้งระบบ ซึ่งได้แก่ ปัจจัยนำเข้า (Inputs) และกระบวนการ (Process) เพื่อให้เกิดผลผลิต (Outputs) คือนักเรียนที่มีคุณภาพนั่นเอง

ปัจจัยนำเข้า (Inputs) และกระบวนการ (Process) ที่สำคัญที่ต้องได้รับการพัฒนาในทันที ได้แก่ หลักสูตร ครูและบุคลากรทางการศึกษา กระบวนการเรียนการสอน และการบริหารจัดการ โดยมี การประกันคุณภาพการศึกษาเป็นกลไกสำคัญผลักดันให้เกิดการพัฒนาคุณภาพการศึกษา โดยมี เป้าหมายสำคัญคือ การยกระดับคุณภาพการศึกษาของนักเรียน บนพื้นฐานของวัฒนธรรมไทยให้มี

มาตรฐานสูงมีคุณภาพในระดับสากลและมีชีวิตอยู่ในสังคมโลกได้อย่างมีความสุข โดยมีแนวคิดในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาในแต่ละด้าน ดังนี้

๑. การพัฒนาหลักสูตร

หลักสูตรการศึกษา จะต้องได้รับการพัฒนาให้เป็นหลักสูตรที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนที่มีสมบุรณ์ มีความสมดุลทั้งด้านจิตใจ ร่างกาย สังคม และปัญญา สามารถพึ่งตนเองและร่วมมือกับผู้อื่นอย่างสร้างสรรค์ หลักสูตรต้องมีลักษณะกว้าง ยืดหยุ่น และมีความเป็นสากลทัดเทียมมาตรฐานโลก มีเนื้อหาสาระที่จำเป็นต่อการเรียนรู้โลกปัจจุบันและอนาคต เนื้อหาเชื่อมโยงและต่อเนื่องกันทุกระดับ ทั้งด้านความรู้ความสามารถ ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ศิลธรรม คุณธรรม จริยธรรม ตั้งแต่ระดับประถมศึกษาจนถึงมัธยมศึกษาทั้งระบบในโรงเรียน ระบบนอกโรงเรียนและการศึกษาตลอดชีพ โดยเปิดโอกาสให้ชุมชนหรือสังคมมีส่วนร่วมในการกำหนดและพัฒนาหลักสูตร ให้ยืดหยุ่นและหลากหลาย สอดคล้องกับสภาพความเป็นอยู่ที่เป็นจริงของชุมชน สังคมและการประกอบอาชีพในท้องถิ่น

๒. การพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษา

ครูและบุคลากรทางการศึกษา ซึ่งหมายรวมถึงผู้บริหารสถานศึกษา นับเป็นกลุ่มบุคคลที่มีความสำคัญยิ่งที่รับผิดชอบจัดการศึกษาของชาติโดยตรง จะต้องได้รับการพัฒนาให้เป็นผู้ที่มี ทั้งความรู้และความสามารถและเทคนิควิธีในการปฏิบัติวิชาชีพที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (Learner-Center) ได้รับการพัฒนาให้มีคุณธรรมมีความสำนึกและมีจิตวิญญาณของความเป็นครู มีความเอื้ออาทรช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยมุ่งให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ผู้เรียน มีขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติหน้าที่ รวมทั้งต้องพัฒนายกระดับวิชาชีพครูให้เป็นวิชาชีพที่มีเกียรติเป็นที่ยอมรับของสังคมและผู้ประกอบอาชีพครู ต้องสามารถดำรงชีพอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

๓. การพัฒนากระบวนการเรียนการสอน

กระบวนการเรียนการสอนเป็นกระบวนการนำหลักสูตรไปปฏิบัติจริงให้บรรลุผลเป็นขั้นตอนสำคัญที่ครูจะต้องดำเนินการให้ผู้เรียนได้พัฒนาขีดความสามารถของตนได้เต็มตามศักยภาพมีความสมดุลทั้งร่างกาย ปัญญา จิตใจและสังคม ให้เป็นผู้รู้จักคิด วิเคราะห์ใช้เหตุผลเชิงวิทยาศาสตร์ มีความคิดรวบยอด รักการเรียนรู้ รู้วิธีการและสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง มีเจตคติที่ดี มีวินัย มีความรับผิดชอบ และมีทักษะที่จำเป็นต่อการพัฒนาคน พัฒนาอาชีพ และดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขตามกรอบหลักสูตรที่กำหนดไว้ ดังนั้น กระบวนการเรียนการสอน จึงต้องดำเนินการให้สอดคล้องกับ

๓.๑ จุดมุ่งหมายของหลักสูตรที่สำคัญ

- ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางและพัฒนาผู้เรียนเต็มตามศักยภาพ
- เน้นกระบวนการเรียนรู้ กระบวนการคิดวิเคราะห์ กระบวนการกลุ่มและทักษะกระบวนการ
- ใช้วิธีการเรียนรู้ที่หลากหลาย ให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติจริง
- มีการเชื่อมโยงการเรียนรู้ ทั้งในระบบและนอกระบบโรงเรียนทั้งภายในกลุ่มวิชาการระหว่างกลุ่มวิชา และการดำเนินชีวิตจริง
- คำนึงถึงความสมดุลระหว่างภูมิปัญญาท้องถิ่นกับวิทยาการสมัยใหม่และความเป็นไทยกับความเป็นสากลมีการเชื่อมโยงข้อมูลข่าวสารและการเลือกใช้ข้อมูลที่เหมาะสมในการจัดการเรียนการสอน
- สอดแทรก ปลูกฝัง เสริมสร้างค่านิยม คุณธรรม จริยธรรมในทุกสาขาวิชา
- นำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการพัฒนาประสิทธิภาพการเรียนการสอน

- ให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอน
- ปรับปรุงวิธีการวัดและประเมินผล โดยเน้นการวัดและประเมินผลตามสภาพ

จริง

๔. การปรับปรุงระบบการบริหารการศึกษา

การบริหารและการจัดการศึกษาเป็นกระบวนการส่งเสริมสนับสนุนอำนวยความสะดวกให้การดำเนินงานการศึกษาในด้านต่างๆ บรรลุวัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษา อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้บริหารการศึกษาจะต้องพัฒนาระบบการบริหารและการจัดการให้มีเอกภาพ ต้องกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นโดยเน้นสถานศึกษาเป็นหลัก ตลอดจนให้บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรพัฒนาเอกชน หน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนมีส่วนร่วมและรับผิดชอบในการจัดการศึกษา ให้สอดคล้องกับเจตนารมณ์และบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย รวมทั้งต้องพัฒนาระบบการวางแผน และให้มีแผนยุทธศาสตร์ที่สอดคล้องสัมพันธ์เชื่อมโยงกันทุกระดับทั้งระดับนโยบายและระดับปฏิบัติการ

นอกจากนั้นแล้ว การสร้างความเข้มแข็งของภาคีต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารการศึกษา ดังเช่น ครู ผู้ปกครอง สถาบันศาสนา และชุมชน ให้มีการประสานงานกันเพื่อปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้แก่นักเรียน นักศึกษา ระดับต่างๆ พร้อมกันนั้นก็วางแผนจัดการเรียนการสอนโดยการบูรณาการความรู้ ทักษะ ในด้านคุณธรรมจริยธรรมเข้ามาในหลักสูตรการสอนอย่างผสมกลมกลืน

๘.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพการศึกษาอย่างต่อเนื่อง

แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพการศึกษาอย่างต่อเนื่องมีหลากหลายแนวคิดในส่วนนี้เป็นการนำเสนอเนื้อหาแนวคิดใหม่ที่ได้รับการยอมรับจากนักวิชาการทั้งในและต่างประเทศ ๔ แนวคิด ได้แก่ แนวคิดที่ ๑ กระบวนการพัฒนาโดยการใช้ข้อมูลอย่างชาญฉลาด แนวคิดที่ ๒ การจัดการความรู้ แนวคิดที่ ๓ การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ และแนวคิดที่ ๔ การนำผลการประเมินไปใช้ประโยชน์ รายละเอียดแต่ละแนวคิดมี ดังนี้

๘.๔.๑ แนวคิดที่ ๑ กระบวนการพัฒนาโดยการใช้ข้อมูลอย่างชาญฉลาด (Data Wise Improvement Process)

๑.แนวคิด หลักการ ขั้นตอน

กระบวนการพัฒนาโดยการใช้ข้อมูลอย่างชาญฉลาด (Data Wise Improvement Process) เป็นกระบวนการนำข้อมูลสารสนเทศที่โรงเรียนมีอยู่มาใช้เพื่อพัฒนาการเรียนการสอนทั่วทั้งโรงเรียน โดยนำข้อมูลจากการประเมินนักเรียนมาใช้อย่างมีประสิทธิภาพ แนวคิดนี้พัฒนาโดยทีมนักการศึกษาใน Boston Public Schools และทีมนักวิจัยของ Harvard Graduate School of Education

กระบวนการพัฒนาโดยการใช้ข้อมูลอย่างชาญฉลาดแบ่งออกเป็น ๓ ระยะ ได้แก่ (๑) ระยะเตรียมการ (prepare) เป็นระยะที่โรงเรียนต้องจัดทำข้อมูลพื้นฐานสำหรับการเรียนรู้จากผลการประเมินของผู้เรียน (๒) ระยะสืบเสาะ (inquire) ในระยะนี้โรงเรียนต้องสืบเสาะแบบแผนของข้อมูลที่บ่งชี้ถึงวิธีการจัดการเรียนการสอน และ (๓) ระยะปฏิบัติ (act) เป็นการปฏิบัติเพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากการออกแบบและการปฏิบัติการสอน โดยโรงเรียนสามารถดำเนินการและย้อนกลับมาสู่ระยะสืบเสาะและระยะปฏิบัติในกระบวนการพัฒนาเป็นวงจรอย่างต่อเนื่องได้

ผังแผนภาพที่ ๑

แผนภาพที่ ๑ กระบวนการพัฒนาโดยใช้ข้อมูลอย่างชาญฉลาด
(Boudett, City & Murnane, ๒๐๐๖)

ในกระบวนการพัฒนาเพื่อก้าวสู่การเป็นผู้ใช้ข้อมูลอย่างชาญฉลาดใน ๓ ระยะดังกล่าวข้างต้นสามารถจำแนกเป็นขั้นตอนการดำเนินงานได้ ๘ ขั้นตอน ดังนี้

๑. ระยะเตรียมการ (Prepare)

ขั้นที่ ๑ การจัดระบบงานแบบร่วมมือรวมพลัง (Organizing for Collaborative Work)

ในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาจำเป็นต้องทำงานด้วยความเข้าใจข้อมูลอย่างลึกซึ้ง การสนทนาร่วมกันเกี่ยวกับข้อมูลเป็นแนวทางสำคัญแนวทางหนึ่งในการเพิ่มสมรรถนะของคณะทำงานเพื่อให้เกิดความเข้าใจและสามารถนำไปพัฒนางานของสถานศึกษาได้ ผู้บริหารสถานศึกษาต้องร่วมกับคณะทำงานในการพูดคุยอภิปรายผลของการประเมินและข้อมูลอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องของนักเรียนซึ่งสามารถช่วยอธิบายผลจากการประเมิน ทั้งนี้เพื่อสร้างวัฒนธรรมในการใช้ข้อมูล (data culture) หรือวัฒนธรรมในการสืบเสาะ (culture of inquiry) ให้เกิดขึ้นในสถานศึกษา ซึ่งการสร้างวัฒนธรรมประเภทนี้ สถานศึกษาจำเป็นต้องตั้งคณะทำงานด้านข้อมูลเพื่อจัดการกับข้อมูลในเชิงเทคนิคและการจัดการ ประกอบด้วย การรวบรวมรายการข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ และการจัดการข้อมูลสารสนเทศ สถานศึกษาต้องดำเนินการกำหนดโครงสร้างของคณะทำงานและตารางเวลาที่สมาชิกสามารถทำงานร่วมกันได้ รวมทั้งร่วมวางแผนและอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการทำงานแบบร่วมมือรวมพลัง ทั้งนี้เพราะการพิจารณาผลการปฏิบัติงานของนักเรียนและการปฏิบัติการสอนอย่างลึกซึ้งในครั้งแรก ๆ อาจมีความยากลำบากอยู่บ้าง สถานศึกษาอาจนำโปรโตคอลแบบทางการ (formal protocols) มาใช้ประโยชน์ประกอบในการสนทนากลุ่มได้

ขั้นที่ ๒ การสร้างความรู้เกี่ยวกับการประเมิน (Building Assessment Literacy)

ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนสำคัญในระยะเตรียมการ ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องพัฒนาคณะทำงานให้มีความรู้เกี่ยวกับการประเมิน เนื่องจากรายงานการประเมินโรงเรียนอาจมีการใช้ภาษาเป็นวิชาการซึ่งมีทั้งคำศัพท์ คำเตือน และเชิงอรรถต่าง ๆ ที่เป็นภาษาไม่คุ้นเคย ความเข้าใจประเภทต่าง ๆ ของการประเมินและมาตรวัดต่าง ๆ ที่ใช้จะทำให้สามารถตีความรายงานคะแนนได้ นอกจากนี้ความคุ้นเคยกับมโนทัศน์สำคัญ เช่น ความเที่ยง (Reliability) ความตรง (validity) ความคลาดเคลื่อนในการวัด และความคลาดเคลื่อนจากการสุ่ม จะช่วยให้สามารถดึงข้อสรุปออกมาจากรายงานเหล่านี้ และรวมถึงสิ่งที่เป็นความแตกต่างที่เกิดขึ้นกับผลลัพธ์ได้อย่างแท้จริง

๒. ระยะสืบเสาะ (Inquire)

ขั้นที่ ๓ การจัดทำภาพสรุปรวมของข้อมูล (Creating a Data Overview)

ในช่วงกำลังเคลื่อนเข้าสู่ระยะสืบเสาะของกระบวนการพัฒนาโดยใช้ข้อมูลอย่างชาญฉลาด จุดเริ่มต้นที่ดีคือ การมีคณะทำงานด้านข้อมูลเพื่อจัดทำข้อมูลผลการทดสอบมาตรฐานให้แสดงผลแบบกราฟิก (Graphic displays) เนื่องจากสถานศึกษามักจะได้รับรายงานการประเมินในรูปแบบที่ค่อนข้างเข้าใจได้ยาก คณะทำงานด้านข้อมูลต้องช่วยจัดทำให้การแสดงผลเหล่านี้ง่ายขึ้นกว่าเดิมเพื่อให้คณะทำงานทั้งหมดสามารถมองเห็นแบบแผนข้อมูล ทั้งนี้ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องตั้งครุและฝ่ายบริหารให้ร่วมสนทนากับสิ่งที่พบในภาพสรุปรวมของข้อมูล การใช้โปรโตคอลประกอบในการสนทนาจะช่วยให้มั่นใจได้ว่าสิ่งที่อภิปรายร่วมกันนี้จะทำให้เกิดผลที่สมบูรณ์

ขั้นที่ ๔ การขุดค้นข้อมูลของนักเรียน (Digging into Student Data)

หลังจากคณะทำงานได้พูดคุยอภิปรายเกี่ยวกับภาพสรุปรวมของข้อมูลแล้ว ตอนนี้เป็นช่วงเวลาในการขุดค้นข้อมูลของนักเรียนเพื่อใช้ในการระบุปัญหาของผู้เรียนเป็นสำคัญ (learner-centered problem) ซึ่งเป็นปัญหาเกี่ยวกับความเข้าใจหรือทักษะที่เป็นพื้นฐานร่วมกันของนักเรียนจำนวนมาก และเน้นความสำคัญของผลการปฏิบัติงานที่ประเมิน ในขั้นตอนนี้อาจต้องพิจารณาอย่างลึกซึ้งถึงแหล่งข้อมูลที่น่ามาใช้สำรวจตรวจสอบภาพสรุปรวมของข้อมูล ซึ่งอาจต้องสำรวจตรวจสอบแหล่งข้อมูลอื่น ๆ เพื่อค้นหาแบบแผนหรือความไม่คงเส้นคงวาของข้อมูล กระบวนการขุดค้นข้อมูลสามารถทำให้คณะทำงานเข้าใจผลการปฏิบัติงานของนักเรียนได้อย่างลึกซึ้ง และช่วยให้เคลื่อนผ่านข้อจำกัด (stuck points) ที่ว่าครูสอนแต่ผู้เรียนไม่ได้รับความรู้

ขั้นที่ ๕ การตรวจสอบการสอน (Examining Instruction)

ในขั้นตอนนี้มีความสำคัญที่จะต้องกำหนดกรอบปัญหาใหม่ให้เป็นปัญหาของการปฏิบัติ เพื่อที่คณะทำงานจะได้จัดการกับปัญหาของผู้เรียนเป็นสำคัญ สิ่งที่เป็นความท้าทายก็คือ การพัฒนาความเข้าใจร่วมกันว่าวิธีสอนที่มีประสิทธิภาพต่อประเด็นปัญหาควรเป็นแบบใด ผู้บริหารสถานศึกษาสามารถช่วยให้ครูเกิดทักษะในการตรวจสอบการปฏิบัติ การเชื่อมโยงกับสิ่งที่เกิดขึ้นในห้องเรียน และการเปรียบเทียบกับการสอนประเภทอื่นที่ต้องการ

๓. ระยะปฏิบัติ (Act)

ขั้นที่ ๖ การพัฒนาแผนปฏิบัติการ (Developing an Action Plan)

ก่อนการตัดสินใจปฏิบัติการเกี่ยวกับประเด็นปัญหาที่ได้มาจากข้อมูลจะต้องทำงานผ่านขั้นตอนต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก การแก้ปัญหาก็เป็นสิ่งสุดท้ายที่ต้องปฏิบัติ แต่ถือเป็นงานที่ต้องปฏิบัติอย่างระมัดระวังเพื่อให้ขั้นตอนที่เหลือสามารถดำเนินต่อไปได้อย่างลื่นไหล โดยในขั้นตอนแรกของระยะปฏิบัติ เริ่มต้นจากการตัดสินใจเลือกกลยุทธ์การสอน (Instructional strategy) ที่จะแก้ปัญหานั้นได้

จากนั้นคณะทำงานต้องร่วมมือรวมพลังกันทำงานเพื่ออธิบายว่ากลยุทธ์นี้จะเป็นอย่างไรมื่อนำไปสู่การปฏิบัติในห้องเรียน และตามด้วยการบรรจุแผนลงในรายงาน ด้วยบทบาทและความรับผิดชอบต่อหน้าที่ของสมาชิกในคณะทำงานด้านเอกสาร จะถือเป็นการสร้างความรับผิดชอบที่ตรวจสอบได้ภายใน (internal accountability) โดยคณะทำงานจะต้องระบุวิธีการสอนและการพัฒนาแบบมืออาชีพและนำไปบรรจุไว้ในแผนปฏิบัติการ และต้องให้ครูได้รับทราบด้วยว่าจะได้รับการสนับสนุนในทุกขั้นของการปฏิบัติการ

ขั้นที่ ๗ การวางแผนเพื่อประเมินความก้าวหน้า (Planning to Assess Progress)

ก่อนการนำแผนลงสู่การปฏิบัติ จำเป็นต้องแสดงให้เห็นวิธีการวัดความสำเร็จ นักการศึกษาจำนวนไม่น้อยที่ข้ามขั้นตอนนี้และพบว่าตนเองได้ปฏิบัติโดยปราศจากควมมีเหตุผลที่ชัดเจนในการประเมินความก้าวหน้า ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องช่วยตัดสินใจในการประเมินความก้าวหน้าว่า ต้องมีการเก็บรวบรวมข้อมูลใดบ้างในระยะสั้น ระยะกลาง และระยะยาว และจะใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างไร และอาจร่วมกับคณะทำงานในการกำหนดเป้าหมายระยะสั้น ระยะกลาง และระยะยาวในการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน

ขั้นที่ ๘ การปฏิบัติและการประเมิน (Acting and Assessing)

ขั้นตอนนี้เป็นการนำแนวคิดการปฏิบัติงานออกจากรายงานลงสู่การปฏิบัติ ผู้บริหารสถานศึกษาอาจใช้ข้อคำถาม ๔ ข้อคำถามต่อไปนี้เป็นแนวทางในการตรวจสอบการปฏิบัติและการประเมิน คือ (๑) เราทุกคนดำเนินการในเรื่องเดียวกันหรือไม่ (Are we all on the same page?) (๒) เรากำลังทำในสิ่งที่เราพูดว่าควรทำหรือไม่ (Are we doing what we said we'd do?) (๓) ผู้เรียนได้เรียนรู้เพิ่มขึ้นหรือไม่ (Are our students learning more?) และ (๔) เราจะดำเนินการอะไรต่อไป (Where do we go from here?) การนำแผนไปสู่การปฏิบัตินี้คล้ายกับเป็นการดำเนินการทดลองเพื่อทดสอบทฤษฎีว่า กลยุทธ์การสอนนำไปสู่การเรียนรู้ของผู้เรียนได้หรือไม่อย่างไร

๒. แนวปฏิบัติของโรงเรียนตามแนวคิดของกระบวนการพัฒนาโดยใช้ข้อมูลอย่างชาญฉลาด

การนำแนวคิดกระบวนการพัฒนาโดยใช้ข้อมูลอย่างชาญฉลาดมาใช้ในการพัฒนาคุณภาพอย่างต่อเนื่อง สถานศึกษาสามารถดำเนินการได้ตามขั้นตอนหลัก ๘ ขั้นตอนดังกล่าวข้างต้น โดยการนำผลการประเมินคุณภาพผู้เรียน เช่น NT ONET LAS มาเป็นตัวตั้งในการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน ซึ่งสามารถสรุปเป็นแนวปฏิบัติได้ดังแผนภาพที่ ๒

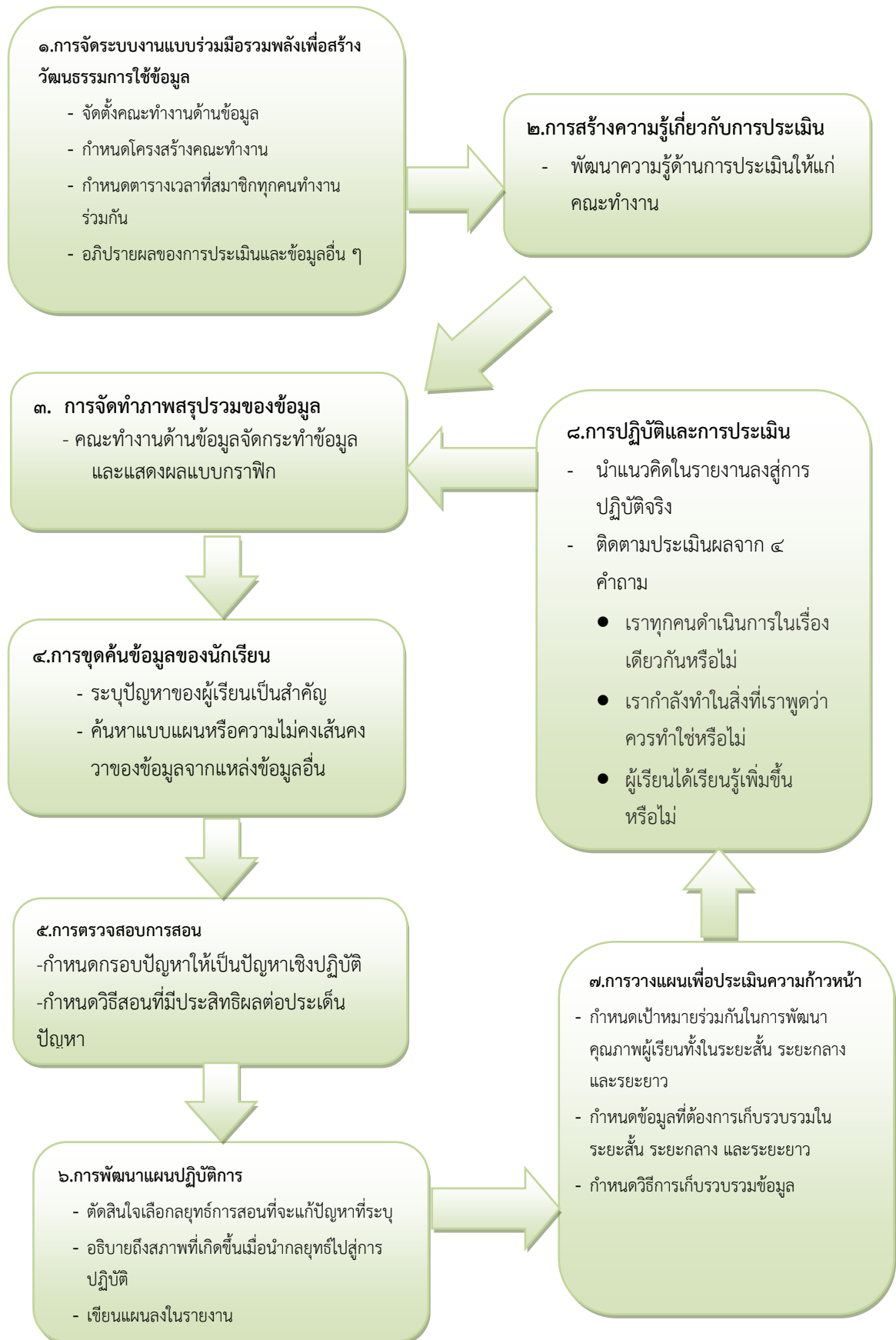
จากแผนภาพที่ ๒ จะเห็นได้ว่า การสร้างวัฒนธรรมการใช้ข้อมูลให้เกิดในสถานศึกษา ในช่วงเริ่มแรกหรือระยะเตรียมการสถานศึกษาจำเป็นต้องสร้างคณะทำงานให้สามารถทำงานแบบร่วมมือรวมพลังได้ และพัฒนาความรู้ด้านการประเมินให้แก่คณะทำงานด้านข้อมูล ทั้งนี้เพื่อให้สามารถแปลงรายงานผลการประเมินผู้เรียนที่ทุกคนสามารถเข้าใจได้ง่ายและสามารถสนทนาร่วมกันเกี่ยวกับข้อมูลดังกล่าวได้ อันเป็นการสร้างความเข้าใจร่วมกันและนำไปสู่การพัฒนางานของสถานศึกษาต่อไป

เมื่อสถานศึกษาเตรียมความพร้อมของคณะทำงานแล้ว ระยะต่อมาเป็นระยะสืบเสาะ สถานศึกษาจะต้องนำสารสนเทศที่ได้จากข้อมูลมาใช้ประโยชน์ โดยการให้คณะทำงานด้านข้อมูลจัดทำภาพสรุปรวมของข้อมูลที่ทุกคนสามารถเข้าใจได้ง่ายเช่น การจัดแสดงผลเป็นแบบกราฟิก สิ่งสำคัญในขั้นนี้คือ การดึงทุกฝ่ายให้สนทนาร่วมกันในเรื่องที่เห็นได้จากข้อมูล ซึ่งจะนำไปสู่ขั้นตอนการขุดค้นข้อมูลของนักเรียนเพื่อระบุปัญหาที่เกิดขึ้น รวมทั้งตรวจสอบแบบแผนของข้อมูลจากแหล่งอื่นร่วมด้วย

หลังจากระบุปัญหาได้แล้วก็เป็นขั้นตอนในการแสวงหาแนวทางหรือวิธีการสอนที่สามารถแก้ปัญหาที่ระบุไว้ได้

ระยะสุดท้ายเป็นระยะปฏิบัติ สถานศึกษาจะต้องตัดสินใจเลือกกลยุทธ์การสอนที่จะใช้แก้ปัญหา โดยมองถึงภาพอนาคตที่จะเกิดขึ้นเมื่อนำกลยุทธ์นั้นลงสู่ห้องเรียน และจัดทำเป็นแผนปฏิบัติการ ตลอดจนวางแผนเพื่อประเมินความก้าวหน้าร่วมกันทั้งเป้าหมาย ข้อมูลที่ต้องการ ตลอดจนวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล หลังจากนั้นจึงเป็นการนำแผนลงสู่การปฏิบัติ สถานศึกษาจะต้องดำเนินการติดตามตรวจสอบและประเมินว่า การดำเนินงานเพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียนดังกล่าวนั้น เป็นการดำเนินงานร่วมกันทุกคน ปฏิบัติตามสิ่งที่ได้กำหนดไว้ ผู้เรียนได้เรียนรู้เพิ่มขึ้น และจะดำเนินการอะไรต่อไปอีกหลังจากนี้

เมื่อถึงขั้นตอนสุดท้ายของการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนโดยการใช้ข้อมูลอย่างชาญฉลาดแล้ว สถานศึกษาสามารถย้อนกลับไปเริ่มจากขั้นตอนการจัดทำภาพสรุปรวมของข้อมูลที่ได้จากการพัฒนารอบที่ ๑ เริ่มเป็นวงจรการพัฒนารอบที่ ๒ ต่อไปเรื่อย ๆ เป็นวงจรการพัฒนาคูณภาพการศึกษาอย่างต่อเนื่องต่อไป

แผนภาพที่ ๒ แนวปฏิบัติของสถานศึกษาในกระบวนการพัฒนา
โดยการใช้ข้อมูลอย่างชาญฉลาด

กระบวนการพัฒนาโดยใช้ข้อมูลอย่างชาญฉลาดเป็นกระบวนการพัฒนาการเรียนการสอนทั่วทั้งโรงเรียนที่ต้องอาศัยการร่วมมือรวมพลังจากบุคลากรทุกฝ่าย โดยการสร้างวัฒนธรรมการใช้ข้อมูลให้เกิดขึ้นในสถานศึกษาและเน้นปัญหาของผู้เรียนเป็นสำคัญ ผู้บริหารจึงเป็นกลไกสำคัญในการทำให้กระบวนการต่าง ๆ ดำเนินการอย่างต่อเนื่องเป็นวงจรการพัฒนาอย่างยั่งยืนต่อไปได้ ซึ่งสอดคล้องกับบทบาทภาระหน้าที่หลักของสถานศึกษาในการประกันคุณภาพการศึกษาที่มุ่งพัฒนาคุณภาพการศึกษาอย่างต่อเนื่อง

๔.๔.๒ แนวคิดที่ ๒ การจัดการความรู้ (Knowledge Management)

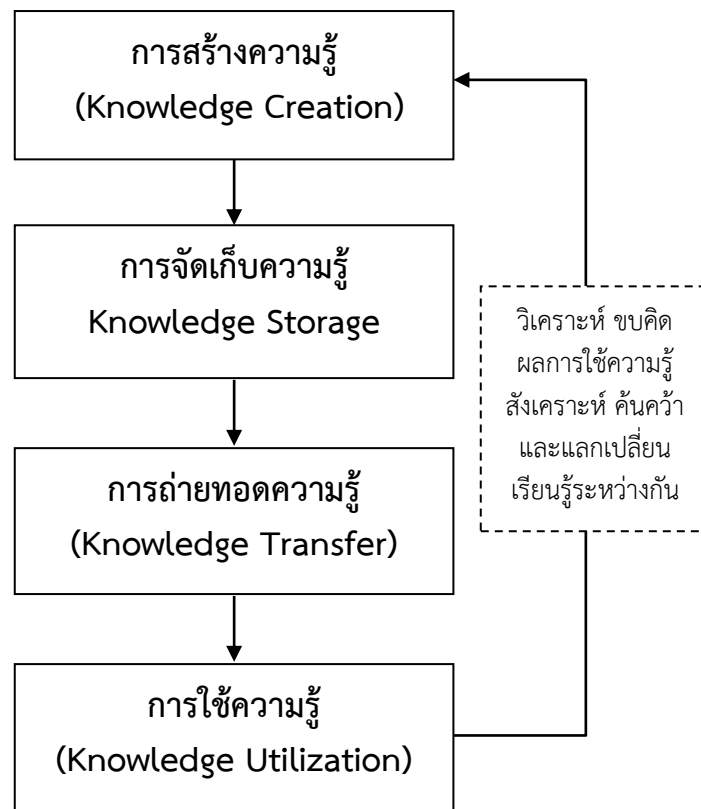
๑.แนวคิด หลักการ ขั้นตอน

การจัดการความรู้เป็นแนวคิดหนึ่งที่สามารถนำไปปฏิบัติเพื่อให้การดำเนินงานของโรงเรียนตามวัฏจักร PDCA บรรลุผลและคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในขั้นตอน A (Act) : การดำเนินงานให้เหมาะสม ซึ่งจำเป็นจะต้องพิจารณาข้อมูลต่างๆ อย่างรอบด้านที่มีอยู่ในโรงเรียนเพื่อนำไปสู่การปรับปรุง พัฒนาและแก้ไขจุดบกพร่องต่างๆ ที่นำไปสู่การกำหนดแผนงานเพื่อการปฏิบัติต่อไป

การจัดการความรู้โดยหลักการแล้วเป็นการสร้างและใช้ความรู้/ข้อมูลขององค์กรทั้งที่อยู่ในตัวคน (Tacit Knowledge) คือ ความรู้ที่เป็นประสบการณ์ หรือภูมิปัญญา ที่ไม่ได้อยู่ในรูปของเอกสารและความรู้ที่ชัดเจน (Explicit Knowledge) ความรู้/ข้อมูลความรู้ที่บันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรและมีการเผยแพร่ในรูปแบบที่เป็นทางการ เช่น รายงานผลการประเมินจากหน่วยงานต่างๆ รายงานผลการประเมินตนเอง หรืองานวิจัย เป็นต้น เพื่อให้องค์กรบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ เมื่อเกิดปัญหา ขัดค้นพบหรือประเด็นใหม่ๆ ที่เกิดจากการใช้ความรู้หรือการไม่บรรลุเป้าหมายและไม่บรรลุเป้าหมาย ก็ต้องกลับไปสร้างความรู้ใหม่เพื่อทำความเข้าใจประเด็นที่เกิดขึ้นและนำไปใช้เพื่อบรรลุเป้าหมายต่อไป ในกรณีของโรงเรียนก็เช่นกันการจัดการความรู้เป็นการสร้างและใช้ความรู้/ข้อมูลที่มีอยู่อย่างรอบด้านเพื่อนำไปกำหนดในแผนและการปฏิบัติตามวัฏจักร PDCA อันนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายการจัดการศึกษาของโรงเรียน และเมื่อใช้ความรู้แล้วไม่บรรลุเป้าหมายหรือบรรลุเป้าหมาย จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการขบคิด แลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อวิเคราะห์ สังเคราะห์ให้เกิดความรู้เพื่ออธิบายการบรรลุเป้าหมายและไม่บรรลุเป้าหมายนั้น นั่นก็คือ จะวนกลับไปยังการสร้างความรู้อีกรอบนั่นเองและจะวนเป็นวัฏจักรอย่างนี้ไปเรื่อยๆ อย่างไม่มีสิ้นสุด

การจัดการความรู้เน้นให้ความสำคัญกับคนในองค์กรเป็นหลัก เนื่องจากคนเป็นตัวขับเคลื่อนในทุกขั้นตอนของกระบวนการและสร้างสรรค์ผลงานที่มีคุณภาพและที่สำคัญบุคลากรเหล่านี้จะต้องอยู่บนฐานของความรู้ที่มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เป้าหมายหลักของการจัดการความรู้ในองค์กรก็เพื่อพัฒนาองค์กรอย่างต่อเนื่อง ดังนั้น การจัดการความรู้จึงเป็นกระบวนการพัฒนาคน เพื่อให้คนใช้ความรู้ในการพัฒนางานให้มีชิ้นงานหรือผลงานที่มีคุณภาพและประสิทธิภาพ

การจัดการความรู้ในแต่ละตำรา/เอกสารมีขั้นตอนการปฏิบัติที่แตกต่างกันขึ้นอยู่กับความละเอียดของผู้เขียนนั้นๆ ที่จะนำเสนอ สำหรับในที่นี้การจัดการความรู้จะนำเสนอเป็น ๔ ขั้นตอน ดังภาพที่

ภาพที่ ๓ แสดงขั้นตอนการจัดการความรู้

๒.การจัดการความรู้

ขั้นตอนที่ ๑ การสร้างความรู้ (Knowledge Creation) เป็นขั้นตอนที่ได้มาซึ่งความรู้ที่จะนำไปใช้ วิธีการได้มาขององค์ความรู้ ได้แก่ การประชุม การพบปะ พูดคุย แลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างกัน หรือการค้นคว้าจากตำรา เอกสาร งานวิจัย และผลการประเมินด้านต่างๆ เป็นต้น

ขั้นตอนที่ ๒ การจัดเก็บความรู้ (Knowledge Storage) เป็นขั้นตอนการจัดเก็บรักษา องค์ความรู้ที่ได้จากการสร้างในขั้นตอนที่ ๑ ให้อยู่ในรูปแบบที่เหมาะสมสามารถสืบค้นหรือหยิบจับมาใช้ได้อย่างสะดวก เช่น รูปเล่มรายงาน แฟ้มเอกสาร บันทึกในคอมพิวเตอร์ หรือความรู้ที่อยู่ในตัวคน เป็นต้น

ขั้นตอนที่ ๓ การถ่ายทอดความรู้ (Knowledge Transfer) เป็นขั้นตอนการเข้าถึงข้อมูลหรือการเผยแพร่ข้อมูลที่อยู่ในรูปแบบต่างๆ ที่สามารถถ่ายโอนจากแหล่งหนึ่งไปยังแหล่งหนึ่งด้วยวิธีการต่างๆ เช่น การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การประชุม ระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ สื่อ หรือกระบวนการทางการศึกษา เป็นต้น

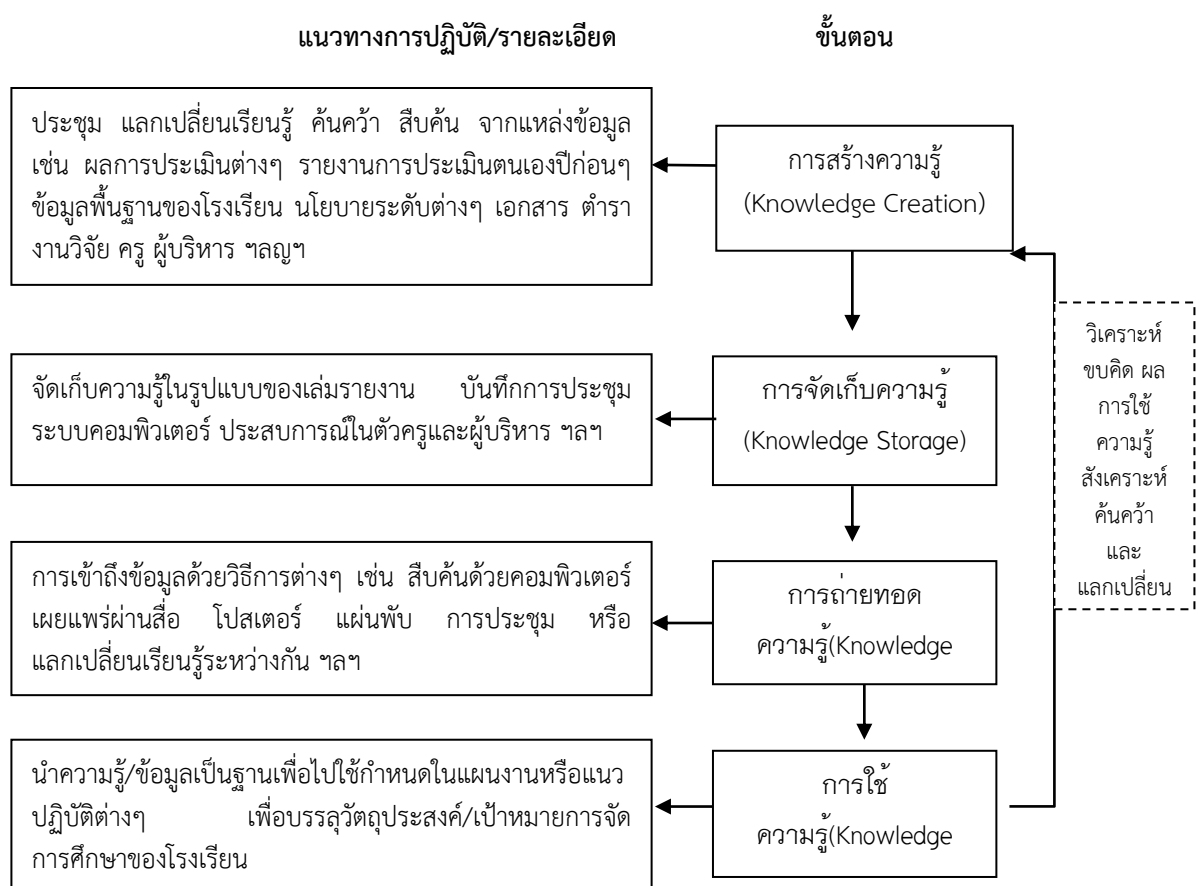
ขั้นตอนที่ ๔ การใช้ความรู้ (Knowledge Utilization) เป็นการนำความรู้ที่สร้างขึ้นไปใช้ประโยชน์เพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์หรือการบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

ทั้ง ๔ ขั้นตอนข้างต้น จะมีการปฏิบัติเป็นวัฏจักร กล่าวคือ เมื่อปฏิบัติถึงขั้นที่ ๔ คือ ขั้นการใช้ความรู้ แนนอนที่สุ่ดผลที่เกิดขึ้นย่อมแสดงออกมาว่าเป็นไปตามวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายหรือไม่ ดังนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการสร้างความรู้ใหม่เพื่ออธิบายผลที่เกิดขึ้น นั่นคือ จะต้องมีการ

แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ขบคิด วิเคราะห์ สังเคราะห์ใหม่หรือหาข้อมูลใหม่มาสนับสนุน อธิบายสิ่งที่เกิดขึ้นทั้ง ประเด็นปัญหาและประเด็นที่สำเร็จ จนกระทั่งนำความรู้ที่สร้างนี้ผ่านขั้นตอนต่างๆ ของการจัดการ ความรู้เพื่อนำไปใช้อีกรอบและจะเป็นอย่างนี้ไปเรื่อยๆ ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง นั่นเอง ประเด็นสำคัญของการจัดการความรู้ คือ คนในองค์กรเป็นบุคคลที่มีความสำคัญที่สุดที่จะเป็นตัว ขับเคลื่อนให้การจัดการความรู้บรรลุวัตถุประสงค์/เป้าหมายขององค์กร คุณลักษณะที่สำคัญของบุคคล ในองค์กรด้านการจัดการความรู้ คือ ต้องเป็นคนที่ใจกว้าง ยอมรับฟังความคิดเห็นของคนอื่นๆ เนื่องจาก กระบวนการที่สำคัญของการจัดการความรู้ให้ประสบความสำเร็จ คือ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน ด้วยวิธีการต่างๆ และนำผลการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันนี้ผ่านขั้นตอนต่างๆ ของการจัดการความรู้ จนกระทั่งนำไปใช้งานและกลับมาสู่การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันใหม่ภายหลังจากผลการใช้ที่เกิดขึ้นอย่าง เป็นวัฏจักร

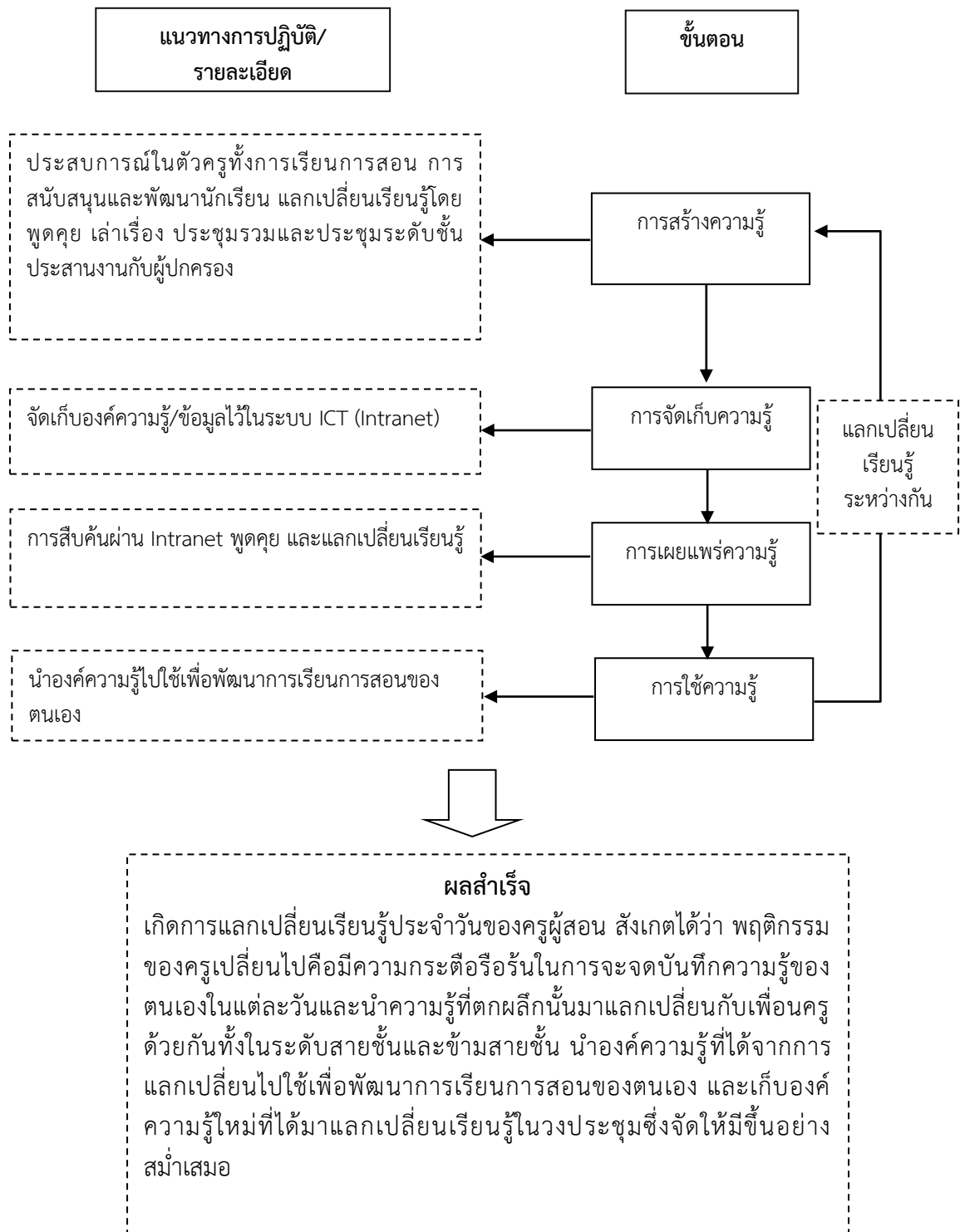
๓.แนวปฏิบัติของโรงเรียนตามแนวคิดของการจัดการความรู้

สำหรับโรงเรียนสามารถประยุกต์ขั้นตอนการจัดการความรู้ข้างต้นไปใช้ในโรงเรียนได้ตามความ เหมาะสมและบริบทของโรงเรียนได้โดยมีรายละเอียดแต่ละขั้นตอนได้ ดังภาพที่

ภาพที่ ๔ แนวปฏิบัติการจัดการความรู้ของโรงเรียนเพื่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาอย่างต่อเนื่อง

กรณีที่ ๒ การจัดการความรู้ของโรงเรียนเพลินพัฒนา เขตทวีพัฒนา กรุงเทพมหานคร มีขั้นตอนและรายละเอียดการจัดการความรู้ที่เกิดขึ้นกับช่วงชั้นอนุบาล มีขั้นตอนและรายละเอียดสรุปได้ดังภาพที่

ภาพที่ ๖ แสดงขั้นตอนและรายละเอียดการใช้แนวคิดการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนเพลินพัฒนาระดับชั้นอนุบาล

สรุปท้ายบท

จากที่กล่าวไว้จะเห็นได้ว่าการจัดการความรู้เป็นสิ่งที่ทุกองค์กร ทุกคนทำได้ เมื่อเริ่มจัดการความรู้ต้องเริ่มที่ทุกคน โดยทุกคนในองค์กรจะต้องเป็นนักปฏิบัติ ทำงานในหน้าที่ด้วยความรับผิดชอบ และคุณลักษณะสำคัญที่ควรมีคือมีใจกว้าง ยอมรับฟังความเห็นของผู้อื่นหรือเรียกว่าเป็นผู้พร้อมรับและขณะเดียวกันก็มีน้ำใจ เป็นผู้พร้อมให้ด้วย นอกจากนี้ต้องให้เวลากล่าวคือมีเวลาสำหรับร่วมกับกลุ่ม เพื่อนร่วมงานและเครือข่าย ในการจัดการความรู้ เมื่อลงมือปฏิบัติตามกระบวนการจัดการความรู้จะต้องมีเป้าหมายที่ชัดเจน มีการและเปลี่ยนเรียนรู้ด้วยวิธีการที่หลากหลาย นำความรู้ที่ได้มาพัฒนาต่อยอดพัฒนางานและมีการเชื่อมโยงเครือข่ายประยุกต์ใช้ข้อมูล เทคโนโลยีสารสนเทศและ การสื่อสาร มาใช้เพื่อให้โลกแห่งการเรียนรู้กว้างขวางขึ้น สำหรับเครื่องมือสำคัญ ได้แก่รูปแบบการจัดการความรู้ ต่างๆ โรงเรียนสามารถศึกษาเพิ่มเติมและเลือกใช้ได้ตามความสนใจและความเหมาะสม ซึ่งเมื่อดำเนินการแล้วจะส่งผลให้เกิดความรู้ใหม่มีการพัฒนานวัตกรรม ทำให้บรรลุเป้าหมายในการพัฒนางาน พัฒนาคน พัฒนางานองค์กรให้เป็นองค์กรที่ประสบความสำเร็จเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้บรรลุความเป็นชุมชนเป็นหมู่คณะ ความเอื้ออาทรระหว่างกันในการทำงานและเมื่อทำอย่างต่อเนื่องจนเป็นวิถีชีวิตของคนในองค์กรจะก่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน^๑

แนวคิดต่างๆ ที่นำเสนอมาข้างต้น ได้แก่ กระบวนการพัฒนาโดยใช้ข้อมูลอย่างชาญฉลาด (Data Wise Improvement Process) การจัดการความรู้ (Knowledge Management) การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ (Learning Network) และการนำผลการประเมินไปใช้ประโยชน์ (Evaluation Utilization) เป็นเพียงแนวคิดหนึ่งเท่านั้น ยังมีแนวคิดอื่นๆ อีกมากมายที่โรงเรียนสามารถนำมาปรับใช้เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติของโรงเรียนเพื่อต้องการให้โรงเรียนมีการพัฒนาคุณภาพการศึกษาอย่างต่อเนื่อง แนวคิดต่างๆ เหล่านี้ไม่ได้เป็นการเพิ่มภาระงานแก่โรงเรียนแต่อย่างใด แต่จะเป็นตัวเสริม สนับสนุนช่วยเหลือ ให้โรงเรียนดำเนินงานของโรงเรียนที่เป็นอยู่ในปัจจุบันให้เป็นระบบ กระบวนการบริหารงานของโรงเรียนในปัจจุบันส่วนใหญ่จะใช้กระบวนการของ PDCA ดังนั้น แนวคิดเหล่านี้จะเข้าไปเสริมในขั้นของ A : (Act) เพื่อให้โรงเรียนสามารถพิจารณาแนวทางปฏิบัติที่สอดคล้อง เหมาะสม และถูกต้อง บนพื้นฐานของข้อมูลและความรู้ อันที่จะไปสู่การกำหนดแผนงานหรือวิธีปฏิบัติเพื่อการดำเนินงานของโรงเรียนตามวัฏจักรต่อไป ทั้งนี้ แนวคิดต่างๆ เหล่านี้ต้องการให้โรงเรียนเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ มีความเท่าทันการเปลี่ยนแปลง และใช้ข้อมูล/ความรู้เป็นฐานในการปฏิบัติงาน หรือที่เรียกว่า “องค์กรแห่งการเรียนรู้”

การดำเนินตามแนวคิดเหล่านี้จะเป็นตัวสะท้อนให้เห็นว่าโรงเรียนมีการพัฒนาการศึกษาที่อยู่บนพื้นฐานของข้อมูล การเปลี่ยนแปลง ความเป็นจริง เท่าทันสภาพการณ์ปัจจุบันและสิ่งที่จะเกิดขึ้นในอนาคต และจะเป็นหลักฐานที่บ่งชี้ถึงการพัฒนาที่ต่อเนื่องของโรงเรียน ใช้เพียงการปฏิบัติงานของโรงเรียนที่ปราศจากข้อมูล ปราศจากระบบ หรือเป็นเพียงการนึกฝันข้อมูลเท่านั้นที่นำไปสู่การกำหนดแผนเพื่อปฏิบัติงานของโรงเรียนในด้านต่างๆ ทั้งนี้ เพื่อการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับมาตรฐานการศึกษาในทุกระดับ นั่นเอง

^๑ การพัฒนาคุณภาพอย่างต่อเนื่อง. สืบค้นจาก www.sesab๒๐.go.th/.../เล่ม%๒๐๘%๒๐๑๐. สืบค้นเมื่อ ๒๙

เอกสารอ้างอิงประจำบท

การพัฒนาคุณภาพอย่างต่อเนื่อง. สืบค้นจาก www.sesab20.go.th/.../เล่ม%๒๐๘%๒๐.

สืบค้นเมื่อ ๒๙ ตุลาคม ๒๕๕๖.

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. การศึกษาด้อยสร้างคุณธรรมก่อวิกฤตสังคมทราชม. กรุงเทพฯ: อัดสำเนา. ๒๕๕๗.

พระธรรมปิฎก. การพัฒนาที่ยั่งยืน. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง. ๒๕๕๙

วิทยากร เขียงกุล. รายงานสภาวะการศึกษาไทย พ.ศ. ๒๕๕๖. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับ

ลิชชิง จำกัด, ๒๕๕๐

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษา. ปัญหาของการศึกษาไทย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สำนัก

นายกรัฐมนตรี. ๒๕๕๖

บรรณานุกรม

กิตติมา ปริดีติติก. ปรัชญาการศึกษา เล่ม ๑. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๒๐.
การนำหลักเศรษฐกิจพอเพียง มาใช้ในสถานศึกษา.(ออนไลน์).

www.saraeor.org/vichakarn/job%20vichakarn/001.doc

การพัฒนาคุณภาพอย่างต่อเนื่อง.สืบค้นจาก.www.sesab20.go.th/.../เล่ม%๒๐๘%๒๐.

สืบค้นเมื่อ ๒๙ ตุลาคม ๒๕๕๖.

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์.การศึกษาต้องสร้างคุณธรรมก่อวิกฤตสังคมทรมาน. กรุงเทพฯ:อัสสัมนา.

๒๕๔๗.

ความสำคัญของการวางแผน. สืบค้นจาก.www.chusak.net.สืบค้นเมื่อ ๓๑ ตุลาคม ๒๕๕๖.

ความหมาย " วิสัยทัศน์ " - สพร. - สพฐ. สืบค้นจาก.

ersonnel.obec.go.th/personnel/index.php?option=com.

สืบค้นเมื่อ ๒๙ ตุลาคม ๒๕๕๖.

ความหมายของคำว่า วิสัยทัศน์ (Vision).สืบค้นจาก.

<http://it.kmutnb.ac.th/thai/readnews.asp?id=๔๙๘>.สืบค้นเมื่อ ๒๙ ตุลาคม ๒๕๕๖.

ความหมายวิสัยทัศน์. สืบค้นจาก.www.kruchaow.com/swot/swot-๒.pdf.

สืบค้นเมื่อ ๒๙ ตุลาคม ๒๕๕๖.

จักรพรรณ วงศ์พรพจน์. เอกสารประกอบการสอนวิชาพุทธปรัชญาการศึกษา.เลย : เลยปรีณ, ๒๕๕๔.

จิตรกร ตั้งเกษมสุข. พุทธปรัชญาการศึกษาไทย. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เคล็ดไทย, ๒๕๒๕.

ตำนานการศึกษาในสยาม.สืบค้นจาก.

<http://allknowledges.tripod.com/historyofthaieducation.htm>.

สืบค้นเมื่อ ๓๐ ตุลาคม ๒๕๕๖.

แนวทางการนำแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปจัดการศึกษาในสถานศึกษา. สืบค้นจาก.

http://www.bps2.oe.go.th/bpsgs/print.php?type=N&item_id=

สืบค้นเมื่อ ๓๐ ตุลาคม ๒๕๕๖.

แนวทางการปฏิรูปการศึกษาระดับอุดมศึกษา.สืบค้นจาก.

www.qa.kmutnb.ac.th/qa_knowledge/edu/edreformudom.pdf.

สืบค้นเมื่อ ๓๑ ตุลาคม ๒๕๕๖.

เป้าหมายการศึกษา.(ออนไลน์).สืบค้นจาก. www.watnachuak.org/index.php/%๒๕E๐%๒๕...

สืบค้นเมื่อ ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๓.

พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย .๒๕๓๙.

พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๐๐. กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), การศึกษาเพื่ออารยธรรมที่ยั่งยืน, พิมพ์ครั้งที่ ๓ (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๙.

พระธรรมปิฎก. ธรรมกับการพัฒนาชีวิต. กรุงเทพฯ ฯ : สหธรรมิก, ๒๕๓๙.

พระธรรมปิฎก. การพัฒนาที่ยั่งยืน. กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง. ๒๕๔๙

พระพุทธศาสนากับการศึกษา.สืบค้นจาก.<http://mcucuri.getweb.com/articles/480982/>

สืบค้นเมื่อ ๓๐ ตุลาคม ๒๕๕๖.

พระราชวรมณี (ประยูรธ ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับขยายความ. หน้า ๙๑๔-๙๑๕.

พุทธทาสภิกขุ. การศึกษาและการรับปริญญา, อ้างใน พระจาตุรงค์ อาจารย์สุโก. การปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์ทางปรัชญาการศึกษาไทยในทัศนะของพุทธทาสภิกขุเพื่อการพัฒนามนุษย์อย่างยั่งยืน : พระพุทธศาสนากับการฟื้นตัวจากวิกฤติการณ์โลก, กรุงเทพมหานคร : บริษัท ๒๑ เซ็น จูรี จำกัด, ๒๕๕๓.

ไพฑูรย์ สีนลาร์ตัน, ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๓.

ภาคที่ ๒ รูปแบบการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษา.สืบค้นจาก.

61.19.241.70/rkj/uploadword/691416.doc..สืบค้นเมื่อ ๓๐ ตุลาคม ๒๕๕๖.

รศ. ดร. วรชัย เยาวภาณี. **วิสัยทัศน์ (Vision).** สืบค้นจาก.

www.scaat.in.th/QIT/new/vorachai/vision.doc.. สืบค้นเมื่อ ๒๙ ตุลาคม ๒๕๕๖.

ระบบการศึกษา-ไทย. สืบค้นจาก.

http://www.bic.moe.go.th/th/index.php?option=com_content&view=article&id=๖๖๑&catid=๖๑. สืบค้นเมื่อ ๒๙ ตุลาคม ๒๕๕๖.

ระบบการศึกษาระดับอุดมศึกษา. สืบค้นจาก.

www.ocsc.go.th/ocsc/th/index.php?option=com_content.

สืบค้นเมื่อ ๒๙ ตุลาคม ๒๕๕๖.

วิทยากร เชียงกุล. รายงานสภาวะการศึกษาไทย พ.ศ.๒๕๔๖. กรุงเทพฯ:อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๔๐

วิไล ตั้งจิตสมคิด. ปรัชญาและหลักการศึกษานอกระบบ. อ้างใน สุวิน ทองปั้น **ปรัชญาการศึกษา.** ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, ๒๕๔๕.

วิสัยทัศน์.สืบค้นจาก. <http://www.mcu.ac.th/site/philosophy.php>.

สืบค้นเมื่อ ๒๙ ตุลาคม ๒๕๕๖.

ศักดิ์ดา ปรามค์ประทานพร. ปรัชญาการศึกษาฉบับพื้นฐาน. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๖.

สนธิ ศรีสำแดง. พุทธศาสนากับหลักการการศึกษา. กรุงเทพมหานคร : นิลนาราการพิมพ์, ๒๕๓๔.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษา. ปัญหาของการศึกษาไทย. กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์สำนักนายกรัฐมนตรี. ๒๕๔๖.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.สืบค้นจาก.

http://www.onec.go.th/onec_web/page.php?mod=Category&categoryID=CAT๐๐๐๑๐๖๗. สืบค้นเมื่อ ๒๙ ตุลาคม ๒๕๕๖.

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.สืบค้นจาก.

http://www.nesac.go.th/office/onesac_interview/file_interview/special_interview๐๙.php. สืบค้นเมื่อ ๒๙ ตุลาคม ๒๕๕๖.

สุวิน ทองปั้น. ปรัชญาการศึกษา. ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, ๒๕๔๕.

แสง จันทรงาม. พุทธศาสนากับสังคมไทย. ในสังคมศาสตร์ปริทัศน์ ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๓ ,๒๕๓๐.

Barnett, George, Philosophy and Educational Development. Houghton Mifflin Company, ๑๙๙๖.

Bono, Edward de. (๑๙๙๙). **Six Thinking Hats**. London: Penguin

Brown, L.M. **General Philosophy in Education**. N.Y. : McGraw-Hill, ๑๙๖๖.

Cahn, Steven M., **The Philosophical Foundation of Education**. New York : Harper and Row, ๑๙๗๐.

Education for Sustainable Development. Retrieved October 5, 2007, from
<http://www.unescobkk.org/>

F.E. Schumaker, **Small Is Beautiful**. Harper torchbooles, ๑๙๗๓.

Fletcher, Basil A., **A Philosophy for the Teacher**. London, : Oxford University Press, ๑๙๖๑.

McKeown, Rosalyn.(2002) Education for Sustainable Development Toolkit.

Pedagogical Principles for Teacher Education to Address Sustainability.Bangkok :
UNESCO Bangkok.

Tennessee : Energy, Environment and Resources Center, University of Tennessee.

Toh Swee-Hin. (2006) Integrating Education for Sustainable Development &
Education for International Understanding : Conceptual Issues and